

Centraal Bibliotheek
"ST. URSULA"
ROERMOND

THEOLOGISCHE SUMMA VAN DEN
HEILIGEN THOMAS VAN AQUINO

Theologische Summa van den H. Thomas van Aquino

LATIJNSCHE EN NEDERLANDSCHE TEKST
UITGEGEVEN DOOR EEN GROEP
DOMINICANEN

GELOOFSVERDEDIGING
PLOEGSTRAAT 23, ANTWERPEN

Theologische Summa van den H. Thomas van Aquino

V.

Over het Heelalbestuur

(P. I, Q. 103-119)

1939

GELOOFSVERDEDIGING
PLOEGSTRAAT 23, ANTWERPEN

260

26-2-'62

Central Bibliotheek
..ST. URSULA..
ROERMOND

OVER HET HEELALBESTUUR.

(P. I, Q. 103-119)

INHOUD

HONDERD EN DERDE KWESTIE.

<i>Het heelalbestuur in het algemeen</i>	1
I ^e Artikel: Wordt het heelal door iemand bestuurd?	2
II ^e Artikel: Wat is het doel van dat bestuur?	6
III ^e Artikel: Is er slechts één bestuurder?	9
IV ^e Artikel: De gevolgen van dit bestuur	13
V ^e Artikel: Zijn alle dingen aan het Godsbestuur onderworpen?	16
VI ^e Artikel: Worden alle dingen onmiddellijk door God bestuurd?	20
VII ^e Artikel: Kan het Godsbestuur in het een of ander verijdeld worden?	24
VIII ^e Artikel: Is er iets dat de goddelijke Voorzienigheid weerstreeft?	27

HONDERD EN VIERDE KWESTIE.

<i>De gevolgen van het goddelijk wereldbestuur in het bijzonder</i>	30
I ^e Artikel: Hebben de schepselen er behoefte aan door God in hun bestaan behouden te worden?	30

<i>IIe Artikel:</i> Worden ze onmiddellijk door God behouden?	39
<i>IIIe Artikel:</i> Kan God een ding vernietigen?	42
<i>IVe Artikel:</i> Wordt er in feite iets vernietigd?	45

HONDERD EN VIJFDE KWESTIE.

<i>De verandering der schepselen door God</i>	49
<i>I^e Artikel:</i> Kan God onmiddellijk de stof tot den vorm bewegen?	50
<i>IIe Artikel:</i> Kan Hij onmiddellijk een lichaam bewegen?	53
<i>IIIe Artikel:</i> Kan Hij het verstand bewegen?	57
<i>IVe Artikel:</i> Kan Hij den wil bewegen?	61
<i>Ve Artikel:</i> Werkt God in al wat werkt?	64
<i>VIe Artikel:</i> Kan Hij iets doen buiten de in de dingen gelegde orde om?	69
<i>VIIe Artikel:</i> Is alles wat God aldus doet een wonder? ..	73
<i>VIIIe Artikel:</i> De verscheidenheid van wonderen	77

HONDERD EN ZESDE KWESTIE.

<i>Hoe het eene schepsel het andere beïnvloedt</i>	80
<i>I^e Artikel:</i> Beïnvloedt de eene engel het verstand van den anderen door verlichting	81
<i>IIe Artikel:</i> Beïnvloedt de een den wil van den ander? ..	86
<i>IIIe Artikel:</i> Kan de lagere engel den hogeren verlichten? ..	90
<i>IVe Artikel:</i> Verlicht de hogere engel den lageren met betrekking tot al wat hij weet?	93

HONDERD EN ZEVENDE KWESTIE.

<i>De gesprekken der engelen</i>	97
I ^e Artikel: Spreekt de eene engel tot den anderen?	97
II ^e Artikel: Spreekt ook de lagere tot den hogere?	102
III ^e Artikel: Spreekt de engel ook tot God?	105
IV ^e Artikel: Doet plaatselijke afstand iets af aan de gesprekken der engelen?	108
V ^e Artikel: Verstaan allen het spreken van eenen engel tot den anderen?	110

HONDERD EN ACHTSTE KWESTIE.

<i>De rangorde der engelen naar hiérarchieën en koren</i>	113
---	-----

I ^e Artikel: Behooren alle engelen tot één en dezelfde hiérarchie?	114
II ^e Artikel: Is er in iedere hiérarchie slechts één koor? ..	118
III ^e Artikel: Zijn er meerdere engelen in één koor?	122
IV ^e Artikel: Is het onderscheid van hiérarchieën en koren natuurlijk?	125
V ^e Artikel: De namen en eigenschappen der afzonderlijke koren	128
VI ^e Artikel: Vergelijking der koren onderling	138
VII ^e Artikel: Blijven de koren na den oordeelsdag?	147
VIII ^e Artikel: Worden de menschen opgenomen /in de koren der engelen?	150

HONDERD EN NEGENTE KWESTIE.

<i>De rangorde der slechte engelen</i>	155
<i>I^e Artikel:</i> Zijn er ook duivenkoren?	155
<i>IIe Artikel:</i> Is er leiderschap bij hen?	158
<i>IIIe Artikel:</i> Verlicht de een den ander?	161
<i>IVe Artikel:</i> Zijn ze onderworpen aan de leiding der goede engelen?	163

HONDERD EN TIENDE KWESTIE.

<i>Het beheer der engelen van de stoffelijke schepping</i>	167
<i>I^e Artikel:</i> Wordt de stoffelijke schepping door de engelen beheerd?	168
<i>IIe Artikel:</i> Gehoorzaamt de stoffelijke schepping aan de engelen op hun wenk?	173
<i>IIIe Artikel:</i> Kunnen de engelen door eigen kracht lichamen plaatselijk bewegen?	178
<i>IVe Artikel:</i> Kunnen goede of kwade engelen wonderen doen?	181

HONDERD EN ELFDE KWESTIE.

<i>De inwerking der engelen op de menschen</i>	185
<i>I^e Artikel:</i> Kan de engel het menschelijk verstand verlichten?	186

<i>IIe Artikel:</i> Kan hij het affect beïnvloeden?	190
<i>IIIe Artikel:</i> Kan hij de verbeelding beïnvloeden?	194
<i>IVe Artikel:</i> Kan hij de zinnen beïnvloeden?	198

HONDERD EN TWAALFDE KWESTIE.

<i>De zending der engelen</i>	202
-------------------------------	-----

<i>I^e Artikel:</i> Worden sommige engelen ter bediening uitgezonden?	202
<i>IIe Artikel:</i> Worden allen gezonden?	207
<i>IIIe Artikel:</i> Staan allen die gezonden worden, vóór God? 212	
<i>IVe Artikel:</i> Uit welke koren worden ze gezonden?	215

HONDERD EN DERTIENDE KWESTIE.

<i>De engelenbewaarders</i>	220
-----------------------------	-----

<i>I^e Artikel:</i> Worden de mensen door de engelen beschermd?	221
<i>IIe Artikel:</i> Worden er afzonderlijke engelen met de bescherming der afzonderlijke mensen belast?	225
<i>IIIe Artikel:</i> Behoort deze bescherming alleen bij de laagste koren?	229
<i>IVe Artikel:</i> Komt het iederen mensch toe een engelbewaarder te hebben?	232
<i>Ve Artikel:</i> Wanneer begint de bescherming van den mensch door den engel?	236
<i>VIe Artikel:</i> Beschermt de engel den mensch altijd?	239

<i>VIIe Artikel:</i> Doet hem het verlies van zijn beschermering leed?	241
<i>VIIIe Artikel:</i> Is er vanwege de bescherming tweedracht onder de engelen?	245

HONDERD EN VEERTIENDE KWESTIE.

<i>De aanvallen des duivels</i>	248
---------------------------------	-----

<i>I^e Artikel:</i> Worden de menschen door de duivels bestreden?	249
<i>IIe Artikel:</i> Is bekoren het eigene van den duivel?	252
<i>IIIe Artikel:</i> Komen alle zonden der menschen van de aanvallen of bekoring des duivels voort?	255
<i>IVe Artikel:</i> Kunnen ze wonderen werken om te verleiden?	258
<i>Ve Artikel:</i> Worden de duivels, die door de menschen overwonnen zijn, uit den strijd tegen de menschen geweerd?	264

HONDERD EN VIJFTIENDE KWESTIE.

<i>De werking van het lichamelijk schepsel</i>	266
--	-----

<i>I^e Artikel:</i> Zijn er actieve lichamen?	267
<i>IIe Artikel:</i> Zijn er zoogenaamde zaadbeginselen in de lichamen?	274
<i>IIIe Artikel:</i> Zijn de hemellichamen oorzaak van hetgeen hier door de lagere lichamen gebeurt?	278
<i>IVe Artikel:</i> Zijn ze oorzaak van de menschelijke handelingen?	283

<i>Ve Artikel:</i> Zijn de duivels aan hun werking onderworpen?	288
<i>VIe Artikel:</i> Leggen de hemellichamen noodzakelijkheid op aan datgene wat aan hun activiteit onderworpen is?	292

HONDERD EN ZESTIENDE KWESTIE.

<i>Het noodlot</i>	297
--------------------	-----

<i>I^e Artikel:</i> Is er een noodlot?	297
<i>IIe Artikel:</i> Waarin is het noodlot?	302
<i>IIIe Artikel:</i> Is het noodlot onwrikbaar?	305
<i>IVe Artikel:</i> Valt alles onder het noodlot?	308

HONDERD EN ZEVENTIENDE KWESTIE.

<i>De werking des menschen</i>	311
--------------------------------	-----

<i>I^e Artikel:</i> Kan de eene mensch den andere onderwijzen door in hem wetenschap te veroorzaken?	312
<i>IIe Artikel:</i> Kan een mensch een engel onderwijzen?	319
<i>IIIe Artikel:</i> Kan de mensch door de kracht van zijn ziel lichamelijke stof veranderen?	323
<i>IVe Artikel:</i> Kan de van het lichaam gescheiden mensche- lijke ziel andere lichamen plaatselijk bewegen? ..	327

HONDERD EN ACHTTIENDE KWESTIE.

<i>De oorsprong van den mensch uit den mensch wat de ziel aangaat</i>	330
---	-----

<i>I^e Artikel:</i> Wordt de zinnelijke ziel tegelijk met het zaad overgebracht?	331
<i>IIe Artikel:</i> Ook de redelijke ziel?	337
<i>IIIe Artikel:</i> Zijn alle zielen tegelijk geschapen?	344

HONDERD EN NEGENTIENDE KWESTIE.

<i>De lichamelijke voortplanting des menschen</i>	349
---	-----

<i>I^e Artikel:</i> Wordt er voedsel werkelijk in de menschelijke natuur opgenomen?	349
<i>IIe Artikel:</i> Is het zaad, dat het beginsel der menschelijke teling is, voedingsoverschot?	361

HONDERD EN DERDE KWESTIE.

HET HEELALBESTUUR IN HET ALGEMEEN.

(*Acht Artikelen.*)

Na de uiteenzetting van de schepping en het onderscheid der dingen, rest nog een derde beschouwing, nl. over het bestuur der dingen. En wel vooreerst, in het algemeen; en vervolgens over de gevolgen van dat bestuur in het bijzonder. Met betrekking tot het eerste punt stellen we de volgende acht vragen:

1. Wordt het heelal door iemand bestuurd?
 2. Wat is het doel van dat bestuur?
 3. Is er slechts één bestuurder?
 4. De gevolgen van dit bestuur.
 5. Zijn alle dingen aan het Godsbestuur onderworpen?
 6. Worden alle dingen onmiddellijk door God bestuurd?
 7. Kan het Godsbestuur in het een of ander verijdeld worden?
 8. Is er iets, dat de goddelijke Voorzienigheid zou weerstreven?
-

QUAESTIO CIII.

DE GUBERNATIONE RERUM IN COMMUNI, IN OCTO ARTICULOS DIVISA.

Postquam praemissum est de creatione rerum et distinctione earum, restat nunc tertio considerandum de rerum gubernatione. Et primo, in communi; secundo, in speciali de effectibus gubernationis.

Circa primum queruntur octo: 1. Utrum mundus ab aliquo gubernetur. — 2. Quis sit finis gubernationis ipsius. — 3. Utrum gubernetur ab uno. — 4. De effectibus gubernationis. — 5. Utrum omnia divinae gubernationi subsint. — 6. Utrum omnia immediate gubernentur a Deo. — 7. Utrum divina gubernatio cassetur in aliquo. — 8. Utrum aliquid divinae providentiae contranitatur.

I^e ARTIKEL.

Wordt het heelal door iemand bestuurd?

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat het heelal niet bestuurd wordt. — 1. Bestuurd worden immers die dingen, die bewogen worden of handelen om wille van een doel. De natuurdingen echter — en deze maken een groot gedeelte van het heelal uit — worden niet bewogen om een doel, noch handelen daarom: zij kennen immers geen doel. Het heelal wordt derhalve niet bestuurd.

2. Bestuurd wordt in eigenlijken zin slechts wat ergens heen bewogen wordt. Maar de wereld schijnt nergens heen bewogen te worden, doch stabiel te zijn: zij wordt dus niet bestuurd.

3. Al wat in zichzelf de noodzaak draagt, die het tot iets bepaalds determineert, heeft geen behoefte aan uitwendige leiding. Maar de voornaamste delen van het heelal worden door zekere noodzaak in werking en beweging tot iets bepaalds gedetermineerd. Dus heeft het heelal geen behoefte aan bestuur.

ARTICULUS I.

Utrum mundus gubernetur ab aliquo.

[Supr. q. 2. a. 3; 3. Cont. g. cap. 64; De Verit. q. 5. a. 2.]

AD PRIMUM sic proceditur. Videtur quod mundus non gubernetur ab aliquo. Illorum enim est gubernari, quae moventur vel operantur propter finem. Sed res naturales, quae sunt magna pars mundi, non moventur aut operantur propter finem: quia non cognoscunt finem. Ergo mundus non gubernatur.

2. PRÆTEREA, eorum est proprio gubernari, quae ad aliquid moventur. Sed mundus non videtur ad aliquid moveri, sed in se stabilitatem habet. Ergo non gubernatur.

3. PRÆTEREA, id quod in se habet necessitatem qua determinatur ad unum, non indiget exteriori gubernante. Sed principaliores mundi partes quadam necessitate determinantur ad unum in suis actibus et motibus. Ergo mundus gubernatione non indiget.

Daartegenover staat echter, wat in het *Boek der Wijsheid* (14. 3) gezegd wordt: « *Gij echter, Vader, bestuurt alles door uw Voorzienigheid* ». En Boëtius zegt: « *O Gij, die de wereld volgens uw eeuwig plan bestuurt* ».

LEERSTELLING. — Sommige oude wijsgeeren ontzegden het heelal een bestuur, daar, naar zij beweerden, alles door het toeval geschiedt. Maar de onmogelijkheid van deze opvatting blijkt uit twee dingen: vooreerst uit hetgeen in de dingen zelf duidelijk is. We zien nl., hoe bij de natuurdingen ofwel altijd ofwel in de meeste gevallen, wat het beste is, gebeurt: en dit zou niet het geval zijn, als de natuurdingen niet door een of andere voorzienigheid op hun welzijn als op een doel gericht werden; en dit is bestuurd worden. De zekere orde der dingen toont dus duidelijk een heelal-bestuur aan; zooals wanneer iemand een goed ingericht huis binnentkomt, hij uit de inrichting zelf het plan van den inrichter afweegt, wat overigens Tullius uit Aristoteles citeert.

Op de tweede plaats blijkt het ook uit de beschouwing der goddelijke Goedheid, waardoor, zooals uit hetgeen boven gezegd werd (44^e Kw. 4^e Art.; 45^e Kw. 2^e Art.) duidelijk is, de dingen

SED CONTRA est quod dicitur Sap. 14. [v. 3]: « Tu autem, pater, gubernas omnia providentia ». Et Boëtius dicit in lib. 3. de Cons. [metr. 9.]: « « O qui perpetua mundum ratione gubernas ».

RESPONDEO dicendum quod quidam antiqui philosophi gubernationem mundo substraxerunt, dicentes omnia fortuito agi.

Sed haec positio ostenditur esse impossibilis ex duobus. Primo quidem, ex eo quod apparet in ipsis rebus. Videmus enim in ipsis (1) rebus naturilibus provenire quod melius est, aut semper aut in pluribus: quod non contingere, nisi per aliquam providentiam res naturales dirigerentur ad finem boni, quod est gubernare. Unde ipse ordo certus rerum manifeste demonstrat gubernationem mundi: sicut si quis intraret domum bene ordinatam, ex ipsa domus ordinatione ordinatoris rationem perpenderet; ut, ab Aristotele dictum, Tullius introducit in lib. 2. de Natura Deorum. Secundo autem apparet idem ex consideratione divinae bonitatis, per quam res in esse productae sunt, ut ex supradictis patet. [q. 44. art. 4; q. 45. art. 2.] cum

(1) L. om.: ipsis.

zijn voortgebracht. Omdat het « *den beste eigen is het beste voort te brengen* », is het niet in overeenstemming met de goddelijke Goedheid de voortgebrachte dingen niet tot hun volkomenheid te brengen. De hoogste volmaaktheid van ieder ding ligt in de bereiking van het doel. Vandaar behoort het tot de goddelijke Goedheid om, zooals zij de dingen het aanzijn gaf, hen ook tot hun doel te brengen. Dit is echter besturen.

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — I. Op tweevoudige wijze wordt iets tot een doel bewogen, of handelt erom. Voor eerst zichzelf brengend tot het doel, zooals de mensch en de overige redelijke schepselen: en dezen kennen én het doel als zoodanig én wat tot het doel leidt. — Vervolgens zegt men dat iets werkt om een doel, of ertoe bewogen wordt, gedreven en gericht door een ander: zooals een pijl naar het doelwit gedreven wordt, gericht door den schutter, die het doel kent — de pijl echter niet. Zooals dus de beweging van den pijl naar een heel bepaald doelwit duidelijk bewijst, dat hij door een kenner gericht wordt, zoo bewijst ook de zekere loop der natuurdingen, die iedere kennis ontberen, heel duidelijk, dat de wereld volgens een bepaald plan wordt bestuurd.

enim optimi sit optima producere, non convenit summae Dei bonitati quod res productas ad perfectum non producat (2). Ultima autem perfectio est uniuscujusque in consecutione finis. Unde ad divinam bonitatem pertinet, ut sicut produxit res in esse, ita etiam eas ad finem perducat. Quod est gubernare.

AD PRIMUM ergo dicendum quod aliquid movetur, vel operatur propter finem dupliciter. Uno modo, sicut agens seipsum in finem, ut homo et aliae creaturae rationales: et talium est cognoscere rationem finis, et eorum quae sunt ad finem. Aliquid autem dicitur operari vel moveri propter finem, quasi ab aliquo actum vel directum in finem: sicut sagitta movetur directa ad signum a sagittante, qui cognoscit finem, non autem sagitta. Unde sicut motus sagittae ad determinatum finem demonstrat aperte quod sagitta dirigitur ab aliquo cognoscente; ita certus cursus naturalium rerum cognitione carentium, manifeste declarat mundum ratione aliqua gubernari.

(2) L.: perducat.

2. In alle schepselen is iets stabiels, minstens de eerste stof; en iets dat op beweging betrekking heeft, in zoover dan onder beweging ook de handeling begrepen wordt. En voor allebei heeft het ding behoeft aan bestuur: want zelfs wat stabiel is in de dingen, zou terugvallen in het niet (omdat het uit het niet geworden is) als het niet, zooals later zal blijken (104^e Kw. 1^e Art.), door de hand van den Bestuurder behouden werd.

3. De natuurlijke noodzaak, die inhaerent is aan alle dingen, die tot iets bepaalds gedetermineerd zijn, is een indruk van God, die hen op hun doel richt: zooals ook de noodzaak krachtens welke de pijl bewogen wordt om op het gestelde doelwit af te gaan, een indruk is van den schutter, niet van den pijl. Dit echter is het onderscheid: wat de schepselen van God ontvangen, is hun natuur, maar wat door den mensch in de natuurdingen buiten hun natuur wordt uitgewerkt, is dwang. Zooals dus de dwangnoodzaak in de beweging van den pijl de richtinggeving van den schutter doet zien, zoo toont de natuurnoodzaak in de schepselen de leiding der goddelijke Voorzienigheid.

AD SECUNDUM dicendum quod in omnibus rebus creatis est aliquid stabile, ad minus prima materia; et aliquid ad motum pertinens, ut sub motu etiam operationem comprehendamus. Et quantum ad utrumque res indigent gubernatione: quia hoc ipsum quod in rebus est stabile, in nihilum decideret quia ex nihilo est, nisi manu gubernatoris servaretur, ut infra patebit [q. 104. art. 1.].

AD TERTIUM dicendum quod necessitas naturalis inhaerens rebus quae determinatur ad unum, est impressio quaedam Dei dirigentis ad finem: sicut necessitas qua sagitta agitur, ut ad certum signum tendat, est impressio sagittantis, et non sagittae. Sed in hoc differt, quia id quod creaturae a Deo recipiunt, est earum natura; quod autem ab homine rebus naturalibus imprimitur praeter earum naturam, ad violentiam pertinet. Unde sicut necessitas violentiae in motu sagittae demonstrat sagittantis directionem; ita necessitas naturalis creaturarum demonstrat divinae providentiae gubernationem.

IIe ARTIKEL.

Wat is het doel van dat bestuur?

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat het doel van het heelal-bestuur niet iets is buiten het heelal. — 1. Dàt immers is het doel van de besturing eener zaak, waartoe de bestuurde zaak geleid wordt. Maar dat waartoe de zaak bestuurd wordt, is iets in het ding zelf: zooals een zieke tot gezondheid gebracht wordt, wat een goed is in hem zelf. Derhalve is het doel van het bestuur der dingen niet een of ander uiterlijk goed, maar een goed in de dingen zelf.

2. Naar de Wijsgeer beweert, zijn er « *onder de doelsoorten sommige werkingen, andere werken* », dat is, wat uitgewerkt is. Maar buiten het heele heelal kan geen enkel werk zijn; en de werking is in de werkoorzaken zelf. Dus kan het doel van het bestuur der dingen niet iets zijn wat daarbuiten staat.

3. Het welzijn der menigte schijnt orde en vrede te zijn, die, naar Augustinus zegt, de « *rust der orde* » is. Maar de wereld bestaat uit een bepaalde veelheid van dingen. Het doel van het

ARTICULUS II.

Utrum finis gubernationis mundi sit aliquid extra mundum.

[3. Cont. g. cap. 17; 12 Metaphys., lect. 12.]

AD SECUNDUM sic proceditur. Videtur quod finis gubernationis mundi non sit aliquid extra mundum existens. Illud enim est finis gubernationis rei, ad quod res gubernata perducitur. Sed illud ad quod res aliqua perducitur, est aliquid bonum in ipsa re: sicut infirmus perducitur ad sanitatem, quae est aliquid bonum in ipso. Ergo finis gubernationis rerum non est aliquid bonum extrinsecum, sed aliquid bonum in ipsis rebus existens.

2. PRÆTEREA, Philosophus dicit 1. Ethic. [cap. 1. n. 2] quod « *finium quidam sunt operationes, quidam opera* », idest operata. Sed nihil extrinsecum a toto universo potest esse operatum: operatio autem est in ipsis operantibus. Ergo nihil extrinsecum potest esse finis gubernationis rerum.

3. PRÆTEREA, bonum multitudinis videtur esse ordo et pax, quae est tranquillitas ordinis, ut August. dicit 19. de Civ. Dei [cap. 13.]: sed mundus in quadam rerum multitudine consistit. Ergo finis gubernationis

heelalbestuur is derhalve de vredige orde, die in de dingen zelf is. Het doel van het bestuur der dingen is derhalve geen goed, dat daarbuiten staat.

Daartegenover staat echter wat in het *Boek der Spreuken* (16. 4) gezegd wordt: « *De Heer heeft alles gemaakt om Zichzelf* ». Hij echter staat buiten heel de orde van het heelal. Derhalve is het doel der dingen een goed, dat daarbuiten staat.

LEERSTELLING. — Daar het doel aan het beginsel beantwoordt, is het uitgesloten, dat bij kennis van het beginsel niet geweten wordt, wat het doel der dingen is. Daar dus het beginsel der dingen, nl. God, buiten heel het heelal staat, zooals uit hetgeen boven gezegd werd blijkt (44^e Kw. 1^e Art.), is noodzakelijk ook het doel der dingen een goed dat daarbuiten staat.

En dit blijkt uit de definitie. Het is duidelijk, dat het goede doelkarakter heeft. Zoodoende is het particuliere doel van een of ander ding een particulier goed; maar het algemeene doel van alle dingen, een algemeen goed. Algemeen goed is echter wat krachtens zichzelf en door eigen wezenheid goed is, nl. het wezen zelf der

mundi est pacificus ordo, qui est in ipsis rebus. Non ergo finis gubernationis rerum est quoddam bonum extrinsecum.

SED CONTRA est, quod dicitur Prov. 16. [v. 4]: « Universa propter se operatus est Dominus ». Ipse autem est extra totum ordinem universi. Ergo finis rerum est quoddam bonum extrinsecum.

RESPONDEO dicendum quod, cum finis respondeat principio, non potest fieri ut, principio cognito, quid sit rerum finis ignoretur. Cum igitur principium rerum sit aliquid extrinsecum a toto universo, scilicet Deus, ut ex supra dictis patet [q. 44. art. 1.]; necesse est quod etiam finis rerum sit quoddam bonum extrinsecum. Et hoc ratione appareat. Manifestum est enim quod bonum habet rationem finis. Unde finis particularis alicujus rei est quoddam bonum particulare: finis autem universalis rerum omnium est quoddam bonum universale. Bonum autem universale est quod est per se et per suam essentiam bonum, quod est ipsa essentia bonitatis: bonum autem particolare est quod est participative bonum. Manifestum est autem, quod in tota universitate creaturarum nullum est bonum quod non sit participative bonum.

goedheid: particulier goed echter neemt deel aan het goede. Van daar moet het goed, dat doel is van heel het heelal, iets zijn dat buiten het heelal staat.

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — 1. Op vele wijzen kunnen we een doel bereiken: eerstens, bij wijze van een vorm in ons, als gezondheid en wetenschap; vervolgens als iets, dat door ons wordt uitgewerkt, zooals een bouwheer zijn doel bereikt door een huis te bouwen; op een andere manier door het hebben of bezitten van het goed, zooals de kooper zijn doel bereikt door het bezit van den akker. Er is dus niets op tegen, dat hetgeen waartoe het heelal geleid wordt, een goed is, dat daarbuiten staat.

2. De Wijsgeer spreekt over het doel der kunsten, waarvan sommige de kunsthanteling zelve als doel hebben: zoo is het doel van den citerspeler op de citer te spelen; andere hebben een maaksel als doel; zooals het doel van den bouwheer niet het bouwen is, maar het bouwsel. Nu komt zulk een buitenstaand doel niet uitsluitend als uitwerksel voor, maar ook als iets, dat men heeft of bezit, en eveneens als iets, dat uitgebeeld wordt: zoo zeggen we, dat Hercules het doel is van een beeld, dat gemaakt wordt om hem

Unde illud bonum quod est finis totius universi, oportet quod sit extrinsecum a toto universo.

AD PRIMUM ergo dicendum quod bonum aliquod consequimur multipliciter. Uno modo, sicut formam in nobis existentem, ut sanitatem aut scientiam; alio modo, ut aliquid per nos operatum, sicut aedificator consequitur finem faciendo domum; alio modo, sicut aliquod bonum habitum vel possessum, ut ille qui emit, consequitur finem possidendo agrum. Unde nihil prohibet illud, ad quod perducitur universum, esse quoddam bonum extrinsecum.

AD SECUNDUM dicendum quod Philosophus loquitur de finibus artium, quarum quaedam habent pro finibus operationes ipsas, sicut citharistae finis est citharizare; quaedam vero habent pro fine quoddam operatum, sicut aedificatoris finis non est aedicare, sed domus. Contingit autem aliquid extrinsecum esse finem non solum sicut operatum, sed etiam sicut possessum seu habitum, vel etiam ceu repraesentatum: sicut si dicamus, quod Hercules est finis imaginis, quae fit ad eum repraesentandum. Sic igitur potest

uit te beelden. Zoo nu kan men zeggen, dat het buiten heel het heelal staande goed doel van het bestuur der dingen is, als iets dat men bezit en uitbeeldt: want ieder ding streeft ernaar om er deel aan te hebben, en zoover maar mogelijk is, erop te gelijken.

3. Het doel van het heelal is inderdaad een goed daarin vervat, nl. de orde van het heelal: maar dit goed is geen einddoel, doch wordt op het daarbuiten staande goed gericht als op het einddoel, zoals ook de orde in een leger gericht wordt op den aanvoerder, naar gezegd wordt in de *Metaphysica*.

IIIe ARTIKEL.

Is er slechts één bestuurder?

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat er niet slechts één bestuurder van het heelal is. — 1. Wij beoordeelen een ding immers naar de uitwerksels. Maar bij het wereldbestuur blijken niet alle dingen op dezelfde wijze bewogen te worden of te handelen:

dici quod bonum extrinsecum a toto universo est finis gubernationis rerum sicut habitum et repraesentatum: quia ad hoc unaquaeque res tendit, ut participet ipsum, et assimiletur ei, quantum potest.

AD TERTIUM dicendum quod finis quidem universi est aliquod bonum in ipso existens, scilicet ordo ipsius universi: hoc autem bonum non est ultimus finis, sed ordinatur ad bonum extrinsecum ut ad ultimum finem; sicut etiam ordo exercitus ordinatur ad ducem, ut dicitur in 12. Metaphys. [cap. 10. n. 1.].

ARTICULUS III.

Utrum mundus gubernetur ab uno.

[Supr. q. 11. art. 3; 3. Cont. g. cap. 64; De Verit. q. 5. art. 3; Opusc. 15. De Angelis cap. 16; 12. Metaphys. lect. 12.].

AD TERTIUM sic proceditur. Videtur quod mundus non gubernetur ab uno. De causa enim per effectus judicamus. Sed in gubernatione rerum apparet, quod res non uniformiter gubernantur et operantur: quaedam enim

sommige nl. al naar het uitvalt, andere uit noodzaak, (weer andere) op andere manier. De wereld heeft derhalve niet slechts één bestuurder.

2. Dingen, die één bestuurder hebben komen niet met elkaar in strijd, dan door gebrek aan ervaring of onmacht van den bestuurder, wat verre zij van God. Maar geschapen dingen stemmen niet overeen, doch zijn met elkaar in strijd, zooals uit de tegenstrijdigheden blijkt. Er is dus niet één wereldbestuurder.

3. In de natuur vindt men altijd het betere. Maar naar in den *Prediker* (4. 9) gezegd wordt, « *is het beter dat twee te zamen zijn, dan één alleen* ». Derhalve wordt het heelal niet door één, maar door meerderen bestuurd.

Daartegenover staat echter, dat wij één God en één Heer belijden, naar het woord van den Apostel: « *Voor ons is er slechts één God, de Vader, en één Heer* » (1 Cor. 8. 6). Deze beide namen houden verband met bestuur: want bij den heer behoort de leiding der ondergeschikten, en de naam God wordt, zooals

sunt contingentia (1), quaedam vero ex necessitate, et secundum alias diversitates. Ergo mundus non gubernatur ab uno.

2. PRÆTEREA, ea, quae gubernantur ab uno, a se invicem non dissentunt, nisi propter imperitiam aut insipientiam (2), aut impotentiam gubernantis, quae a Deo sunt procul. Sed res creatae a se invicem dissentunt, et contra se invicem pugnant: ut in contrariis appareat. Non ergo mundus gubernatur ab uno.

3. PRÆTEREA, in natura semper invenitur quod melius est. Sed « melius est simul esse duos quam unum », ut dicitur Eccles. 4. [v. 9]. Ergo mundus non gubernatur ab uno, sed a pluribus.

SED CONTRA est quod unum Deum et unum Dominum confitemur; secundum illud Apostoli 1. ad Cor. 8. [v. 6]: « Nobis est unus Deus, pater, et Dominus unus ». Quorum utrumque ad gubernationem pertinet: nam ad dominum pertinet gubernatio subditorum; et Dei nomen ex pro-

(1) L.: contingentia.

(2) L. om.: aut insipientiam.

boven gezegd is (13e Kw. 8e Art.), ontleend aan voorzienigheid. Derhalve is er slechts één wereldbestuurder.

LEERSTELLING. — Het is absoluut noodzakelijk te zeggen, dat er slechts één wereldbestuurder is. Daar immers het doel van het wereldbestuur iets is, dat bij eigen wezenheid goed is — en dat is het allerbeste — is noodzakelijk ook het wereldbestuur allervolmaaktst. Het volmaaktste bestuur echter berust bij één bestuurder. De reden hiervan is, dat bestuur niets anders is dan de leiding der bestuurde dingen naar hun doel, dat een goed is. De eenheid echter behoort tot het wezen zelf der goedheid, zooals Boëtius hieruit bewijst, dat gelijk alle dingen het goede begeeren, zoo ook hun eenheid, zonder welke ze niet kunnen zijn. Want ieder ding is slechts in zoover als het één is: vandaar zien we, dat alle dingen zich zooveel ze kunnen tegen hun verdeeling verzetten, en aan de ontbinding van ieder ding, eigen te kort schieten ten grondslag ligt. Vandaar gaat de intentie van iemand, die een veelheid bestuurt, naar eenheid of vrede uit. De eigen oorzaak echter van eenheid is wat één is. Het is toch duidelijk, dat meerderen velen niet kunnen vereenigen en tot overeenstemming brengen, tenzij ze zelf op de een of andere manier één zijn. Wat echter op zichzelf

videntia sumitur, ut supra [q. 13. art. 8.] dictum est. Ergo mundus gubernatur ab uno.

RESPONDEO dicendum quod necesse est dicere, quod mundus ab uno gubernetur. Cum enim finis gubernationis mundi sit quod est essentialiter bonum, quod est optimum, necesse est quod mundi gubernatio sit optima. Optima autem gubernatio est quae fit per unum. Cujus ratio est, quia gubernatio nihil aliud est quam directio gubernatorum ad finem, qui est aliquod bonum. Unitas autem pertinet ad rationem bonitatis; ut Boetius probat in 3. de Consol. [prosa 11.], per hoc quod, sicut omnia desiderant bonum, ita desiderant unitatem, sine qua esse non possunt. Nam unumquodque instantum eest, inquantum unum est: unde videmus quod res repugnant suae divisioni quantum possunt, et quod dissolutio uniuscujusque rei provenit ex defectu illius rei. Et ideo id ad quod tendit intentio multitudinem gubernantis, est unitas sive pax. Unitatis autem causa per se est unum. Manifestum est enim quod plures multa unire et concordare non

één is, kan geschikter en beter oorzaak van eenheid zijn, dan velen, die slechts vereenigd zijn. Een veelheid zal dus beter door één dan door velen bestuurd worden. — Zoo rest dus, dat het heelal-bestuur, dat allervolmaaktst is, door één bestuurder geschiedt. En dit is juist wat de Wijsgeer zegt: « *De dingen willen niet verkeerd gedisponeerd worden, en opdat dus de veelheid der regeerders het goede niet wegneme: zij één de regeerde* ».

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — 1. Beweging is de « *actualiteit, die het beweegbare van den bewegter ontvangt* ». De verscheidenheid dus der bewegingen stamt uit de verscheidenheid der beweegbare dingen, welke, zooals boven gezegd (47e Kw. 1e en 2e Art.; 48e Kw. 2e Art.), de volkomenheid van het heelal vraagt; niet echter ontstaat deze uit de verscheidenheid der bestuurders.

2. Tegengestelden komen weliswaar niet betreffende het naaste doel overeen, maar wel betreffende het laatste doel, in zoover ze in één orde van het heelal besloten zijn.

3. In de orde van het particuliere goed zijn twee beter dan één;

possunt, nisi ipsi aliquo modo uniantur. Illud autem quod est per se unum, potest esse causa unitatis convenientius (3) quam multi uniti. Unde multitudo melius gubernatur per unum quam per plures. Relinquitur ergo quod gubernatio mundi, quae est optima, sit ab uno gubernante. Et hoc est quod Philosophus dicit 12. Metaphys. [lect. 12.] : « *Entia nolunt disponi male, nec bonum pluralitas principatum, unus ergo princeps* ».

AD PRIMUM ergo dicendum quod motus est actus mobilis a movente. Difformitas ergo motuum est ex diversitate mobilium, quam requirit perfectio universi, ut supra dictum est [q. 47. art. 1. et 2; q. 48. art. 2.]; non ex diversitate gubernantium.

AD SECUNDUM dicendum quod contraria, etsi dissentiant quantum ad fines proximos, convenient tamen quantum ad finem ultimum, prout concluduntur sub uno ordine universi.

AD TERTIUM dicendum quod in particularibus bonis duo sunt meliora.

(3) L.: potest convenientius et melius...

maar geen toevoeging van goedheid kan plaats hebben bij datgene, wat krachtens eigen wezenheid goed is.

IVe ARTIKEL.

De gevolgen van dit bestuur.

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat er slechts één gevolg van het heelalbestuur is, en niet meerdere. — 1. Het gevolg immers van een bestuur schijnt te zijn wat door het bestuur in de bestuurde dingen veroorzaakt wordt. En dit is slechts één, nl. het goed der orde, zooals bij een leger duidelijk is. Dus heeft het heelalbestuur slechts één gevolg.

2. Uiteraard komt van één slechts één voort. Maar de wereld wordt, zooals aangetoond is (in het vorig Art.), slechts door één bestuurd. Dus is ook het gevolg van dat bestuur slechts één.

3. Als het gevolg van het bestuur om wille van de eenheid van bestuurder niet slechts één is, is het veelvoudig naar het veelvoud

quam unum: sed ei quod est essentialiter bonum, non potest fieri aliqua additio bonitatis.

ARTICULUS IV.

Utrum effectus gubernationis sit unus tantum, et non plures.

AD QUARTUM sic proceditur. Videtur quod effectus gubernationis mundi sit unus tantum, et non plures. Effectus enim gubernationis esse videtur id quod per gubernationem in rebus gubernatis causatur. Hoc autem est unum, scilicet bonum ordinis; ut in exercitu patet. Ergo gubernationis mundi est unus effectus.

2. PRÆTEREA, ab uno natum est unus tantum procedere. Sed mundus gubernatur ab uno, ut ostensum est [art. praec.]. Ergo et gubernationis effectus est unus tantum.

3. PRÆTEREA, si effectus gubernationis non est unus tantum propter unitatem gubernantis; operet quod multiplicetur secundum multitudinem

der bestuurde dingen. Maar deze kunnen wij niet tellen. De gevolgen van het wereldbestuur kunnen dus niet in cijfers worden uitgedrukt.

Daartegenover staat echter het gezegde van Dionysius: « *De Godheid omvat alles door Voorzienigheid en volkomen Goedheid, en vervult alles van Zichzelf* ». Bestuur behoort echter bij voorzienigheid. Dus zijn de gevolgen van het Godsbestuur enkele bepaalde.

LEERSTELLING. — De gevolgen van iedere handeling kunnen afgewogen worden naar het doel: want door de handeling bereikt men juist, dat het doel bereikt wordt. Het doel nu van het wereldbestuur is het wezenlijk goede, naar welks deelachtigheid en gelijkenis ieder ding streeft. Vandaar kunnen de gevolgen van een bestuur op drie wijzen worden opgevat. Vooreerst van den kant van het doel zelf: en zoo is er slechts één gevolg van het wereldbestuur, nl. gelijkvormig worden aan het hoogste goed. — Vervolgens kan het gevolg van het wereldbestuur gezien worden van den kant dier dingen, waardoor het schepsel tot de Gods-

gubernatorum. Haec autem sunt nobis innumerabilia. Ergo gubernationis effectus non possunt comprehendendi sub aliquo certo numero.

SED CONTRA est quod Dionysius dicit [de Div. Nom. cap. 12.], quod « *deitas providentia, et bonitate perfecta omnia continet, et seipsam (1) implet* ». Gubernatio autem ad providentiam pertinet. Ergo gubernationis divinae sunt aliqui determinati effectus.

RESPONDEO dicendum quod effectus cuiuslibet actionis ex fine ejus pensari potest: nam per operationem efficitur ut pertingatur ad finem. Finis autem gubernationis mundi est bonum essentiale, ad cuius participationem et assimilationem omnia tendunt. Effectus igitur gubernationis potest accipi tripliciter. Uno modo, ex parte ipsius finis: et sic est unus effectus gubernationis, scilicet assimilari summo bono. Alio modo potest considerari effectus gubernationis secundum ea quibus ad Dei assimilationem creatura perducitur. Et sic in generali sunt duo effectus gubernationis. Creatura enim assimilatur

(1) L.: seipsa.

gelijkenis wordt opgevoerd. En zoo zijn er, in het algemeen gesproken, twee gevolgen van dit bestuur. Het schepsel wordt in twee dingen Godgelijkvormig: nl. in zoover God goed is, en het schepsel goed is; en in zoover God oorzaak is van de goedheid van anderen, en het eene schepsel het andere ten goede beïnvloedt. Daarom zijn er twee gevolgen van het wereldbestuur, te weten: het behoud der dingen in hun goedheid, en hun beïnvloeding ten goede. — Ten derde kan het gevolg van het wereldbestuur in bijzonderheden bezien worden, maar zoo zijn de gevolgen voor ons ontelbaar.

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — 1. De orde van het heelal omvat zoowel het behoud der door God gemaakte en onderscheiden dingen, als hun beïnvloeding: want men vindt orde onder de dingen naar gelang het eene beter is dan het andere, en het eene door het andere beïnvloedt wordt.

Het antwoord op de beide andere bedenkingen blijkt uit wat gezegd is (in de leerstelling).

Deo quantum ad duo: scilicet quantum ad id quod Deus bonus est, inquantum creatura est bona; et quantum ad hoc quod Deus est aliis causa bonitatis, inquantum una creatura movet aliam ad bonitatem. Unde duo sunt effectus gubernationis: scilicet conservatio rerum in bono, et motio earum ad bonum. Tertio modo potest considerari effectus gubernationis in particulari: et sic sunt nobis innumerabiles.

AD PRIMUM ergo dicendum quod ordo universi includit in se et conservationem rerum diversarum a Deo institutarum, et motionem earum: quia secundum haec duo invenitur ordo in rebus, secundum scilicet quod una est melior alia, et secundum quod una ab alia movetur.

AD ALIA DUO patet responsio per ea, quae dicta sunt [in corp.].

Ve ARTIKEL.

Zijn alle dingen aan het Godsbestuur onderworpen?

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat niet alle dingen aan het Godsbestuur onderworpen zijn. — 1. In den *Prediker* (9. 11) wordt gezegd: « *Ik zag dat onder de zon de vliegen niet beschikken over den loop, noch de sterken over den oorlog, noch de wijzen over het brood, noch de geleerden over den rijkdom, noch de kunstenaars over de gunst, maar tijd en toeval over alles* ». Wat echter aan iemands bestuur onderworpen is, is niet toevallig. Niets dus van wat er onder de zon is, is aan het Godsbestuur onderworpen.

2. De Apostel zegt, dat « *God geen zorg heeft over de ossen* » (*1 Cor. 9. 9*). Maar eenieder heeft zorg over de dingen, die door hem bestuurd worden. Niet alles valt dus onder het Godsbestuur.

3. Iets dat zichzelf kan besturen, schijnt geen behoefte te hebben aan het bestuur van een ander. Maar het redelijke schepsel kan zichzelf besturen, daar het zeggingschap over eigen daden heeft.

ARTICULUS V.

Utrum omnia divinae gubernationi subdantur.

[Supr. q. 22. art. 2. et 3; 3. Cont. g. cap. 64. 94. et 113; Compend. Theol. cap. 123.]

AD QUINTUM sic proceditur. Videtur quod non omnia divinae gubernationi subdantur. Dicitur enim *Eccles. 9. [v. 11]*: « *Vidi sub sole nec velocium esse cursum, nec fortium bellum, nec sapientium panem, nec doctorum divitias, nec artificum gratiam, sed tempus casumque in omnibus* ». Quae autem gubernationi alicuius subsunt, non sunt casualia. Ergo ea quae sunt sub sole, non subduntur divinae gubernationi.

2. PRÆTEREA, Apostolus 1. ad *Cor. 9. [v. 9]*, dicit quod « *non est Deo cura de bobus* ». Sed unicuique est cura eorum quae gubernantur ab ipso. Non ergo omnia subduntur divinae gubernationi.

3. PRÆTEREA, illud quod seipsum gubernare potest, non videtur alterius gubernatione indigere. Sed creatura rationalis seipsam gubernare potest: cum habeat dominium sui actus, et per se agat; et non solum agatur ab

en uit zichzelf handelt, en niet slechts door een ander behandeld wordt, wat schijnt toe te komen aan dingen, die bestuurd worden. Niet alles dus is aan het Godsbestuur onderworpen.

Daartegenover staat echter wat Augustinus zegt: « *God laat niet slechts hemel en aarde niet zonder wat aan ieder deel toekomt, maar evenmin de ingewanden van een klein en nietig diertje, evenmin een vogelveertje, of grasbloem, of boomblad* ». Alles is dus aan zijn bestuur onderworpen.

LEERSTELLING. — Onder hetzelfde opzicht komt het aan God toe Maker en Bestuurder der dingen te zijn: want dengene die een ding voortbrengt, komt het ook toe het zijn volkomenheid te geven; en dit behoort bij den bestuurder. God is echter niet slechts een particuliere oorzaak van een of andere soort van dingen, maar de algemeene oorzaak van al wat is, zooals boven gezegd is (44^e Kw. 1^e en 2^e Art.). Zooals dus niets zijn kan, dat niet door God geschapen is, zoo kan er ook niets zijn, dat niet aan zijn bestuur onderworpen is.

alio. quod videtur esse eorum quae gubernantur. Ergo non omnia sunt divinae gubernationi subdita.

SED CONTRA est, quod Augustinus dicit 5. de Civit. Dei [cap. 11.], quod « *Deus non solum coelum et terram, nec solum hominem et angelum, sed nec exigui et contemptibilis animantis viscera, nec avis pennulam, nec herbae flosculum, nec arboris folium, sine suarum partium convenientia derelinquit* ». Omnia ergo ejus gubernationi subduntur.

RESPONDEO dicendum quod secundum eamdem rationem competit Deo esse gubernatorem rerum, et causam rerum⁽¹⁾: quia ejusdem est rem producere, et ei perfectionem dare, quod ad gubernantem pertinet. Deus autem est causa non quidem particularis unius generis rerum, sed universalis totius entis, ut supra ostensum est [q. 44. art. 1. et 2.]. Unde sicut nihil potest esse quod non sit a Deo creatum, ita nihil potest esse quod ejus gubernationi non subdatur. Patet etiam hoc idem ex ratione finis.

(1) L.: earum.

Hetzelfde blijkt uit het doelbegrip. Een bestuur strekt zich zoover uit als het doel van den bestuurder reikt. Het doel nu van het Godsbestuur is Gods eigen Goedheid, zooals boven uiteengezet is (in het 2^e Art.). Daar dus niets zijn kan, dat niet tot Gods Goedheid als tot zijn doel geordend is, zooals uit het bovenstaande blijkt (44^e Kw. 4^e Art.; 45^e Kw. 2^e Art.), is het uitgesloten, dat ook maar een enkel ding aan het Godsbestuur is onttrokken.

Onverstandig was derhalve de meening van hen die zeiden, dat de lagere vergankelijke dingen, of ook de individuen, of zelfs de menschelijke aangelegenheden, niet door God bestuurd worden. In hun geest staat er bij *Ezechiël* (9. 9) : « *De Heer heeft de aarde verlaten* ».

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — I. Men zegt van de dingen, die volgens de bewegingen van de zon ontstaan en vergaan, dat ze « onder de zon » zijn. Bij al die dingen wordt toeval gevonden; niet in dezen zin, alsof alles daarin toeval ware, maar dat bij ieder daarvan iets toevalligs gevonden worden kan. En juist dit voorkomen van toeval bij dergelijke dingen, bewijst dat ze aan een bestuur onderworpen zijn. Als immers die vergankelijke

Instantum enim alicujus gubernatio se extendit, inquantum se extendere potest finis gubernationis. Finis autem divinae gubernationis est ipsa sua bonitas, ut supra ostensum est [art. 2.]. Unde, cum nihil esse possit quod non ordinetur in divinam bonitatem sicut in finem, ut ex supra dictis patet [q. 44. art. 4; q. 45. art. 2.]; impossibile est quod aliquod entium substrahatur gubernationi divinae. Stulta igitur fuit opinio dicentium quod haec inferiora corruptibilia, vel etiam singularia, aut etiam res humanae non gubernantur a Deo. Ex quorum persona dicitur Ezech. 9. [v. 9] : « *Dereliquit Dominus terram* ».

AD PRIMUM ergo dicendum quod sub sole dicuntur esse ea quae secundum motum solis generantur et corruptuntur. In quibus omnibus casus invenitur; non ita quod omnia quae in eis fiunt, sint casualia; sed quia in quolibet eorum aliiquid casuale inveniri potest. Et hoc ipsum quod aliiquid casuale invenitur in hujusmodi rebus, demonstrat ea alicujus gubernationi esse subjecta. Nisi enim hujusmodi corruptibilia ab aliquo superiori guber-

dingen niet door een hooger wezen werden bestuurd, zouden ze — vooral die geen kennis hebben — niets bedoelen; en zoo zou er ook niets buiten de bedoeling om gebeuren, wat juist het toevalsbegrip uitmaakt. Om dus aan te tonen, dat die toevalligheden volgens de orde van een hogere oorzaak gebeuren, zegt hij niet zonder meer in alles toeval te zien, maar « *tijd en toeval* », omdat nl. in deze dingen naar zekere tijdsorde toevallige tekortkomingen gevonden worden.

2. Bestuur is een bepaalde verandering der bestuurde dingen door den bestuurder. Iedere verandering is echter de « *actualiteit, die het beweegbare van den beweger ontvangt* », zooals in de *Physica* gezegd wordt. Iedere actualiteit is echter geproportioneerd aan datgene waarvan het de actualiteit is. En zoo moeten de onderscheiden beweegbare dingen op onderscheiden wijze bewogen worden, ook als de beweging van slechts één beweger voortkomt. Zoo worden dus door de eene bestuurskunst van God de dingen op verscheiden wijze naar hun eigen verscheidenheid bestuurd. Sommige handelen, volgens eigen natuur, uit zichzelf, daar ze zeggingschap over hun daden hebben: en deze worden door God bestuurd, niet alleen doordat Hij hen innerlijk beïnvloedend beweegt, maar ook doordat ze door Hem ten goede geleid en van het kwade worden afgehouden, door geboden en verboden,

narentur, nihil intenderent, maxime quae non cognoscunt: et sic non eveniret in eis aliquid praeter intentionem, quod facit rationem casus. Unde ad ostendendum, quod casualia secundum ordinem alicujus superioris causae proveniunt, non dicit simpliciter, quod vidit casum esse in omnibus, sed dicit tempus et casum; quia scilicet secundum aliquem ordinem temporis, casuales defectus inveniuntur in his rebus.

AD SECUNDUM dicendum quod gubernatio est quaedam mutatio gubernatorum a gubernante. Omnis autem motus est « *actus mobilis a movente* », ut dicitur in 3. Physic. [cap. 3. n. 1.] Omnis autem actus proportionatur ei cuius est actus. Et sic oportet quod diversa mobilia diversimode moveantur, etiam secundum motionem unius motoris. Sic igitur secundum unam artem Dei gubernantis, res diversimode gubernantur, secundum earum diversitatem. Quaedam enim secundum suam naturam sunt per se agentia, tamquam habentia dominium sui actus: et ista gubernantur a Deo non solum per hoc quod moventur ab ipso Deo in eis interius operante, sed etiam per hoc quod ab eo inducuntur ad bonum et retrahuntur a malo per

belooningen en straffen. Op deze manier worden echter de onredelijke schepselen, die alleen behandeld worden maar niet handelen, niet door God bestuurd. Als dus de Apostel zegt, dat God geen zorg voor ossen heeft, onttrekt hij de ossen niet geheel aan het Godsbestuur, maar alleen aan die wijze, die eigen is aan het redelijke schepsel.

3. Het redelijke schepsel bestuurt zichzelf door verstand en wil, die er beide behoeft aan hebben geleid en vervolmaakt te worden door het verstand en de wil van God. En dus heeft het redelijke schepsel er boven het bestuur, waardoor het als zeggingschap over eigen daden hebbend, zichzelf bestuurt, behoeft aan door God bestuurd te worden.

VIe ARTIKEL.

Worden alle dingen onmiddellijk door God bestuurd?

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat alles onmiddellijk door God bestuurd wordt. — I. Gregorius van Nyssa keurt namelijk de opinie van Plato af, die een drievoudige voorzienigheid aannam:

praecepta et prohibitiones, praemia et poenas. Hoc autem modo non gubernantur a Deo creaturae irrationalis, quae tantum aguntur, et non agunt. Cum ergo Apostolus dicit quod Deo non est cura de boibus, non totaliter subtrahit boves a cura gubernationis divinae; sed solum quantum ad modum qui proprie competit rationali creaturae.

AD TERTIUM dicendum quod creatura rationalis gubernat seipsam per intellectum et voluntatem, quorum utrumque indigit regi et perfici ab intellectu et voluntate Dei. Et ideo supra gubernationem qua creatura rationalis gubernat seipsam tamquam domina sui actus, indigit gubernari a Deo.

ARTICULUS VI.

Utrum omnia immediate gubernentur a Deo.

[Supr. q. 22. art. 3; infr. q. 116. art. 2; 3. Cont. g. cap. 76. 77. 83. et 94; Compend. Theol. cap. 130; Opusc. 15, De Angelis, cap. 14.]

AD SEXTUM sic proceditur. Videtur quod omnia immediate gubernentur a Deo. Gregorius enim Nyssus [de Providentia, lib. 8. cap. 3.] reprehendit

vooreerst de Voorzienigheid van den Eersten God, die zich op de hemelsche en alle algemeene dingen betreft; de tweede voorzienigheid is, naar hij zeide, van de secundaire godheden, die langs den hemel rondgaan, en betreft het ontstaan en vergaan der dingen; de derde is, volgens zijn zeggen, der demonen, die het terrein der menschelijke handelingen bewaken. Het heeft er dus den schijn van, dat alles onmiddellijk door God wordt bestuurd.

2. Het is beter, dat, zoo mogelijk, iets door één dan door meerderen geschiedt, zooals in de *Physica* gezegd wordt. God kan echter alles zelf zonder tusschen-oorzaken besturen. Het schijnt dus dat Hij alles onmiddellijk bestuurt.

3. In God is tekortkoming noch onvolmaaktheid. Maar het schijnt tekortkoming van een bestuurder, dat hij door middel van anderen bestuurt: zoo heeft een aardsch koning bij zijn bestuur dienaars noodig, omdat hij niet alles zelf doen kan; noch overal in zijn rijk aanwezig is. Dus bestuurt God alles onmiddellijk.

Daartegenover staat echter, dat Augustinus zegt: « *Zoools de grovere en lagere lichamelijke dingen door de fijnere en sterke rekrachtens zekere orde geleid worden, zoo worden alle lichamelijke*

opinionem Platonis, qui divisit providentiam in tria: primam quidem primi Dei, qui providet rebus coelestibus, et universalibus omnibus; secundum vero providentiam esse dixit secundorum deorum, qui coelum circumeunt, scilicet respectu eorum quae sunt in generatione et corruptione; tertiam vero providentiam dixit quorundam daemonum, qui sunt custodes circa terram humanarum actionum. Ergo videtur quod omnia immediate a Deo gubernentur.

2. PRÆTEREA, melius est aliquid fieri per unum quam per multa si sit possibile, ut dicitur in 8. Physic. [cap. 6. n. 4.]. Sed Deus potest per seipsum absque mediis causis omnia gubernare. Ergo videtur quod omnia immediate gubernentur.

3. PRÆTEREA, nihil in Deo est deficiens et imperfectum. Sed ad defecatum gubernatoris pertinere videtur quod medianibus aliquibus gubernet: sicut rex terrenus, quia non sufficit ad omnia agenda, nec ubique est praesens in suo regno, propter hoc oportet quod habeat suae gubernationis ministros. Ergo Deus immediate omnia gubernat.

SED CONTRA est, quod Augustinus dicit; in 3. de Trin. [cap. 4.]: « *Quemadmodum corpora grossiora, et inferiora per subtiliora et potentiora*

dingen door den redelijken levensgeest bestuurd; en de afvallige en zondige geest door den vromen en rechtvaardigen; en deze door Godzelf ».

LEERSTELLING. — Bij het bestuur zijn twee dingen in acht te nemen: nl. het bestuursplan, en dit is de voorzienigheid zelve, en de uitvoering daarvan. Wat het bestuursplan betreft, bestuurt God alles onmiddellijk; wat echter de uitvoering daarvan aangaat, bestuurt God sommige dingen door middel van andere.

De reden hiervan is, dat, daar God het wezen zelf der goedheid is, alles in hoogsten graad aan God moet worden toegeschreven. Het hoogste echter in iedere soort van plan of praktische kennis, zooals een bestuursplan is, bestaat hierin, dat de dingen, die voorwerp der handelingen zijn, afzonderlijk gekend worden: zoo is de beste medicus niet hij, die alleen maar aan algemeenheden denkt, maar hij, die ook oog heeft voor de kleinste bijzonderheden; en hetzelfde blijkt in andere gevallen. Daarom moeten we zeggen, dat God een bestuursplan heeft van alles, ook van de kleinste bijzonderheden.

Daar echter door het bestuur de dingen naar hun volkommenheid geleid moeten worden, zal het bestuur des te beter zijn, naar mate

quodam ordine reguntur; ita omnia corpora per spiritum vitae rationalem, et spiritus vitae rationalis desertor atque peccator per spiritum vitae rationalem pium et justum, et ille per ipsum Deum ».

RESPONDEO dicendum quod in gubernatione duo sunt consideranda: scilicet ratio gubernationis, quae est ipsa providentia; et executio. Quantum igitur ad rationem gubernationis pertinet, Deus immediate omnia gubernat: quantum autem pertinet ad executionem gubernationis, Deus gubernat quae-dam mediabitibus aliis.

Cujus ratio est quia, cum Deus sit ipsa essentia bonitatis, unumquodque attribuendum est Deo secundum sui optimum. Optimum autem in omni genere vel ratione vel cognitione practica, (qualis est ratio gubernationis), in hoc consistit, quod particularia cognoscantur, in quibus est actus: sicut optimus medicus est, qui non considerat sola universalia, sed qui potest etiam considerare minima particularium; et idem patet in caeteris. Unde oportet dicere quod Deus omnium etiam minimorum particularium rationem gubernationis habeat. Sed cum per gubernationem res quae gubernantur

door den bestuurder aan de bestuurde dingen een groter volkommenheid gegeven wordt. Het is evenwel een groter volkommenheid, dat iets in zich goed is en oorzaak der goedheid van anderen, dan wanneer het alleen maar in zich goed is. Vandaar bestuurt God de dingen zóó, dat Hij bij zijn bestuur sommige tot oorzaken van andere aanstelt: juist als een leeraar, die zijn leerlingen niet alleen knap maakt, maar tot leeraren van anderen.

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — 1. De opinie van Plato wordt afgekeurd, omdat hij ook met betrekking tot het bestuursplan van opvatting was, dat God niet onmiddellijk alles bestuurt. En dat blijkt hieruit, dat hij de voorzienigheid, die het bestuursplan is, in drieën deelde.

2. Als God alléén bestuurde, zou aan de dingen de volmaaktheid van oorzaak te zijn ontrokken worden, en dus zou niet alles beter door één geschieden, wat nu door velen gebeurt.

3. Dat een aardsch koning uitvoerders van zijn bestuur heeft, komt niet alleen van zijn onvolmaaktheid, maar behoort ook bij de koninklijke waardigheid: in de orde der dienaars toch schittert de koninklijke macht meer uit.

sint ad perfectionem perducendae; tanto erit melior gubernatio, quanto major perfectio a gubernante rebus gubernatis communicatur. Major autem perfectio est quod aliquid in se sit bonum, et etiam sit aliis causa bonitatis, quam si esset solummodo in se bonum. Et ideo sic Deus gubernat res, ut quasdam aliarum in gubernando causas instituat: sicut si aliquis magister discipulos suos non solum scientes faceret, sed etiam aliorum doctores.

AD PRIMUM ergo dicendum quod opinio Platonis reprehenditur, quia etiam quantum ad rationem gubernationis, posuit Deum non immediate omnia gubernare. Quod patet per hoc, quod divisit in tria providentiam, quae est ratio gubernationis.

AD SECUNDUM dicendum quod, si solus Deus gubernaret, subtraheretur perfectio causalis a rebus. Unde non totum melius (1) fieret per unum, quod fit per multa.

AD TERTIUM dicendum, quod non solum pertinet ad perfectionem regis terreni quod executorem habeat suaे gubernationis, sed etiam ad regis dignitatem: quia (2) ordine ministrorum potestas regia praeclarior redditur.

(1) L. om.: melius.

(2) L. addit.: ex.

VIIe ARTIKEL.

Kan het Godsbestuur in het een of ander verijdeld worden?

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat er iets buiten de orde van het Godsbestuur om kan gebeuren. — 1. Boëtius zegt immers, dat « *God door het goede alles beschikt* ». Als er dus niets buiten de orde van het Godsbestuur om gebeurde, zou hieruit volgen, dat er in de dingen niets verkeerds was.

2. Niets dat volgens het plan van een bestuurder gebeurt, is toevallig. Als dus in de dingen niets buiten het Godsbestuur om gebeurt, volgt hieruit, dat in de dingen geen geluk of toeval is.

3. De orde van het Godsbestuur is zeker en onveranderlijk, want zij is volgens een eeuwig plan. Als dus in de dingen niets buiten de orde van het Godsbestuur om kan gebeuren volgt hieruit, dat alles noodzakelijk gebeurt, en in de dingen niets geschiedt al naar het uitvalt; maar dit klopt niet. Het is dus mogelijk, dat in de dingen iets buiten de orde van het Godsbestuur om gebeurt.

ARTICULUS VII.

Utrum aliquid praeter ordinem divinae gubernationis contingere possit.

[Supr. q. 19. art. 6; q. 22. art. 2. ad 1.].

AD SEPTIMUM sic proceditur. Videtur quod aliquid praeter ordinem divinae gubernationis contingere possit. Dicit enim Boetius in tertio de Consol. [prosa 12.], quod « *Deus per bonum cuncta disponit* ». Si ergo nihil in rebus contingit praeter ordinem divinae gubernationis, sequeretur quod nihil esset malum in rebus.

2. **PRÆTEREA**, nihil est casuale quod evenit secundum praordinationem alicujus gubernantis. Si igitur nihil accidit in rebus praeter ordinem gubernationis divinae, sequitur quod nihil in rebus sit fortuitum, et casuale.

3. **PRÆTEREA**, ordo divinae gubernationis est certus et immutabilis: quia est secundum rationem aeternam. Si igitur nihil possit contingere in rebus praeter ordinem divinae gubernationis, sequitur quod omnia ex necessitate eveniant, et nihil sit in rebus contingens: quod est inconveniens. Potest igitur in rebus aliquid contingere praeter ordinem gubernationis divinae.

Daartegenover staat echter wat in het *Boek Esther* gezegd wordt (13. 9) : « *Heer, God, almachtige Koning, alles is aan uw macht onderworpen, en er is niets dat aan uw Wil kan weerstaan* ».

LEERSTELLING. — Een gevolg kan wel ontstaan buiten de orde van een particuliere oorzaak om, maar niet buiten de orde van de algemeene oorzaak. De reden hiervan is, dat buiten de orde van een particuliere oorzaak om niets gebeurt dan door een andere, verhinderende, oorzaak, die echter noodzakelijk op de eerste algemeene oorzaak wordt teruggebracht: zoo ontstaat indigestie buiten de orde der vertering om door een of ander beletsel b.v. zwaar voedsel, dat weer teruggebracht moet worden op een andere oorzaak enz., tot aan de eerste algemeene oorzaak. Daar dus God de eerste algemeene oorzaak is, niet alleen van een enkele soort, maar van al het bestaande, is het onmogelijk, dat er iets buiten de orde van het Godsbestuur om gebeurt; maar uit het feit zelf, dat het een of ander gedeeltelijk aan de orde der goddelijke Voorzienigheid schijnt te ontsnappen — in zoover die orde nl. naar een particuliere oorzaak wordt beschouwd — moet het weer volgens een andere oorzaak in die orde terugvallen.

SED CONTRA est quod dicitur Esther 13. [v. 9] : « Domine Deus, rex omnipotens, in ditione tua cuncta sunt posita, et non est qui possit resistere tuae voluntati ».

RESPONDEO dicendum quod praeter ordinem alicujus particularis causae, aliquis effectus evenire potest; non autem praeter ordinem causae universalis. Cujus ratio est quia praeter ordinem particularis causae nihil provenit nisi ex aliqua alia causa impeditente, quam quidem causum necesse est reducere in primam causam universalem: sicut indigestio contingit praeter ordinem virtutis nutritivae, ex aliquo impedimento, puta ex grossitate cibi, quam necesse est reducere in aliquam aliam causam, et sic usque ad causam primam universalem. Cum igitur Deus sit prima causa universalis non unius generis tantum, sed universaliter totius entis, impossibile est quod aliquid contingat praeter ordinem divinae gubernationis: sed ex hoc ipso quod aliquid ex una parte videtur exire ab ordine divinae providentiae qui consideratur secundum aliquam particularem causam, necesse est quod in eumdem ordinem relabatur secundum aliam causam.

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — 1. Er is niets op de wereld te vinden, dat heelemaal verkeerd is, omdat het kwaad altijd in het goede gefundeerd is, zooals boven werd aangetoond (48^e Kw. 3^e Art.). En dus wordt een ding verkeerd genoemd, omdat het aan de orde van een of andere particuliere oorzaak ontsnapt. Zou het echter heelemaal aan de orde van het Godsbestuur ontsnappen, dan zou het heelemaal niets meer zijn.

2. Sommige dingen worden toevallig genoemd met betrekking tot de particuliere oorzaken buiten welker orde zij gebeuren. Maar wat de goddelijke Voorzienigheid aangaat, is er, zooals Augustinus zegt, « *niets toevalligs in de wereld* ».

3. Sommige gevolgen zijn al naar het uitvalt, om hun verband met de naaste oorzaken, die in hun gevolgen kunnen te kort schieten, maar niet omdat iets buiten heel de orde van het Godsbestuur om gebeuren kan. Want dat iets buiten de orde der naaste oorzaak gebeurt, is door een oorzaak, die aan het Godsbestuur onderworpen is.

AD PRIMUM ergo dicendum quod nihil invenitur in mundo quod sit totaliter malum: quia malum semper fundatur in bono, ut supra ostensum est [q. 48. art. 3.]. Et ideo res aliqua dicitur mala, per hoc quod exit ab ordine alicujus particularis boni. Si autem totaliter exiret ab ordine gubernationis divinae, totaliter nihil esset.

AD SECUNDUM dicendum quod aliqua dicuntur esse casualia in rebus, per ordinem ad causas particulares, extra quarum ordinem fiunt. Sed quantum ad divinam providentiam pertinet, « nihil fit casu in mundo », ut Augustinus dicit in lib. 83. QQ. [q. 24.].

AD TERTIUM dicendum quod dicuntur aliqui effectus contingentes, per comparationem ad proximas causas, quae in suis effectibus deficere possunt: non propter hoc quod aliquid fieri possit extra totum ordinem gubernationis divinae. Quia hoc ipsum quod aliquid contingit praeter ordinem causae proximae, est ex aliqua causa subjecta gubernationi divinae.

VIIIe ARTIKEL.

Is er iets dat de goddelijke Voorzienigheid weerstreeft?

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat het een of ander de orde van het Godsbestuur kan weerstreven. — 1. Bij *Isaïas* (3. 8) immers wordt gezegd: « *Hun woorden en hun daden zijn tegen den Heer gericht* ».

2. Geen koning straft gerecht degenen, die zijn verordeningen niet weerstreven. Als dus niets Gods plan weerstreeft, zou niemand gerecht door God gestraft worden.

3. Ieder ding is onderworpen aan het Godsbestuur. Maar het een wordt door het ander bestreden. Dus zijn er enkele dingen, die het Godsbestuur weerstreven.

Daartegenover staat echter, wat Boëtius zegt: « *Er is niets dat dit hoogste goed kan of wil weerstaan. Het is dus het hoogste goed, dat alles krachtig beheerscht en met zachtheid regelt* », zooals in het *Boek der Wijsheid* (8. 1) over de goddelijke Wijsheid gezegd wordt.

ARTICULUS VIII.

Utrum aliquid possit reniti, contra ordinem gubernationis divinae.

AD OCTAVUM sic proceditur. Videtur quod aliquid possit reniti contra ordinem gubernationis divinae. Dicitur enim Isa. 3. [v. 8]: « Lingua eorum et adinventiones eorum contra Dominum ».

2. PRÆTEREA, nullus rex juste punit eos qui ejus ordinationi non repugnant. Si igitur nihil contraniteretur divinae ordinationi, nullus juste puniretur a Deo.

3. PRÆTEREA, quaelibet res subjicitur ordini divinae gubernationis. Sed una res ab alia impugnatur; ergo aliqua sunt quae contranituntur divinae gubernationi.

SED CONTRA est quod dicit Boetius in 3. de Consol. [prosa 12.]: « Non est aliquid quod summo huic bono vel velit vel possit obsistere. Est igitur summum bonum quod regit cuncta fortiter, suaviterque disponit »; ut dicitur Sap. 8. [v. 1], de divina sapientia.

LEERSTELLING. — De orde der goddelijke Voorzienigheid kan tweevoudig beschouwd worden: vooreerst in het algemeen, voor zoover ze nl. bij de bestuursoorzaak van het geheel begint; en vervolgens in het bijzonder, voor zoover ze bij een particuliere oorzaak begint, die de uitvoerster van het Godsbestuur is. Op de eerste manier gezien, weerstreeft niets de orde van het Godsbestuur. En dat blijkt op twee wijzen. Vooreerst hieruit, dat de orde van het Godsbestuur heel en gansch op het goede gericht is, terwijl iedere ding in werking en poging niet dan naar het goede streeft: « *Niemand immers werkt met het oog op iets kwaads* », zooals Dionysius zegt. Op een andere manier blijkt hetzelfde hieruit, dat zooals boven gezegd (1^e Art. 3^e Antw.; 5^e Art. 2^e Antw.), iedere neiging van een ding, hetzij natuurlijke hetzij wilsneiging, niets anders is dan een indruk van den eersten beweger: zooals de neiging van den pijl naar het doelwit niets anders is dan de indruk van den schutter. Vandaar dat alles wat werkt, natuurlijk of bij wilsbesluit, als vanzelf komt tot datgene wat van Godswege verordend wordt. En daarom zeggen we, dat God alles met zachtheid regelt.

RESPONDEO dicendum quod ordo divinae sapientiae duplicitate potest considerari: uno modo in generali, secundum scilicet quod progreditur a causa gubernativa totius; alio modo in speciali, secundum quod progreditur a (1) causa particulari, quae est executiva divinae gubernationis. Primo igitur modo, nihil contranititur ordini divinae gubernationis. Quod ex duobus patet.

Primo quidem, ex hoc quod ordo divinae gubernationis totaliter in bonum tendit, et unaquaeque res in sua operatione et conatu non tendit nisi ad bonum: « nullus enim respiciens ad malum operatur », ut Dionysius dicit [De Div. Nom. cap. 4. lect. 22]. Alio modo apparent idem ex hoc quod, sicut supra dictum est [art. 1. ad 3; art. 5. ad 2.], omnis inclinatio alicujus rei vel naturalis vel voluntaria, nihil est aliud quam quaedam impressio a primo movente: sicut inclinatio sagittae ad signum determinatum, nihil aliud est quam quaedam impressio a sagittante. Unde omnia, quae aguntur (2) vel naturaliter vel voluntarie, quasi propria sponte pervenient in id ad quod divinitus ordinantur. Et ideo dicitur Deus omnia disponere suaviter.

(1) L.: ex aliqua.

(2) L.: agunt.

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — 1. Men zegt van sommigen, dat ze denken of spreken of doen tegen God, niet omdat ze de orde van het Godsbestuur geheel weerstreven, want ook de zondaars streven naar iets goeds, maar omdat ze een bepaald goed, dat hun volgens natuur en staat betaamt, weerstreven. Vandaar worden ze terecht door God gestraft. — En hieruit is het antwoord op de tweede bedenking duidelijk.

3. Uit het feit, dat het eene ding strijdig is met het andere, blijkt dat iets de orde, die van een particuliere oorzaak afhangt, kan weerstreven, niet echter de orde die van de algemeene oorzaak van het geheel afhangt.

AD PRIMUM ergo dicendum quod dicuntur aliqui vel cogitare vel loqui, vel agere contra Deum, non quia totaliter renitantur ordini divinae gubernationis, quia etiam peccantes intendunt aliquod bonum: sed quia contrariantur cuidam determinato bono, quod est eis conveniens secundum suam naturam aut statum. Et ideo puniuntur juste a Deo.

Et per hoc patet solutio AD SECUNDUM.

AD TERTIUM dicendum quod ex hoc quod una res alteri contrapugnat, ostenditur quod aliquid reniti potest ordini qui est ex aliqua causa particulari: non autem ordini qui dependet a causa universalis totius.

HONDERD EN VIERDE KWESTIE.

DE GEVOLGEN VAN HET GODDELIJK WERELDBESTUUR IN HET BIJZONDER.

(*Vier Artikelen.*)

Vervolgens moeten we de gevolgen van het Godsbestuur in het bijzonder beschouwen. En hieromtrent stellen we vier vragen:

1. Hebben de schepselen er behoefté aan door God in hun bestaan behouden te worden?
2. Worden ze onmiddellijk door God behouden?
3. Kan God een ding vernietigen?
4. Wordt er in feite iets vernietigd?

I^e ARTIKEL.

Hebben de schepselen er behoefté aan door God in hun bestaan behouden te worden?

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat de schepselen er geen

QUAESTIO CIV.

DE EFFECTIBUS DIVINAE GUBERNATIONIS IN SPECIALI, IN QUATUOR ARTICULOS DIVISA.

Deinde considerandum est de effectibus divinae gubernationis in speciali. Et circa hoc quaeruntur quatuor: 1. Utrum creaturae indigeant ut conserventur in esse a Deo. — 2. Utrum conserventur a Deo immediate. — 3. Utrum Deus possit aliquid redigere in nihilum. — 4. Utrum aliquid in nihilum redigatur.

ARTICULUS I.

Utrum creaturae indigeant, ut a Deo conserventur in esse.

[3. Cont. g. cap. 65; Pot. q. 5. art. 1; in Joan. cap. 5. lect. 2;
ad Hebr. cap. 1. lect. 2].

AD PRIMUM sic proceditur. Videtur quod creaturae non indigeant ut a

behoefte aan hebben door God in het bestaan bewaard te worden. — 1. Al wat immers niet kan niet-zijn, heeft er geen behoefte aan in het zijn behouden te worden; zooals iets wat niet kan weggaan, niet behoeft bewaard te worden om niet weg te gaan. Sommige schepselen echter kunnen krachtens hun natuur niet niet-zijn. Derhalve hebben niet alle schepselen er behoefte aan door God in het zijn behouden te worden. Bewijs voor den middel-term: wat uit zich in iets is, is er noodzakelijk in, en zijn tegengestelde kan er onmogelijk in zijn: zooals een even nummer noodzakelijk even is, en onmogelijk oneven zijn kan. Het zijn nu volgt uit zich op den vorm: want ieder ding is een actueel ding voor zoover het een vorm heeft. Sommige schepselen zijn er, die zelfstandige vormen zijn, zooals van de engelen gezegd is (50e Kw. 2e en 5e Art.); en zoo is het zijn uit zich in hen. En dezelfde reden gaat op voor de dingen, in wier stof geen potentie is, tenzij voor één vorm, zooals boven van de hemellichamen gezegd is (66e Kw. 2e Art.). Dergelijke schepselen zijn krachtens hun natuur noodzakelijk, en kunnen niet niet-zijn: de potentie immers tot niet-zijn kan niet baseeren op den vorm, waarop het zijn uit zich volgt; noch op de stof onder één vorm, dien ze niet kan verliezen, daar ze niet in potentie is tot een anderen vorm.

Deo conserventur in esse. Quod enim non potest non esse, non indiget ut conservetur in esse: sicut quod non potest abscedere, non indiget ut conservetur, ne abscedat. Sed quaedam creaturae sunt quae secundum sui naturam non possunt non esse. Ergo non omnes creaturae indigent ut a Deo conserventur in esse. Probatio mediae. Quod per se inest alicui, necesse est ei inesse, et oppositum ejus impossibile est ei inesse: sicut necessarium est binarium esse parem, et impossibile est eum esse imparem. Esse autem per se consequitur ad formam: quia unumquodque secundum hoc est ens actu, quod habet formam. Quaedam autem creaturae sunt, quae sunt formae quaedam subsistentes, sicut de angelis dictum est [q. 50. art. 2. et 5.]; et sic per se inest eis esse. Et eadem ratio est de illis quorum materia non est in potentia nisi ad unam formam, sicut supra dictum est de corporibus coelestibus [q. 66. art. 2.]. Hujusmodi ergo creaturae secundum suam naturam ex necessitate sunt, et non possunt non esse: potentia enim ad non esse non potest fundari neque in forma, quam per se sequitur esse; neque in materia existente sub forma quam non potest amittere, cum non sit in potentia ad aliam formam.

2. God is machtiger dan welke geschapen werkoorzaak ook. Maar een of andere geschapen werkoorzaak kan haar gevolg geven te blijven bestaan, ook als haar werking ophoudt; zoo blijft het huis, als de bouwer met bouwen ophoudt; en als de werking van het vuur ophoudt, blijft het water eenigen tijd warm. Veeleer kan God dus zijn schepselen geven te blijven bestaan, ook al houdt zijn werking op.

3. Geen geweld kan geschieden zonder werkoorzaak. Maar het streven naar niet-zijn is voor ieder schepsel onnatuurlijk en gewelddadig, want van nature begeert ieder schepsel te zijn. Dus kan geen schepsel streven naar niet-zijn, tenzij er iets aan zijn bederf werkt. Maar er zijn dingen, zooals geesten en hemellichamen, aan wier bederf niets werken kan. Dus kunnen dergelijke schepselen niet streven naar niet-zijn, ook al houdt Gods werking op.

4. Als God de dingen in het bestaan behoudt, is dat door een of andere werking. Maar door iedere werking van een werkoorzaak — als deze teminste krachtdadig is — gebeurt er iets in het gevolg. Derhalve moet door de werking van God den Behouder iets in het schepsel gebeuren. — Maar dat schijnt toch van niet. Door dergelijke werking wordt immers niet het zijn van

2. PRÆTEREA, Deus est potentior quolibet creato agente. Sed aliquod creatum agens potest communicare suo effectui ut conservetur in esse, etiam ejus operatione cessante: sicut cessante actione aedificatoris, remanet domus; et cessante actione ignis, remanet aqua calefacta per aliquod tempus. Ergo multo magis Deus potest suaे creature conferre quod conservetur in esse, sua operatione cessante.

3. PRÆTEREA, nullum violentum potest contingere absque aliqua causa agente. Sed tendere ad non esse est innaturale et violentum cuilibet creature: quia quaelibet creatura naturaliter appetit esse. Ergo nulla creatura potest tendere in non esse, nisi aliquo agente in corruptionem. Sed quaedam sunt, ad quorum corruptionem nihil agere potest; sicut spirituales substantiae, et corpora coelestia. Ergo hujusmodi creature non possunt tendere in non esse, etiam Dei operatione cessante.

4. PRÆTEREA, si Deus conservat res in esse, hoc erit per aliquam actionem. Per quamlibet autem actionem agentis, si sit efficax, aliquid fit in effectu. Oportet igitur, quod per actionem Dei conservantis aliquid fiat in creatura. Sed hoc non videtur. Non enim per hujusmodi actionem fit

het schepsel: want wat reeds is, wordt niet. Nog iets anders, dat daaraan wordt toegevoegd: want ofwel zou God het schepsel niet bij voortdurend bewaren, ofwel werd er voortdurend iets aan het schepsel toegevoegd, wat niet klopt. De schepselen worden dus niet door God in het bestaan behouden.

Daartegenover staat echter wat in den *Brief aan de Hebreën* (1. 3) gezegd wordt: « *Hij draagt alles door het woord zijner Macht* ».

LEERSTELLING. — En volgens het geloof én volgens de rede moeten we zeggen, dat de schepselen door God in het bestaan behouden worden. Ter verduidelijking hiervan bedenkt men, dat op tweevoudige manier het eene door het andere behouden wordt. Vooreerst indirect en bijkomstig: zoo zegt men, dat iemand die bederf weert, een ding behoudt; als b.v. iemand een knaap ervoor bewaart in het vuur te vallen, zegt men, dat hij hem behouden heeft. En zoo zegt men ook van God, dat Hij de dingen behoudt, maar niet alles, want sommige dingen kennen geen bederf, dat noodig voor hun behoud moet verwijderd worden. — Vervolgens zegt men, dat het een het ander op zich en direct behoudt, in zoover

ipsum esse creature: quia quod jam est, non fit. Neque iterum aliud superadditum: quia vel non continue Deus conservaret creaturam in esse, vel continue aliiquid adderetur creature, quod est inconveniens. Non igitur creature conservantur in esse a Deo.

SED CONTRA est, quod dicitur Hebr. 1. [v. 3]: « Portans omnia verbo virtutis sua ».

RESPONDEO dicendum quod necesse est dicere, et secundum fidem et secundum rationem, quod creature conservantur in esse a Deo. Ad cuius evidentiam, considerandum est quod aliiquid conservatur ab altero dupliciter. Uno modo, indirecte et per accidens sicut ille dicitur rem conservare, qui removet corruptens; puta si aliquis puerum custodiat ne cadat in ignem, dicitur eum conservare. Et sic etiam Deus dicitur aliqua conservare, sed non omnia: quia quaedam sunt quae non habent corruptientia, quae necesse sit removere ad rei conservationem. Alio modo dicitur aliiquid rem aliquam conservare per se (1) directe, quando (2) scilicet illud quod conservatur,

(1) L. addit: et.

(2) L.: inquantum.

het behoudene zoozeer van den behouder afhangt, dat het zonder hem niet kan zijn. En op deze manier hebben alle schepselen behoefté aan het goddelijk behoud. Het bestaan immers van ieder schepsel hangt zoozeer van God af, dat ze zelfs geen moment zouden kunnen bestaan, maar vernietigd zouden worden, als ze niet door de werking van Gods macht, aldus Gregorius, in het bestaan behouden werden.

En dat is zoo in te zien. Ieder gevolg hangt van zijn oorzaak af, in zoover deze zijn oorzaak is. Maar dan moet men er wel aan denken, dat sommige werkoorzaak enkel wat het worden aangaat oorzaak van haar gevolg is, en niet direct wat het zijn betreft. En dit gebeurt zoowel bij kunstvoorwerpen als bij natuurdingen. De bouwer is oorzaak van het huis wat het worden aangaat, niet direct wat het zijn betreft. Het is immers duidelijk dat het zijn van het huis op zijn vorm volgt: de vorm van het huis echter is de samenstelling en de orde, die op de natuurkracht van sommige dingen volgt. Zooals een kok spijzen gereedmaakt met gebruikmaking van de actieve natuurkracht van vuur, zoo maakt de bouwer een huis met gebruikmaking van cement, steenen en hout, die vatbaar zijn voor zulk een samenstelling en orde, en die

dependet a conservante, ut sine eo esse non possit. Et hoc modo omnes creatureae indigent divina conservatione. Dependet enim esse cuiuslibet creaturea a Deo, ita quod nec ad momentum subsistere possent, sed in nihilum redigerentur, nisi operatione divinae virtutis conservarentur in esse, sicut Gregorius dicit [16. Moral. cap. 16.].

Et hoc sic perspici potest. *Omnis enim effectus dependet a sua causa, secundum quod est causa ejus. Sed considerandum est quod aliquod agens est causa sui effectus secundum fieri tantum, et non directe secundum esse ejus. Quod quidem convenit et in artificialibus, et in rebus naturalibus. Aedificator enim est causa domus quantum ad ejus fieri, non autem directe quantum ad esse ejus. Manifestum est enim quod esse domus consequitur formam ejus: forma autem domus est compositio et ordo, quae quidem forma consequitur naturalem virtutem quarumdam rerum. Sicut enim coquus coquit cibum adhibendo aliquam virtutem naturalem activam, scilicet ignis; ita aedificator facit domum adhibendo caementum, lapides et ligna, quae sunt susceptiva et conservativa talis compositionis et ordinis.*

behouden. Het bestaan van het huis hangt dus af van de natuur dezer dingen, zooals het worden van het huis afhangt van de activiteit van den bouwer. — En op dezelfde manier moeten we de natuurdingen bezien. Als een of andere oorzaak geen oorzaak van den vorm als zoodanig is, is zij niet op zich oorzaak van het zijn, dat op dien vorm volgt, maar alleen oorzaak van het worden van het gevolg.

Het is echter duidelijk, dat als twee dingen van dezelfde soort zijn, het eene geen oorzaak kan zijn van den vorm als zoodanig van het andere, want dan zou het oorzaak van zijn eigen vorm zijn, daar voor beide hetzelfde geldt. Het kan echter oorzaak van zulk een vorm zijn voor zoover deze in de stof is, dat wil zeggen, dat deze stof dezen vorm krijgt. En dit is juist oorzaak zijn van het worden, zooals een mensch een mensch voortbrengt, en vuur vuur. Vandaar dat, zoo dikwijls een natuurlijk gevolg uiteraard den invloed van een werkoorzaak ondergaat, naar dezelfde definitie als deze in de werkoorzaak is, wél het worden van het gevolg, niet echter het zijn, van de werkoorzaak afhangt. — Soms echter ondergaat een gevolg uiteraard niet den invloed van de werk-oorzaak, naar dezelfde definitie als deze in de werkoorzaak is: dat blijkt bij alle werkoorzaken, die geen soortgelijken voortbrengen, zooals de hemellichamen oorzaak zijn van de wording der lagere lichamen, die van een andere soort zijn. En zulk een

Unde esse domus dependet ex naturis harum rerum, sicut fieri domus dependet ex actione aedificatoris. Et simili ratione est considerandum in rebus naturalibus. Quia si aliquod agens non est causa formae inquantum hujusmodi, non erit per se causa esse quod consequitur ad talem formam, sed erit causa effectus secundum fieri tantum. Manifestum est autem quod, si aliqua duo sunt ejusdem speciei, unum non potest esse per se causa formae alterius, inquantum est talis forma: quia sic esset causa formae propriae, cum sit eadem ratio utriusque. Sed potest esse causa hujusmodi formae secundum quod est in materia, idest quod haec materia acquirat hanc formam. Et hoc est esse causa secundum fieri; sicut cum homo generat hominem, et ignis ignem. Et ideo quandocumque naturalis effectus est natus impressionem agentis recipere secundum eamdem rationem secundum quam est in agente, tunc fieri effectus dependet ab agente, non autem esse ipsius. Sed aliquando effectus non est natus recipere impressionem agentis secundum eamdem rationem secundum quam est in agente: sicut patet in

werkoorzaak kan oorzaak van een vorm als zoodanig zijn, en niet slechts voor zoover zij in deze stof verkregen wordt; en dus is zij niet alleen van het worden, maar ook van het zijn oorzaak.

Zoals dus het worden niet kan voortduren, als de werking van de oorzaak van het worden ophoudt, zoo kan ook het zijn van een ding niet voortduren, als de werking ophoudt der oorzaak, die niet slechts oorzaak van het gevolg is wat het worden, maar ook wat het zijn aangaat. En dit is de reden, waarom verwarmd water bij het ophouden van de werking van het vuur, de warmte behoudt; maar de lucht blijft zelfs geen moment verlicht als de activiteit van de zon ophoudt. De stof van het water neemt nl. de warmte van het vuur op volgens dezelfde definitie als deze in het vuur is, zoodat het, als het volkomen tot den vuurvorm gebracht wordt, de warmte altijd zal behouden; maar als het slechts onvolkomen, als een soort begin, aan den vuurvorm deelachtig is, zal de warmte niet altijd blijven, maar, vanwege de zwakke deelname aan het beginsel der warmte, slechts tijdelijk. De lucht kan echter uiteraard het licht niet ontvangen naar dezelfde definitie waarnaar het op de zon is, zoodat ze het lichtbeginsel, den zonnevorm, ontvangt: en

omnibus agentibus quae non agunt simile secundum speciem; sicut coelestia corpora sunt causa generationis inferiorum corporum dissimilium secundum speciem. Et tale agens potest esse causa formae secundum rationem talis formae, et non solum secundum quod acquiritur in hac materia: et ideo est causa non solum fiendi, sed essendi. Sicut igitur fieri rei non potest remanere, cessante actione agentis quod est causa effectus secundum fieri; ita nec esse rei potest remanere, cessante actione agentis quod est causa effectus non solum secundum fieri, sed etiam secundum esse. Et haec est ratio quare aqua calefacta retinet calorem, cessante actione ignis; non autem remanet aer illuminatus, nec ad momentum, cessante actione solis. Quia scilicet materia aquae susceptiva est caloris ignis secundum eamdem rationem qua est in igne; unde si perfecte perducatur ad formam ignis, retinebit calorem semper; si autem imperfecte participet aliquid de forma ignis secundum quamdam inchoationem, calor non semper remanebit, sed ad tempus, propter debilem participationem principii caloris. Aer autem nullo modo natus est recipere lumen secundum eamdem rationem secundum quam est in sole, ut scilicet recipiat formam solis, quae est principium lumi-

daarom houdt het licht, dat in de lucht geen steunpunt heeft, onmiddellijk op, als de activiteit van de zon ophoudt.

Zoo echter verhoudt zich ieder schepsel tot God als de lucht tot de lichtende zonne. Zooals de zon uit eigen natuur licht geeft, de lucht echter oplicht door deelname aan het licht der zon, zonder evenwel deel te nemen aan de natuur van de zon, zoo is alleen God door eigen Wezenheid, omdat zijn Wezen zijn zijn is; ieder schepsel echter is bij deelname, zonder dat evenwel zijn wezen zijn zijn is. En daarom zou, zooals Augustinus zegt, « *wanneer de kracht Gods eens zou ophouden wat geschapen is te besturen, tegelijk hun verschijning ophouden, en alle natuur ineenstorten* ».

En in het achtste boek van hetzelfde werk zegt hij: « *Zooals de lucht door de tegenwoordigheid van het licht helder wordt, zoo wordt de mensch door de tegenwoordigheid Gods verlicht, maar bij zijn afwezigheid terstond verduisterd* ».

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — 1. Het zijn volgt uit zich op den vorm van het schepsel in de veronderstelling van Gods invloed: zooals het licht volgt op de doorschijnendheid der lucht in de veronderstelling van den invloed der zon. Vandaar is de potentie tot niet-zijn van de geestelijke schepselen en hemellichamen

nis: et ideo, quia non habet radicem in aëre, statim cessat lumen, cessante actione solis.

Sic autem se habet omnis creatura ad Deum, sicut aer ad solem illuminantem. Sicut enim sol est lucens per suam naturam, aer autem fit luminosus participando lumen a sole, non tamen participando naturam solis; ita solus Deus est ens per essentiam suam, quia ejus essentia est suum esse; omnis autem creatura est ens participative, non quod sua essentia sit ejus esse. Et ideo, ut Augustinus dicit 4. super Gen. ad litt. [cap. 12.]: « *virtus Dei ab eis quae creata sunt regendis si cessaret aliquando, simul et illorum cessaret species, omnisque natura concideret* ». Et in 8 ejusdem libri [cap. 12.] dicit quod, « *sicut aer praesente lumine fit lucidus sic homo, Deo sibi praesente, illuminatur, absente autem, continuo tenebratur* ».

AD PRIMUM ergo dicendum quod esse per se consequitur formam creaturæ, supposito tamen influxu Dei: sicut lumen sequitur diaphanum aëris, supposito influxu solis. Unde potentia ad non esse in spiritualibus creaturis

veeleer in God, die zijn invloed onttrekken kan, dan in den vorm of de stof van dergelijke schepselen.

2. God kan aan geen schepsel geven te blijven bestaan als zijn werking ophoudt, zooals Hij het ook niet geven kan, dat Hij geen oorzaak zij van het zijn ervan. Het schepsel heeft noodig door God behouden te worden, in zoover het zijn van het gevolg afhangt van de oorzaak van het zijn. En daarom is het niet hetzelfde voor de werkoorzaak, die geen oorzaak van het zijn, maar alleen van het worden is.

3. Dit argument gaat uit van een behoud, dat slechts in weerhouding van het bederf bestaat, en daaraan hebben, zooals gezegd is (in de leerstelling), niet alle schepselen behoeft.

4. Het behoud der dingen door God heeft niet door eenige nieuwe activiteit plaats, maar door continuatie van de daad, waardoor Hij het zijn geeft, welke daad zonder beweging of tijd geschieft, zooals ook het behoud van het licht in de lucht door den blijvenden invloed der zon plaats heeft.

et corporibus coelestibus, magis est in Deo, qui potest subtrahere suum influxum, quam in forma vel in materia talium creaturarum.

AD SECUNDUM dicendum quod Deus non potest communicare alicui creaturae ut conservetur in esse, sua operatione cessante; sicut non potest ei communicare, quod non sit causa (3) illius. Intantum enim indiget creatura conservari a Deo, inquantum esse effectus dependet a causa essendi. Unde non est simile de agente quod non est causa essendi, sed fieri tantum.

AD TERTIUM dicendum quod ratio illa procedit de conservatione quae est per remotionem corruptientis; qua non indigent omnes creaturae, ut dictum est [in corp.].

AD QUARTUM dicendum, quod conservatio rerum a Deo non est per aliquam novam actionem, sed per continuationem actionis qua dat esse, quae quidem actio est sine motu, et tempore. Sicut etiam conservatio luminis in aëre est per continuatum influxum a sole.

(3) L. addit: esse.

IIe ARTIKEL.

Worden ze onmiddellijk door God behouden?

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat God onmiddellijk ieder schepsel behoudt. — 1. Door dezelfde daad immers is God Schepper en Behouder, zooals gezegd is (in het vorig Art.). Maar God is de onmiddellijke Schepper van alles, dus ook de onmiddellijke Behouder.

2. Ieder ding is zichzelf het naaste. Maar geen schepsel kan het verleend worden zichzelf te behouden, dus nog veel minder een ander te behouden. God behoudt dus alles zonder enige tusschenoorzaak.

3. Een gevolg wordt in het bestaan behouden door datgene wat niet alleen wat het worden, maar ook wat het zijn aangaat, zijn oorzaak is. Maar geen enkele geschapen oorzaak schijnt oorzaak van een gevolg dan alleen wat het worden aangaat: zij zijn immers, zooals boven (45^e Kw. 3^e Art.) gezegd, geen oorzaak tenzij door beweging. Derhalve zijn het geen oorzaken, die hun gevolgen in het bestaan bewaren.

ARTICULUS II.

Utrum Deus immediate omnem creaturam conservet.

AD SECUNDUM sic proceditur. Videtur quod Deus immediate omnem creaturam conservet. Eadem enim actione Deus est conservator rerum, qua et creator, ut dictum est [art. praec. ad 4.]. Sed Deus immediate est creator omnium. Ergo immediate est etiam conservator.

2. PRÆTEREA, unaquaeque res magis est proxima sibi, quam rei alteri. Sed non potest communicari alicui creature quod conservet seipsam. Ergo multo minus potest ei communicari quod conservet aliam. Ergo Deus omnia conservat absque alia (1) causa conservante.

3. PRÆTEREA, effectus conservatur in esse ab eo quod est causa ejus non solum secundum fieri, sed etiam secundum esse. Sed omnes causæ creatæ, ut videtur, non sunt causæ suorum effectuum nisi secundum fieri: non sunt enim causæ nisi movendo, ut supra habitum est [q. 45. art. 3.]. Ergo non sunt causæ conservantes suos effectus in esse.

(1) L.: aliqua media.

Daartegenover staat echter, dat een ding behouden wordt door datgene waarvan het zijn bestaan heeft. Maar God geeft het bestaan aan de dingen door tusschenoorzaken. Dus bewaart Hij de dingen ook in het bestaan door middel van enkele oorzaken.

LEERSTELLING. — Zooals gezegd, kan iets op twee manieren een ding in het bestaan bewaren: vooreerst indirect en bijkomstig, doordat het de werking van het bederf verwijdert of belet; vervolgens direct en op zich, doordat het zijn van het ander ervan afhangt, zooals het gevolg van de oorzaak. Op beide wijzen komt het voor, dat het eene schepsel het bestaan van het ander behoudt. Het is toch duidelijk, dat er bij de lichamelijke dingen veel is, dat de werking van het bederf belet, en aldus de dingen heet te behouden: zoo belet zout vleeschbederf, en zoo is het ook bij vele andere dingen. — Maar het komt ook voor, dat een gevolg naar zijn bestaan van een schepsel afhangt. Daar er immers vele ondergeschikte oorzaken zijn, moet een gevolg op de eerste plaats en voornamelijk van de eerste oorzaak afhangen, maar secundair van alle tusschenoorzaken. Vandaar is het voornamelijk

SED CONTRA est, quod per idem conservatur res, per quod habet esse. Sed Deus dat esse rebus mediantibus aliquibus causis mediis. Ergo etiam res in esse conservat mediantibus aliquibus causis.

RESPONDEO dicendum, quod, sicut dictum est [art. praec.], dupliciter aliquid rem aliquam in esse conservat: uno modo indirecte et per accidens, per hoc quod removet vel impedit actionem corruptientis; alio modo, directe et per se, quia ab eo dependet esse alterius, sicut a causa dependet (2) effectus. Utroque autem modo aliqua res creata invenitur esse alterius conservativa. Manifestum est enim quod etiam in rebus corporalibus multa sunt quae impediunt actiones corruptientium, et per hoc dicuntur rerum conservativa; sicut sal impedit carnes a putrefactione, et simile est in multis aliis. Invenitur etiam quod ab aliqua creatura dependet aliquis effectus secundum suum esse. Cum enim sunt multae causae ordinatae, necesse est quod effectus dependeat, primo quidem et principaliter a causa prima; secundario vero ab omnibus causis mediis. Et ideo principaliter

(2) L. addit: esse.

de eerste oorzaak, die het gevolg behoudt, maar secundair al de tusschenoorzaken, en des te meer naarmate zulk een tusschenoorzaak hooger is, en dichter bij de eerste oorzaak. Daarom wordt het behoud en de duur der dingen, ook der lichamelijke dingen, aan de hogere oorzaken toegeschreven; zoo zegt de Wijsgeer, dat de eerste beweging, die van den dag, oorzaak is van de continuatie van het wordingsproces; de tweede echter van den Dierenriem, is oorzaak van het onderscheid naar ontstaan en vergaan; en zoo schrijven de astrologen aan Saturnus, de hoogste der planeten, de vaste en blijvende dingen toe. — Zoo dienen we dus te zeggen, dat God de dingen in het bestaan bewaart, maar door middel van enkele oorzaken.

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — 1. God heeft onmiddellijk alles geschapen, maar door de schepping een rangorde onder de dingen gemaakt, zoodat sommige van andere zouden afhangen, door welke zij dan secundair in het bestaan behouden worden, verondersteld de primaire behouding door Hem Zelf.

2. Zooals aan geen enkel gevolg gegeven kan worden oorzaak

quidem prima causa est effectus conservativa; secundario vero omnes mediae causae, et tanto magis quanto causa fuerit altior et primae causae proximior. Unde superioribus causis, etiam in corporalibus rebus, attribuitur conservatio et permanentia rerum: sicut Philosophus dicit in 12. Metaphys., quod primus motus, scilicet divinus (3), est causa continuitatis generationis; secundus autem motus, qui est per zodiacum, est causa diversitatis quae est secundum generationem et corruptionem. Et similiter astrologi attribuunt Saturno, qui est supremus planetarum res fixas et permanentes. Sic igitur dicendum est quod Deus conservat res quasdam in esse, mediantibus aliquibus causis.

AD PRIMUM ergo dicendum quod Deus immediate omnia creavit: sed in ipsa rerum reparacione (4) ordinem in rebus instituit, ut quaedam ab aliis dependerent, per quas secundario conservarentur in esse; praesupposita tamen principali conservatione, quae est ab ipso.

AD SECUNDUM dicendum quod, cum propria causa sit conservativa

(3) L.: diurnus.

(4) L.: creatione.

van zichzelf te zijn, wel echter oorzaak van een ander; zoo kan aan geen enkel gevolg gegeven worden zichzelf te behouden, maar wel — de eigen oorzaak behoudt immers het gevolg, dat van haar afhangt — een ander te behouden.

3. Geen schepsel kan, dan door een of andere verandering, oorzaak van een ander zijn in zoover dit een neuen vorm of dispositie krijgt, want het werkt slechts in een vooraf aanwezig subject. Maar nadat het eenmaal de vorm of dispositie in het gevolg heeft teweeggebracht, behoudt het dezen vorm of dispositie zonder nieuwe verandering in het gevolg. Zoo wordt ook in de lucht, voor zoover zij opnieuw verlicht wordt, een verandering aangenomen, maar het behoud van het licht is zonder verandering der lucht, door de aanwezigheid van de lichtbron alleen.

IIIe ARTIKEL.

Kan God een ding vernietigen?

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat God niets kan vernie-

effectus ab ea dependentis; sicut nulli effectui praestari potest quod sit causa sui ipsius, potest tamen ei praestari quod sit causa alterius; ita etiam nulli effectui praestari potest quod sit suipsius conservativus, potest tamen ei praestari quod sit conservativus alterius.

AD TERTIUM dicendum quod nulla creatura potest esse causa alterius, quantum ad hoc quod acquirat novam formam vel dispositionem, nisi per modum alicujus mutationis: quia semper agit praesupposito aliquo subjecto. Sed postquam formam vel dispositionem induxit in effectum, absque alia immutatione effectus, hujusmodi formam vel dispositionem conservat. Sicut in aere prout illuminatur de novo, intelligitur quaedam mutatio, sed conservatio luminis est absque aeris immutatione, ex sola praesentia illuminantis.

ARTICULUS III.

Utrum Deus possit aliquid in nihilum redigere.

[Supr. q. 9. art. 2; De Verit. q. 5. art. 2. ad 6;
De Pot. q. 5. art. 3; Quodl. 4. q. 3. art. 1.]

AD TERTIUM sic proceditur. Videtur quod Deus non possit aliquid in

tigen. — 1. Augustinus zegt immers: « *God is geen oorzaak van het streven naar niet-zijn* ». Dat zou Hij echter wel zijn, als Hij een schepsel vernietigde. Dus kan God niets vernietigen.

2. Door zijn Goedheid is God oorzaak van de dingen, dat ze zijn, want Augustinus zegt: « *Omdat God goed is, zijn wij* ». Maar God kan niet niet-goedzijn. Hij kan dus niet maken, dat de dingen niet zijn. En dat zou Hij doen, als Hij ze vernietigde.

3. Als God iets vernietigde, moest Hij dat doen door een daad. Maar dat kan niet, omdat iedere daad uitloopt op een ding; vandaar dat ook de werking van het bederf op een nieuw geworden ding uitloopt, want het ontstaan van het een is het vergaan van het ander. God kan dus niets vernietigen.

Daartegenover staat echter wat bij *Jeremias* (10. 24) gezegd wordt: « *Tuchtig mij, Heer, maar in gerecht, niet in uw Gramschap, om mij niet te vernietigen* ».

LEERSTELLING. — Sommigen hebben de stelling opgezet, dat

nihilum redigere. Dicit enim Augustinus in lib. 83. QQ. [q. 21.] quod « Deus non est causa tendendi in non esse ». Hoc autem contigeret, si aliquam creaturam redigeret in nihilum. Ergo Deus non potest aliquid in nihilum redigere.

2. PRÆTEREA, Deus est causa rerum ut sint, per suam bonitatem: quia, ut Augustinus dicit in lib. 1. de Doctr. Christ. [cap. 32.]: « inquantum Deus bonus est, sumus ». Sed Deus non potest non esse bonus. Ergo non potest facere ut res non sint. Quod faceret, si eas in nihilum redigeret.

3. PRÆTEREA, si Deus in nihilum aliqua redigeret, oporteret, quod hoc fieret per aliquam actionem. Sed hoc non potest esse: quia omnis actio terminatur ad aliquid ens; unde (!) actio corruptientis terminatur ad aliquid generatum, quia generatio unius est corruptio alterius. Ergo Deus non potest aliquid in nihilum redigere.

SED CONTRA est quod dicitur Jerem. 10. [v. 24]: « *Corripe me Domine, verumtamen in judicio et non in furore tuo, ne forte ad nihilum redigas me* ».

RESPONDEO dicendum quod quidam posuerunt quod Deus res in esse

(1) L. addit: etiam.

God de dingen uit natuur-noodzaak tot het bestaan bracht. Als dat waar was, kon God geen enkel ding vernietigen evenmin als Hij van natuur veranderen kan. Maar, zooals boven gezegd is (19^e Kw., 4^e Art.), is deze stelling valsch, en absoluut vreemd aan het Katholieke geloof, want dit belijdt, dat God uit vrijen Wil de dingen tot het bestaan bracht, naar het psalmvers: « *Al wat de Heer wilde, heeft Hij gemaakt* » (Ps. 134. 6). Dat God de schepselen het bestaan geeft, hangt dus van zijn Wil af. Niet anders behoudt Hij de dingen in het bestaan, dan door bij voortduring dat zijn in hen te doen invloeden zooals gezegd is (1^e Art., 4^e Antw.). Zooals Hij dus, vóór de dingen bestonden, bij machte was hun dat bestaan niet mede te delen, en ze aldus niet te maken; zoo kan Hij, nadat ze gemaakt zijn, hun dat bestaan niet invloeden, en zoo houden ze op te bestaan. En dat is hen vernietigen.

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — 1. Niet-zijn heeft op zich geen oorzaak, want niets kan oorzaak zijn dan in zoover het een ding is; een ding is echter op zich oorzaak van zijn. Dus kan God geen oorzaak zijn van het streven naar niet-zijn, maar dit heeft het schepsel uit zichzelf, in zoover het uit het niet is. Op bijkomstige

produxit agendo de necessitate naturae. Quod si esset verum, Deus non posset rem aliquam in nihilum redigere; sicut non potest a sua natura mutari. Sed, sicut supra est habitum [q. 19. art. 4.], haec positio est falsa, et a fide catholica penitus aliena, quae confitetur Deum res libera voluntate produxisse in esse, secundum illud Psal. 134. [v. 6]: « *Omnia quaecumque voluit, Dominus fecit* ». Hoc igitur quod Deus creaturae esse communicat, ex Dei voluntate dependet. Nec aliter res in esse conservat, nisi inquantum eis continue influit esse, ut dictum est [art. 1. ad 4.]. Sicut ergo antequam res essent, potuit eis non communicare esse, et sic eas non facere, ita postquam jam factae sunt, potest eis non influere esse, et sic esse desinerent. Quod est eas in nihilum redigere.

AD PRIMUM ergo dicendum quod non esse non habet causam per se: quia nihil potest esse causa nisi inquantum est ens; ens autem, per se loquendo, est causa essendi. Sic igitur Deus non potest esse causa tendendi in non esse: sed hoc habet creatura ex seipsa, inquantum est de nihilo. Sed per

wijze echter kan God oorzaak zijn, dat een ding vernietigd wordt, door nl. zijn activiteit eraan te onttrekken.

2. De Goedheid van God is oorzaak der dingen, maar niet uit natuurnoodzaak, want Gods Goedheid hangt niet van de geschenpen dingen af — doch uit vrijen Wil. Zooals Hij dus zonder nadeel voor zijn Goedheid bij machte was de dingen niet tot het bestaan te brengen, zoo kan Hij evenzeer — zijn Goedheid onverkort — de dingen niet in het bestaan behouden.

3. Als God iets vernietigde, zou dat niet door een daad zijn, maar hierdoor, dat Hij met werken ophield.

IVe ARTIKEL.

Wordt er in feite iets vernietigd?

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat er iets vernietigd wordt.
— 1. Het eindpunt beantwoordt aan het begin. Maar in den beginne was er niets buiten God. Dus worden de dingen naar dit eindpunt gebracht, dat er niets zij buiten God. En derhalve worden de schepselen vernietigd.

accidens Deus potest esse causa quod res in nihilum redigantur, subtrahendo scilicet suam actionem a rebus.

AD SECUNDUM dicendum quod bonitas Dei est causa rerum, non quasi ex necessitate naturae, quia divina bonitas non dependet ex rebus creatis; sed per liberam voluntatem. Unde sicut potuit sine praejudicio bonitatis suae, res non producere in esse; ita absque detimento suae bonitatis, potest res in esse non conservare.

AD TERTIUM dicendum quod, si Deus rem aliquam redigeret in nihilum, hoc non esset per aliquam actionem; sed per hoc quod ab agendo cessaret.

ARTICULUS IV.

Utrum aliquid in nihilum redigatur.

[Supr. q. 15. art. 1. ad 1; De Pot. q. 5. art. 4; art. 9. ad 1.]

AD QUARTUM sic proceditur. Videlur quod aliquid in nihilum redigatur. Finis enim respondet principio. Sed a principio nihil erat nisi Deus. Ergo ad hunc finem res perducentur, ut nihil sit nisi Deus. Et ita creaturae in nihilum redigentur.

2. Ieder schepsel heeft eindige kracht. Maar geen eindige kracht reikt in het oneindige; daaruit juist wordt in de *Physica* bewezen, dat een eindige kracht niet gedurende een oneindigen tijd kan bewegen. Dus kan geen schepsel oneindig duren, en wordt dus eenmaal vernietigd.

3. Vorm en bijkomstigheden hebben geen stof als deel van zichzelf. Somtijds echter houden ze op te bestaan. Zij worden dus vernietigd.

Daartegenover staat echter wat in den *Prediker* (3. 14) gezegd wordt: « *Ik heb geleerd, dat alle dingen, die God gemaakt heeft, blijven in eeuwigheid* ».

LEERSTELLING. — Van alle dingen, die door God met betrekking tot de schepping geschieden, gebeuren er sommige volgens den natuurlijken gang van zaken; sommige echter, zoals hieronder gezegd zal worden (105^e Kw. 6^e Art.), op wonderbare wijze buiten de natuurlijke orde in de schepping gelegd om. Wat God echter doen zal volgens de natuurlijke, in de schepping gelegde orde, kan uit de natuur zelf der dingen gekend worden. Wat echter door een wonder gebeurt, is gericht op de openbaring der genade, naar het woord van den Apostel: « *Aan eenieder wordt*

2. PRÆTEREA, omnis creatura habet potentiam finitam. Sed nulla potentia finita se extendit ad infinitum: unde in 8. Physic. [cap. 10. n. 1.] probatur quod potentia finita non potest movere tempore infinito. Ergo nulla creatura potest durare in infinitum. Et ita quandoque in nihilum redigetur.

3. PRÆTEREA, formae et accidentia non habent materiam partem sui. Sed quandoque desinunt esse. Ergo in nihilum rediguntur.

SED CONTRA est., quod dicitur Eccles. 3. [v. 14]: « Didici quod omnia opera quae fecit Deus, perseverant in aeternum ».

RESPONDEO dicendum quod eorum quae a Deo fiunt circa creaturam, quaedam proveniunt secundum naturalem cursum rerum; quaedam vero miraculose operantur praeter ordinem naturalem creaturis inditum, ut infra dicitur [q. seq. art. 6.]. Quae autem facturus est Deus secundum ordinem naturalem rebus inditum, considerari possunt ex ipsis rerum naturis: quae

de Geestesuiting geschenken om er nut mee te doen » (1 Cor. 12. 7), en daarna voegt hij het een en ander toe over het doen van wonderen. De natuur der schepselen nu toont aan, dat er niets vernietigd wordt : want ofwel zijn de schepselen onstoffelijk, en zoo is er zelfs geen potentie tot niet-zijn in hen; ofwel zijn ze stoffelijk, en zoo blijven ze altijd, minstens naar de stof, die als subject van ontstaan en vergaan, onbederfelijk is. — Iets vernietigen behoort ook niet tot de openbaring der genade: eerder wordt Gods Macht en Goedheid getoond, doordat Hij de dingen in het bestaan behoudt. Zoo is dus zonder meer te zeggen, dat absoluut niets vernietigd wordt.

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — 1. Dat de dingen tot het bestaan gebracht zijn, nadat ze niet waren, toont de macht van Hem, die ze voortbracht. Maar dat ze vernietigd zouden worden belet zulk een openbaring, daar naar het woord van den Apostel Gods macht ten zeerste getoond wordt door de dingen te behouden : « *Hij draagt alles door het woord zijner macht* ». (Hebr. 1. 3).

2. Het vermogen der schepselen om te zijn, is om te ontvangen

vero miraculose fiunt, ordinantur ad gratiae manifestationem, secundum illud Apostoli 1. ad Cor. 12. [v. 7]: « Unicuique datur manifestatio spiritus ad utilitatem »; et postmodum, inter caetera, subdit de miraculorum operatione. Creaturarum autem naturae hoc demonstrant, ut nulla earum in nihilum redigatur: quia vel sunt immateriales, et sic in eis non est potentia ad non esse; vel sunt materiales, et sic saltem remanent semper secundum materiam, quae incorruptibilis est, utpote subjectum existens generationis et corruptionis. Redigere etiam aliquid in nihilum, non pertinet ad gratiae manifestationem: cum magis per hoc divina potentia et bonitas ostendatur, quod res in esse conservat. Unde simpliciter dicendum est quod nihil omnino in nihilum redigetur.

AD PRIMUM ergo dicendum quod hoc quod res in esse productae sunt, postquam non fuerunt, declarat potentiam producentis. Sed quod in nihilum redigerentur, hujusmodi manifestationem impediret: cum Dei potentia in hoc maxime ostendatur, quod res in esse conservat, secundum illud Apostoli Hebr. 1. [v. 3]: « Portans omnia verbo virtutis sua ».

AD SECUNDUM dicendum quod potentia creaturae ad essendum est re-

alleen; maar de actieve macht is bij God, van wien de invloëing van het bestaan is. Dat dus de dingen in oneindigheid voortduren volgt op de oneindigheid van Gods Macht. Sommige dingen wordt echter een kracht bepaald om slechts bepaalden tijd te blijven, in zoover hun belet kan worden van Hem de invloëing van het zijn te ontvangen, door een tegenwerkende kracht, waaraan een eindige kracht geen oneindigen doch slechts bepaalden tijd kan weerstaan. Vandaar dat de dingen, die geen tegengestelde hebben, al hebben ze een eindige kracht, in eeuwigheid blijven.

3. Vormen en bijkomstigheden zijn geen volledige dingen, want ze zijn geen zelfstandigheden, maar iets van iets anders; zij worden ding genoemd, omdat door hen iets anders is. Maar zelfs op de wijze waarop ze zijn, worden ze niet geheel vernietigd, niet alsof een deel ervan zou blijven, maar omdat ze blijven in de potentie van de stof of het subject.

ceptiva tantum; sed potentia activa est ipsius Dei, a quo est influxus essendi. Unde quod res in infinitum durent, sequitur infinitatem divinae virtutis. Determinatur tamen quibusdam rebus virtus ad manendum tempore determinato, inquantum impediri possunt ne percipient influxum essendi qui est ab eo, ex aliquo contrario agente, cui finita virtus non potest resistere tempore infinito, sed solum tempore determinato. Et ideo ea quae non habent contrarium, quamvis habeant finitam virtutem, perseverant in aeternum.

AD TERTIUM dicendum quod formae et accidentia non sunt entia completa, cum non subsistant, sed quodlibet eorum est aliquid entis: sic enim ens dicitur, quia eo aliquid est. Et tamen eo modo quo sunt, non omnino in nihilum rediguntur; non quia aliqua pars eorum remanet, sed remanet in potentia materiae vel subjecti.

HONDERD EN VIJFDE KWESTIE.

DE VERANDERING DER SCHEPSELEN DOOR GOD.

(*Acht Artikelen.*)

Vervolgens moeten we het tweede gevolg van het Godsbestuur, nl. de verandering der schepselen, beschouwen. En eerst de verandering der schepselen door God; en vervolgens de verandering van het eene schepsel door het andere. Betreffende het eerste punt stellen we acht vragen:

1. Kan God onmiddellijk de stof tot den vorm bewegen?
 2. Kan hij onmiddellijk een lichaam bewegen?
 3. Kan Hij het verstand bewegen?
 4. Kan Hij den wil bewegen?
 5. Werkt God in al wat werkt?
 6. Kan Hij iets doen buiten de in de dingen gelegde orde om?
 7. Is alles wat God aldus doet een wonder?
 8. De verscheidenheid der wonderen.
-

QUAESTIO CV.

DE MUTATIONE CREATURARUM A DEO. IN OCTO ARTICULOS DIVISA.

Deinde considerandum est de secundo effectu gubernationis divinae, qui est mutatio creaturarum. Et primo, de mutatione creaturarum a Deo; secundo, de mutatione unius creature ab alia.

Circa primum quaeruntur octo: 1. Utrum Deus immediate possit movere materiam ad formam. — 2. Utrum immediate possit movere aliquod corpus. — 3. Utrum possit movere intellectum. — 4. Utrum possit movere voluntatem. — 5. Utrum Deus operetur in omni operante. — 6. Utrum possit aliquid facere praeter ordinem rebus inditum. — 7. Utrum omnia quae sic Deus facit sint miracula. — 8. De diversitate miraculorum.

I^e ARTIKEL.

Kan God onmiddellijk de stof tot den vorm bewegen?

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat God niet onmiddellijk de stof tot den vorm kan bewegen. — 1. Zooals immers de Wijsgeer bewijst, kan niets een vorm in deze stof maken, tenzij een vorm, die zelf in de stof is: want evenbeeld maakt evenbeeld. Maar God is geen vorm in de stof. Dus kan Hij geen vorm in de stof veroorzaken.

2. Als een werkoorzaak zich op dezelfde wijze tot vele gevolgen verhoudt, zal zij geen daarvan voortbrengen, tenzij zij door iets anders gedetermineerd wordt; zooals immers in *de Anima* gezegd wordt: « *Een algemeene opvatting heeft geen invloed, dan door middel van een particuliere waarneming* ». Maar Gods Macht is de algemeene oorzaak van alle dingen. Dus kan ze geen particulieren vorm voortbrengen, dan door middel van een particuliere werkoorzaak.

3. Zooals alle zijn van de eerste en algemeene oorzaak afhangt,

ARTICULUS I.

Utrum Deus possit immediate mouere materiam ad formam.

AD PRIMUM sic proceditur. Videtur quod Deus non possit immediate mouere materiam ad formam. Sicut enim probat Philosophus in 7. Metaphys. [cap. 8.] formam in hac materia nihil facere potest nisi forma quae est in materia: quia simile facit sibi simile in materia (1). Sed Deus non est forma in materia. Ergo non potest causare formam in materia.

2. PRÆTEREA, si aliquod agens se habeat ad multa, nullum eorum producet, nisi determinetur ad unum per aliquid aliud: ut enim in 3. de Anima [cap. 11.] dicitur, universalis opinio non movet, nisi mediante aliqua particulari apprehensione. Sed virtus divina est universalis causa omnium. Ergo non potest producere aliquam particularem formam, nisi mediante aliquo particulari agente.

3. PRÆTEREA, sicut esse commune dependet a prima causa universalis,

(1) L. om.: in materia.

zoo hangt dit bepaalde zijn van bepaalde particuliere oorzaken af, naar boven gezegd is (104^e Kw. 2^e Art.). Maar het bepaalde zijn van een ding is door zijn eigen vorm: dus worden de eigen vormen der dingen door God niet voortgebracht, dan door middel van particuliere oorzaken.

Daartegenover staat echter wat in het *Boek der Schepping* (2. 7) gezegd wordt: « *God vormde den mensch uit het slijk der aarde* ».

LEERSTELLING. — God kan onmiddellijk de stof tot den vorm bewegen, omdat een ding in passieve potentie tot actualiteit gebracht wordt door de actieve potentie, die het in haar macht heeft. Daar dus de stof in de macht is van God — ze is door Hem voortgebracht — kan ze door de goddelijke Macht tot actualiteit gebracht worden. En dit is de stof bewegen tot den vorm, want de vorm is niets anders dan de actualiteit van de stof.

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — 1. Op twee wijzen wordt een gevolg aan de werkoorzaak gelijkvormig bevonden. Vooreerst naar de soort, zooals de mensch door een mensch wordt

ita esse determinatum dependet a determinatis causis particularibus, ut supra habitum est [q. 104. art. 2.]. Sed determinatum esse alicujus rei est per propriam ejus formam. Ergo propriae rerum formae non producuntur a Deo, nisi mediantibus causis particularibus.

SED CONTRA est quod dicitur Gen. 2. [v. 7]: « *Formavit Deus hominem de limo terrae* ».

RESPONDEO dicendum quod Deus immediate potest mouere materiam ad formam. Quia ens in potentia passiva reduci potest in actum, a potentia activa, quae eam sub sua potestate continet. Cum igitur materia continetur sub potestate divina, utpote a Deo producta, potest reduci in actum per divinam potentiam. Et hoc est moveri materiam ad formam: quia forma nihil aliud est, quam actus materiae.

AD PRIMUM ergo dicendum quod effectus aliquis invenitur assimilari causae agenti duplenter. Uno modo secundum eamdem speciem; ut homo

voortgebracht, en vuur door vuur. Vervolgens naar het machtsbereik, voor zoover nl. de vorm van het gevolg binnen het machtsbereik ligt van de oorzaak: en zoo worden de dieren, die uit bederf ontstaan, en de planten en de mineralen gelijkvormig aan zon en sterren, door welker invloed ze onstaan. Op deze wijze lijkt het gevolg op de werkoorzaak naar gansch datgene, waartoe zich de macht van de werkoorzaak uitstrekkt. Gods Macht strekt zich nu, zooals boven gezegd is (14^e Kw. 11^e Art.; 44^e Kw. 2^e Art.), uit zoowel tot vorm als stof. Vandaar dat het samengestelde ding, dat ontstaat, op God lijkt naar het machtsbereik, zooals het op de voortbrengende samengestelde oorzaak lijkt naar de soort. Zooals dus de voortbrengende samengestelde oorzaak de stof tot den vorm kan bewegen door het voortbrengen van een op haarzelf gelijkende samenstelling, zoo ook God. Maar dit kan geen andere vorm, die niet in de stof is, omdat de stof niet binnen het machtsbereik ligt van enige andere onstoffelijke zelfstandigheid. Daarom werken duivels en engelen in de zichtbare dingen, niet door het inbrengen van een vorm, maar door middel van lichamelijke zaden.

2. Dit argument zou sluiten, als God uit natuurnoodzaak werkte. Maar daar Hij door wil en verstand handelt, dat niet slechts in het algemeen, maar den eigen aard van alle vormen kent, kan Hij

generatur ab homine, et ignis ab igne. Alio modo, secundum virtualem continentiam, prout scilicet forma effectus virtualiter continetur in causa: et sic animalia ex putrefactione generata, et plantae et corpora mineralia assimilantur soli et stellis, quorum virtute generantur. Sic igitur effectus causae agenti similatur secundum totum illud ad quod se extendit virtus agentis. Virtus autem Dei se extendi tad formam et materiam, ut supra habitum est [q. 14. art. 11; q. 44. art. 2.]. Unde compositum quod generatur, similatur Deo secundum virtualem continentiam, sicut similatur composito generanti per similitudinem speciei. Unde sicut compositum generans potest movere materiam ad formam generando compositum sibi simile, ita et Deus. Non autem aliqua alia forma non in materia existens: quia materia non continetur in virtute alterius substantiae separatae. Et ideo daemones et angeli operantur circa haec visibilia, non quidem imprimendo formas, sed adhibendo corporalia semina.

AD SECUNDUM dicendum quod ratio illa procederet, si Deus ageret **ex necessitate naturae**. Sed quia agit per voluntatem et intellectum, qui cognosc-

dezen of dien bepaalden vorm in de stof indrukken.

3. Het feit zelf, dat de tusschenoorzaken op bepaalde gevlogen gericht zijn, hebben zij van God. Dus kan God, die de andere oorzaken op bepaalde gevlogen richt, ook Zelf bepaalde gevlogen voortbrengen.

IIe ARTIKEL.

Kan Hij onmiddellijk een lichaam bewegen?

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat God niet onmiddellijk een lichaam bewegen kan. — 1. Daar immers beweger en bewogene te zamen moeten zijn, zooals in de *Physica* bewezen wordt, moet er tusschen beweger en bewogene contact zijn. Maar er kan geen contact zijn tusschen God en een lichaam, want Dionysius zegt: « *Er is geen aanraking Gods* ». Dus kan God niet onmiddellijk een lichaam bewegen.

scit rationes proprias omnium formarum, et non solum universales; inde est quod potest determinate hanc vel illam formam materiae imprimere.

AD TERTIUM dicendum, quod hoc ipsum quod causae secundae determinantur (2) ad determinatos effectus, est illis a Deo. Unde Deus, quia alias causas ordinat ad determinatos effectus, potest etiam determinatos effectus producere per seipsum.

ARTICULUS II.

Utrum Deus possit immediate movere aliquod corpus.

[Opusc. 11, art. 13.]

AD SECUNDUM sic proceditur. Videtur quod Deus non possit immediate movere aliquod corpus. Cum enim movens, et motum oporteat esse simul, ut probatur in 1. Physic. [cap. 2.], oportet esse contactum quemdam moventis et moti. Sed non potest esse contactus Dei et corporis alicujus: dicit enim Dionysius in 1. cap. de Div. Nom. quod « *Dei non est aliquis tactus* ». Ergo Deus non potest immediate movere aliquod corpus.

(2) L.: ordinantur.

2. God beweegt, maar wordt niet bewogen. Maar zoo is het gekende goed. God beweegt dus als iets dat men verlangt en kent. Gekend wordt echter niet dan door het verstand, dat noch lichaam noch lichamelijke kracht is. Dus kan God niet onmiddellijk een lichaam bewegen.

3. De Wijsgeer bewijst, dat een oneindige kracht in een ondeelbaar oogenblik beweegt. Het is echter onmogelijk, dat een lichaam in een ondeelbaar oogenblik bewogen wordt, want omdat beweging tusschen twee tegenovergestelden is, zou volgen, dat twee tegenovergestelden tegelijk in hetzelfde waren, wat onmogelijk is. Een lichaam kan dus niet onmiddellijk door een oneindige kracht bewogen worden. Maar Gods macht is, zooals boven gezegd is (25^e Kw. 2^e Art.), oneindig. Dus kan God niet onmiddellijk een lichaam bewegen.

Daartegenover staat echter, dat God het werk der zes dagen onmiddellijk gedaan heeft; en daarin is toch beweging van lichamen begrepen, zooals blijkt uit hetgeen in het *Boek der Schepping* (1. 9) gezegd wordt: « *Hij verzamelde de wateren in één plaats* ». Dus God kan onmiddellijk een lichaam bewegen.

2. PRÆTEREA, Deus est movens non motum. Tale autem est appetibile apprehensum. Movet igitur Deus sicut desideratum et apprehensum. Sed non apprehenditur nisi ab intellectu, qui non est corpus, nec virtus corporis. Ergo Deus non potest movere aliquod corpus immediate.

3. PRÆTEREA, Philosophus probat in 8. Physic. [c. 10.], quod potentia infinita movet in instanti. Sed impossibile est aliquod corpus in instanti moveri: quia, cum omnis motus sit inter opposita, sequeretur quod duo opposita simul inessent eidem; quod est impossibile. Ergo corpus non potest immediate moveri a potentia infinita. Potentia autem Dei est infinita, ut supra habitum est [q. 25. art. 2.]. Ergo Deus non potest immediate movere aliquod corpus.

SED CONTRA, opera sex dierum Deus fecit immediate; in quibus continetur motus corporum, ut patet per hoc quod dicitur Gen. 1. [v. 9]: « Congregentur aquae in locum unum ». Ergo Deus immediate potest movere corpus.

LEERSTELLING. — Het is een dwaling te zeggen, dat God alle bepaalde gevolgen, die door welke geschapen oorzaak ook gescheiden, niet Zelf kan veroorzaken. Daar dus lichamen onmiddellijk door geschapen oorzaken bewogen worden, mag niemand erover twijfelen, of God wel onmiddellijk welk lichaam ook bewegen kan.

Het is nl. een gevolg van hetgeen boven gezegd is (in het 1^e Art.). Iedere beweging immers van welk lichaam ook is een gevolg van den vorm, zooals de plaatselijke beweging der zware en lichte dingen volgt op den vorm, die door den voortbrenger gegeven wordt; reden waarom de voortbrenger gezegd wordt te bewegen. Ofwel is de beweging de weg tot den vorm, zooals verwarming de weg is tot den vuurvorm. Het komt echter aan hetzelfde toe zoowel den vorm in te drukken, als te disponeeren tot den vorm en de beweging te geven, die op den vorm volgt: vuur brengt immers niet alleen ander vuur voort, maar verwarmt ook, en beweegt naar omhoog. Daar nu God onmiddellijk een vorm in de stof kan indrukken, volgt vanzelf, dat Hij op elke manier welk lichaam ook kan bewegen.

RESPONDEO dicendum quod erroneum est dicere Deum non posse facere per seipsum omnes determinatos effectus qui fiunt per quamcumque causam creatam. Unde cum corpora moveantur immediate a causis creatis, nulli debet venire in dubium quin Deus possit movere immediate quocumque corpus. Et hoc quidem conveniens (1) est ad ea, quae supra dicta sunt [art. 1.]. Nam omnis motus corporis cujuscumque vel consequitur (2) formam, sicut motus localis gravium et levium consequitur formam quae datur a generante, ratione cuius generans dicitur movens: vel est via ad formam aliquam, sicut calefactio est via ad formam ignis. Eiusdem autem est imprimere formam, et disponere ad formam, et dare motum consequentem formam: ignis enim non solum generat alium ignem, sed etiam calefacit, et sursum movet. Cum igitur Deus possit immediate formam materiae imprimere, consequens est ut possit, secundum quemcumque motum, corpus quocumque movere.

(1) L.: consequens.

(2) L. addit: ad aliquam.

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — 1. Er is een tweevoudige aanraking : nl lichamelijk, zooals twee lichamen elkaar raken; en door kracht alleen, zooals, naar men zegt, iemand die een ander bedroefd heeft, hem geraakt heeft. Daar God onstoffelijk is raakt Hij niet, noch wordt geraakt op de eerste manier. Op de tweede manier raakt God de schepselen door ze te bewegen, maar wordt niet Zelf geraakt, want de natuurlijke kracht van geen enkel schepsel kan tot Hem reiken. En zoo heeft Dionysius het verstaan: er is geen aanraking Gods, dat Hij nl. zou geraakt worden.

2. God beweegt als iets, dat men verlangt en kent. Maar het is niet noodig, dat Hij altijd beweegt als verlangd en gekend door hetgeen Hij beweegt, maar als verlangd en gekend door Zichzelf: want alles doet Hij om zijn Goedheid.

3. De bedoeling van den Wijsgeer in de *Physica* is te bewijzen, dat de kracht van den eersten beweger niet een kracht in eenige uitgestrektheid is; en wel aldus: de kracht van den eersten beweger is oneindig (en dat bewijst hij hierdoor, dat hij een oneindigen tijd kan bewegen); zoo echter een oneindige kracht in eenige uitgestrektheid zou zijn, zou zij in geen tijd bewegen, wat onmogelijk is; dus moet de oneindige kracht van den eersten beweger

AD PRIMUM ergo dicendum quod duplex est tactus: scilicet corporalis, sicut duo corpora se tangunt; et virtualis, sicut dicitur quod contristans tangit contristatum. Secundum igitur primum contactum, Deus, cum sit incorporeus, non tangit, nec tangitur. Secundum autem virtualem contactum, tangit quidem movendo creaturas, sed non tangitur: quia nullius creaturae virtus naturalis potest ad ipsum pertingere. Et sic intellexit Dionysius quod non est tactus Dei, ut scilicet tangatur.

AD SECUNDUM dicendum quod movet Deus sicut desideratum et intellectum. Sed non oportet quod semper moveat sicut desideratum et intellectum ab eo quod movetur; sed sicut desideratum et motum a seipso; quia omnia operatur propter suam bonitatem.

AD TERTIUM dicendum quod Philosophus in 8. Physic. [cap. 10.] intendit probare, quod virtus primi motoris non sit virtus in magnitudine, tali ratione: virtus primi motoris est infinita (quod probat per hoc quod potest movere tempore infinito); virtus autem infinita, si esset in aliqua magnitudine, moveret in non tempore, quod est impossibile; ergo oportet quod infinita virtus primi motoris sit non in magnitudine. Ex quo patet

niet in eenige uitgestrektheid zijn. En hieruit blijkt, dat het in geen tijd bewogen worden van een lichaam alleen volgt op een oneindige kracht in een uitgestrektheid. De reden hiervan is, dat iedere kracht in een uitgestrektheid in de volle maat beweegt, want zij beweegt uit natuurnoodzaak. Een oneindige kracht gaat echter iedere eindige kracht ongeproprioioneerd te boven. Hoe grooter echter de beweegkracht is, des te grooter is de bewegingssnelheid. Daar dus een eindige kracht in een bepaalden tijd beweegt, volgt dat een oneindige kracht niet in eenigen tijd beweegt, want tusschen welken tijd ook en een anderen tijd is altijd een proportie. — Een kracht echter, die niet in uitgestrektheid is, is de kracht van een denkend wezen, die in de gevolgen werkt naar hetgeen hun past. Daar het nu met geen enkel lichaam in overeenstemming is in geen tijd bewogen te worden, volgt dus ook niet, dat het in geen tijd bewogen wordt.

IIIe ARTIKEL.

Kan Hij het verstand bewegen?

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat God geen geschapen

quod corpus moveri in non tempore, non consequitur nisi virtutem infinitam in magnitudine. Cujus ratio est, quia omnis virtus quae est in magnitudine, movet secundum se totam: cum moveat per necessitatem naturae. Potentia autem infinita improportionabiliter excedit quamlibet potentiam finitam. Quanto autem major est potentia moventis, tanto est major velocitas motus. Cum igitur potentia finita moveat tempore determinato, sequitur, quod potentia infinita non moveat in aliquo tempore: quia cujuscumque temporis ad aliud tempus est aliqua proportio. Sed virtus quae non est in magnitudine, est virtus alicujus intelligentis, qui operatur in effectibus secundum quod eis convenit. Et ideo, cum corpori non possit esse conveniens moveri in non tempore, non sequitur, quod moveat in non tempore.

ARTICULUS III.

Utrum Deus moveat immediate intellectum creatum.

[1-2. q. 109. art. 1; Compend. Theol. cap. 129.]

AD TERTIUM sic proceditur. Videtur quod Deus non moveat immediate

verstand onmiddellijk beweegt. — 1. De verstandsdaad is van dengene van wien ze is; ze is immers, zooals in de *Metaphysica* gezegd wordt, geen daad, die naar buiten treedt. De daad echter van al wat bewogen wordt, is niet van datgene waarin ze is, maar van den beweger. Het verstand wordt dus niet door een ander bewogen. En zoo schijnt God het verstand niet te kunnen bewegen.

2. Iets dat in zichzelf het toereikend beginsel van zijn beweging heeft, wordt niet door iets anders bewogen. Maar de verstandsbeweging is het denken zelf, zooals door den Wijsgeer gezegd wordt, dat denken en voelen bewegen is. Het toereikende beginsel van denken is het in het verstand ingelegde licht. Dus wordt het verstand niet door een ander bewogen.

3. Zooals de zinnen bewogen worden door het zinnelijk waarnembare, zoo het verstand door het begrijpelijke. God echter is voor ons niet begrijpelijk, maar gaat ons verstand te boven. God kan dus ons verstand niet bewegen.

Daartegenover staat echter, dat de leeraar het verstand van den leerling beweegt. God echter « *leert den mensch wetenschap* », zooals in het *Bock der Psalmen* (93. 10) gezegd wordt. God beweegt dus het verstand van den mensch.

intellectum creatum. Actio enim intellectus est ab eo in quo est: non enim transit in exteriorem materiam, ut dicitur in 9. Metaphys. [cap. 8.]. Actio autem ejus quod movetur ab alio, non est ab eo in quo est, sed a movente. Non ergo intellectus movetur ab alio. Et ita videtur quod Deus non possit movere intellectum.

2. *PRÆTEREA*, id quod habet in se principium sufficiens sui motus, non movetur ab alio. Sed motus intellectus est ipsum intelligere ejus, sicut dicitur quod intelligere vel sentire est motus quidam, secundum Philosophum in 3. de *Anima* [cap. 8.]. Sufficiens autem principium intelligendi est lumen intelligibile inditum intellectui. Ergo non movetur ab alio.

3. *PRÆTEREA*, sicut sensus movetur a sensibili, ita intellectus ab intelligibili. Sed Deus non est intelligibilis a nobis, sed nostrum intellectus excedit. Ergo Deus non potest movere nostrum intellectum.

SED CONTRA, docens movet intellectum addiscentis. Sed Deus « *docet hominem scientiam* », sicut dicitur in *Psal. 93. [v. 10]*. Ergo Deus movet intellectum hominis.

¶

LEERSTELING. — Zooals men bij beweging van lichamen beweger noemt, wat den vorm, het beginsel der beweging geeft, zoo zegt men, dat het verstand beweegt, wat den vorm geeft, die het beginsel der verstandswerking, de beweging van het verstand, is. In het verstandelijk wezen is echter een tweevoudig beginsel van verstandswerking: nl. één, dat het begripsvermogen zelf is, welk beginsel in het verstandelijk wezen in potentie aanwezig is; het andere is het beginsel van actueel begrijpen, nl. de gelijkenis van de gekende zaak in den begrijper. Men zegt dus, dat iets het verstand beweegt, hetzij het het begripsvermogen aan den begrijper geeft, hetzij het de begripsbeelden der begrepen zaak indrukt.

Op beide manieren beweegt God het geschapen verstand. Hij immers is het eerste onstoffelijke wezen. Daar nu het eerste in iedere orde oorzaak is van al wat volgt, is bij gevolg van Hem ieder begripsvermogen. — Eveneens moeten alle wezens, daar Hij het eerste wezen is, en alle in Hem als in hun eerste oorzaak voorbestaan, op zijn wijze, nl. begrijpelijk, in Hem zijn. Zooals de begripsbeelden der dingen eerst in God zijn, en van Hem naar

RESPONDEO dicendum quod, sicut in motibus corporalibus movens dicitur quod dat formam, quae est principium motus; ita dicitur movere intellectum, quod causat formam quae est principium intellectualis operationis, quae dicitur motus intellectus. Operationis autem intellectus est duplex principium in intelligenti: unum scilicet quod est ipsa virtus intellectualis, quod quidem principium est etiam in intelligenti in potentia; aliud autem est principium intelligendi in actu, scilicet similitudo rei intellectae (1). Dicitur ergo aliquid movere intellectum, sive det intelligenti virtutem ad intelligentium, sive imprimat ei similitudinem rei intellectae. Utroque autem modo Deus movet intellectum creatum. Ipse enim est primum ens immateriale. Et quia intellectualitas consequitur immaterialitatem, sequitur quod ipse sit primum intelligens. Unde cum primum in quolibet ordine sit causa eorum quae consequuntur, sequitur quod ab ipso sit omnis virtus intelligendi. Similiter cum ipse sit primum ens, et omnia entia praeeexistant in ipso sicut in prima causa, oportet quod sint in eo intelligibiliter secundum modum ejus. Sicut enim omnes rationes rerum intelligibiles primo existunt in Deo,

(1) L. addit: in intelligenti.

alle andere verstanden worden overgebracht, opdat deze actueel begrijpen, zoo vloeien ze ook af naar de schepselen, opdat ze zijn. God beweegt dus het geschapen verstand in zoover Hij het begripsvermogen hetzij natuurlijk hetzij toegevoegd, schenkt; en in zoover Hij de begripsbeelden indrukt; en beide (vermogen en beeld) behoudt en bewaart.

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — 1. De verstandswerking is inderdaad van het verstand waarin zij is, maar als van de secundaire oorzaak; van God echter als van de eerste oorzaak. Door Hem wordt het begrijpen aan het denkende wezen geschenken.

2. Het verstandslicht is met het kenbeeld van het begrepene samen toereikend begripsbeginsel, maar niet dan secundair, en in afhankelijkheid van het eerste beginsel.

3. Het begrijpelijke beweegt ons verstand voor zoover het daarin in zekeren zin zijn gelijkenis drukt, waardoor het begrepen kan worden. Maar de beelden, die God in het geschapen verstand indrukt, volstaan, zooals boven gezegd is (12^e Kw. 2^e Art.; 56^e Kw. 3^e Art.), niet om God Zelf wezenlijk te begrijpen. Vandaar

et ab eo derivantur in alios intellectus, ut actu intelligent; sic etiam derivantur in creaturas, ut subsistant. Sic igitur Deus move intellectum (2) in quantum dat ei virtutem ad intelligendum, vel naturalem vel superadditam; et in quantum imprimet ei species intelligibiles; et utrumque tenet et conservat in esse.

AD PRIMUM ergo dicendum quod operatio intellectualis est quidem ab intellectu in quo est, sicut a causa secunda: sed a Deo sicut a causa prima. Ab ipso enim datur intelligenti quod intelligere possit.

AD SECUNDUM dicendum quod lumen intellectuale simul cum similitudine rei intellectae, est sufficiens principium intelligendi; secundarium tamen, et ab ipso (3) primo principio dependens.

AD TERTIUM dicendum quod intelligibile movet intellectum nostrum, in quantum quadammodo imprimet ei suam similitudinem, per quam intelligi potest. Sed similitudines quas Deus imprimet intellectui creato, non sufficiunt ad ipsum Deum intelligendum per essentiam, ut supra habitum est [q. 12:.

(2) L. addit: creatum.

(3) L. om.: ipso.

beweegt Hij het geschapen verstand zonder er echter, zooals gezegd is (12^e Kw. 4^e Art.), begrijpelijk voor te zijn.

IVe ARTIKEL.

Kan Hij den wil bewegen?

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat God den geschapen wil niet kan bewegen. — 1. Alles toch wat van buitenaf bewogen wordt, wordt gedwongen. Maar de wil kan niet gedwongen worden.. Hij wordt dus niet van buitenaf bewogen, en dus kan hij niet door God bewogen worden.

2. God kan niet maken, dat twee tegengestelden tegelijk waar zijn. Dit zou echter volgen als Hij den wil bewoog: want gewillig bewogen worden is uit zich bewogen worden, en niet door een ander. Dus kan God den wil niet bewegen.

3. De beweging wordt meer toegeschreven aan den beweger dan

art. 2; q. 56. art. 3.]. Unde movet intellectum creatum, cum tamen non sit ei intelligibilis, ut dictum est [q. 12. art. 4.].

ARTICULUS IV.

Utrum Deus possit movere voluntatem creatam.

[Infr. q. 106. art. 2; q. 111. art. 2; 1-2. q. 9. art. 6;
3. Cont. g. cap. 88. 89. 91; De Verit. q. 22. art. 8; De Malo q. 3. art. 3;
Compend. Theol. cap. 129.].

AD QUARTUM sic proceditur. Videtur quod Deus non possit movere voluntatem creatam. Omne enim quod movetur ab extrinseco, cogitur. Sed voluntas non potest cogi. Ergo non movetur ab alio (1) extrinseco. Et ita non potest moveri a Deo.

2. PRÆTEREA, Deus non potest facere quod contradictoria sint simul vera. Hoc autem sequeretur, si voluntatem moveret: nam voluntarie moveri est ex se moveri, et non ab alio. Ergo Deus non potest voluntatem movere.

3. PRÆTEREA, motus magis attribuitur moventi quam mobili: unde ho-

(1) L.: aliquo.

aan het bewogene: daarom wordt een moord niet toegeschreven aan den steen, maar aan hem die den steen werpt. Als dus God den wil beweegt, worden bijgevolg de werken van den wil den mensch niet tot verdienste of wanverdiende aangerekend. Dit is valsch. Dus beweegt God den wil niet.

Daartegenover staat echter wat gezegd wordt in den *Brief aan de Philippensen* (2. 13): « *God is het, die in ons het willen uitwerkt, en het handelen* ».

LEERSTELLING. — Zooals, gelijk gezegd is (in het vorig Art.), het verstand bewogen wordt door het voorwerp, en door hem die het begripsvermogen gaf, zoo wordt ook de wil bewogen door het voorwerp — het goede — en door hem die het wilsvermogen schept. De wil kan echter bewogen worden, als door voorwerp, door ieder goed, maar niet voldoende en krachtdadig dan door God. Niets immers beweegt voldoende het bewogene, als niet de actieve kracht van den beweger uitgaat boven, of minstens gelijk is aan de passieve kracht van het bewogene. De passieve kracht van den wil strekt zich echter uit tot het goede in het algemeen: zijn voorwerp is toch het algemeen goede, zooals het voorwerp

micidium non attribuitur lapidi, sed projicienti. Si igitur Deus moveat voluntatem, sequitur quod opera voluntaria non imputentur homini ad meritum vel demeritum. Hoc autem est falsum. Non igitur Deus movet voluntatem.

SED CONTRA est, quod dicitur ad Philip. 2. [v. 13]: « *Deus est qui operatur in nobis velle, et perficere* ».

RESPONDEO dicendum quod sicut intellectus, ut dictum est [art. praec.], **movetur** ab objecto, et ab eo, qui dedit virtutem intelligendi; ita voluntas **movetur** ab objecto, quod est bonum, et ab eo, qui creat virtutem volendi. Potest autem voluntas moveri sicut ab objecto, a quocumque bono; non autem sufficienter et efficaciter nisi a Deo. Non enim sufficienter aliquid potest movere aliquod mobile, nisi virtus activa moventis excedat, vel saltem adaequet virtutem passivam mobilis. Virtus autem passiva voluntatis se extendit ad bonum in universalis: est enim ejus objectum bonum universale,

van het verstand het algemeen zijnde. Ieder geschapen goed echter is een particulier goed; alleen God is het algemeen goede. Vandaar vult Hijzelf alleen den wil, en beweegt hem voldoende als voorwerp.

Eveneens wordt het wilsvermogen door God alleen veroorzaakt. Willen toch is niet anders dan een neiging naar het voorwerp van den wil, wat het algemeene goede is. Doen neigen tot het algemeen goede komt den eersten beweger toe, aan wien het laatste doel geproportioneerd is: zooals in menschelijke angelegenheden naar het algemeen welzijn richten toekomt aan dengene, die aan het hoofd staat van de menigte. Op beide manieren is het dus eigen aan God den wil te bewegen, maar vooral op de tweede manier, innerlijk hem buigend.

ANTWCORD OP DE BEDENKINGEN. — Men zegt, dat wat door iets anders bewogen wordt, gedwongen wordt, als het bewogen wordt tegen de eigen neiging in; maar men zegt niet dat het gedwongen wordt, als het bewogen wordt door datgene wat het die eigen neiging geeft; zooals men niet zegt dat het zware, als het door zijn voortbrenger naar beneden bewogen wordt, gedwongen wordt. Zoo dan dwingt ook God den wil niet, als hij hem beweegt; want Hij geeft hem zijn eigen neiging.

sicut et intellectus objectum est ens universale. Quodlibet autem bonum creatum est quoddam particulare bonum: solus autem Deus est bonum universale. Unde ipse solus implet voluntatem, et sufficienter eam movet ut objectum. Similiter autem et virtus volendi a solo Deo causatur. Velle enim nihil aliud est quam inclinatio quaedam in objectum voluntatis, quod est bonum universale. Inclinare autem in bonum universale est primi moventis, cui proportionatur ultimus finis: sicut in rebus humanis dirigere ad bonum commune est ejus qui praeest multitudini. Unde utroque modo proprium est Dei movere voluntatem: sed maxime secundo modo, interius eam inclinando.

AD PRIMUM ergo dicendum quod illud quod movetur ab altero dicitur cogi, si movetur contra inclinationem propriam: sed si moveatur ab alio quod sibi dat propriam inclinationem, non dicitur cogi; sicut grave, cum movetur deorsum a generante, non cogitur. Sic igitur Deus, movendo voluntatem, non cogit ipsam: quia dat ei ejus propriam inclinationem.

2. Gewillig bewogen worden, is uit zich bewogen worden, nl. door een innerlijk beginsel: maar dat innerlijk beginsel kan zijn door een ander uitwendig beginsel. En aldus is gewillig bewogen worden niet in strijd met door een ander bewogen worden.

3. Als de wil zoo bewogen wordt door een ander, dat hij absoluut niet uit zich bewogen wordt, worden de werken van den wil niet aangerekend tot verdienste of wanverdienste. Maar omdat zooals gezegd is (in het 2^e Antw.), door het feit, dat hij door een ander bewogen wordt, niet wordt uitgesloten, dat hij ook uit zich beweegt, wordt bijgevolg ook de reden van verdienste of wanverdienste niet weggenomen.

Ve ARTIKEL.

Werkt God in al wat werkt?

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat God niet werkt in al wat werkt. — 1. Geen enkele ontoereikendheid moet God worden toegeschreven. Als dus God werkt in al wat werkt, werkt Hij in

AD SECUNDUM dicendum quod moveri voluntarie est moveri ex se, idest a principio intrinseco: sed illud principium intrinsecum potest esse ab alio principio extrinseco. Et sic moveri ex se non repugnat ei quod movetur ab alio.

AD TERTIUM dicendum quod, si voluntas ita movetur ab alio quod ex se nullatenus moveretur, opera voluntatis non imputarentur ad meritum vel demeritum. Sed quia per hoc quod movetur ab alio, non excluditur quin moveatur ex se, ut dictum est [in resp. ad 2.]; ideo per consequens non tollitur ratio meriti vel demeriti.

ARTICULUS V.

Utrum Deus operetur in omni operante.

[2. Dist. 1. part. 1. q. 1. art. 4; 3. Cont. g. cap. 67;
De Pot. q. 3. art. 7; Compend. Theol. cap. 135.].

AD QUINTUM sic proceditur. Videtur quod Deus non operetur in omni operante. Nulla insufficientia est Deo attribuenda. Si igitur Deus operatur

ieder voldoende. Overbodig zou het dus zijn, dat een geschapen werkoorzaak iets uitwerkte.

2. Eén werking is niet tegelijkertijd van twee werkoorzaken, zooals ook één beweging niet kan zijn van twee dingen, die bewogen worden. Als dus de werking van het schepsel van God is, die in het schepsel werkt, kan ze niet tegelijk van het schepsel zijn. En zoo werkt geen enkel schepsel iets uit.

3. Men zegt dat een maker oorzaak is van de werking van het gemaakte, in zoover hij daaraan den vorm geeft, waardoor het werkt. Als God dus oorzaak is van de werking der dingen door Hem gemaakt, zal dit alleen zijn in zoover Hij hun de werkkracht geeft. Maar dit is in het begin, als Hij een ding maakt. Het schijnt dus, dat Hij verder niet werkt in het werkende schepsel.

Daartegenover staat echter wat bij *Isaïas* (26. 12) gezegd wordt: « *Al onze werken, o Heer, hebt Gij in ons gewerkt* ».

LEERSTELLING. — Dat God werkt in al wat werkt, hebben sommigen zoo begrepen, dat geen enkele geschapen kracht iets in de dingen uitwerkt, maar God alleen alles onmiddellijk werkt, b.v.

in omni operante, sufficienter in quolibet operatur. Superfluum igitur esset quod agens creatum aliquid operaretur.

2. PRÆTEREA, una operatio non est simul a duobus operantibus: sicut nec unus numero motus potest esse duorum mobilium. Si igitur operatio creaturae est a Deo in creatura operante, non potest esse simul a creatura. Et ita nulla creatura aliquid operatur.

3. PRÆTEREA, faciens dicitur esse causa operationis facti, inquantum dat ei formam qua operatur. Si igitur Deus est causa operationis rerum factarum ab ipso, hoc erit inquantum dat eis virtutem operandi. Sed hoc est a principio, quando rem facit. Ergo videtur quod ulterius non operetur in creatura operante.

SED CONTRA est, quod dicitur Isa. 26. [v. 12]: « *Omnia opera nostra operatus es in nobis, Domine* ».

RESPONDEO dicendum quod Deum operari in quolibet operante aliqui sic intellexerunt, quod nulla virtus creata aliquid operaretur in rebus, sed

dat niet het vuur verwarmt, maar God in het vuur, en zoo met alle andere dingen. — Dit is echter onmogelijk. En wel vooreerst, omdat aldus de orde van oorzaak en veroorzaakt aan de dingen ontrokken wordt. Dit echter is onmacht van den Schepper: het is immers uit de kracht van den werker, dat hij zijn gevolg werkkracht geeft. — Vervolgens (is dit onmogelijk), omdat de daadkracht, die in de dingen gevonden wordt, hun tevergeefs zou gegeven zijn, als zij daardoor niets uitwerkten. Ja, al de geschapen dingen zouden in zekeren zin te vergeefs zijn, als zij van hun eigen werking ontzet worden: want ieder ding is om zijn werking. Altijd immers is het onvolmaakte om het volmaakte: zooals dus de stof is om den vorm, zoo is de vorm — die eerste actualiteit is — om zijn werking, die tweede actualiteit is; en aldus is de werking het doel van het geschapen ding. Dat God werkt in de dingen moet dus zoo verstaan worden, dat de dingen zelf echter hun eigen werking hebben.

Tot begrip hiervan dient men te bedenken, dat, daar er vier soorten van oorzaak zijn, de stof geen werkbeginsel is, maar zich verhoudt als subject, dat het gevolg van de werking opneemt. Het doel echter, en de werker en de vorm verhouden zich als werkbeginsel, maar in zekere orde. Op de eerste plaats immers is

solus Deus immediate omnia operaretur; puta quod ignis non calefaceret, sed Deus in igne, et similiter de omnibus aliis. Hoc autem est impossibile. Primo quidem, quia sic subtraheretur ordo causae et causati a rebus creatis. Quod pertinet ad impotentiam creantis: ex virtute enim agentis est, quod suo effectui det virtutem agendi. Secundo, quia virtutes operativaes quae in rebus inveniuntur, frustra essent rebus attributae, si per eas nihil operarentur. Quinimmo omnes res creatae viderentur quodammodo esse frustra, si propria operatione destituerentur: cum omnes res sint propter suam operationem. Semper enim imperfectum est propter perfectius: sicut igitur materia est propter formam, ita forma, quae est actus primus, est propter suam operationem, quae est actus secundus; et sic operatio est finis rei creatae. Sic igitur intelligendum est Deum operari in rebus, quod tamen ipsae res propriam habeant operationem.

Ad cuius evidentiam, considerandum est quod, cum sint causarum quatuor genera, materia non est principium actionis, sed se habet ut subjectum recipiens actionis effectum. Finis vero et agens et forma se habent ut actionis principium, sed ordine quodam. Nam primum quidem principium actionis

het doel werkbeginsel, dat den werker beweegt; op de tweede plaats de werker; op de derde plaats de vorm van datgene wat door den werker aan het werk wordt gezet (ofschoon ook de werker zelf door eigen vorm werkt); zooals blijkt in de kunstvoortbrengselen. De kunstenaar wordt tot handelen bewogen door het doel, wat het uitwerksel zelf is, b.v. een kast of een bed; en hij zet de bijl aan het werk, die door haar scherpte insnijdt.

Zoo dus volgens deze drie, werkt God in al wat werkt. Voor eerst volgens doeloorzakelijkheid. Daar immers iedere werking gaat om een of ander goed — waar of schijnbaar — niets echter goed is of schijnt, dan in zoover het deelheeft aan een of andere gelijkenis met het hoogste goed, dat God is, volgt dat God zelf doeloorzaak is van iedere werking. — Men moet insgelijks bedenken, dat als er vele geordende workers zijn, de volgende werker steeds handelt in de kracht van den voorgaenden: want de eerste werker beweegt den tweeden. Dientengevolge handelen alle workers in Gods kracht: en zoo is Hij zelf oorzaak van de werkingen van alle workers. — Op de derde plaats moet bedacht worden, dat God niet alleen de dingen tot werken beweegt, door hun vormen en de

est finis, qui movet agentem. Secundo vero, agens, tertio autem, forma ejus quod ab agente applicatur ad agendum (quamvis et ipsum agens per formam suam agat); ut patet in artificialibus. Artifex enim movetur ad agendum a fine, qui est ipsum operatum, puta arca vel lectus; et applicat ad actionem securim, quae incidit per suum acumen. Sic igitur secundum haec tria Deus in quolibet operante operatur. Primo quidem, secundum rationem finis. Cum enim omnis operatio sit propter aliquod bonum verum vel apparet; nihil autem est vel apparet bonum, nisi secundum quod participat aliquam similitudinem summi boni, quod est Deus; sequitur quod ipse Deus sit cuiuslibet operationis causa, ut finis. Similiter considerandum est quod, si sint multa agentia ordinata, semper secundum agens agit (1) virtute primi agentis (2): nam primum agens movet secundum ad agendum. Et secundum hoc, omnia agunt in virtute ipsius Dei; et ita ipse est causa omnium actionum agentium (3). Tertio, considerandum est quod Deus movet non solum res ad operandum, quasi applicando formas et virtutes rerum ad

(1) L. addit: in.

(2) L. om: agentis.

(3) L.: actionum omnium agentium.

krachten der dingen aan het werk te zetten, zooals ook de kunstenaar — die intusschen den vorm aan de bijl niet gaf — haar tot splijten zet; God echter geeft ook aan de werkende schepseLEN hun vormen, en behoudt die in het bestaan. Vandaar is Hij niet alleen oorzaak der werkingen in zoover Hij den vorm, die het werkbeginSEL is geeft, zooals men zegt, dat de voortbrenger oorzaak is van de beweging van de zware en lichte dingen, maar eveneens als behouder van de vormen en krachten der dingen, zooals men zegt dat de zon oorzaak is van de duidelijkheid der kleuren, in zoover zij het licht, waardoor ze duidelijk worden, geeft en bewaart. En daar de vorm van een ding, in dat ding is, en des te meer naar mate hij beschouwd wordt als eerder en algemeener; en daar ook God zelf eigenlijk oorzaak is van het algemeene zijn in alle dingen — en dat is van alles het meest innerlijke in de dingen — volgt dat God in alles heel innerlijk werkt. En daarom worden in de H. Schrift de natuurwerkingen toegeschreven aan God, die in de natuur werkt; naar het woord uit het *Boek Job* (10. 11): « *Met huid en vleesch hebt Gij mij bekleed, uit beenederen en spieren mij samengevoegd* ».

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — 1. God werkt vol-

operationem, sicut etiam artifex applicat securim ad scindendum, qui tamen interdum formam securi non tribuit; sed etiam dat formas creaturis agentibus, et eas tenet in esse. Unde non solum est causa actionum in quantum dat formam quae est principium actionis sicut generans dicitur esse causa motus gravium et levium; sed etiam sicut conservans formas, et virtutes rerum; prout sol dicitur causa manifestationis colorum, inquantum dat et conservat lumen, quo manifestantur colores. Et quia forma rei est intra rem, et tanto magis quanto consideratur ut prior et universalior; et ipse Deus est proprie causa ipsius esse universalis in rebus omnibus, quod inter omnia est magis intimum rebus; sequitur quod Deus in omnibus intime operetur. Et propter hoc in Sacra Scriptura operationes naturae Deo attribuuntur quasi operanti in natura; secundum illud Job 10. [v. 11]: « *Pelle et carnis vestisti me, ossibus et nervis compegiste me* ».

AD PRIMUM ergo dicendum quod Deus sufficienter operatur in rebus ad

doende in de dingen als eerste werker; vandaar is ook de werking der secundaire werkers niet overbodig.

2. Eén werking gaat niet uit van twee werkoorzaken der zelfde orde; maar er is niets op tegen, dat een en dezelfde werking uitgaat van een eerste en tweede werkoorzaak.

3. God geeft niet alleen de vormen aan de dingen, maar behoudt die ook in het bestaan, en zet ze aan het werk, en is doel van alle werkingen, zooals gezegd is (in de Leerstelling).

VIe ARTIKEL.

Kan Hij iets doen buiten de in de dingen gelegde orde om?

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat God niets kan doen buiten de in de dingen gelegde orde om. — 1. Augustinus zegt immers: « *God, de Insteller en Schepper van alle naturen, doet niets tegennatuurlijks* ». Wat echter buiten de natuurlijkerwijze

modum primi agentis: nec propter hoc superfluit operatio secundorum agentium.

AD SECUNDUM dicendum quod una actio non procedit a duobus agentibus unius ordinis: sed nihil prohibet quin una et eadem actio procedat a primo et secundo agente.

AD TERTIUM dicendum quod Deus non solum dat formas rebus, sed etiam conservat eas in esse, et applicat eas ad agendum, et est finis omnium actionum, ut dictum est [in corp.].

ARTICULUS VI.

Utrum Deus possit facere aliquid praeter ordinem rebus inditum.

[Infr. q. 106. art. 3; 3. Cont. g. cap. 98. 99;
De Pot. q. 6. art. 1; Compend. Theol. cap. 136.]

AD SEXTUM sic proceditur. Videtur quod Deus non possit facere aliquid praeter ordinem rebus inditum. Dicit enim Augustinus lib. 26. contra Faustum [cap. 3.]: « *Deus conditor et creator omnium naturarum, nihil contra naturam facit* ». Sed hoc videtur esse contra naturam, quod est praec-

in de dingen gelegde orde om is, schijnt tegennatuurlijk. Derhalve kan God niets doen buiten de in de dingen gelegde orde om.

2. Zooals de rechtsorde van God is, zoo ook de orde der natuur. Maar God kan niets doen buiten de rechtsorde om: dan zou Hij onrechtvaardig doen. Dus kan Hij ook niets doen buiten de orde der natuur.

3. God heeft de orde der natuur ingesteld. Als Hij dus iets buiten de orde der natuur doet, schijnt Hij veranderlijk te zijn. En dat klopt niet.

Daartegenover staat echter wat Augustinus zegt, dat « *God soms iets doet tegen den gewonen loop der natuur* ».

LEERSTELLING. — Daar iedere oorzaak het karakter van beginsel heeft, vloeit van iedere oorzaak een orde over op haar gevolgen. Vandaar dat naar mate van de vermenigvuldiging der oorzaken, ook de orden vermenigvuldigd worden, waarbij de eene vervat is onder de andere, zooals de eene oorzaak onder de andere. Daarom wordt de hogere oorzaak niet besloten in de orde van een lagere oorzaak, maar omgekeerd. Een voorbeeld daarvan is diuide-

ter ordinem naturaliter rebus inditum. Ergo Deus non potest facere aliquid praeter ordinem rebus inditum.

2. **PRÆTEREA**, sicut ordo justitiae est a Deo, ita et ordo naturae. Sed Deus non potest facere aliquid praeter ordinem justitiae: faceret enim tunc aliquid injustum. Ergo non potest facere aliquid praeter ordinem naturae.

3. **PRÆTEREA**, ordinem naturae Deus instituit. Si igitur praeter ordinem naturae Deus aliquid faciat, videtur quod ipse sit mutabilis. Quod est inconveniens.

SED CONTRA est quod Augustinus dicit, lib. 26. contra Faustum [loc. cit.], quod « *Deus aliquando aliquid facit contra solitum cursum natura* ».

RESPONDEO dicendum quod a qualibet causa derivatur aliquis ordo in suos effectus: cum quaelibet causa habeat rationem principii. Et ideo secundum multiplicationem causarum, multiplicantur et ordines: quorum unus continetur sub altero, sicut et causa continetur sub causa. Unde causa superior non continetur sub ordine causae inferioris, sed e converso. Cujus exemplum apparelt in rebus humanis: nam ex patrefamilias dependet ordo

lijk in de menschelijke verhoudingen: van den huisvader hangt de orde van het huis af, maar deze wordt besloten onder de orde van de stad, die afhangt van den stadsbestuurder, terwijl ook deze orde besloten is onder de orde des konings, door wien geheel het rijk geordend wordt.

Als men dus de orde der dingen beziet voor zoover deze afhankelijk is van de eerste oorzaak, dan kan God niets tegen de orde der dingen doen: als Hij het zou doen, zou Hij handelen tegen zijn Voorwetenschap of Wil of Goedheid. — Als men echter de orde der dingen ziet, voor zoover die afhangt van onverschillig welke secundaire oorzaak, dan kan God buiten de orde der dingen doen. Want Hij is niet onderworpen aan de orde der secundaire oorzaken, maar deze aan Hem, daar zij van Hem voortkomt, niet krachtens natuurnoodzaak, maar krachtens vrijen wil: Hij had een andere orde van zaken kunnen instellen. Vandaar kan Hij ook buiten deze ingestelde orde om handelen, als Hij zou willen door b.v. gevallen van secundaire oorzaken voort te brengen zonder deze, of gevallen waartoe de secundaire oorzaken ontoereikend zijn. Daarom zegt ook Augustinus: « *God handelt wel tegen den*

domus. qui continetur sub ordine civitatis, qui procedit a civitatis rectore, cum et hic contineatur sub ordine regis, a quo totum regnum ordinatur. Si ergo ordo rerum consideretur prout dependet a prima causa, sic contra rerum ordinem Deus facere non potest: si enim sic faceret, faceret contra suam praescientiam (1). Si vero consideretur rerum ordo prout dependet a qualibet secundarum causarum, sic Deus potest facere praeter ordinem rerum. Quia ordini secundarum causarum ipse non est subjectus, sed talis ordo ei subjicitur, quasi ab eo procedens non per necessitatem naturae, sed per arbitrium voluntatis: potuisset enim et alium ordinem rerum instituere. Unde et potest praeter hunc ordinem institutum agere, cum voluerit; puta agendo effectus secundarum causarum sine ipsis, vel producendo aliquos effectus ad quos causae secundae non se extendunt. Unde et Augustinus dicit lib. 26. contra Faustum [loc. sup. cit.], quod « Deus contra solitum

(1) L. addit: aut voluntatem aut bonitatem.

gewonen loop der natuur, maar tegen de hoogste wet doet Hij evenzoo weinig als tegen Zichzelf ».

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — Het kan op twee manieren voorkomen, dat er iets geschiedt buiten de in de natuurlijke dingen gelegde orde om. Eenerzijds door de werking van iemand, die niet de natuurlijk neiging schonk, zooals wanneer een mensch een zwaar voorwerp, dat van hem niet heeft, dat het naar omlaag bewogen wordt, opheft: dit is tegennatuurlijk. Anderzijds door een werker, van wie de natuurwerking afhangt. En dit is niet tegennatuurlijk, zooals blijkt uit eb en vloed, die niet tegennatuurlijk zijn, ofschoon buiten de natuurlijke beweging van het water, dat omlaag bewogen wordt. Eb en vloed zijn immers door den invloed van het hemellichaam, waarvan de natuurlijke neiging der lagere lichamen afhankelijk is. — Daar dus de orde der natuur door God in de dingen is gelegd, is het niet tegennatuurlijk, als Hij iets buiten deze orde om doet. Daarom zegt Augustinus: « *Dat is voor ieder ding natuurlijk, wat Hij gedaan heeft van Wien iedere wijze, getal en orde der natuur is* ».

cursum naturae facit; sed contra summam legem (2) nullo modo facit,
quia (3) contra seipsum non facit.

AD PRIMUM ergo dicendum quod, cum aliquid contingit in rebus natura-
libus praeter naturam inditam, hoc potest dupliciter contingere. Uno modo,
per actionem agentis, quae inclinationem naturalem non dedit, sicut cum
homo movet corpus grave sursum, quod non habet ab eo ut moveatur
deorsum: et hoc est contra naturam. Alio modo, per actionem illius agentis
a quo dependet actio naturalis. Et hoc non est contra naturam: ut patet
in fluxu et refluxu maris, qui non est contra naturam, quamvis sit praeter
motum naturalem aquae, quae movetur deorsum; est enim ex impressione
coelestis corporis, a quo dependet naturalis inclinatio inferiorum corporum.
Cum igitur naturae ordo sit a Deo rebus inditus, si quid praeter hunc
ordinem faciat, non est contra naturam. Unde Augustinus dicit lib. 26.
contra Faustum [loc. cit.], quod « id est cuilibet rei naturale, quod ille
facerit a quo est omnis modus, numerus, et ordo naturae ».

(2) L. addit: tam.

(3) L.: quam.

2. De rechtsorde staat in verband met de eerste oorzaak, die de regel is van alle gerechtigheid. En daarom kan God niets doen buiten deze orde om.

3. God heeft in de dingen een zekere orde gelegd, maar onder reserve van hetgeen Hij soms om een of andere reden anders zou doen. Vandaar verandert Hij niet, als Hij buiten die orde om handelt.

VIIe ARTIKEL.

Is alles wat God aldus doet een wonder?

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat niet alles wat God buiten de natuurlijke orde der dingen om doet, een wonder is. — 1. De schepping der wereld, en ook der zielen, en de rechtvaardiging van een zondaar geschieden door God buiten de orde der natuur om: ze geschieden immers niet door de werking van een natuurlijke

AD SECUNDUM dicendum quod ordo justitiae est secundum relationem ad causam primam, quae st regula omnis justitiae. Et ideo praeter hunc ordinem Deus nihil facere potest.

AD TERTIUM dicendum quod Deus sic rebus certum ordinem indidit, ut tamen sibi reservaret quod ipse aliquando aliter ex causa esset facturus. Unde cum praeter hunc ordinem agit, non mutatur.

ARTICULUS VII.

*Utrum omnia, quae Deus facit
praeter ordinem naturalem rerum, sint miracula.*

[2. Dist. 18. q. 1. art. 3; 3. Cont. g. cap. 101;
De Pot. q. 6. art. 2; 2. Thessal. cap. 2. lect. 2.]

AD SEPTIMUM sic proceditur. Videtur quod non omnia quae Deus facit praeter ordinem naturalem rerum, sint miracula. Creatio enim mundi, et etiam animarum, et justificatio impii fiunt a Deo praeter ordinem naturalem: non enim fiunt per actionem alicujus causae naturalis. Et tamen haec mira-

oorzaak. En toch worden dit geen mirakelen genoemd. Dus is niet alles wat God buiten de natuurlijke orde der dingen om doet, een wonder.

2. Een wonder wordt genoemd « *iets moeilijks en ongewoons dat geschieft boven de krachten der natuur en de hoop van die het bewondert* ». Maar sommige dingen gebeuren buiten de orde der natuur zonder moeilijk te zijn: het gaat om kleine dingen als het restaureren van edelgesteenten of de genezing van zieken. — Ze zijn ook niet ongewoon: daar ze veelvuldig voorkomen, zooals toen de zieken op de pleinen gelegd werden om door de schaduw van Petrus genezen te worden. — Ze zijn ook niet boven de krachten der natuur: zooals wanneer sommigen van koorts genezen. — Nog boven de hoop: zooals we allen de verrijzenis der doden hopen, die toch buiten de orde der natuur zal geschieden. Niet alles dus wat buiten de orde der natuur om geschiedt, is een wonder.

3. De naam wonder is afgeleid van verwondering. Maar verwondering gaat over dingen die voor onze zinnen duidelijk zijn. Maar soms gebeurt iets buiten de natuurlijke orde in dingen, die niet voor de zinnen duidelijk zijn: zooals toen de Apostelen

cula non dicuntur. Ergo non omnia quae facit Deus praeter ordinem naturalem rerum, sunt miracula.

2. PRÆTEREA, miraculum dicitur aliiquid arduum, et insolitum praeter (1) facultatem naturae et spem admirantis proveniens. Sed quaedam fiunt praeter naturae ordinem, quae tamen non sunt ardua: sunt enim in minimis rebus, sicut in restauracione gemmarum vel sanatione aegrotorum. Nec etiam sunt insolita: cum frequenter eveniant, sicut cum infirmi in plateis ponebantur ut ad umbram Petri sanarentur. Nec etiam sunt supra facultatem naturae: ut cum aliqui sanantur a febribus. Nec etiam supra spem: sicut resurrectionem mortuorum omnes speramus, quae tamen fieri praeter ordinem naturae. Ergo non omnia quae fiunt praeter naturae ordinem, sunt miracula.

3. PRÆTEREA, miraculi nomē ab admiratione sumitur. Sed admiratio est de rebus sensui manifestis. Sed quandoque aliqua accidentia praeter ordinem naturalem in rebus sensui non manifestis: sicut cum Apostoli facti

(1) L.: supra.

zonder eigen vinding en zonder onderwijs, wetenschap verkregen. Dus niet alles wat buiten de orde der natuur geschiedt, is een wonder.

Daartegenover staat echter, wat Augustinus zegt: « *Als God iets doet tegen den ons bekenden en gewonen loop der natuur, worden dat groote en wonderbare dingen genoemd* ».

LEERSTELLING. — De naam wonder wordt van verwondering afgeleid. Verwondering echter ontstaat, wanneer de gevolgen duidelijk zijn, maar de oorzaken onbekend, zooals iemand zich verwondert, wanneer hij een zonsverduistering waarneemt, en de oorzaak ervan niet kent, gelijk gezegd wordt in het begin der *Metaphysica*. De oorzaak echter van iets dat gebeurt kan den één duidelijk zijn, maar anderen niet. Vandaar is iets verwonderlijk voor den een, wat niet verwonderlijk is voor anderen, zooals een boer zich verwondert over een zonsverduistering, maar een sterrekundige niet. Een wonder wordt echter genoemd als « *vol van verwondering* », nl. iets dat een absoluut en voor allen verborgen oorzaak heeft. Deze oorzaak is God. Daarom worden de dingen, die door God gebeuren buiten de ons bekende oorzaken om, wonderen genoemd.

sunt scientes, neque invenientes neque discentes. Ergo non omnia, quae fiunt praeter ordinem naturae, sunt miracula.

SED CONTRA est quod Augustinus dicit, lib. 26. contra Faustum [cap. 3.], quod « *cum Deus aliquid facit contra cognitum nobis cursum solitumque naturae, magnalia vel mirabilia nominantur* ».

RESPONDEO dicendum quod nomen miraculi ab admiratione sumitur. Admiratio autem consurgit, cum effectus sunt manifesti et causa occulta; sicut aliquis admiratur cum videt eclipsim solis et ignorat causam, ut dicitur in principio Metaphys. [cap. 11. n. 8.]. Potest autem causa effectus alicujus apparentis alicui esse nota, quae tamen est aliis incognita. Unde aliquid est mirum uni, quod non est mirum aliis; sicut eclipsim solis miratur rusticus, non autem astrologus. Miraculum autem dicitur quasi admiratione plenum, quod scilicet habet causam simpliciter et omnibus occultam. Haec autem est Deus. Unde illa quae a Deo fiunt praeter causas nobis notas, miracula dicuntur.

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — 1. De schepping, en de rechtvaardiging van een zondaar worden, ofschoon ze door God alleen gebeuren, eigenlijk gezegd geen wonderen genoemd. Want ze zijn niet geëigend door andere oorzaken te geschieden, en dus gebeuren ze niet buiten de orde der natuur, daar ze niet behooren tot de orde der natuur.

2. Het wonder wordt moeilijk genoemd, niet om de waarde van het ding, waarin het gebeurt, maar omdat het uitgaat boven de krachten der natuur. — Eveneens wordt het ongewoon genoemd, niet omdat het niet dikwijls gebeurt, maar omdat het buiten de natuurlijke gewoonte geschiedt. — Boven de natuurlijke krachten wordt iets niet alleen genoemd vanwege het wezen van hetgeen geschiedt, maar ook om de manier en de orde van doen. — Boven de hoop der natuur wordt een wonder gezegd te zijn, niet echter boven de hoop der genade, die uit het geloof is, waardoor wij gelooven in de toekomende verrijzenis.

3. De kennis der Apostelen, ofschoon op zich niet duidelijk, openbaarde zich echter in de gevolgen, waaruit ze wonderbaar bleek.

AD PRIMUM ergo dicendum quod creatio, et justificatio impii, et si a solo Deo fiant, non tamen, proprie loquendo, miracula dicuntur. Quia non sunt nata fieri per alias causas, et ita non contigunt praeter ordinem naturae: cum haec ad facultatem (2) naturae non pertineant.

AD SECUNDUM dicendum quod arduum dicitur miraculum, non propter dignitatem rei in qua fit; sed quia excedit facultatem naturae. Similiter etiam insolitum dicitur, non quia frequenter non eveniat; sed quia est praeter naturalem consuetudinem. Supra facultatem autem naturae dicitur aliquid, non solum propter substantiam facti; sed etiam propter modum et ordinem faciendi. Supra spem etiam naturae miraculum esse dicitur; non supra spem gratiae, quae est ex fide, per quam credimus resurrectionem futuram.

AD TERTIUM dicendum quod scientia Apostolorum, quamvis secundum se non fuerit manifesta, manifestabatur tamen in effectibus, ex quibus mirabilis apparebat.

(2) L.: ordinem.

VIIIe ARTIKEL.

De verscheidenheid van wonderen.

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat het eene wonder niet grooter is dan het andere. — 1. Augustinus zegt immers: « *In de dingen die door een wonder gebeuren, is heel de grondslag van het feit de macht van den maker* ». Maar door dezelfde macht, nl. van God, geschieden alle wonderen. Dus is het eene niet groter dan het andere.

2. De Macht van God is oneindig. Het oneindige echter gaat ongeproportioneerd al het eindige te boven. Vandaar moet men er niet meer verwonderd over zijn, dat Hij dan wel dat gevolg voortbrengt. Dus het eene wonder is niet groter dan het andere.

Daartegenover staat echter, dat de Heer zegt (*Joan. 14. 12*): « *De werken die Ik verricht zal hijzelf doen, en zelfs grootere zal hij doen* ».

ARTICULUS VIII.

Utrum unum miraculum sit majus alio.

[1-2. q. 113. art. 10; 3. Cont. g. cap. 101.].

AD OCTAVUM sic proceditur. Videtur quod unum miraculum non sit majus alio. Dicit enim Augustinus in Epist. 3. ad Volusianum [Epist. 137. cap. 11.]: « *In rebus mirabiliter factis tota ratio facti est potentia facientis* ». Sed eadem potentia, scilicet Dei, fiunt omnia miracula. Ergo unum non est majus alio.

2. PRÆTEREA, potentia Dei est infinita. Sed infinitum improportionabili excedit omne finitum. Ergo non magis est mirandum quod faciat hunc effectum, quam illum. Ergo unum miraculum non est majus altero.

SED CONTRA est quod Dominus dicit, *Joan. 14. [v. 12]* de operibus miraculosis loquens: « *Opera quae ego facio, et ipse faciet, et majora horum faciet* ».

LEERSTELLING. — Niets kan een wonder genoemd worden met betrekking tot Gods Macht : want al wat gedaan wordt, is bij Gods Macht vergeleken, miniem, naar het woord van *Isaias* (40. 15) : « *Zie de volken zijn als een druppel aan een emmer, als een stofje worden ze gerekend op de balans* ». Maar iets wordt wonder genoemd in vergelijking met de natuurkrachten waar het bovenuitgaat. En daarom, naar gelang het meer boven de natuurkrachten uitgaat, wordt het een groter wonder genoemd.

Op drievoudige wijze echter gaat iets boven de natuurkrachten uit. Vooreerst, wat het wezen van het gebeurde aangaat: zooals wanneer twee lichamen tegelijk (op dezelfde plaats) zijn, de zon teruggaat, of het menschelijk lichaam verheerlijkt wordt: dat kan de natuur op geen enkele wijze doen. En daarom nemen die dingen de hoogste plaats bij de wonderen in. — Vervolgens gaat iets boven de krachten der natuur uit, niet met betrekking tot hetgeen geschiedt, maar met betrekking tot hetgeen waarin het gebeurt: zooals de opwekking van een doode, de verlichting van blinden, e. d. De natuur immers kan leven veroorzaken, maar niet in een doode; kan gezicht geven, maar niet aan een blinde; en deze dingen nemen de tweede plaats in bij de wonderen. — Op de derde manier gaat iets de natuurkrachten te boven met betrekking tot de wijze en de orde van doen, zooals

RESPONDEO dicendum quod nihil potest dici miraculum ex comparatione potentiae divinae: quia quocumque factum, divinae potentiae comparatum, est minimum, secundum illud Isa. 40. [v. 15]: « Ecce gentes quasi stilla stilulae, et quasi momentum statuae reputatae sunt ». Sed dicitur aliquid miraculum per comparationem ad facultatem naturae, quam excedit. Et ideo secundum quod magis excedit facultatem naturae, secundum hoc majus miraculum dicitur. Excedit autem aliquid facultatem naturae tripliciter. Uno modo, quantum ad substantiam facti: sicut quod duo corpora sint simul, vel quod sol retrocedat, aut quod corpus humanum glorificetur; quod nullo modo natura facere potest. Et ista tenent sumnum gradum in miraculis. Secundo aliquid excedit facultatem naturae, non quantum ad id quod fit, sed quantum ad id in quo fit: sicut resuscitatio mortuorum, et illuminatio caecorum, et similia. Potest enim natura causare vitam, sed non in mortuo: et potest praestare visum, sed non caeco. Et haec tenent secundum locum in miraculis. Tertio modo excedit aliquid facultatem naturae, quantum ad modum et ordinem faciendi: sicut, cum aliquis subito per virtutem

wanneer iemand plotseling door goddelijke kracht van koorts herstelt zonder verpleging en het in dergelijke gewone natuurlijke verloop; en wanneer plotseling de lucht door goddelijke macht, en zonder natuurlijke oorzaken, in regen verdicht wordt, zoals gebeurde op de gebeden van Samuel en Elias. En deze dingen nemen de laagste plaats in bij de wonderen. Ieder echter van al deze dingen, heeft weer verschillende graden al naargelang zij op verschillende wijze de natuurkrachten te boven gaan.

En hierdoor is ook het antwoord duidelijk op de bedenkingen, die uitgaan van Gods Macht.

divinam a febre curatur absque curatione et consueto processu naturae in talibus, et cum statim aer divina virtute in pluvias densatur absque naturalibus causis, sicut factum est ad preces Samuelis [1. Reg. cap. 12. v. 18], et Eliae [3. Reg. cap. 18. v. 44. 45]. Et hujusmodi tenent infimum locum in miraculis. Quaelibet tamen horum habent diversos gradus, secundum quod diversimode excedunt facultatem naturae.

Et per hoc patet solutio AD OBJECTA, quae procedunt ex parte divinae potentiae.

HONDERD EN ZESDE KWESTIE.

HOE HET EENE SCHEPSEL HET ANDERE BEINVLOEDT.

(*Vier Artikelen.*)

Vervolgens dient bezien te worden, hoe het eene schepsel het andere beïnvloedt. En deze beschouwing is drievoudig: vooreerst zullen we zien, hoe de engelen, die zuiver geestelijke schepseLEN zijn, andere beïnvloeden; vervolgens, hoe de lichamen; ten derde hoe de mensen, die uit geestelijke en lichamelijke natuur zijn samengesteld.

Met betrekking tot het eerste punt komen drie dingen in aanmerking: ten eerste, hoe de eene engel op den anderen inwerkt; ten tweede hoe op het lichamelijke schepsel; ten derde, hoe op de mensen.

Wat het eerste punt aangaat, dienen we te beschouwen de verlichting en de spraak der engelen, alsmede hun rangorde ter opzichte van elkander, zoowel wat goede als kwade aangaat.

QUAESTIO CVI.

QUOMODO UNA CREATURA MOVEAT ALIAM,
ET PRIMO DE ANGELORUM ILLUMINATIONE,
IN QUATUOR ARTICULOS DIVISA.

Deinde considerandum est quomodo una creatura moveat aliam. Erit autem haec consideratio tripartita: ut primo consideremus quomodo angeli moveant, qui sunt creaturae pure spirituales; secundo, quomodo corpora moveant; tertio, quomodo homines, qui sunt ex spirituali et corporali natura compositi.

Circa primum tria consideranda occurrunt: primo, quomodo angelus agat in angelum; secundo, quomodo in creaturam corporalem; tertio, quomodo in homines.

Circa primum, considerare oportet de illuminatione, et locutione angelorum, et ordinatione eorum ad invicem, tam bonorum, quam malorum.

Met betrekking tot de verlichting stellen we vier vragen:

1. Beïnvloedt de eene engel het verstand van den anderen, door verlichting?
2. Beïnvloedt de een den wil van den ander?
3. Kan de lagere engel den hogeren verlichten?
4. Verlicht de hogere engel den lageren met betrekking tot al wat hij weet?

I^e ARTIKEL.

Beïnvloedt de eene engel het verstand van den anderen door verlichting?

BEDENKINGEN. — Men beweert dat de eene engel den anderen niet verlicht. — 1. De engelen bezitten nu immers dezelfde gelukzaligheid, die wij in de toekomst verwachten. Maar dan zal de eene mensch den anderen niet verlichten naar het woord van *Jeremias* (31. 34): « *Dan zal de mensch zijn naaste niet meer onderrichten, noch iemand zijn broeder* ». Dus verlicht ook nu de eene engel den anderen niet.

2. Drievoudig is het licht in de engelen: van de natuur, van de

Circa illuminationem queruntur quatuor: 1. Utrum unus angelus moveat intellectum alterius illuminando. — 2. Utrum unus moveat voluntatem alterius. — 3. Utrum inferior angelus possit illuminare superiorem. — 4. Utrum superior angelus illuminet inferiorem de omnibus quae cognoscit.

ARTICULUS I.

Utrum unus angelus illuminet alium.

[Infr. q. 111. art. 1; 2. Dist. 9. art. 2; Dist. 11. part. 2. q. 1. art. 2; De Verit. q. 9. art. 1. 5; Compend. Theol. cap. 126.].

AD PRIMUM sic proceditur. Videtur quod unus angelus non illuminet alium. Angeli enim eamdem beatitudinem possident nunc, quam nos in futuro expectamus. Sed tunc unus homo non illuminabit alium; secundum illud *Jerem. 31.* [v. 34]: « Non docebit ultra vir proximum suum, et vir fratrem suum ». Ergo etiam nunc unus angelus non illuminat alium.

2. PRÆTEREA, triplex est lumen in angelis: naturæ, et gratiae, et glo-

genade en van de glorie. Maar de engel wordt verlicht met het licht der natuur door den Schepper; met het licht der genade door den Rechtvaardigmaker; met het licht der glorie door den Zaligmaker; wat alles aan God toekomt. De eene engel verlicht den anderen dus niet.

3. Het licht is een vorm van het verstand. Maar het redelijk verstand « *wordt door God alleen geformeerd zonder tusschenkomst van eenig schepsel* », zoodoende Augustinus zegt. Dus de eene engel verlicht het verstand van den ander niet.

Daartegenover staat echter wat Dionysius zegt: « *De engelen van het tweede koor worden gezuiverd en verlicht en vervolmaakt door de engelen van het eerste* ».

LEERSTELLING. — De eene engel verlicht den ander. Tot klarheid hiervan bedenke men, dat het licht, zoover het verstand betreft, niets anders is dan een openbaring der waarheid naar het woord uit den *Brief aan de Ephesiërs* (5. 13): « *Al wat geopenbaard wordt is licht* ». Vandaar dat verlichten niets anders is dan de openbaring van een gekende waarheid aan een ander overdragen, zoodoende ook de Apostel zegt: « *Mij, den geringste van*

iae. Sed angelus illuminatur lumine naturae, a creante: lumine gratiae, a justificante; lumine gloriae, a beatificante; quod totum Dei est. Ergo unus angelus non illuminat alium.

3. **PRÆTEREA**, lumen est forma quaedam mentis. Sed mens rationalis « *a solo Deo formatur nulla interposita creatura* », ut Augustinus dicit in lib. 83. QQ. [q. 51.]. Ergo unus angelus non illuminat mentem alterius.

SED CONTRA est quod dicit Dionysius 8. cap. Coel. Hier., quod « *angeli secundae hierarchiae purgantur et illuminantur et perficiuntur per angelos primae hierarchiae* ».

RESPONDEO dicendum quod unus angelus illuminat alium. Ad cuius evidentiam, considerandum est quod lumen, secundum quod ad intellectum pertinet, nihil est aliud quam quaedam manifestatio veritatis; secundum illud ad Ephes. 5. [v. 13]: « *Omne quod manifestatur, lumen est* ». Unde illuminare nihil aliud est quam manifestationem agnitae veritatis alii tradere; secundum quem modum Apostolus dicit ad Ephes. 3. [v. 8. 9]: « *Mihi,*

alle heiligen, is deze genade geschenken: allen te verlichten over de uitdeeling van het heilsgeheim, dat van eeuwigheid verborgen was in God ». (*Eph. 3, 8, 9*). Zoo zegt men dus, dat de eene engel den anderen verlicht, in zoover hij hem een waarheid, die hij zelf kent, openbaart. Waarom ook Dionysius zegt: « *De theologen tonen klar aan, dat de hoogaanzienlijke hemelsche zelfstandigheden door de allerhoogste geesten in goddelijke wetenschappen onderricht worden* ».

Daar echter, zooals boven gezegd is (105^e Kw. 3^e Art.) voor het begrijpen twee dingen samenwerken, nl. begripsvermogen en het kenbeeld van de begrepen zaak, kan met betrekking tot deze beide de eene engel een (hem) bekende waarheid aan een anderen bekend maken. Eerstens door versterking van het begripsvermogen. Zooals immers de kracht van een onvolmaakt lichaam versterkt wordt door de plaatselijke nabijheid van een volmaakter, gelijk het minder warme in warmte toeneemt door de nabijheid van het warmere. zoo wordt het begripsvermogen van den lageren engel versterkt door de nadering van een hogerengel tot hem. In de geestelijke dingen doet nl. de nadering, wat bij de lichamelijke dingen plaatselijke nabijheid doet. — Vervolgens maakt de eene

omnium sanctorum minimo, data est gratia, illuminare omnes quae sit dispensatio sacramenti absconditi a saeculis in Deo ». Sic igitur unus angelus dicitur illuminare alium, inquantum ei manifestat veritatem quam ipse cognoscit. Unde Dionysius dicit 7. cap. Coelest Hierar. quod « *theologi plane monstrant coelestium substantiarum ornatus a supremis mentibus doceri deicas scientias* ».

Cum autem ad intelligendum duo concurrant ut supra diximus [q. praec. art. 3.], scilicet virtus intellectiva, et similitudo rei intellectae; secundum haec duo unus angelus alteri veritatem notam notificare potest. Primo quidem, fortificando virtutem intellectivam ejus. Sicut enim virtus imperfectoris corporis confortatur ex situali propinquitate perfectioris corporis ut minus calidum crescit in calore ex praesentia magis calidi; ita virtus intellectiva inferioris angeli confortatur ex conversione superioris angeli ad ipsum. Hoc enim facit in spiritualibus ordo conversionis, quod facit in corporalibus ordo localis propinquitatis. Secundo autem unus angelus alteri manifestat veritatem, ex parte similitudinis rei (1) intellectae. Superior enim angelus

(1) L. om. : rei.

engel den anderen een waarheid bekend van den kant van het begripsbeeld. De hogere engel toch neemt van een waarheid kennis in een algemeen begrip, wat het intellect van den lageren engel niet voldoende vatten kan, omdat het overeenkomstig diens natuur is om een waarheid meer particulier te vatten. De hogere engel verdeelt dan in zekeren zin de waarheid, die hij algemeen begrijpt, zoodanig dat zij door den lageren begrepen kan worden, en stelt haar aldus ter kennisneming aan hem voor. Zoo deelen ook bij ons de leeraars wat zij als een geheel verstaan, in vele deelen naar de capaciteiten van anderen. En dat is wat Dionysius zegt: « *Iedere intellectuele zelfstandigheid verdeelt en verveelvoudigt in voorzienigheid het zich door een hogere geschenken enkelvoudige begrip tot een bepaalden graad, die de lagere zelfstandigheid omhoog heft* ».

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — 1. Alle engelen, hogere zoowel als lagere, zien onmiddellijk Gods wezen, en wat dit aangaat beleert de een den ander niet. Van deze leer spreekt de profeet, waarom hij zegt: « *De mensch zal zijn broeder niet beleeren, zeggende: Ken den Heer. Allen immers zullen Mij*

notitiam veritatis accipit in universali quadam conceptione, ad quam capientiam inferioris angeli intellectus non esset sufficiens, sed est ei connaturale ut magis particulariter veritatem accipiat. Superior vero (2) angelus veritatem, quam velociter (3) concipit, quodammodo distinguit, ut ab inferiori capi possit; et sic eam cognoscendam illi proponit. Sicut etiam apud nos, doctores, quod in summa capiunt, multipliciter distinguunt, providentes capacitati aliorum. Et hoc est quod Dionysius dicit 15. cap. Coel. Hier.: « *Unaquaque substantia intellectualis datam sibi a diviniore uniformem intelligentiam, provida virtute dividit et multiplicat, ad inferioris sursum ductricem analogiam* ».

AD PRIMUM ergo dicendum quod omnes angeli, tam superiores quam inferiores, immediate vident Dei essentiam; et quantum ad hoc unus non docet alium. De hac enim doctrina propheta loquitur: unde dicit: « *Non docebit vir fratrem suum, dicens: Cognose Dominum. Omnes enim cognos-*

(2) L. : ergo.

(3) L. : universaliter.

kennen van den geringste tot den hoogste ». (*Jer. 31. 34*). Maar wat den aard van Gods werken aangaat, die in God als in hun oorzaak kenbaar zijn, kent wel God alle in Zichzelf, omdat Hij Zichzelf begrijpt; maar van alle anderen die God zien, kent eenieder in God naarmate hij volkomener ziet. Vandaar kent de hogere engel in God meer van den aard van Gods werken dan de lagere; en hierover verlicht hij hem. En dit is wat Dionysius zegt, dat « *de engelen verlicht worden over den aard der bestaande dingen* ».

2. De eene engel verlicht den anderen niet door hem het licht van de natuur, of de genade of de glorie te schenken; maar door versterking van het natuurlijk licht, en kenbaarmaking der waarheid over wat betrekking heeft op natuur, genade en glorie, zooals gezegd is (in de leerstelling).

3. Het redelijk verstand wordt onmiddellijk door God gevormd ofwel zooals het beeld door het voorbeeld, want het is naar geen ander beeld gemaakt dan dat van God; ofwel zooals het subject door den laatste completeerenden vorm, want het geschapen verstand wordt altijd als vormeloos beschouwd, zoolang het niet de eerste waarheid aanhangt. Andere verlichtingen echter door mensch of engel zijn als disposities tot den laatsten vorm.

cent me, a minimo eorum usque ad maximum ». Sed rationes divinorum operum, quae in Deo cognoscuntur sicut in causa, omnes quidem Deus in seipso cognoscit, quia seipsum comprehendit: aliorum vero Deum videntium tanto unusquisque in Deo plures rationes cognoscit, quanto eum perfectius videt. Unde superior angelus plura in Deo de rationibus divinorum operum cognoscit quam inferior: et de his eum illuminat. Et hoc est, quod dicit Dionysius 4. cap. de Div. Nomin., quod angeli « existentium illuminantur rationibus ».

AD SECUNDUM dicendum quod unus angelus non illuminat alium tradendo ei lumen naturae vel gratiae vel gloriae; sed confortando lumen naturale ipsius, et manifestando ei veritatem de his quae pertinent ad statum naturae et gratiae et gloriae, ut dictum est [in corp.].

AD TERTIUM dicendum quod rationalis mens formatur immediate a Deo, vel sicut imago ab exemplari, quia non est facta ad alterius imaginem quam Dei: vel sicut subjectum ab ultima forma completiva, quia semper mens creata reputatur informis, nisi ipsi primae veritati inhaereat. Aliae vero illuminationes, quae sunt ab homine vel angelo, sunt quasi dispositiones ad ultimam formam.

IIe ARTIKEL.

Beïnvloedt de een den wil van den ander?

. **BEDENKINGEN.** — Men beweert, dat de eene engel den wil van den ander beïnvloeden kan. — 1. Want zooals, naar Dionysius, de eene engel den ander verlicht, zoo zuivert en vervolmaakt hij hem ook, zooals blijkt uit boven geciteerden tekst. Maar zuivering en vervolmaking schijnen op den wil betrekking te hebben: want zuivering schijnt te zijn van de smet der schuld, wat betrekking heeft op den wil; vervolmaking schijnt te zijn door bereiking van het doel, dat voorwerp van den wil is. Dus kan de eene engel den wil van den anderen beïnvloeden.

2. Dionysius zegt: « *De namen der engelen beteekenen hun eigenschappen* ». Serafijnen worden ontylammers genoemd, of verwarmers, wat geschiedt door de liefde, die bij den wil behoort. Dus beïnvloedt de eene engel den wil van den ander.

3. De Wijsgeer zegt, dat de hogere begeerde de lagere

ARTICULUS II.

Utrum unus angelus possit movere voluntatem alterius.

[Infra q. 111. art. 2; 1-2. q. 9. art 6; 3. Cont. g. cap. 88;
De Verit. q. 22. art. 9; De Malo q. 3. art. 3.].

AD SECUNDUM sic proceditur. Videtur quod unus angelus possit movere voluntatem alterius. Quia secundum Dionysium sicut unus angelus illuminat alium, ita purgat et perficit; ut patet ex auctoritate supradicta [art. praec. in arg. sed contra]. Sed purgatio et perfectio videntur pertinere ad voluntatem: nam purgatio videtur esse a sordibus culpae, quae pertinet ad voluntatem; perfectio autem videtur esse per consecutionem finis, qui est objectum voluntatis. Ergo unus angelus potest movere voluntatem alterius.

2. **PRÆTEREA**, sicut Dionysius dicit 7. cap. Coel. Hierar., « *nomina angelorum designant eorum proprietates* ». Seraphim enim (1) incendentes dicuntur, aut calefacientes: quod est per amorem, qui ad voluntatem pertinet. Unus ergo angelus movet voluntatem alterius.

3. **PRÆTEREA**, dicit Philosophus in 3. de Anima [cap. 11. n. 3.].

(1) L.: autem.

beweegt. Maar zooals het verstand van den hoogeren engel hooger is, zoo ook zijn begeerte. Het schijnt dus dat de hogere engel den wil van den lageren kan beïnvloeden.

Daartegenover staat echter, dat het beïnvloeden van den wil toekomt aan hem, die rechtvaardigt, daar de rechtvaardigheid juistheid van wil is. Maar het is alleen God, die rechtvaardigt. Dus kan de eene engel den wil van den anderen niet beïnvloeden.

LEERSTELLING. — Zooals boven gezegd is (105^e Kw. 4^e Art.), wordt de wil op twee manieren beïnvloed: vooreerst van den kant van het voorwerp, en vervolgens van den kant van het vermogen. Van den kant van het voorwerp beïnvloedt het goede den wil, dat voorwerp van den wil is, zooals het begeerlijke de begeerte; maar ook degene die het voorwerp aanwijst, b.v. iemand die aantoont, dat iets goed is. Maar zooals boven gezegd is (t.a.p.), de goede dingen neigen eemigszins den wil, maar niets beïnvloedt den wil voldoende, dan alleen het algemeen goede, dat God is. En dit goed toont Hij alleen Zelf om door de zaligen gezien te worden, die, toen Moses vroeg: « *Toon mij uw glorie* », antwoordde: « *Ik zal U alle goed toonen* ». (*Uitt. 33.*

quod appetitus superior movet appetitum inferiorem. Sed sicut intellectus angeli superioris superior est, ita etiam appetitus. Ergo videtur quod superior angelus possit immutare voluntatem alterius.

SED CONTRA, ejus est immutare voluntatem, cuius est justificare: cum justitia sit rectitudo voluntatis. Sed solus Deus est qui justificat. Ergo unus angelus non potest mutare voluntatem alterius.

RESPONDEO dicendum quod, sicut supra dictum est [q. 105. art. 4.], voluntas immutatur dupliciter: uno modo, ex parte objecti; alio modo, ex parte ipsius potentiae. Ex parte quidem objecti, movet voluntatem et ipsum bonum quod est voluntatis objectum, sicut appetibile movet appetitum; et ille qui demonstrat objectum, puta qui demonstrat aliquid esse bonum. Sed sicut supra dictum est [loc. cit.], alia quidem bona aliqualiter inclinant voluntatem; sed nihil sufficienter movet voluntatem, nisi bonum universale, quod est Deus. Et hoc bonum solus ipse ostendit, ut per essentiam videatur a beatis, qui dicenti Moysi: « *Ostende mihi gloriam tuam* », respondit:

18, 19). De engel beïnvloedt dus niet voldoende den wil noch als voorwerp, noch als dat voorwerp aantoonend. Maar hij neigt den wil als iets beminnelijks, en ook als hij sommige goede dingen aanwijst, die tot Gods Goedheid geordend zijn. En hierdoor kan hij bij wijze van overreding neigen tot liefde voor God of het schepsel.

Van den kant van het vermogen zelf echter kan de wil op geen enkele wijze beïnvloed worden dan door God. De wilsverking is een neiging van den willer tot het gewilde. Deze neiging nu kan alleen hij wijzigen, die het schepsel het wilsvermogen schonk: zooals ook de natuurlijke neiging alleen die werkoorzaak vermag te wijzigen, die een kracht kan geven, waarop de natuurlijke neiging volgt. Het is echter alleen God, die het wilsvermogen aan het schepsel geeft, daar Hij alleen de Maker is van de verstandelijke natuur. Vandaar kan geen engel den wil van een anderen beïnvloeden.

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — 1. De zuivering en vervolmaking is te verstaan en den zin van verlichting. En omdat God verlicht door verandering van verstand en wil, zuivert Hij van verstands- en wilsgebreken, en vervolmaakt met betrekking tot

« *Ego ostendam tibi omne bonum* », ut habetur Exod. 33. [v. 18, 19]. Angelus ergo non sufficienter movet voluntatem, neque ut objectum, neque ut ostendens objectum. Sed inclinat eam, ut amabile quedam, et ut manifestans aliqua bona creata ordinata in Dei bonitatem. Et per hoc inclinare potest ad amorem creaturae vel Dei, per modum suadentis. Ex parte vero ipsius potentiae, voluntas nullo modo potest moveri nisi a Deo. Operatio enim voluntatis est inclinatio quaedam volentis in volitum. Hanc autem inclinationem solus ille immutare potest, qui virtutem volendi creaturae contulit: sicut et naturalem inclinationem solum illud agens potest mutare, quod potest dare virtutem quam consequitur inclinatio naturalis. Solus autem Deus est qui potentiam volendi tribuit creaturae: quia ipse solus Deus est auctor intellectualis naturae. Unde angelus voluntatem alterius movere non potest.

AD PRIMUM ergo dicendum quod secundum modum illuminationis, est accipienda et purgatio et perfectio. Et quia Deus illuminat immutando intellectum et voluntatem, purgat a defectibus intellectus et voluntatis, et

het doel van verstand en wil. De verlichting des engels echter heeft betrekking op het verstand, zooals gezegd is (vorig Art.). En daarom wordt ook de zuivering door den engel verstaan van verstandsgebrek, wat onkunde is; vervolmaking van de voleinding van het verstandsdoel, dat de gekende waarheid is. En dit is wat Dionysius zegt, dat « *in de hemelsche koren de zuivering bij de lagere wezens is als van het onbekende, de verlichting als tot volmaaktere kennis leidend* ». Zooals wanneer wij zeggen, dat het lichamelijk zicht gezuiverd wordt, in zoover de duisternis wordt weggenomen; verlicht, in zoover het door licht overstraald wordt; vervolmaakt, in zoover het gebracht wordt tot de onderscheiding van het gekleurde.

2. De eene engel kan den anderen brengen tot Godsliefde bij wijze van overreding, zooals hierboven gezegd is (in de leerstelling).

3. De Wijsgeer spreekt over de lagere zinnelijke begeerte, die door de hogere verstandelijke begeerte kan bewogen worden, omdat deze tot dezelfde natuur der ziel behoort, en de lagere begeerte een vermogen met lichamelijk orgaan is. Dat heeft echter niet plaats bij de engelen.

perficit in finem intellectus et voluntatis. Angeli autem illuminatio refertur ad intellectum, ut dictum est [art. praec.]. Ideo etiam purgatio angelī intelligitur a defectu intellectus, qui est nescientia; perfectio autem est consummatio in finem intellectus, qui est veritas cognita. Et hoc est, quod dicit Dionysius, 6. cap. Eccl. Hier. quod « *in coelesti hierarchia purgatio est in substantiis et essentiis (2) tamquam ignotorum illuminatio in perfectiorem scientiam inducens* ». Sicut si dicamus visum corporalem purgari, inquantum removentur tenebrae illuminari vero, inquantum perfunditur lumine; perfici vero, secundum quod perducitur ad cognitionem colorati.

AD SECUNDUM dicendum quod unus angelus potest inducere alium ad amorem Dei per modum persuadentis, ut supra dictum est [in corp.].

AD TERTIUM dicendum, quod Philosophus loquitur de appetitu inferiori sensitivo, qui potest moveri a superiori intellectivo, quia pertinet ad eamdem naturam animae, et quia inferior appetitus est virtus in organo corporali. Quod in angelis locum non habet.

(2) L.: subiectis essentiis.

IIIe ARTIKEL.

Kan de lagere engel den hoogeren verlichten?

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat de lagere engel den hoogeren kan verlichten. — 1. De kerkelijke hiérarchie is ontleend aan de hemelsche, en beeldt haar uit, waarom ook het hemelsch Jerusalem « *onze moeder* » genoemd wordt (*Gal. 4. 26*). Maar in de Kerk worden ook de hoogeren door de lageren verlicht en onderwezen, naar het woord van den Apostel: « *Ge moet allen op uw beurt profeteeren, opdat allen eruit leeren, en allen worden vertroost* » (*I Cor. 14. 31*). Dus kunnen ook in de hemelsche hiérarchie de hoogeren door de lageren verlicht worden.

2. Zooals de orde der lichamelijke zelfstandigheden van Gods Wil afhangt, zoo ook de orde der geestelijke zelfstandigheden. Maar gelijk gezegd is (105e Kw. 6e Art.), handelt God soms buiten de orde der lichamelijke zelfstandigheden om. Dus handelt Hij ook soms buiten de orde der geestelijke zelfstandigheden om, de lagere verlichtend zonder bemiddeling van de hogere. Zoo dan kunnen de lageren, door God verlicht, de hoogeren verlichten.

ARTICULUS III.

[Infr. q. 107. art. 2; De Verit. q. 9. art. 2.]

AD TERTIUM sic proceditur. Videtur quod angelus inferior superiorem illuminare possit. Ecclesiastica enim hierarchia derivata est a coelesti, et eam repreäsentat: unde et superna Jerusalem dicitur « *mater nostra* », *Gal. 4. [v. 26]*. Sed in Ecclesia etiam superiores illuminantur ab inferioribus et docentur; secundum illud Apostoli 1. ad Cor. 14. [v. 31]: « *Potestis omnes per singulos prophetare, ut omnes discant, et omnes exhortentur* ». Ergo et in coelesti hierarchia superiores ab inferioribus possunt illuminari.

2. PRÆTEREA, sicut ordo corporalium substantiarum dependet ex Dei voluntate, ita et ordo substantiarum spiritualium. Sed sicut dictum est [q. praec. art. 6.], Deus quandoque praeter ordinem substantiarum corporalium operatur. Ergo etiam quandoque operatur praeter ordinem spiritualium substantiarum, illuminando inferiores non per medios superiores. Sic ergo inferiores illuminati a Deo possunt superiores illuminare.

3. De eene engel verlicht den anderen, zooals boven gezegd is (in het 1^e Art.), door tot hem te naderen. Maar daar deze toonadering gewillig geschiedt, kan de hoogste zich tot den laagsten wenden met voorbijgaan van den middelsten. Dus kan hij dezen onmiddellijk verlichten, en deze den hogeren.

Daartegenover staat echter wat Dionysius zegt: « *Dit is de wet van Godswege onwrikbaar bevestigd, dat de lageren tot God geleid worden door de hogeren* ».

LEERSTELLING. — De lagere engelen verlichten de hogere nooit, maar worden altijd door hen verlicht. De reden hiervan is, dat, zooals boven gezegd is (105^e Kw. 6^e Art.), de eene orde vervat is in de andere, zooals de eene oorzaak onder de andere. Vandaar wordt orde op orde gericht als oorzaak op oorzaak. En daarom is het niet ongepast, dat soms iets buiten de orde van een lagere oorzaak om geschiedt, om het te richten op een hogere oorzaak, zooals in de menschelijke aangelegenheden het gebod van den landvoogd wordt veronachtzaamd om te gehoorzamen aan den vorst. En zoo komt het voor, dat God buiten de orde van de lichamelijke natuur om iets door een wonder doet, om de mensen

3. PRÆTEREA, unus angelus alium illuminat, ad quem se convertit, ut supra dictum est [art. 1.]. Sed cum ista conversio sit voluntaria, potest supremus angelus ad infimum se convertere, mediis praetermissis. Ergo potest eum immediate illuminare: et ita postest illuminare superiores.

SED CONTRA est quod Dionysius dicit [cap. 5. Eccl. Hier.]: « hanc legem esse divinitatis immobiliter firmatam, ut inferiora reducantur in Deum per superiora ».

RESPONDEO dicendum quod inferiores angeli numquam illuminant superiores, sed semper ab eis illuminantur. Cujus ratio est quia, sicut supra dictum est [q. praec. art. 6.], ordo continetur sub ordine, sicut causa continetur sub causa. Unde sicut ordinatur causa ad causam, ita ordo ad ordinem. Et ideo non est inconveniens, si aliquando aliiquid fiat praeter ordinem inferioris causae, ad ordinandum in superiorem causam: sicut in rebus humanis praetermittitur mandatum praesidis, ut obediatur principi. Et ita contingit ut praeter ordinem naturae corporalis, aliiquid Deus miraculose

te leiden tot zijn kennis. Maar voorbijgaan van de orde, die toekomt aan de geestelijke zelfstandigheden, behoort in geen opzicht tot de leiding der mensen tot God, omdat de werken der engelen ons niet, zooals de werkingen der zichtbare lichamen, bekend zijn. Daarom wordt de orde, die aan de geestelijke zelfstandigheden toekomt, nooit door God voorbijgegaan, zoodat altijd de lageren bewogen worden door de hooger, en niet omgekeerd.

ANTWOCRD OP DE BEDENKINGEN. — 1. De kerkelijke hiérarchie volgt eenigszins de hemelsche maar verkrijgt niet haar volkomen gelijkenis. In de hemelsche hiérarchie is de grond der volgorde de nabijheid Gods. Daarom zijn dan ook zij, die dichter bij God zijn, van hoogeren graad en klaarder kennis; waarom de hoogeren nooit door de lageren verlicht worden. Maar in de kerkelijke hiérarchie zijn soms zij, die door heilige dichter bij God zijn, op den laagsten trap, en niet uitblinkend in wetenschap; en sommigen blinken soms eenerzijds in wetenschap uit, en blijven anderzijds in gebreke. En daarom kunnen de hoogeren door de lageren beleerd worden.

2. Er is geen zelfde grond voor, dat God zou handelen buiten

operetur, ad ordinandum homines in ejus cognitionem. Sed praetermissio ordinis qui debetur spiritualibus substantiis, in nullo pertinet ad ordinationem hominum in Deum: cum operationes angelorum non sint nobis manifestae, sicut operationes visibilium corporum. Et ideo ordo qui convenit spiritualibus substantiis, numquam a Deo praetermittitur, quin semper inferiora moveantur per superiora, et non e converso.

AD PRIMUM ergo dicendum quod ecclesiastica hierarchia imitatur coelestem aliqualiter, sed non perfecte consequitur ejus similitudinem. In coelesti enim hierarchia tota ratio ordinis est ex propinquitate ad Deum. Et ideo illi qui sunt Deo propinquiores, sunt et gradu sublimiores, et scientia clariores: et propter hoc superiores numquam ab inferioribus illuminantur. Sed in ecclesiastica hierarchia, interdum qui sunt Deo per sanctitatem propinquiores, sunt gradu infimi, et scientia non eminentes: et quidam in uno etiam secundum scientiam eminent, et in alio deficiunt. Et propter hoc superiores ab inferioribus doceri possunt.

AD SECUNDUM dicendum quod non est similis ratio de hoc quod Deus:

de orde der lichamelijke en der geestelijke natuur, zooals gezegd is (in de leerstelling). Dus sluit dit argument niet.

3. Het is de wil van den engel, dat hij zich tot een ander keert om hem te verlichten; maar de wil van den engel wordt altijd geleid door de wet van God, die de orde der engelen instelde.

IV. ARTIKEL.

Verlicht de hogere engel den lageren met betrekking tot al wat hij weet?

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat de hogere engel den lageren niet verlicht met betrekking tot al wat hijzelf weet. — I. Dionysius zegt immers, dat «*de hogere engelen een meer algemeene kennis hebben, de lagere daarentegen een meer particuliere en ondergeschikte*». Maar onder algemeene kennis valt meer dan onder particuliere. Dus niet alles wat de hogere engelen weten, kennen de lagere door verlichting der hogere.

agat praeter ordinem naturae corporalis, et (1) spiritualis, ut dictum est [in corp.]. Unde ratio non sequitur.

AD TERTIUM dicendum quod angelus voluntate convertitur ad aliud angelum illuminandum; sed voluntas angeli semper regulatur lege divina, quae ordinem in angelis instituit.

ARTICULUS IV.

Utrum angelus superior illuminet inferiorem de omnibus sibi notis.

AD QUARTUM sic proceditur. Videtur quod angelus superior non illuminet inferiorem de omnibus, quae ipse novit. Dicit enim Dionysius 12. cap. Coel. Hier., quod angeli superiores habent scientiam magis universalem, inferiores vero magis particularem et subjectam. Sed plura continentur sub scientia universalis quam sub particulari. Ergo non omnia quae sciunt superiores angeli, cognoscunt inferiores per superiorum illuminationem.

(1) L. addit: naturae.

2. De Magister zegt, dat de hogere engelen van eeuwigheid het Mysterie der H. Menschwording gekend hebben, maar den lageren was het onbekend, totdat het vervuld was. En dit ziet men, naar Dionysius uitlegt, hierin, dat sommige engelen onwetend vragen: « *Wie is die Koning der glorie?* » terwijl andere, het wetend, antwoorden: « *De Heer der krachten zelf is de Koning der glorie!* » (Ps. 23. 10). Dit zou echter niet zijn, als de hogere engelen de lagere verlichten over alles wat ze zelf weten. Dus verlichten zij hen niet over al wat hun zelf bekend is.

3. Als de hogere engelen alles wat zij weten aan de lagere bekend maken, blijft aan de lagere niets onbekend, wat de hogere weten. In het vervolg kunnen dus de hogere de lagere niet verlichten, wat onjuist lijkt. Dus verlichten de hogere de lagere niet over alle dingen.

Daartegenover staat echter wat Gregorius zegt: « *Ofschoon in het hemelsch vaderland sommige dingen in hoogen graad gegeven worden, toch wordt er niets bezeten met uitsluiting van anderen* ». En Dionysius zegt, zooals uit het boven gegeven citaat blijkt

2. PRÆTEREA, Magister dicit, in 11. dist. 2. Sent., quod superiores angeli cognoverunt a saeculis mysterium Incarnationis, inferioribus vero ignotum fuit usquequo completum est. Quod videtur per hoc quod, quibusdam angelis quaerentibus, « *Quis est iste rex gloriae?* » quasi ignorantibus, alii respondent quasi scientes, « *Dominus virtutum ipse est rex gloriae* », ut Dionysius exponit 7. cap. Coel. Hier. Hoc autem non esset, si superiores angeli illuminarent inferiores de omnibus quae ipsi cognoscunt. Non ergo eos illuminant de omnibus sibi notis.

3. PRÆTEREA. Si omnia superiores angeli inferioribus annuntiant quae cognoscunt, nihil inferioribus ignotum remanet, quod superiores cognoscunt. Non ergo de caetero superiores poterunt illuminare inferiores. Quod videtur inconveniens. Non ergo superiores de omnibus inferiores illuminant.

SED CONTRA est, quod Gregorius dicit [impl. Hom. 24. in Evang.; expres. Magist. in 9. dist. lib. 2. Sent.], quod « *in illa coelesti patria, licet quaedam data sint excellenter, nihil tamen possidetur singulariter* ». Et Dionysius dicit 15. cap. Coel. Hier., quod « *unaquaeque coelestis essentia*

(1° Art.), dat « ieder hemelsch wezen het zich door een hooger gegeven begrip, aan een lager mededeelt ».

LEERSTELLING. — Alle schepselen hebben van Gods Goedheid ontvangen om het goede dat ze hebben, aan anderen mede te deelen: tot het wezen van het goede immers behoort, dat het zich aan anderen mededeelt. Daarom geven ook de lichamelijke werkoorzaken, in zoover het mogelijk is, haar gelijkenis aan andere. Hoe hooger dus sommige werkoorzaken in deelname aan Gods Goedheid staan, des te meer trachten zij hun eigen volkomenheden zoover het mogelijk is, in anderen over te storten. Vandaar dat de H. Petrus hen, die Gods Goedheid door de genade deelachtig zijn, vermaant: « *Dient el^hander met de genadegaven, zoals elk ze ontving, als goede beheerders van de vele genaden van God* ». (I Petr. 4. 10). Veel meer dan deelen de heilige engelen, die op de hoogste wijze deelachtig zijn aan Gods Goedheid, al wat zij van God ontvangen aan de lagere mede. — Niet echter wordt dit door den lagere in denzelfden hoogen graad ontvangen als het in den hogere is. En daarom blijven de hogere altijd in hogere orde, volmaaktere kennis hebbend. Zooals ook de leermeester een en

intelligentiam sibi a superiori datam inferiori communicat; ut patet ex auctoritate supra inducta [art. 1. in corp.].

RESPONDEO dicendum quod omnes creaturae ex divina bonitate participant ut bonum quod habent, in alia diffundant: nam de ratione boni est quod se aliis communicet. Et inde est etiam quod agentia corporalia similitudinem suam aliis tradunt, quantum possibile est. Quanto igitur aliqua agentia magis in participatione divinae bonitatis constituantur, tanto magis perfectiones suas nituntur in alios transfundere, quantum possibile est: unde beatus Petrus monet eos qui divinam bonitatem per gratiam participant, dicens, I. Pet. 4. [v. 10]: « *Unusquisque sicut accepit gratiam in alterutrum illam administrantes, sicut boni dispensatores multiformis gratiae Dei* ». Multo igitur magis sancti angeli, qui sunt in plenissima participatione divinae bonitatis, quidquid a Deo percipiunt, subjectis impariuntur.

Non tamen recipitur ab inferioribus ita excellenter sicut est in superioribus. Et ideo superiores semper remanent in altiori ordine, et perfectiorem

dezelfde zaak volkomener begrijpt dan de leerling, die van hem leert.

ANTWCORD OP DE BEDENKINGEN. — 1. De kennis der hogere engelen noemt men algemeener met betrekking tot den hoogeren graad van begrip.

2. Het woord van den Magister is niet zoo te verstaan, alsof de lagere engelen het Mysterie der H. Menschwording in het geheel niet kenden, maar dat zij het niet zoo goed kenden als de hogere, en in de kennis daarvan later, toen dit Mysterie voltrokken werd, vooruitgingen.

3. Tot aan den oordeelsdag worden aan de hogere engelen van Godswegen bij voortdureng nieuwe openbaringen gedaan met betrekking tot wereldtoestanden, vooral wat het heil der uitverkorenen aangaat. Er blijft dus altijd iets, waarover de hogere engelen de lagere verlichten.

scientiam habentes. Sicut unam et eamdem rem plenius intelligit magister, quam discipulus qui ab eo addiscit.

AD PRIMUM ergo dicendum quod superiorum angelorum scientia dicitur esse universalior, quantum ad eminentiorem modum intelligendi.

AD SECUNDUM dicendum quod verbum Magistri non est sic intelligendum, quod inferiores angeli penitus ignoraverint mysterium Incarnationis; sed quia non ita plene cognoverunt sicut superiores, et in ejus cognitione postmodum profecerunt, dum illum mysterium impleretur.

AD TERTIUM dicendum quod, usque ad diem judicii, semper nova aliqua supremis angelis revelantur divinitus de his quae pertinent ad dispositionem mundi, et praecipue ad salutem electorum. Unde semper remanet unde superiores angeli inferiores illuminent.

HONDERD EN ZEVENDE KWESTIE.

DE GESPREKKEN DER ENGELEN.

(Vijf Artikelen.)

Vervolgens moeten we handelen over de gesprekken der engelen,
en hieromtrent stellen we vijf vragen:

1. Spreekt de eene engel tot den anderen?
2. Ook de lagere tot den hooger?
3. Ook de engel tot God?
4. Doet plaatselijke afstand iets af aan de gesprekken der engelen?
5. Verstaan allen het spreken van den eenen engel tot den ander?

I^e ARTIKEL.*Spreekt de eene engel tot den anderen?*

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat de eene engel niet tot den

QUAESTIO CVII.

DE LOCUTIONIBUS ANGELORUM,
IN QUINQUE ARTICULOS DIVISA.

Deinde considerandum est de Locutionibus angelorum.

Et circa hoc quaeruntur quinque: 1. Utrum unus angelus loquatur alii.
 — 2. Utrum inferior superiori. — 3. Utrum angelus Deo. — 4. Utrum locutione angeli aliquid distantia localis operetur. — 5. Utrum locutionem unius angeli ad alterum omnes cognoscant.

ARTICULUS I.

Utrum unus angelus alteri loquatur.

- [2. Dist. 11. part. 2. art. 3; De Verit. q. 9. art. 4;
 1. Cor. cap. 13. lect. 1.]

AD PRIMUM sic proceditur. Videtur quod unus angelus alteri non loqua-

anderen spreekt. — 1. Gregorius zegt immers, dat « *na de verrifzenis de stoffelijkhed onzer ledematen iemands gedachten niet voor de oogen van een ander verbergt* ». Veel minder dus zijn de gedachten van den eenen engel voor den anderen verborgen. Maar de spraak dient om aan een ander bekend te maken, wat in het verstand verborgen is. De eene engel behoeft dus niet tot den ander te spreken.

2. De spraak is tweevoudig: innerlijk, waardoor iemand tot zichzelf spreekt; en uitwendig, waardoor hij tot een ander spreekt. De uitwendige spraak echter geschiedt door een zintuigelijk teeken b.v. door de stem of een knik of een lidmaat, als tong of vinger, wat de engelen niet hebben. De eene engel spreekt dus niet tot den ander.

3. De spreker wekt den hoorder op om naar hem te luisteren. Maar het is niet te zien waardoor de eene engel den anderen opwekt om te luisteren: bij ons gebeurt dat immers door een zinnelijk waarneembbaar teeken. Dus spreekt de eene engel niet tot den anderen.

Daartegenover staat echter wat in den *Eersten Brief aan de Corinthiërs* gezegd wordt (13. 1): « *Al sprak ik de talen van menschen en engelen* ».

tur. Dicit enim Gregorius 18. Moral. [cap. 27.], quod in statu resurrectionis « uniuscujusque mentem ab alterius oculis membrorum corpulentia non abscondit ». Multo igitur minus mens unius angeli absconditur ab altero. Sed locutio est ad manifestandum alteri quod latet in mente. Non igitur oportet quod unus angelus alteri loquatur.

2. PRÆTEREA, duplex est locutio: interior, per quam aliquis sibiipsi loquitur; et exterior, per quam aliquis loquitur alteri. Exterior autem locutio fit per aliquod sensibile signum, puta voce vel nutu vel aliquo corporis membro, puta lingua vel digito: quae angelis competere non possunt. Ergo unus angelus alteri non loquitur.

3. PRÆTEREA, loquens excitat audientem ut attendat suae locutioni. Sed non videtur quod unus angelus excitet alium ad attendendum: hoc enim fit apud nos aliquo sensibili signo. Ergo unus angelus non loquitur alteri.

SED CONTRA est quod dicitur 1. Cor. 13. [v. 1]: « *Si linguis hominum loquar et angelorum* ».

LEERSTELLING. — Onder de engelen wordt gesproken, maar zoals Gregorius zegt: « *Het is billijk, dat als onze geest zich verheft boven de wijze van onze zintuigelijke spraak, tot de verheven en ongekende wijzen der innerlijke spraak, hij maat houde* ». Om dus te begrijpen, hoe de eene engel tot den anderen spreekt, moet men bedenken, dat, zooals boven, toen we handelden over de daden en vermogens der ziel, gezegd is (82^e Kw. 4^e Art.), de wil het verstand tot zijn daad beweegt. Het begrijpelijke is op drie manieren in ons verstand: eerstens habitueel, ofwel in het geheugen, zooals Augustinus zegt; ten tweede als actueel beschouwd of begrepen; ten derde als geordend tot iets anders. Het is echter duidelijk, dat het van den eersten naar den tweeden graad wordt overgebracht door het wilsbevel: vandaar wordt in de definitie van hebbelijkheid gezegd: « *wat men gebruikt als men wil* ». Eveneens wordt het van den tweeden naar den derden graad overgebracht door den wil: want door den wil wordt het verstandsbegrip tot iets anders geordend b.v. om iets te doen of aan een ander kenbaar te maken. — Wanneer echter de geest in zich keert om actueel te beschouwen, wat hij habitueel kent, spreekt hij tot zichzelf: want wat het verstand vat, wordt het innerlijk woord genoemd. Doordat echter het begrip van den engel door

RESPONDEO dicendum, quod in angelis est aliqua locutio. Sed, sicut dicit Gregorius 2. Moral. [cap. 4.], « *dignum est ut mens nostra, qualitatem corporea locutionis excedens, ad sublimes atque incognitos modos locutionis intimae suspendatur* ». Ad intelligendum igitur qualiter unus angelus alii loquitur, considerandum est quod, sicut supra diximus [q. 82. art. 4.] cum de actibus et potentiis animae ageretur, voluntas movet intellectum ad suam operationem. Intelligibile autem est in intellectu tripliciter: primo quidem, habitualiter, vel secundum memoriam, ut Augustinus dicit [de Trin. cap. 6. et 7.]; secundo autem, ut in actu consideratum vel conceptum; tertio, ut ad aliud relatum. Manifestum est autem quod de primo gradu in secundum transfertur intelligibile per imperium voluntatis: unde in definitione habitus dicitur, *Quo quis utitur cum voluerit*. Similiter autem et de secundo gradu transferitur in tertium per voluntatem: nam per voluntatem conceptus mentis ordinatur ad alterum, puta vel ad agendum aliquid, vel ad manifestandum alteri. Quando autem mens convertit se ad actu considerandum quod habet in habitu, loquitur aliquis sibiipsi: nam ipse conceptus mentis interius verbum

den wil van den engel zelf gericht wordt op kenbaarmaking aan den ander, wordt het begrip van den eenen engel kenbaar aan den anderen: en zoo spreekt de een tot den ander. Spreken toch is niets anders dan zijn begrip aan een ander kenbaar maken.

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — I. Bij ons wordt de inwendige gedachte als door een dubbel beletsel versloten. Voor eerst door den wil zelf, die wat het verstand vat, inwendig kan vasthouden, ofwel op wat uitwendig is, richten. En wat dit aangaat, kan niemand dan alleen God iemands geest zien, naar het woord uit den *Eersten Brief aan de Corinthiërs* (2. 11): « *De verborgen-heden des menschen, kent niemand tenzij de geest des menschen, die in hem is* ». — Vervolgens wordt de geest des menschen voor den ander gesloten door het lichaam. Vandaar dat ook als de wil, wat het verstand vat, richt op kenbaarmaking aan anderen, het nog niet ommiddellijk door den ander gekend wordt, maar het noodig is een zimelijk waarneembaar teeken te gebruiken. En dit is wat Gregorius zegt: « *Voor vreemde oogen staan we in het geheim van onzen geest als achter de muur van ons lichaam (verborgen); maar als we ons openbaren willen, gaan we als door de deur van onze tong naar buiten, om te tonen hoe we van binnen zijn* ». Dit

vocatur. Ex hoc vero quod conceptus mentis angelicae ordinantur ad manifestandum alteri, per voluntatem ipsius angeli, conceptus mentis unius angeli innotescit alteri: et sic loquitur unus angelus alteri. Nihil est enim aliud loqui ad alterum, quam conceptum mentis alteri manifestare.

AD PRIMUM ergo dicendum quod in nobis interior mentis conceptus quasi duplice obstatculo clauditur. Primo quidem, ipsa voluntate, quae conceptum intellectus potest retinere interius, vel ad extra ordinare. Et quantum ad hoc, mentem unius nullus alius potest videre nisi solus Deus; secundum illud 1. Cor. 2. [v. 11]: « Quae sunt hominis, nemo novit nisi spiritus hominis, qui in ipso est ». Secundo autem clauditur mens hominis ab alio homine per grossitatem corporis. Unde cum etiam voluntas ordinat conceptum mentis ad manifestandum alteri, non statim cognoscitur ab alio, sed oportet aliquod signum sensibile adhibere. Et hoc est, quod Gregorius dicit 2. Moral. [cap. 7.]: « Alienis oculis intra secretum mentis, quasi post parietem corporis stamus: sed cum manifestare nosmetipsos cupimus, quasi per linguae januam egredimur, ut quales sumus intrinsecus, ostendamus ». Hoc autem

bezwaar heeft een engel niet. En dus zoodra hij zijn gedachte wil openbaren, kent de ander onmiddellijk.

2. De uitwendige spraak, die door de stem gebeurt, is ons noodzakelijk vanwege het lichamelijk bezwaar. Vandaar dat deze aan den engel niet toekomt, doch alleen de innerlijke spraak, waartoe niet alleen behoort, dat hij, begrijpend, tot zich zelf spreekt, maar evenzeer dat hij (zijn gedachte) door zijn wil richt op kenbaarmaking aan een ander. En zoo wordt het vermogen van den engel, waardoor hij zijn gedachte kenbaar maakt in beeldspraak *taal* genoemd.

3. Wat de goede engelen aangaat, die in het Woord elkander altijd zien, zou het niet noodig zijn een excitatief aan te nemen: want zooals de een den ander altijd ziet, zoo ziet hij ook altijd wat in dien ander tot hem geordend is. Maar omdat zij ook in de natuurstaat, waarin zij geschapen zijn, met elkaar konden spreken, en de booze engelen ook nu met elkaar spreken, dient gezegd te worden, dat zooals het zintuig bewogen wordt door het zinnelijk waarneembare, zoo het verstand door het begrijpbare. Zooals dus door een zinnelijk waarneembaar teeken het zintuig opgewekt wordt. zoo kan door een verstandelijk vermogen de geest van een engel tot aandacht worden opgewekt.

obstaculum non habet angelus. Et ideo quam cito vult manifestare suum conceptum, statim aliis cognoscit.

AD SECUNDUM dicendum quod locutio exterior quae fit per vocem, est nobis necessaria propter obstaculum corporis. Unde non convenit angelo, sed sola locutio interior; ad quam pertinet non solum quod loquatur sibi interius concipiendo, sed etiam quod ordinat per voluntatem ad alterius manifestationem. Et sic lingua angelorum metaphorice dicitur ipsa virtus angeli, qua conceptum suum manifestat.

AD TERTIUM dicendum quod, quantum ad angelos bonos, qui semper se invicem vident in Verbo, non esset necessarium ponere aliquid excitativum: quia sicut unus semper videt alium, ita semper videt in eo quidquid est ad se ordinatum. Sed quia etiam in statu naturae conditae sibi invicem loqui poterant, et mali etiam angeli nunc sibi invicem loquuntur; dicendum est quod, sicut sensus movetur a sensibili, ita intellectus movetur ab intelligibili. Sicut ergo per signum sensible excitatur sensus, ita per aliquam virtutem intelligibilem potest excitari mens angeli ad attendendum.

IIe ARTIKEL.

Spreekt ook de lagere tot den hogeren?

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat de lagere engel niet spreekt tot den hogeren. — 1. Want bij den *Eersten Brief aan de Corinthiërs* (13. 1) : « *Al spreekt ik de talen van menschen en engelen* », zegt de *Glossa*, dat « *de gesprekken der engelen verlichtingen zijn, waardoor de hogere de lagere verlichten* ». Maar de lagere verlichten nooit de hogere, zooals gezegd is (106^e Kw. 3^e Art.). Dus spreken de lagere ook niet tot de hogere.

2. Boven is gezegd (106^e Kw. 1^e Art.), dat verlichten niets anders is, dan wat iemand bekend is, aan een ander bekend maken. Maar dit is hetzelfde als spreken. Dus hetzelfde is spreken en verlichten, en zoo volgt hetzelfde als boven.

3. Gregorius zegt, dat « *God tot de engelen spreekt door het feit zelf, dat Hij hun zijn verborgen en onzichtbare dingen toont* ». Maar dit is verlichten. Dus al Gods spreken is verlichten. Om

ARTICULUS II.

Utrum inferior angelus superiori loquatur.

[De Verit. q. 9. art. 5; 1. Cor. cap. 13. lect. 1.]

AD SECUNDUM sic proceditur. Videtur quod inferior angelus superiori non loquatur. Quia super illud 1. Corint. 13. [v. 1] : « *Si linguis hominum loquar, et angelorum* », dicit *Glossa* [ord.] quod locutiones angelorum sunt illuminationes, quibus superiores illuminant inferiores. Sed inferiores numquam illuminant superiores, ut supra dictum est [q. praec. art. 3.]. Ergo nec inferiores superioribus loquuntur.

2. PRÆTEREA, supra dictum est [q. praec. art. 1.] quod illuminare nihil est aliud quam illud quod est alicui manifestum, alteri manifestare. Et hoc idem est loqui. Ergo idem est loqui, et illuminare: et sic idem quod prius.

3. PRÆTEREA, Gregorius dicit 2. Moral. [cap. 7.], quod « *Deus ad angelos loquitur, eo ipso quod eorum cordibus occulta sua invisibilia ostendit* ». Sed hoc ipsum est illuminare. Ergo omnis Dei locutio est illuminatio.

dezelfde reden is al het spreken der engelen verlichten. Op geen wijze kan dus de lagere engel tot den hoogerengelen spreken.

Daartegenover staat echter, dat, zooals Dionysius uitlegt, de lagere engelen tot de hogere zeiden: « *Wie is die Koning der glorie?* »

LEERSTELLING. — De lagere engelen kunnen tot de hogere spreken. Tot klarheid hiervan bedenke men, dat bij de engelen iedere verlichting spreken is, maar niet alle spreken is verlichten. Zooals immers gezegd is (in het vorig Art.), is het spreken van den eenen engel tot den anderen niets anders, dan door eigen wil zijn gedachte zoo ordenen, dat ze aan den ander bekend wordt. Wat we echter met het verstand vatten, kan tot een tweevoudig beginsel worden teruggebracht: tot God Zelf, die de eerste waarheid is; en tot den wil van den kenner, waardoor we daadwerkelijk iets begrijpen. Daar nu de waarheid het licht des verstands is, en de regel van iedere waarheid God Zelf, is de kenbaarmaking van hetgeen we begrijpen, voor zoover het van de eerste waarheid

Pari ergo ratione, omnis angeli locutio est illuminatio. Nullo ergo modo angelus inferior superiori loqui potest.

SED COTTRA est quod, sicut Dionysius exponit cap. 7. Coel. Hier., inferiores angeli superioribus dixerunt: « *Quis est iste Rex gloriae?* » [Psal. 23. v. 10].

RESPONDEO dicendum quod angeli inferiores superioribus loqui possunt. Ad cuius evidentiam, considerandum est quod omnis illuminatio est locutio in angelis, sed non omnis locutio est illuminatio. Quia sicut dictum est [art. praec.] angelum loqui angelo nihil aliud est quam conceptum suum ordinare ad hoc ut ei innotescat, per propriam voluntatem. Ea vero quae mente concipiuntur, ad duplex principium referri possunt: scilicet ad ipsum Deum, qui est prima veritas; et (1) voluntatem intelligentis, per quam aliquid actu consideramus. Quia vero veritas est lumen intellectus, et regula omnis veritatis est ipse Deus; manifestatio ejus quod mente concipitur, secundum quod dependet a prima veritate, et locutio est et illuminatio; puta

(1) L. addit: ad.

afhangt, én spreken én verlichten: b.v. wanneer de eene mensch tot den anderen zegt: « *de hemel is door God geschapen* », of: « *de mensch is een dier* ». De mededeeling echter van hetgeen van den wil van den kenner afhangt, kan men geen verlichting noemen, maar alleen spraak; b.v. als iemand een ander zegt: « *Ik wil dit leeren* », of: « *ik wil dit of dat doen* ». De reden hiervan is, dat de geschapen wil geen licht is, noch regel der waarheid, maar slechts deelachtig is aan het licht: daarom is de mededeeling van wat van den geschapen wil als zoodanig afhangt, geen verlichten. Het behoort immers niet tot de vervolmaking van mijn verstand te weten, wat gij wilt, of wat gij kent, maar uitsluitend wat de waarheid is.

Nu is het klaar, dat de engelen hooger of lager genoemd worden in vergelijking met het beginsel, dat God is. En daarom wordt de verlichting, die afhangt van het beginsel, dat God is, door de hogere engelen tot de lagere gebracht. Maar in vergelijking tot het beginsel, dat de wil is, is de willer zelf het eerste en hoogste. En derhalve wordt wat op den wil betrekking heeft, door den willer zelf aan anderen, wie dan ook, bekend gemaakt. En wat dit aangaat spreken de hoogerent tot de lageren, en de lageren tot de hoogerent.

si unus homo dicat alii, Coelum est a Deo creatum, vel, Homo est animal. Sed manifestatio eorum, quae dependent ex voluntate intelligentis, non potest dici illuminatio, sed locutio tantum; puta si aliquis alteri dicat, Volo hoc addiscere, Volo hoc vel illud facere. Cujus ratio est quia voluntas creata non est lux, nec regula veritatis, sed participans lucem: unde communicare ea quae sunt a voluntate creata, inquantum hujusmodi, non est illuminare. Non enim pertinet ad perfectionem intellectus mei, quid tu velis, vel quid tu intelligas, cognoscere: sed solum quid rei veritas habeat.

Manifestum est autem quod angeli dicuntur superiores vel inferiores per comparationem ad hoc principium quod est Deus. Et ideo illuminatio, quae dependet a principio quod est Deus, solum per superiores angelos ad inferiores deducitur. Sed in ordine ad principium quod est voluntas, ipse volens est primus et supremus. Et ideo manifestatio eorum quae ad voluntatem pertinent, per ipsum volentem deducitur ad alios quoscumque. Et quantum ad hoc, et superiores inferioribus, et inferiores superioribus loquuntur.

ANTWCORD OP DE BEDENKINGEN. — Het antwoord op de eerste en tweede bedenking blijkt uit het bovenstaande.

3. Ieder gesprek van God tot de engelen is een verlichting: want, daar de Wil van God de regel der waarheid is, behoort ook het weten van wat God wil tot de vervolmaking en verlichting van het geschapen verstand. Maar deze grond geldt niet voor den wil van den engel, zooals gezegd is (in de leerstelling).

IIIe ARTIKEL.

Spreekt de engel ook tot God?

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat de engel niet tot God spreekt. — 1. De spraak dient om aan een ander iets bekend te maken. Maar de engel kan niets bekend maken aan God, die alles weet. Dus spreekt de engel niet tot God.

2. Spreken is, zooals gezegd is (1^e Art.), zijn gedachten richten op een ander. Maar de engel richt altijd zijn gedachten op God. Als hij dus soms tot God spreekt, spreekt hij altijd tot

Et per hoc patet solutio AD PRIMUM et AD SECUNDUM.

AD TERTIUM dicendum quod omnis Dei locutio ad angelos est illuminatio: quia cum voluntas Dei sit regula veritatis, etiam scire quid Deus velit, pertinet ad perfectionem et illuminationem mentis creatae. Sed non est eadem ratio de voluntate angeli, ut dictum est [in corp.].

ARTICULUS III.

Utrum angelus Deo loquatur.

[In Job. cap. 1. lect. 2.]

AD TERTIUM sic proceditur. Videtur quod angelus Deo non loquatur. Locutio enim est ad manifestandum aliquid alteri. Sed angelus nihil potest manifestare Deo, qui omnia novit. Ergo angelus non loquitur Deo.

2. PRÆTEREA, loqui est ordinare conceptum intellectus ad alterum, ut dictum est [art. 1.]. Sed angelus semper conceptum suaे mentis ordinat in Deum. Si ergo aliquando Deo loquitur, semper Deo loquitur: quod potest

God; wat sommigen onjuist kan toeschijnen, daar de engel soms tot een anderen engel spreekt. Het schijnt dus, dat de engel nooit tot God spreekt.

Daartegenover staat echter, wat bij *Zacharias* gezegd wordt (1. 12): « *De engel des Heeren antwoordde en zeide: Heer der Heerscharen, hoe lang nog zult Gij U over Jerusalem niet erbarmen?* » De engel spreekt dus tot God.

LEERSTELLING. — Het spreken van den engel geschiedt, zooals gezegd is (1^e en 2^e Art.), hierdoor, dat hij zijn gedachten richt op een ander. Maar iets wordt op twee manieren op een ander gericht; vooreerst, om aan den ander mede te delen, zooals in de natuurlijke dingen de werkoorzaak gericht wordt op het voorwerp van de werking, en bij de menschelijke gesprekken, de leeraar gericht wordt op den leerling. En wat dit aangaat, spreekt de engel op geen enkele manier tot God, noch met betrekking tot de waarheid, noch met betrekking tot hetgeen van een geschapen wil afhankelijk is; want God is beginsel en schepper van iedere waarheid en iederen

videri aliquibus (1) inconveniens, cum aliquando angelus angelo loquatur.
Videtur ergo quod angelus numquam loquatur Deo.

SED CONTRA est quod dicitur *Zachar.* I. [v. 12]: « Respondit angelus Deo (2), et dixit: Domine exercituum, usquequo non misereberis Jerusalem? » Loquitur ergo angelus Deo.

RESPONDEO dicendum quod, sicut dictum est [art. 1. 2.], locutio angeli est per hoc, quod conceptio (3) mentis ordinatur ad alterum. Sed aliquid ordinatur ad alterum dupliciter. Uno modo, ad hoc quod communicet alteri; sicut in rebus naturalibus agens ordinatur ad patiens, et in locutione humana doctor ordinatur ad discipulum. Et quantum ad hoc, nullo modo angelus loquitur Deo, neque de his quae ad rerum veritatem pertinent, neque de his quae dependet a voluntate creatuæ: quia Deus est omnis veritatis et omnis

(1) L.: alicui.

(2) L.: Domini.

(3) L.: conceptus.

wil. — Vervolgens wordt iets op een ander gericht om iets van hem te ontvangen, zooals in de natuurlijke dingen het voorwerp der werking op de werkoorzaak, en bij menschelijke gesprekken, de leerling op den leeraar. En op deze manier spreekt de engel tot God, hetzij door den goddelijken Wil te raadplegen over hetgeen hem te doen staat; hetzij Gods Uitnemendheid, die hij nooit doorgrondt, bewonderend, zooals Gregorius zegt, dat « *de engelen tot God spreken, wanneer zij door hetgeen zij over zichzelf zien, in bewondering opgaan* ».

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — 1. Spreken dient niet altijd om een ander iets bekend te maken, maar is soms uiteindelijk hierop gericht, dat den spreker iets bekend gemaakt wordt, zooals wanneer de leerling iets aan den leeraar vraagt.

2. Wat aangaat het spreken, waardoor de engelen lovend en bewonderend tot God spreken, spreken zij altijd tot Hem; maar wat aangaat het spreken, waardoor zij zijn Wijsheid raadplegen over hetgeen te doen is, spreken zij slechts dan tot Hem, wanneer hun iets nieuws te doen staat, waarover zij wenschen verlicht te worden.

voluntatis principium et conditor. Alio modo, ordinatur aliquid al alterum, ut ab eo aliquid accipiat; sicut in rebus naturalibus passivum ad agens, et in locutione humana discipulus ad magistrum. Et hoc modo angelus loquitur Deo, vel consultando divinam voluntatem de agendis; vel ejus excellentiam quam numquam comprehendit. admirando; sicut Gregorius dicit 2. Moral. [cap. 7.], quod « *angeli loquuntur Deo, cum per hoc quod super semetipsos respiciunt, in motum admirationis surgunt* ».

AD PRIMUM ergo dicendum quod locutio non semper est ad manifestandum alteri; sed quandoque ad hoc ordinatur finaliter, ut loquenti aliquid manifestetur; sicut cum discipulus quaerit aliquid a magistro.

AD SECUNDUM dicendum quod locutione qua angeli loquuntur Deo laudantes ipsum et admirantes, semper angeli Deo loquuntur. Sed locutione qua ejus sapientiam consultant super agendis, tunc ei loquuntur, quando aliquid novum per eos agendum occurrit, super quo desiderant illuminari.

IVe ARTIKEL.

Doet plaatselijke afstand iets af aan de gesprekken der engelen?

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat plaatselijke afstand iets afdoet aan de gesprekken der engelen. — 1. Zooals immers Damascenus zegt: « *De engel werkt waar hij is* ». Spreken is een werking van den engel. Daar dus de engel op een bepaalde plaats is, schijnt de engel slechts te kunnen spreken tot op bepaalde afstand van deze plaats.

2. Het roepen van een spreker gebeurt om den afstand van den hoorder. Maar bij *Isaäas* (6. 3) wordt van de Serafijnen gezegd, dat « *de een tot den ander riep* ». Het schijnt dus wel, dat de afstand iets afdoet aan het spreken der engelen.

Daartegenover staat echter, dat bij *Lucas* (16. 24) gezegd wordt, dat de rikaard in de hel sprak tot Abraham, zonder dat de plaatselijke afstand dit belette. Veel minder dus kan plaatselijke afstand het spreken van den eenen tot den anderen engel beletten.

ARTICULUS IV.

Utrum localis distantia operetur aliquid in locutione angelica.

[2. Dist. 9. part. 2. art. 3. ad 3; De Verit. q. 9. art. 6.]

AD QUARTUM sic proceditur. Videtur quod localis distantia operetur aliquid in locutione angelica. Sicut enim dicit Damascenus [lib. 2. Orth. Fid. cap. 3. et lib. 1. cap. 13.]: « *Angelus, ubi est, ibi operatur* ». Locutio autem est quaedam operatio angeli. Cum ergo angelus sit in determinato loco, videtur quod usque ad determinatam loci distantiam angelus loqui possit.

2. PRÆTEREA, clamor loquentis fit propter distantiam audientis. Sed Isa. 6. [v. 3] dicitur de Seraphim, quod « *clamabat alter ad alterum* ». Ergo videtur quod in locutione angelorum aliquid operetur localis distantia.

SED CONTRA est quod, sicut dicitur Luc. 16. [v. 24], dives in inferno positus loquebatur Abrahae, non impediente locali distantia. Multo igitur minus localis distantia potest impeditre locutionem unius angeli ad alterum.

LEERSTELLING. — Het spreken van een engel bestaat, zooals uit wat gezegd is (1^e, 2^e en 3^e Art.) duidelijk is, in een verstandswerking. De verstandswerking van een engel staat echter absoluut los van plaats en tijd: want ook onze verstandswerking is vrij van hier en nu, tenzij bijkomstig van den kant der fantasiebeelden, die echter in de engelen niet zijn. Aan alles echter, wat absoluut ontrokken is aan plaats en tijd, kan noch verschil van tijd, noch plaatselijke afstand iets afdoen. Vandaar dat plaatselijke afstand geen beletsel vormt bij het spreken van een engel.

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — 1. Het spreken van een engel is, zooals gezegd is (1^e Art., 2^e Antw.), een innerlijk spreken, dat echter door den ander wordt waargenomen: vandaar is het in den sprekenden engel, en bijgevolg waar de sprekende engel is. Maar zooals plaatselijke afstand niet belet, dat de eene engel den ander zien kan, zoo belet die ook niet, dat hij in dien ander ziet wat tot hem geordend wordt: en dit is zijn spreken verstaan.

2. Dat roepen is niet van een stoffelijke stem, wat vanwege den

RESPONDEO dicendum quod locutio angeli in intellectuali operatione consistit, ut ex dictis patet [art. 1. 2. et 3.]. Intellectualis autem operatio angeli omnino abstracta est a loco et tempore: natura (1) etiam nostra intellectualis operatio est per abstractionem ab hic et nunc, nisi per accidens ex parte phantasmatum, quae in angelis nulla sunt. In eo autem quod est omnino abstractum a loco et tempore, nihil operatur neque temporis diversitas, neque loci distantia. Unde in locutione angeli nullum impedimentum facit distantia loci.

AD PRIMUM ergo dicendum quod locutio angeli, sicut dictum est [art. 1. ad 2.], est locutio interior, quae tamen ab alio percipitur: et ideo est in angelo loquente, et per consequens ubi est angelus loquens. Sed sicut distantia localis non impedit quin unus angelus alium videre possit; ita etiam non impedit, quin percipiat quod in eo ad se ordinatur, quod est ejus locutionem percipere.

AD SECUNDUM dicendum quod clamor ille non est vocis corporeae, quae

(1) L.: nam.

afstand gebeurt; maar betekent het gewicht der zaak die gezegd werd, of de diepte van het gemoed, naar hetgeen Gregorius zegt: « *Eenieder roept des te minder naar mate hij minder verlangt* ».

Ve ARTIKEL.

Verstaan allen het spreken van den eenen engel tot den anderen?

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat allen het gesprek van den eenen engel met den anderen kennen. — 1. Dat immers niet allen het spreken van een mensch verstaan komt van den ongelijken afstand. Maar bij het spreken der engelen doet de afstand niets. Dus als de eene engel tot den anderen spreekt, verstaan allen het.

2. Alle engelen delen in begripsvermogen. Als dus de gedachten van den een, die op een ander gericht zijn, door één engel gekend worden, dan ook op denzelfden grond door andere.

3. Verlichting is een soort van spreken. Maar de verlichting van den eenen engel door den anderen, gaat tot alle engelen, want

fit propter distantiam loci; sed significat magnitudinem rei, quae dicebatur, vel magnitudinem effectus, secundum quod dicit Gregorius 2. Moral. [cap. 7.]: « Tanto quisque minus clamat, quanto minus desiderat ».

ARTICULUS V.

Utrum locutionem unius angeli ad alterum omnes cognoscant.

[De Verit. q. 9. art. 7.]

AD QUINTUM sic proceditur. Videtur quod locutionem unius angeli ad alterum omnes cognoscant. Quod enim unius hominis locutionem non omnes audiant, facit inaequalis loci distantia. Sed in locutione angeli nihil operatur localis distantia, ut dictum est [art. praec.]. Ergo uno angelo loquente ad alterum, omnes percipiunt.

2. **PRÆTEREA**, omnes angeli communicant in virtute intelligendi. Si ergo conceptus mentis unius ordinatus ad alterum cognoscitur ab uno, pari ratione cognoscitur ab aliis.

3. **PRÆTEREA**, illuminatio est quaedam species locutionis. Sed illuminatio unius angeli ab altero, pervenit ad omnes angelos: quia, ut Dionysius dicit

Dionysius zegt: « *Ieder hemelsch wezen deelt de hem geschonken kennis aan anderen mede* ». Dus komt ook het gesprek van den eenen engel met den anderen tot allen.

Daar tegenover staat echter, dat een mensch tot één alleen kan spreken. Veel meer kan dit dus bij de engelen het geval zijn.

LEERSTELLING. — De gedachte van den eenen engel kan zooals boven gezegd is (1e en 2e Art.), door den ander gezien worden, doordat degene van wien die gedachte is, ze door zijn wil richt tot dien ander. Er kan echter een reden voor zijn, dat iets tot den één gericht wordt en niet tot den ander. En zoo kan de gedachte van een engel door één anderen gekend worden, en niet door de overige. En zoo kan het spreken van den eenen engel tot den anderen alleen door dien anderen worden waargenomen, en niet door de overige; niet alsof de plaatselijke afstand dit belemmerde, maar, zooals gezegd, de wilsordering (van den sprekenden engel).

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — Het antwoord op de eerste en tweede bedenking blijkt uit het gezegde.

15. Coel. Hier.: « *Unaquaeque coelestis essentia intelligentiam sibi traditam aliis communicat* ». Ergo et locutio unius angeli ad alterum, ad omnes perducitur.

SED CONTRA est quod unus homo potest alteri soli loqui. Multo igitur magis hoc in angelis esse potest.

RESPONDEO dicendum quod, sicut supra dictum est [art. 1. 2.], conceptus mentis unius angeli percipi potest ab altero, per hoc quod ille cuius est conceptus, sua voluntate ordinat ipsum ad alterum. Potest autem ex aliqua causa ordinari aliquid ad unum, et non ad alterum. Et ideo potest conceptus unius ab aliquo uno cognosci, et non ab aliis. Et sic locutionem unius angeli ad alterum potest percipere unus absque aliis, non quidem impediens distantia locali, sed hoc faciente voluntaria ordinatione, ut dictum est.

Unde patet responsio AD PRIMUM et AD SECUNDUM.

3. Verlichting geschiedt met betrekking tot alles wat voortvloeit van den eersten regel der waarheid, die het universeele beginsel is van alle engelen: en daarom zijn de verlichtingen aan allen gemeen. Maar een gesprek kan gaan over dingen, die geordend zijn tot het beginsel van den geschapen wil, die iederen engel eigen is: en dus behoeven dergelijke gesprekken niet aan allen gemeen te zijn.

AD TERTIUM dicendum quod illuminatio est de his quae emanant a prima regula veritatis, quae est principium commune omnium angelorum: et ideo illuminationes sunt omnibus communes. Sed locutio potest esse de his quae ordinantur ad principium voluntatis creatae, quod est proprium unicuique angelo: et ideo non oportet quod hujusmodi locutiones sint omnibus communes.

HONDERD EN ACHTSTE KWESTIE.

DE RANGORDE DER ENGELEN NAAR HIERARCHIEEN EN KOREN.

(*Acht Artikelen.*)

Vervolgens moeten we de rangorde der engelen bezien naai hiérarchieën en koren; want we hebben gezegd (106° Kw. 3° Art.), dat de hogere de lagere verlichten, en niet omgekeerd.

We stellen dus acht vragen:

1. Behooren alle engelen tot één en dezelfde hiérarchie?
 2. Is er in iedere hiérarchie slechts één koor?
 3. Zijn er meerdere engelen in een koor?
 4. Is het onderscheid van hiérarchieën en koren natuurlijk?
 5. De namen en eigenschappen der afzonderlijke koren.
 6. Vergelijking der koren onderling.
 7. Blijven de koren na den oordeelsdag?
 8. Worden de mensen in de koren der engelen opgenomen?
-

QUAESTIO CVIII.

DE ORDINATIONE ANGELORUM SECUNDUM HIERARCHIAS, ET ORDINES, IN OCTO ARTICULOS DIVISA.

Deinde considerandum est de ordinatione angelorum secundum hierarchias et ordines: dictum est enim [q. 106. art. 3.] quod superiores illuminant inferiores, et non e converso.

Circa hoc queruntur octo: 1. Utrum omnes sint unius hierarchiae. — 2. Utrum in una hierarchia sit unus tantum ordo. — 3. Utrum in uno ordine sint plures angeli. — 4. Utrum distinctio hierarchiarum et ordinum sit a natura. — 5. De nominibus et proprietatibus singulorum ordinum. — 6. De comparatione ordinum ad invicem. — 7. Utrum ordines durent post diem judicii. — 8. Utrum homines assumantur ad ordines angelorum.

I^e ARTIKEL.

Behooren alle engelen tot één en dezelfde hiérarchie?

BEDENKINGEN. — Men beweert dat alle engelen in één en dezelfde hiérarchie zijn. — 1. Daar immers de engelen de hoogste onder de schepselen zijn, moet men zeggen, dat zij op de beste wijze geordend zijn. Maar de beste ordening van een menigte is, dat zij onder één bestuur staat, zooals blijkt bij den Wijsgeer. Daar dus hiérarchie niets anders is dan « *heilig bestuur* », schijnen alle engelen tot één en dezelfde hiérarchie te behooren.

2. Dionysius zegt, dat « *hiérarchie is orde, wetenschap en daad* ». Maar alle engelen komen overeen in één orde tot God, dien zij kennen, en door wien zij in hun daden beheerscht worden. Dus behooren alle engelen tot één en dezelfde hiérarchie.

3. Heilig bestuur, dat hiérarchie genoemd wordt, wordt bij mensen en engelen gevonden. Maar alle mensen behooren tot één dezelfde hiérarchie. Dus ook de engelen.

ARTICULUS I.

[3. q. 8. art. 4; 2. Dist. 9. art. 3; 4. Dist. 24. q. 2. art. 1. qla. 2. ad 4; ad Ephes. cap. 1. lect. 7.]

AD PRIMUM sic proceditur. Videtur quod omnes angeli sint unius hierarchiae. Cum enim angeli sint supremi inter creaturas, oportet dicere quod sint optime dispositi. Sed optima dispositio est multitudinis, secundum quod continetur sub uno principatu; ut patet per Philosophum 12. Metaph. et in 3. Politic. [cap. 11. et 12.]. Cum ergo hierarchia nihil sit aliud, quam sacer principatus, videtur quod omnes angeli sint unius hierarchiae.

2. PRÆTEREA, Dionysius dicit in 3. cap. Coel. Hier. quod « *hierarchia est ordo, scientia et actio* ». Sed omnes angeli conveniunt in uno ordine ad Deum, quem cognoscunt, et a quo in suis actionibus regulantur. Ergo omnes angeli sunt unius hierarchiae.

3. PRÆTEREA, sacer principatus, qui dicitur hierarchia, inventur in hominibus, et angelis. Sed omnes homines sunt unius hierarchiae. Ergo etiam omnes angeli sunt unius hierarchiae.

Daar tegenover staat, dat Dionysius drie hiërarchieën onderscheidt.

LEERSTELLING. — Hiërarchie is, zooals gezegd is (in de 1^e Bedenking), heilig bestuur. In de naam bestuur worden echter twee dingen begrepen: nl. de bestuurder zelf, en de menigte onder den bestuurder geordend. Daar dus God alleen de Bestuurder is, niet slechts van alle engelen, maar ook van de mensen en geheel de schepping, is er slechts een hiërarchie, niet slechts van alle engelen, maar van alle redelijke schepselen, die het heilige deelachtig kunnen zijn; naar het woord van Augustinus, dat er « *twee steden zijn, dai is maatschappijen, een van goede engelen en mensen, de ander van de kwade* ». — Maar als het bestuur gezien wordt van den kant van de menigte, die onder den bestuurder geordend is, dan wordt één bestuur genoemd al naar gelang de menigte op één en dezelfde wijze aan het bestuur van den bestuurder deelachtig is. Degenen, die niet op dezelfde wijze door den bestuurder kunnen bestuurd worden, behooren tot verschillende besturen: zooals onder één koning meerdere steden zijn, die door verschillende wetten en (ondergeschikte) bestuurders bestuurd worden. Het is echter klaar, dat de mensen op andere wijze de goddelijke verlichtingen

SED CONTRA est quod Dionysius 6. cap. Coel. Hier., distinguit tres hierarchias angelorum.

RESPONDEO dicendum quod hierarchia est sacer principatus, ut dictum est [in arg. 1.]. In nomine autem principatus duo intelliguntur: scilicet ipse princeps, et multitudo ordinata sub principe. Quia igitur unus est Deus princeps non solum omnium angelorum, sed etiam hominum, et totius creaturae; ideo non solum omnium angelorum, sed etiam totius rationalis creaturae, quae sacrorum particeps esse potest, ut est hierarchia; secundum quod Augustinus dicit in 12. de Civit. Dei [*c. p. 1.*] « *duas esse civitates, hoc est societas, unam in angelis bonis et hominibus, alteram in malis* ». Sed si consideretur principatus ex parte multitudinis ordinatae sub principe, sic unus principatus dicitur secundum quod multitudo uno et eodem modo potest gubernationem principis recipere. Quae vero non possunt secundum eumdem modum gubernari a principe, ad diversos principatus pertinent: sicut sub uno rege sunt diversae civitates, quae diversis reguntur legibus et ministris. Manifestum est autem quod homines alio modo divinas illumina-

ontvangen dan de engelen: want de engelen ontvangen ze in louter begrijpelijkheid, de mensen echter onder zinnelijk waarneembare beelden, zooals Dionysius zegt. En daarom moet er onderscheid gemaakt worden tusschen de hiërarchie der mensen en der engelen.

En op dezelfde wijze worden er bij de engelen drie hiërarchieën onderscheiden. Boven immers, toen er kwestie was van de kennis der engelen, is gezegd (55^e Kw. 3^e Art.), dat de hogere engelen een algemeenere kennis van de waarheid hebben dan de lagere. Een dergelijk algemeen verkrijgen van kennis kan bij de engelen in drie graden onderscheiden worden. De aard der dingen waarover de engelen verlicht worden, kan nl. op drievoudige wijze beschouwd worden. Eerstens, voor zoover die afhangt van het eerste en algemeene beginsel, dat God is: en deze wijze komt toe aan de eerste hiërarchie, die onmiddellijk tot God reikt, en, naar Dionysius zegt, « *als in Gods voorhoven geplaatst wordt* ». Vervolgens, voor zoover de aard der dingen afhangt van de geschapen algemeene oorzaken, die al eenigszins meervoudig zijn; en deze wijze komt toe aan de tweede hiërarchie. Ten derde, voor zoover die aard aan de afzonderlijke dingen wordt toebedeeld, in afhankelijkheid van de eigen

tiones percipiunt quam angeli: nam angeli percipiunt eas in intelligibili puritate, homines vero percipiunt eas sub sensibilium similitudinibus, ut Dionysius dicit in 1. cap. Coel. Hier. Et ideo oportuit distingui humanam hierarchiam ab angelica. Et per eumdem modum in angelis tres hierarchiae distinguuntur. Dictum est enim supra [q. 55. art. 3.], dum de cognitione angelorum ageretur, quod superiores angeli habent universaliorum cognitio- nem veritatis quam inferiores. Hujusmodi autem universalis acceptio cognitio- nis secundum tres gradus in angelis distingui potest. Possunt enim rationes rerum de quibus angeli illuminantur, considerari tripliciter. Primo quidem, secundum quod procedunt a primo principio universalis, quod est Deus: et iste modus convenit primae hierarchiae, quae immediate ad Deum extenditur, et « *quasi in vestibulis Dei collocatur* », ut Dionysius dicit 7. cap. Coel. Hier. Secundo vero, prout hujusmodi rationes dependent ab universalibus causis creatis, quae jam aliquo modo multiplicantur: et hic modus convenit secundae hierarchiae. Tertio autem modo, secundum quod hujusmodi ratio- nes applicantur singulis rebus (1), prout dependent a propriis causis: et hic

(1) L. addit: et.

oorzaken. En deze manier komt toe aan de laagste hiërarchie. Wat duidelijker zijn zal, wanneer we over de afzonderlijke koren handelen (6° Art.).

Klaarblijkelijk dus dwalen zij, en spreken tegen de bedoeling van Dionysius, die bij de goddelijke Personen een hiërarchie aannemen, die zij bovenhemelsch noemen. Bij de goddelijke Personen is een orde der natuur, maar geen hiërarchie. Want naar Dionysius zegt: « *De rangorde der hiërarchie is, dat sommigen gezuiverd worden, en verlicht en vervolmaakt, anderen zuiveren, verlichten en vervolmaken* ». Wat toch wel verre zij om bij de goddelijke Personen aan te nemen.

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — 1. Die opwerping gaat uit van het bestuur van den kant van den bestuurder : want het allerbeste is, dat de menigte geregeerd wordt door één bestuurder, wat de Wijsgeer op genoemde plaatsen bedoelt.

2. Wat de kennis aangaat van God, dien allen op dezelfde wijze, nl. bij wezenheid, zien, worden bij de engelen geen hiërarchieën onderscheiden: maar slechts wat aangaat den aard der dingen, zooals gezegd is (in de Leerstelling).

modus convenit infimae hierarchiae. Quod plenius patebit, cum de singulis ordinibus agetur [art. 6.]. Sic igitur distinguuntur hierarchiae ex parte multitudinis subjectae. Unde manifestum est eos errare, et contra intentionem Dionysii loqui, qui ponunt in divinis personis hierarchiam quam vocant supercoelestem. In divinis enim personis est quidam ordo naturae, sed non hierarchiae. Nam, ut Dionysius dicit 3. cap. Coel. Hier., « *ordo hierarchiae est alios quidem purgari et illuminari et perfici alios autem purgare et illuminare et perficere* ». Quod absit ut in divinis personis ponamus.

AD PRIMUM ergo dicendum quod ratio illa procedit de principatu ex parte principis: quia optimum est, quod multitudo regatur ab uno principe, ut Philosophus in pluribus (2) locis intendit [loc. in arg. I. cit.].

AD SECUNDUM dicendum quod, quantum ad cognitionem ipsius Dei, quem omnes uno modo, scilicet per essentiam, vident, non distinguuntur in angelis hierarchiae: sed quantum ad rationes rerum creatarum, ut dictum est [in corp.].

(2) L.: praedictis.

3. Alle mensen behooren tot dezelfde soort, en één wijze van kennen is hun natuurlijk; maar zoo is het niet bij de engelen. Vandaar is de reden niet dezelfde.

IIe ARTIKEL.

Is er in iedere hiérarchie slechts één koor?

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat er in één en dezelfde hiérarchie niet meerdere koren zijn. — 1. Bij vermenigvuldiging der definitie, wordt ook het gedefinieerde vermenigvuldigd. Maar hiérarchie is, naar Dionysius zegt, koor. Als er dus meerdere koren zijn, zijn er niet één, maar meerdere hiérarchieën.

2. Verschillende koren zijn verschillende graden. Maar in geestelijke zaken worden verschillende graden gevormd naar verschil van geestelijke gaven. Bij de engelen zijn alle geestelijke gaven echter gemeen, omdat daar niets bij uitsluiting wordt bezeten. Dus zijn er geen verschillende engelenkoren.

AD TERTIUM dicendum quod omnes homines sunt unius speciei, et unus modus intelligendi est eis connaturalis: non sic autem est in angelis. Unde non est similis ratio.

ARTICULUS II.

Utrum in una hierarchia sint plures ordines.

[2. Dist. 9. art. 3; 4. Dist. 24. q. 2. art. 1. qla. 2. ad 4.].

AD SECUNDUM sic proceditur. Videtur quod in una hierarchia non sint plures ordines. Multiplicata enim definitione, multiplicatur et definitum. Sed hierarchia, ut Dyonisius dicit [cap. 2. Coel. Hier.], est ordo. Si ergo sunt multi ordines, non erit una hierarchia, sed multae.

2. PRÆTEREA, diversi ordines sunt diversi gradus. Et (1) gradus in spiritualibus constituantur secundum diversa dona spiritualia. Sed in angelis omnia dona spiritualia sunt communia: quia nihil ibi singulariter possidetur. Ergo non sunt diversi ordines angelorum.

(1) L. : sed.

3. In de kerkelijke hiërarchie worden de koren onderscheiden naar zuivering, verlichting en vervolmaking: want het koor der Diakens is *zuiverend*, der Priesters *verlichtend*, en der Bisschoppen *vervolmakend*, naar Dionysius zegt. Maar iedere engel zuivert, verlicht en vervolmaakt. Er is dus geen onderscheid van koren bij de engelen.

Daartegenover staat echter, wat de Apostel zegt in den *Brief aan de Ephesiërs* (1. 21), dat « *God den Mensch Christus heeft aangesteld boven alle heerschappij en macht en kracht en hoogheid* », wat verschillende koren der engelen zijn, en van wie verschillende tot één hiërarchie behooren, wat later blijken zal (6e Art.).

LEERSTELLING. — Eén hiërarchie is, zooals gezegd is (vorig Art.), één bestuur, dat is, een menigte, die op één wijze onder het bestuur van den bestuurder geordend is. Het zou echter geen geordende menigte zijn, maar een verwarde, als in de menigte geen rangorden (1) waren. Het wezen zelf der hiërarchie vraagt dus

3. PRÆTEREA, in ecclesiastica hierarchia distinguuntur ordines secundum purgare, illuminare et perficere: nam ordo diaconorum est purgativus, sacerdotum illuminativus, episcoporum perfectivus, ut Dionysius dicit 5. cap. Eccl. Hier. Sed quilibet angelus purgat, illuminat et perficit. Non ergo est distinctio ordinum in angelis.

SED CONTRA est quod Apostolus dicit ad Ephes. 1. [v. 21] quod Deus constituit Christum hominem « supra omnem principatum et potestatem et virtutem et dominationem », qui sunt diversi ordines angelorum, et quidam eorum ad unam hierarchiam pertinent, ut infra patebit [art. 6.].

RESPONDEO dicendum quod, sicut dictum est [art. praec.], una hierarchia est unus principatus, idest una multitudo ordinata uno modo sub principis gubernatione. Non autem esset multitudo ordinata, sed confusa, si in multitudine diversi ordines non essent. Ipsa ergo ratio hierarchiae requirit

(1) Hier wrekt zich ons spraakgebruik, dat het woord *ordo* (orde, rangorde) met betrekking tot de engelen weergeeft door het eigen woord *koor*, met betrekking tot de mensen door *stand*.

verscheidenheid van rangorden, welke verscheidenheid van rangorden (koren) gezien wordt naar de verscheidenheid van functies en daden. Zooals ook in één stad verscheidene rangorden blijken naar verscheidenheid van daden: want een andere is de rangorde (stand) der rechters, een andere der soldaten, een andere der landbouwers, enz.

Maar ofschoon er in één stad vele standen zijn, kunnen ze toch tot drie worden teruggebracht, in zoover er in iedere volmaakte menigte een toppunt, een midden en een laagtepunt is. Vandaar wordt in een stad een drievoudige stand van menschen gevonden: sommige zijn de hoogste, de elite; sommige de minste, het plebs; andere de middenstand, het eerzame volk. — Zoo dus worden in iedere engelenhiërarchie naar daden en functies koren onderscheiden; en heel die verscheidenheid wordt tot deze drie teruggebracht: de hoogste, de middelste, de laagste. En daarom stelt Dionysius in iedere hiërarchie drie koren.

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — Men spreekt op twee manieren van orde. Eerstens, van de ordening zelf, die verschillende graden insluit; en zoo wordt de hiërarchie orde genoemd. Vervol-

ordinum diversitatem. Quae quidem diversitas ordinum secundum diversa officia et actus consideratur. Sicut patet quod in una civitate sunt diversi ordines secundum diversos actus: nam aliis est ordo judicantium, et aliis pugnantium, et aliis laborantium in agris, et sic de aliis. Sed quamvis multi sint unius civitatis ordines, omnes tamen ad tres possunt reduci, secundum quod qualibet multitudo perfecta habet principium, medium et finem. Unde et in civitatibus triplex ordo hominum invenitur: quidam enim sunt supremi, ut optimates; quidam autem sunt infimi, ut vilis populus; quidam autem sunt medi, ut populus honorabilis. Sic igitur et in qualibet hierarchia angelica ordines distinguuntur secundum diversos actus et officia; et omnis ista diversitas ad tria reducitur, scilicet ad summum, medium et infimum. Et propter hoc in qualibet hierarchia Dionysius [cap. 6. sqq. Coel. Hier.] ponit tres ordines.

AD PRIMUM ergo dicendum quod ordo dupliciter dicitur. Uno modo, ipsa ordinatio comprehendens sub se diversos gradus: et hoc modo hierarchia.

gens, noemt men ook een graad orde, en zoo zijn er meerdere orden (koren) in één hiérarchie.

2. In de engelengemeenschap wordt alles gemeenschappelijk bezeten; maar sommige dingen worden door sommigen in hogere mate bezeten dan door anderen. In hogere mate echter bezit hij die kan mededeelen, dan die dit niet kan: zoals warmer is wat verwarmen kan, dan wat dit niet kan; en volkomener weet, wie kan leeraren, dan wie dit niet kan. En hoe volmaakter iemand een gave kan mededeelen, in zoveel hogeren graad is hij, zoals in hogeren graad van leeraarschap degene is, die hogere wetenschap doceert. En in vergelijking hiermee moet men de verscheidenheid van graden en koren bij de engelen bezien, naar verscheidenheid van functie en daden.

3. De laagste engel is hooger dan de hoogste mensch onzer hiérarchie naar het woord bij *Mattheus* (11. 11): « *De minste in het Rijk der hemelen is grooter dan hij* », nl. S. Jan de Dooper, en « *onder de kinderen der vrouwen is geen grootere opgestaan* ». Vandaar kan de minste engel der hemelsche hiérarchie niet alleen zuiveren, maar ook verlichten en vervolmaken, en op volmaaktere wijze dan de koren onzer hiérarchie. En dus worden de hemelsche

dicitur ordo. Alio modo dicitur ordo gradus unus: et sic dicuntur plures ordines unius hierarchiae.

AD SECUNDUM dicendum quod in societate angelorum omnia possidentur communiter; sed tamen quaedam excellentius habentur a quibusdam quam ab aliis. Unumquodque autem perfectius habetur ab eo qui potest illud communicare, quam ab eo qui non potest: sicut perfectius est calidum quod potest calefacere, quam quod non potest; et perfectius scit qui potest docere, quam qui non potest. Et quanto perfectius donum aliquis communicare potest, tanto in perfectiori gradu est: sicut in perfectiori gradu magisterii est qui potest docere altiorem scientiam. Et secundum hanc similitudinem consideranda est diversitas graduum vel ordinum in angelis, secundum diversa officia et actus.

AD TERTIUM dicendum quod inferior angelus est superior supremo homine nostrae hierarchiae, secundum illud Matth. 11. [v. 11]: « Qui minor est in regno coelorum, major illo », scilicet Joanne Baptista, quo « nullus major inter natos mulierum surrexit ». Unde minor angelus coelestis hierarchiae potest non solum purgare, sed illuminare et perficere, et altiori modo, quam ordines nostrae hierarchiae. Et sic secundum distinctionem harum actionum

koren niet onderscheiden naar de verscheidenheid dezer werkingen, maar naar andere onderscheidingen.

IIIe ARTIKEL.

Zijn er meerdere engelen in één koor?

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat er niet meerdere engelen in één koor zijn. — 1. Boven is immers gezegd (50e Kw. 4e Art.), dat alle engelen onderling verschillen. Maar van dingen die gelijk zijn, zegt men dat ze van dezelfde orde zijn. Dus zijn er in één koor niet meerdere engelen.

2. Het is overbodig, dat, wat naar genoegen door één kan geschieden, door velen geschieht. Maar wat bij één engelenfunctie behoort, kan naar genoegen door één engel gedaan worden; veel meer dan wat tot de functie der zon behoort, door de zon alleen gebeurt, naar mate de engel volmaakter is dan dit hemellichaam. Als dus, zooals gezegd is (vorig Art.), de koren onderscheiden worden naar de functies, is het overbodig dat er meerdere engelen in één koor zijn.

non distinguuntur coelestes ordines; sed secundum alias differentias actionum.

ARTICULUS III.

Utrum in uno ordine sint plures angeli.

[2. Dist. 9. art. 3. 5.].

AD TERTIUM sic proceditur. Videtur quod in uno ordine non sint plures angeli. Dictum est enim supra [q. 50. art. 4.] omnes angelos inaequales esse ad invicem. Sed unius ordinis esse dicuntur quae sunt aequalia. Ergo plures angeli non sunt unius ordinis.

2. **PRÆTEREA**, quod potest sufficienter fieri per unum, superfluum est quod fiat per multa. Sed illud quod pertinet ad unum officium angelicum, sufficienter potest fieri per unum angelum; multo magis quam per unum solem sufficienter fit quod pertinet ad officium solis, quanto perfectior est angelus coelesti corpore. Si ergo ordines distinguuntur secundum officia, ut dictum est [art. praec.], superfluum est quod sint plures angeli unius ordinis.

3. Boven is gezegd (1e Bed.), dat alle engelen verschillen. Als er dus meerdere engelen in één koor zijn, b.v. drie of vier, zal de laagste van een hooger koor meer overeenkomen met den hoogsten van een lager koor dan met den hoogsten van zijn koor. En zoo schijnt hij niet méér met den een dan met den ander in één koor samen te hooren. Er zijn dus niet meerdere engelen in één koor.

Daartegenover staat echter, dat bij Isaïas (6. 3) gezegd wordt, dat « *de Serafijnen tot elkaar riepen* ». Er zijn dus meerdere engelen in het ééne koor der Serafijnen.

LEERSTELLING. — Wie de dingen volkommen kent, kan tot in het allerkleinste hun werkingen en vermogens en natuur onderscheiden, maar wie ze onvolkommen kent, kan niet dan in het algemeen onderscheiden, wat door minder (onderverdeelingen) gebeurt. Zoo verdeelt, wie de natuurdingen slechts onvolkommen kent, hun rangen in het algemeen, en stelt in den een de hemellichamen, in een anderen de onbezielde wezens, in een anderen de planten, in een anderen de dieren: maar wie de natuurdingen beter zou kennen, zou ook bij de hemellichamen weer verschillende orden kunnen onderscheiden, en evenzeer bij ieder der andere.

3. PRÆTEREA. Supra dictum est [cf. arg. 1.] quod omnes angeli sunt inaequales. Si ergo plures angeli sint unius ordinis, puta tres vel quatuor, infimus superioris ordinis magis conveniet cum supremo inferioris, quam cum supremo sui ordinis. Et sic non videtur quod magis sit unius ordinis cum hoc, quam cum illo. Non igitur sunt plures angeli unius ordinis.

SED CONTRA est quod Isa. 6. [v. 3] dicitur, quod Seraphim « clament alter ad alterum ». Sunt ergo plures angeli in uno ordine Seraphim.

RESPONDEO dicendum quod ille qui perfecte cognoscit res aliquas, potest usque ad minima et actus et virtus et naturas earum distinguer. Qui autem cognoscit eas imperfecte, non potest distinguer nisi in universalibus, quae quidem distinctio fit per pauciora. Sicut qui imperfecte cognoscit res naturales, distinguit earum ordines in universalibus, ponens in uno ordine coelestia corpora, in alio corpora inferiora inanimata, in alio plantas, in alio animalia: qui autem perfectius cognosceret res naturales, posset distinguer et in ipsis corporibus coelestibus diversos ordines, et in singulis aliorum.

Wij kennen echter, naar Dionysius opmerkt, de engelen, en hun functies, onvolkomen. Vandaar kunnen we hun functies en koren, niet dan in het algemeen onderscheiden, naar welk onderscheid vele engelen in één koor zijn vervat. Zouden we echter de functies der engelen en hun onderscheidingen volkomen kennen, dan zouden we ook volkomen weten, dat iedere engel zijn eigen functie, en zijn eigen plaats heeft in het heelal, veel meer dan iedere ster, ofschoon het ons verborgen is.

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — 1. Alle engelen van eenzelfde koor zijn eenigszins gelijk met betrekking nl. tot de algemene gelijkenis waarnaar ze in één koor geplaatst worden; maar ze zijn niet zonder meer gelijk. Vandaar dat Dionysius zegt, dat men in één en hetzelfde koor hoogsten en middelsten en laagsten vindt.

2. Het speciale onderscheid van plaats en functie, waarnaar iedere engel zijn eigen functie en plaats heeft, is ons niet bekend.

3. Zooals in een oppervlak, dat deels wit en deels zwart is, twee deelen op het grensgebied van wit en zwart, meer overeenkomen in plaats dan sommige witte deelen onderling, maar minder overeen-

Nos autem imperfecte angelos cognoscimus, et eorum officia, ut Dionysius dicit 6. cap. Coel. Hier. Unde non possumus distingueare officia et ordines angelorum, nisi in communi; secundum quem modum, multi angeli sub uno ordine continentur. Si autem perfecte cognosceremus officia angelorum, et eorum distinctiones, perfecte sciremus quod quilibet angelus habet suum proprium officium, et suum proprium ordinem in rebus, et multo magis, quam quaelibet stella, etsi nos lateat.

AD PRIMUM ergo dicendum quod omnes angeli unius ordinis sunt aliquo modo aequales, quantum ad communem similitudinem secundum quam constiuntur in ordine: sed simpliciter non sunt aequales. Unde Dionysius dicit 10. cap. Coel. Hierar., quod in uno et eodem ordine angelorum, est accipere primos, medios et ultimos.

AD SECUNDUM dicendum quod illa specialis distinctio ordinum et officiorum, secundum quam quilibet angelus habet proprium officium et ordinem, est nobis ignota.

AD TERTIUM dicendum quod, sicut in superficie quae partim est alba et partim nigra, duae partes quae sunt in confinio albi et nigri, magis conve-

komen in kleur (dan deze); zoo komen ook twee engelen op het grensgebied van twee koren, meer overeen in natuur dan een van hen met sommige anderen van zijn koor, maar minder wat de geschiktheid tot gelijkende functies aangaat; want deze geschiktheid strekt zich slechts tot zekeren graad uit.

IV ARTIKEL.

Is het onderscheid van hiërarchieën en koren natuurlijk?

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat het onderscheid van hiërarchieën en koren bij de engelen niet van nature is. — Hiërarchie zegt immers heilig bestuur, en Dionysius plaatst in de definitie ervan, dat het « *zoover mogelijk Godgelijkvormig maakt* ». Maar heilige[n]heid en Godgelijkvormigheid is in de engelen door de genade, niet door de natuur. Dus is het onderscheid in hiërarchieën en koren bij de engelen uit genade en niet van nature.

nunt secundum situm, quam aliae (1) duae partes albae, minus tamen secundum qualitatem; ita duo angeli qui sunt in terminis duorum ordinum, magis secum convenient secundum propinquitatem naturae, quam unus eorum cum aliquibus aliis sui ordinis; minus autem secundum idoneitatem ad similia officia, quae quidem idoneitas usque ad aliquem certum terminum protenditur.

ARTICULUS IV.

Utrum distinctio hierarchiarum, et ordinum sit a natura in angelis.

[2. Dist. 9. art. 7; 4. Dist. 24. q. 1. art. 1. qla. 1. ad 3.].

AD QUARTUM sic proceditur. Videtur quod distinctio hierarchiarum et ordinum non sit a natura in angelis. Hierarchia enim dicitur sacer principatus: et in definitione ejus Dionysius ponit [cap. 3. Coel. Hier.], quod Dei formae (1) quantum possibile est, assimilat. Sed sanctitas et deiformitas est in angelis per gratiam, non per naturam. Ergo distinctio hierarchiarum et ordinum in angelis est per gratiam, non per naturam.

(1) L.: deiforme.

(1) L.: aliquæ.

2. De Serafijnen worden, naar Dionysius zegt, « *brandend* » of « *ontvlammend* » genoemd. Dit echter schijnt tot de liefde te behooren, die niet van nature, maar uit genade is: zij wordt immers « *in onze harten uitgestort door den H. Geest, die ons gegeven is* », zooals in den *Brief aan de Romeinen* (5. 5) gezegd wordt. « *En dat geldt niet alleen voor de mensen, maar kan ook van de heilige engelen gezegd worden* », zooals Augustinus opmerkt. Dus de koren der engelen zijn niet van nature, maar uit genade.

3. De kerkelijke hiërarchie is een afbeelding van de hemelsche. Maar bij de mensen zijn zulke rangen niet van nature, maar uit genade: het is niet van nature, dat de een bisschop is, de ander priester, de ander diaken. Dus ook bij de engelen zijn de koren niet van nature, maar slechts uit genade.

Daartegenover staat echter, dat de Magister zegt, dat « *engelenkoor genoemd wordt een menigte van hemelsche geesten, die onderling overeenkomen in een functie der genade, zooals ze ook overeenkomen in natuurlijke gaven* ». Het onderscheid dus der engelenkoren is niet alleen naar genadegaven, maar ook naar natuurlijke gaven.

2. PRÆTEREA, Seraphim dicuntur ardentes, vel incendentes, ut Dionysius dicit 7. cap. Coel. Hier. Hoc autem videtur ad charitatem pertinere, quae non est a natura, sed a gratia: « diffunditur enim in cordibus nostris per Spiritum Sanctum, qui datus est nobis », ut dicitur ad Rom. 5. [v. 5]. « Quod non solum ad sanctos homines pertinet, sed etiam de sanctis angelis dici potest », ut Augustinus dicit 12. de Civ. Dei [cap. 9.]. Ergo ordines in angelis non sunt a natura, sed a gratia.

3. PRÆTEREA, hierarchia ecclesiastica exemplatur a coelesti. Sed ordines in hominibus non sunt per naturam, sed per donum gratiae: non enim est a natura, quod unus est episcopus, et alius est sacerdos, et alius diaconus. Ergo neque in angelis sunt ordines a natura, sed a gratia tantum.

SED CONTRA est quod Magister dicit, 9. dist. 2. Sent., quod « *ordo angelorum dicitur multitudo coelestium spirituum, qui inter se aliquo munere gratiae similantur, sicut et naturalium datorum participatione conveniunt* ». Distinctio ergo ordinum in angelis est non solum secundum dona gratuita, sed etiam secundum dona naturalia.

LEERSTELLING. — Bestuursorde — de ordening van een menigte, die onder bestuur staat — wordt gezien met betrekking tot het doel. Het doel van de engelen kan echter tweevoudig worden verstaan. Vooreerst naar hun natuurlijk vermogen, dat zij nl. met natuurlijke kennis en liefde God kennen en beminnen. En met betrekking tot dit doel onderscheidt men de koren der engelen naar de natuurlijke gaven. — Vervolgens kan het doel van de menigte der engelen verstaan worden als iets, dat uitgaat boven hun natuurlijke vermogens, en dit bestaat in de aanschouwing van het goddelijk Wezen, en het onverstoorbare genot van zijn Goedheid; tot dit doel kunnen zij niet geraken dan door de genade. Vandaar dat met betrekking tot dit doel de koren der engelen weliswaar uiteindelijk naar de genadegaven onderscheiden worden, maar toch ook naar de natuurlijke gaven als dispositie: want, zooals boven gezegd is (62^e Kw. 6^e Art.), zijn de genadegaven aan de engelen gegeven volgens hun natuurlijke capaciteit, wat niet bij de mensen het geval is. Daarom worden bij de mensen deze orden alleen naar de genadegaven onderscheiden, en niet naar de natuur.

En hierin is ook het antwoord op de bedenkingen gegeven.

RESPONDEO dicendum quod ordo gubernationis, qui est ordo multitudinis sub principatu existentis, attenditur per respectum ad finem. Finis autem angelorum potest accipi dupliciter. Uno modo, secundum facultatem suae naturae, ut scilicet cognoscant et ament Deum naturali cognitione, et amore. Et secundum respectum ad hunc finem, distinguuntur ordines angelorum secundum naturalia dona. Alio modo potest accipi finis angelicae multitudinis supra naturalem facultatem eorum, qui consistit in visione divinae essentiae, et in immobili fruitione bonitatis ipsius; ad quem finem pertingere non possunt nisi per gratiam. Unde secundum respectum ad hunc finem, ordines distinguuntur in angelis, compleutive quidem secundum dona gratuita, dispositive autem secundum dona naturalia: quia angelis data sunt dona gratuita secundum capacitem naturalium, quod non est in hominibus, ut supra dictum est [q. 62. art. 6.]. Unde in hominibus distinguuntur ordines secundum dona gratuita tantum, et non secundum naturam.

Et per hoc patet responsio AD OBJECTA.

Ve ARTIKEL.

De namen en eigenschappen der afzonderlijke koren.

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat de koren der engelen niet juist benoemd worden. — 1. Alle hemelgeesten worden immers engelen genoemd, en hemelsche Machten. Maar namen worden onjuist aan enkelen bij uitsluiting gegeven. Dus wordt onjuist het eene koor dat der Engelen, en een ander dat der Machten genoemd.

2. Heer zijn is eigen aan God alleen, naar het psalmvers: « *Weet, dat God Zelf de Heer is* » (Ps. 99. 3). Dus wordt onjuist een koor der hemelgeesten dat der Heerschappijen genoemd.

3. De naam Heerschappij schijnt met bestuur in betrekking te staan. Insgelyks echter de namen Hoogheid en Kracht. Onjuist worden dus aan deze drie koren deze namen gegeven.

4. Aartsengelen, zegt men als van de hoogste engelen. Deze naam moet dus niet gegeven worden dan aan het koor der Hoge heden.

ARTICULUS V.

Utrum ordines angelorum convenienter nominentur.

[2. Dist. 9. art. 3. 4; 3. Cont. g. cap. 80;
Compend. Theol. cap. 126; ad Coloss. cap. 1. lect. 4.].

AD QUINTUM sic proceditur. Videtur quod ordines angelorum non convenienter nominentur. Omnes enim coelestes spiritus dicuntur et angeli et virtutes coelestes. Sed nomina communia inconvenienter aliquibus appropriantur. Ergo inconvenienter nominatur unus ordo Angelorum, et aliis Virtutum.

2. PRÆTEREA, esse dominum est proprium Dei; secundum illud Psal. 99. [v. 3]: « *Scitote, quoniam Dominus ipse est Deus* ». Ergo inconvenienter unus ordo coelestium spirituum Dominationes vocatur.

3. PRÆTEREA, nomen Dominationis ad gubernationem pertinere videtur. Similiter autem et nomen Principatum et Potestatum. Inconvenienter ergo tribus ordinibus haec tria nomina imponuntur.

4. PRÆTEREA, archangeli dicuntur quasi principes angeli. Non ergo hoc nomen debet imponi alii ordini quam ordini Principatum.

5. De naam Serafijn wordt ontleend aan het vuur, dat tot de liefde behoort; de naam Cherubijn aan de wetenschap. Maar liefde en wetenschap zijn gaven gemeenschappelijk aan alle engelen. Dus moeten dit geen namen zijn voor speciale koren.

6. Tronen zijn zetels. Maar God wordt gezegd te zetelen in het redelijk schepsel, dat hem kent en beminnt. Geen ander koor dan dat der Cherubijnen en Serafijnen moet dus het koor der Tronen zijn.

Daartegenover staat echter het gezag der H. Schrift, dat hen zoo noemt. De naam *Serafijnen* staat bij *Isaïas* (6. 2); de naam *Cherubijn* bij *Ezechiël* (10. 15, 20); de naam *Tronen* in den *Brief aan de Colossensen* (1. 16); *Heerschappijen, Machten, Krachten en Hoogheden* in den *Brief aan de Ephesiërs* (1. 21); de naam *Aartsengel* staat in den kanonieken *Brief van Judas* (9); de naam *Engel* op verschillende plaatsen der Schrift.

LEERSTELLING. — Bij de benaming der engelenkoren moet men bedenken, dat, naar Dionysius zegt, « *de eigennamen der*

5. PRÆTEREA. nomen Seraphim imponitur ab ardore, qui ad charitatem pertinet: nomen autem Cherubim imponitur a scientia. Charitas autem et scientia sunt dona communia omnibus angelis. Non ergo debent esse nomina spiritualium (1) ordinum.

6. PRÆTEREA, Throni dicuntur sedes. Sed ex hoc ipso Deus in creatura rationali sedere dicitur, quod ipsum cognoscit et amat. Non ergo debet esse alias ordo Thronorum ab ordine Cherubim, et Seraphim. Sic igitur videtur quod inconvenienter ordines angelorum nominentur.

SED CONTRA est auctoritas Sacrae Scripturae, quae sic eos nominat. Nomen enim Seraphim ponitur Isaiae 6. [v. 2]; nomen Cherubim, Ezech. 1. [cf. cap. 10 v. 15. 20]; nomen Thronorum, Coloss. 1. [v. 16]; Dominationes autem et Virtutes et Potestates et Principatus ponuntur Ephes. 1. [v. 21]; nomen autem Archangeli ponitur in Canonica Judae [v. 9]; nomen autem Angelorum in pluribus Scripturae locis.

RESPONDEO dicendum quod in nominatione angelicorum ordinum, considerare oportet « quod propria nomina singulorum ordinum proprietates

(1) L. : specialium.

afzonderlijke koren hun eigenschappen aangeven ». Om nu te zien welke de eigenschappen van de afzonderlijke koren zijn, bedenke men, dat in geordende dingen iets op drievoudige wijze zijn kan, nl.: als eigenschap, als overmaat, als deelname. Men zegt dat iets als eigenschap ergens in is, als het afgemeten en geproportioneerd is aan den aard van dat ding. Overmatig, als datgene wat men toeschrijft geringer is dan het ding waaraan het toegeschreven wordt, maar het er toch aan toekomt, zij het op hoogere wijze, zooals gezegd is (13^e Kw. 2^e Art.) van alle namen, die aan God worden toegeschreven. Als deelname, wanneer hetgeen aan iets toegeschreven wordt, niet volop erin gevonden wordt, maar op gebrekkige wijze; zooals heilige menschen goden genoemd worden. — Als dus iets moet genoemd worden met een naam, die zijn eigenschap aanduidt, moet men het niet noemen naar iets anders, waarin die eigenschap onder de maat is, noch waarin deze bovenmatig is, maar naar hetgeen eraan afgemeten is. Zooals wanneer iemand den mensch naar eigenschap wil benoemen, zegge hij *redelijke zelfstandigheid*: niet echter *intellectuele zelfstandigheid*, wat de eigennaam voor den engel is, omdat intelligentie zonder meer den engel als eigenschap toekomt, den mensch echter bij (gebrekkige)

orum designant », ut Dionysius dicit 7. cap. Coel. Hier. Ad videndum autem quae sit proprietas cuiuslibet ordinis, considerare oportet quod in rebus ordinatis tripliciter aliiquid esse contingit: scilicet per proprietatem, per excessum, et per participationem. Per proprietatem autem dicitur esse aliiquid in re aliqua, quod adaequatur et proportionatur naturae ipsius. Per excessum autem, quando illud quod attribuitur alicui, est minus quam res cui attribuitur, sed tamen convenit illi rei per quemdam excessum; sicut dictum est [q. 13. art. 2.] de omnibus nominibus, quae attribuuntur Deo. Per participationem autem, quando illud quod attribuitur alicui, non plenarie invenitur in eo, sed deficiente; sicut sancti homines participative dicuntur dii. Si ergo aliiquid nominari debeat nomine designante proprietatem ipsius, non debet nominari ab eo quod imperfecte participat, neque ab eo quod excedenter habet, sed ab eo quod est sibi quasi coaequatum. Sicut si quis velit proprie nominare hominem, dicet eum substantiam rationalem: non autem proprie (2) substantiam intellectualis, quod est proprium nomen angeli, quia simplex intelligentia convenit angelo per proprietatem, homini

(2) L. om. : proprie.

deelname; noch zegge hij *zinnelijke zelfstandigheid*, wat de eigen-naam is voor het onredelijk dier, want het zinnelijke is geringer, dan wat eigen is aan den mensch, en komt hem boven de maat der andere dieren toe. Zoo bedenke men nu, wat de koren der engelen aangaat, dat alle geestelijke volmaaktheden allen engelen gemeen zijn, en dat deze alle overvloediger gevonden worden in de hogeren dan in de lageren. Maar omdat er ook graadverschil is in de volmaaktheden zelve, wordt een hogere volmaaktheid aan een hooger koor als eigenschap toegekend, aan een lager bij deelname; omgekeerd wordt een lagere volmaaktheid aan een lager koor als eigenschap toegekend, aan een hooger bij overmaat. En zoo wordt het hogere koor naar de hogere volmaaktheid benoemd.

Zoo dus legt Dionysius de namen der koren uit in overeenstemming met de geestelijke volkommenheden. — Gregorius echter schijnt bij den uitleg dezer namen meer te letten op de uiterlijke functies. Hij zegt toch, dat « *Engelen worden genoemd, die geringe zaken melden; Aartsengelen, die belangrijke; Machten, door wie wonderen gebeuren; Krachten, door wie de tegenwerkende krachten bedwongen worden; Hoogheden, die aan het hoofd staan van de goede geesten* ».

vero per participationem; neque substantiam sensibilem, quod est nomen bruti proprium, quia sensus est minus quam id quod est proprium homini, et convenit homini excedenter prae aliis animalibus. Sic igitur considerandum est in ordinibus angelorum, quod omnes spirituales perfectiones sunt omnibus angelis communes, et (3) omnes abundantius existunt in superioribus quam in inferioribus. Sed cum in ipsis etiam perfectionibus sit quidam gradus, superior perfectio attribuitur superiori ordini per proprietatem, inferiori vero per participationem: e converso autem inferior attribuitur inferiori per proprietatem, superiori autem per excessum. Et ita superior ordo a superiori perfectione nominatur. Sic igitur Dionysius exponit ordinum nomina secundum convenientiam ad spirituales perfectiones eorum. Gregorius vero, homil. 34. in Evangel., in expositione horum nominum magis attendere videtur exteriora ministeria. Dicit enim quod « *Angeli dicuntur qui minima nuntiant; Archangeli, qui summa; Virtutes, per quas miracula fiunt; Potestates, quibus adversae potestates arcentur vel (4) repelluntur; Principatus, qui ipsis bonis spiritibus praesunt.*

(3) L. addit: quod.

(4) L. om.: arcentur vel.

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — 1. Engel beteekent *bode*. Alle hemelgeesten, worden dus, in zoover zij de goddelijke dingen openbaren, engelen genoemd. Maar de hoogere engelen munten in deze openbaringen uit, en hiernaar worden de hogere koren genoemd. Het laagste engelenkoor echter dat niets heeft buiten de allen engelen gemeenschappelijke openbaring, wordt daarom naar deze gewone openbaring genoemd. En zoo blijft, naar Dionysius zegt, de gemeenschappelijke naam voor het laagste koor eigennaam. — Men kan echter ook zeggen dat het laagste koor speciaal het koor der Engelen genoemd wordt, omdat zij onmiddellijk aan ons boodschappen.

Macht kan echter tweevoudig verstaan worden: vooreerst algemeen, in zoover zij het midden houdt tusschen wezen en werking, en zoo worden alle hemelgeesten hemelsche machten genoemd, zooals ook *hemelsche wezens*. — Vervolgens in zoover zij zekere overmaat van kracht aanduidt: en zoo is het de eigennaam van een koor. Vandaar zegt Dionysius dat « *de naam Machten een zekere mannelijke en onwankelbare kracht aanduidt* », vooreerst voor alle goddelijke werkingen, die hun toekomen; vervolgens om goddelijke dingen te ontvangen. En aldus beteekent deze naam, dat zij zonder

AD PRIMUM ergo dicendum quod Angelus nuntius dicitur. Omnes ergo coelestes spiritus, inquantum sunt manifestatores divinorum, angeli vocantur. Sed superiores angeli habent quamdam excellentiam in hac manifestatione, a qua superiores ordines nominantur: infimus autem angelorum ordo nullam excellentiam supra communem manifestationem addit: et ideo a simplici manifestatione nominatur. Et sic nomen commune remanet infimo ordini quasi proprium, ut dicit Dionysius 5. cap. Coel. Hier. Vel potest dici quod infimus ordo specialiter potest dici (5) ordo Angelorum, quia immediate nobis annuntiant. Virtus autem dupliciter accipi potest. Uno modo, communiter, secundum quod est media inter essentiam et operationem: et sic omnes coelestes spiritus nominantur coelestes virtutes, sicut et coelestes essentiae. Alio modo, secundum quod importat quemdam excessum fortitudinis: et sic est proprium nomen ordinis. Unde Dionysius dicit 8. cap. Coel. Hier., quod « *nomen Virtutum significat quamdam virilem et inconcussam fortitudinem* », primo quidem ad omnes operationes divinas eis convenientes; secundo, ad suscipiendum divina. Et ita significat quod sine aliquo timore aggrediuntur

(5) L.: dicitur.

vrees de goddelijke dingen, die hun toekomen, aanvatten: en dat schijnt te behooren bij zielskracht.

2. Zooals Dionysius zegt: « *Heerschappij wordt uitzonderlijk in God naar zekere overmaat geprezen; maar bij deelname noemen de H. Schriften de voornaamste geesten, door wie de lagere van Gods gaven ontvangen, Heerschappen* ». Vandaar zegt Dionysius ook, dat de naam « *Heerschappij* » vooreerst beteekent « *zekere vrijdom van slavenstaat, van plebejische onderworpenheid* », zooals het gewone volk onderworpen is, « *en van tyrannische onderdrukking* », die soms zelfs de grooten lijden. Vervolgens beteekent het « *zekere strakke en onkreukbare leiding, die tot geen enkele slaafsche daad neigt, noch tot een daad van dezulken, die onderworpen zijn, of verdrukt worden door tyrannen* ». Tenslotte beteekent het « *verlangen naar en deelname aan de ware heerschappij, die in God is* ». — En insgelijks beteekent de naam van ieder koor de deelname van iets dat in God is, zooals de naam *Machten* de deelname beteekent van de goddelijke Macht; en zoo ook voor de andere namen.

3. De namen *Heerschappij, Kracht en Hoogheid* staan op verschillende wijzen met bestuur in verband. Want het komt alleen den heer toe bevelen te geven over wat gedaan moet worden.

divina quae ad eos pertinent: quod videtur ad fortitudinem animi pertinere.

AD SECUNDUM dicendum quod, sicut dicit Dionysius 12. cap. de Div. Nom., « *Dominatio laudatur in Deo singulariter per quemdam excessum: sed per participationem, divina eloquia vocant dominos principiores ornatus, per quos inferiores ex donis ejus accipiunt* ». Unde et Dionysius dicit in 8. cap. Coel. Hier., quod nomen Dominationum primo quidem significat quendam libertatem. quae est a servili conditione et pedestri subjectione, sicut plebs subjicitur. et a tyrannica oppressione, quam interdum etiam maiores patiuntur. Secundo significat quendam rigidam et inflexibilem gubernationem, quae ad nullum servilem actum inclinatur, neque ad aliquem actum subjectorum vel oppressorum a tyrannis. Tertio significat appetitum et participationem veri dominii, quod est in Deo. Et similiter nomen cuiuslibet ordinis significat participationem ejus quod est in Deo; sicut nomen Virtutum significat participationem divinae virtutis; et sic de aliis.

AD TERTIUM dicendum quod nomen Dominationis, et Potestatis, et Principatus diversimode ad gubernationem pertinet. Nam domini est solummodo praecipere de agendis. Et ideo Gregorius dicit [hom. 34. in Evang.] quod

Daarom zegt Gregorius, dat « sommige afdeelingen der engelen Heerschappijen genoemd worden, omdat de overigen hen in gehoorzaamheid onderworpen zijn ». — De naam *Kracht* duidt zekere ordening aan, naar het woord van den Apostel: « Wie zich verzet tegen het gezag (1), verzet zich tegen de verordening van God » (*Rom. 13. 2*). En daarom zegt Dionysius, dat de naam *Kracht* zekere ordening betekent én wat betreft het ontvangen der goddelijke dingen, én wat betreft de goddelijke werkingen, die de hogerenz in de lageren uitoefenen, hen opheffend. Aan het koor der Krachten komt het dus toe te verordenen wat door de ondergeschikten moet gedaan worden. — In overheid gesteld zijn is, naar Gregorius zegt, « de eerste zijn onder de overigen », d.i. de eerste zijn bij de uitvoering van wat bevolen wordt. En daarom zegt Dionysius, dat de naam *Overheid of Hoogheid* (2) « een leidend beginsel met heiligen rang » aanduidt. Zij immers, die anderen leiden, onder wie ze de eersten zijn, worden eigenlijk

« quaedam angelorum agmina, pro eo quod eis caetera ad obediendum subjecta sunt, Dominationes vocantur ». Nomen vero Potestatis ordinationem quamdam designat; secundum illud Apostoli ad Rom. 13. [v. 2]: « Qui potestati resistit, Dei ordinationi resistit ». Et ideo Dionysius dicit [cap. 9. Coel. Hier.] quod nomen Potestatis significat quamdam ordinationem et circa susceptionem divinorum, et circa actiones divinas quas superiores in inferiores agunt, eas sursum ducendo. Ad ordinem ergo Potestatum pertinet ordinare quae a subditis sint agenda. Principari vero, ut Gregorius dicit [loco cit.], est « inter reliquos priorem existere », quasi primi sint in executione eorum quae imperantur. Et ideo Dionysius dicit 9. cap. Coel. Hier., quod nomen Principatum significat ductivum cum ordine sacro. Illi enim qui alios ducunt, primi inter eos existentes, principes proprie vocantur;

(1) In plaats van de in het Nederlandsch gebruikelijke term voor dit engelenkoor *Krachten*, ware het juister te spreken van *Gezagsdragers*. De latijnsche term heeft beide betekenissen.

(2) Het latijn gebruikt hier de woorden *principari*, *princeps* en *principatus* door elkaar: ze zijn dan ook ten nauwste verwant. Dit is echter in het Nederlandsch niet zoal klaar weer te geven, vooral daar wij gewoon zijn dit engelenkoor dat der *Hoogheden* of *Overheden* (zie P. C.-vertaling: Eph. 1. 21 en Col. 1. 16) te noemen.

overheden genoemd, naar het psalmvers: « *Voorop gaan de oversten, de zangers volgen* » (*Ps. 67. 26*).

4. De *Aartsengelen* staan volgens Dionysius tusschen de Hoogheden en de Engelen. Wanneer echter het midden vergeleken wordt met een der beide uitersten, schijnt het ook een uiterste: zooals lauw ten opzichte van warm koud is, en tegenover koud, warm. Zoo worden ook de *Aartsengelen* hoogste engelen genoemd, omdat zij ten opzichte van de Engelen Hoogheden zijn, maar ten opzichte van de Hoogheden zijn zij Engelen. — Volgens Gregorius echter worden ze *Aartsengelen* genoemd, omdat ze voorrang hebben op het koor der Engelen alleen, door het boodschappen van gewichtige tijdingen. Hoogheden daarentegen worden genoemd naar den voorrang op alle hemelsche krachten, die de goddelijke bevelen uitvoeren.

5. De naam *Serafijn* wordt niet alleen gegeven om de liefde, maar om de overmaat van liefde, die in de woorden *gloed* en *hitte* ligt opgesloten. Vandaar dat Dionysius de naam *Serafijn* uitlegt naar de eigenschappen van vuur, dat overmaat van hitte heeft. In het vuur nu kan men drie dingen onderscheiden. Eerstens, de beweging, die zonder onderbreking omhoog gaat. Hierdoor

secundum illud *Psal. 67. [v. 26]*: « *Praeviderunt principes conjuncti psallentibus* ».

AD QUARTUM dicendum quod Archangeli, secundum Dionysium [cap. 9. Coel. Hier.], medii sunt inter Principatus, et Angelos. Medium autem comparatum uni extremo, videtur alterum, in quantum participat naturam utriusque: sicut tepidum respectu calidi est frigidum, respectu vero frigidi est calidum. Sic et Archangeli dicuntur quasi principes angelorum: quia respectu Angelorum sunt principes, respectu vero Principatum sunt angelorum. Secundum Gregorium autem [hom. 34. in Evang.], dicuntur Archangeli ex eo quod principiantur soli ordini Angelorum, quasi magna nuntiantes. Principatus autem dicuntur ex eo, quod principiantur omnibus coelestibus virtutibus divinas iussiones explentibus.

AD QUINTUM dicendum quod nomen Seraphim non imponitur tantum a charitate, sed a charitatis excessu, quem importat nomen ardoris, vel incendi. Unde Dionysius 7. cap. Coel. Hier., exponit nomen Seraphim secundum proprietates ignis, in quo est excessus caliditatis. In igne autem tria possumus considerare. Primo quidem, motum, qui est sursum, et qui est continuus.

wordt aangeduid, dat zij onontkoombaar naar God bewogen worden. — Vervolgens zijn werkvermogen, dat de warmte is. Deze wordt in het vuur niet zonder meer gevonden, maar met zekere felheid, want het dringt in de hoogste mate door, en bereikt het allerkleinste; en ook weer met zekere overmaat van hitte. En hierdoor wordt de werking der engelen aangeduid, die zij met kracht uitoefenen op die hun ondergeschikt zijn, hen insgelijks tot dergelijken gloed opwekkend, en totaal door de hitte zuiverend. — Tenslotte wordt in het vuur de helheid beschouwd. En dit betekent dat deze engelen een ondoofbaar licht in zich dragen, en anderen volmaakt verlichten.

Zoo wordt ook de naam *Cherubijn* gegeven om een bepaalde overmaat van kennis: vandaar wordt deze weergegeven als *volheid van kennis*. En dit verklaart Dionysius met betrekking tot vier dingen: vooreerst wat aangaat het volmaakte God zien; vervolgens wat aangaat de volle ontvangst van het goddelijk licht; ten derde voor zoover zij in God de schoonheid van het heelal beschouwen, die van God voortgekomen is; ten vierde voor zoover zij zelf vol van deze kennis, die ook overdadig over anderen uitstorten.

Per quod significatur, quod inclinabiliter (6) moventur in Deum. Secundo vero, virtutem activam eius, quae est calidum. Quod quidem non simpliciter invenitur in igne, sed cum quadam acuitate, quia maxime est penetrativus in agendo, et pertingit usque ad minima; et iterum cum quadam superexcedenti fervore. Et per hoc significatur actio hujusmodi Angelorum, quam in subditos potenter exercent, eos in sublimen (7) fervorem excitantes, et totaliter eos per incendium purgantes. Tertio consideratur in igne claritas ejus. Et hoc significat quod hujusmodi angeli in seipsis habent inextinguibilem lucem, et quod alios perfecte illuminant. Similiter etiam nomen Cherubim imponitur a quadam excessu scientiae: unde interpretatur plenitudo scientiae, quod Dionysius [cap. 7. Coel. Hier.], exponit quantum ad quatuor: primo quidem, quantum ad perfectam Dei visionem; secundo, quantum ad plenam susceptionem divini luminis; tertio, quantum ad hoc, quod in ipso Deo contemplantur pulchritudinem ordinis rerum a Deo derivatam; quarto, quantum ad hoc, quod ipsi pleni existentes hujusmodi cognitione, eam copiose in alios effundunt.

(6) L.: indeclinabiliter.

(7) L.: similem.

6. Het koor der *Tronen* steekt hierdoor boven de lagere koren uit, dat zij onmiddellijk in God den aard der goddelijke werken kunnen kennen. Maar de Cherubijnen hebben overmaat van kennis, de Serafijnen overmaat van liefdevuur. En ofschoon in deze beide uitmuntende eigenschappen ook dit derde is ingesloten, zijn toch in de eigenschap der Tronen niet beide andere vervat. En daarom wordt het koor der Tronen onderscheiden van dat der Cherubijnen en Serafijnen. Dit is immers alle dingen gemeen, dat de volmaaktheid van het lagere besloten is in de volmaaktheid van het hoogere, maar niet omgekeerd.

Dionysius legt den naam Tronen uit in overeenstemming met den stoffelijken zetel, waarin men vier dingen onderscheidt: vooreerst de plaatsing, omdat zetels boven den grond oprijzen. En zoo rijzen de engelen, die Tronen genoemd worden, op tot dit: de aard der dingen onmiddellijk in God kennen. — Vervolgens wordt in stoffelijke zetels stevigheid gezien, want daarin zit men stevig. Hier is het echter omgekeerd, want de engelen worden zelf door God bevestigd. — Ten derde, de zetel ontvangt den zittende, en deze kan daarin gedragen worden. Zoo ontvangen ook die engelen God in zich, en dragen Hem in zekerin zin naar de

AD SEXTUM dicendum quod ordo Thronorum habet excellentiam prae inferioribus ordinibus in hoc, quod immediate in Deo rationes divinorum operum cognoscere possunt. Sed Cherubim habent excellentiam scientiae; Seraphim vero excellentiam ardoris. Et licet in his duabus excellentiis includatur tertia, non tamen in illa, quae est Thronorum, includuntur aliae dueae. Et ideo ordo Thronorum distinguitur ab ordine Cherubim, et Seraphim. Hoc enim est commune in omnibus, quod excellentia inferioris continetur in excellentia superioris, et non e converso. Exponit autem Dionysius [cap. 7. Coel. Hier.] nomen Thronorum per convenientiam ad materiales sedes. In quibus est quatuor considerare. Primo quidem, situm: quia super terram sedes elevantur. Et sic ipsi Angeli, qui Throni dicuntur, elevantur usque ad hoc, quod in Deo immediate rationes rerum cognoscant. Secundo in materialibus sedibus consideratur firmitas: quia in ipsis aliquis firmiter sedet. Hic autem est e converso: nam ipsi Angeli firmantur per Deum. Tertio, quia sedes suscipit sedentem, et in ea deferri potest. Sic et ipsi (8) Angeli susci-

(8) L.: isti.

lagere. — Ten vierde, zinnebeeldig: de zetels zijn aan één zijde open om den zittende te ontvangen. Zoo zijn ook de engelen door hun promptheid open om God te ontvangen, en Hem te dienen.

VIe ARTIKEL.

Vergelijking der koren onderling.

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat de graduatie der koren verkeerd wordt aangegeven. — 1. De orde der Prelaten schijnt toch de hoogste. Maar de Heerschappijen, Hoogheden (Overheden) en Krachten (Gezagsdragers) zijn, blijkens de namen zelf, in zekeren zin Prelaten. Deze koren moeten dus de hoogste van alle zijn.

2. Hoe nader een koor bij God is, des te hooger is het. Maar het koor der Tronen schijnt toch wel het dichtste bij God: want niets is dichter bij den zittende dan zijn zetel. Dus is het koor der Tronen het allerhoogste.

piunt Deum in seipsis, et eum quodammodo ad inferiores ferunt. Quarto, ex figura: quia sedes ex una parte est aperta ad suscipiendum sedentem. Ita et isti Angeli sunt per promptitudinem aperti ad suscipiendum Deum, et famulandum ipsi.

ARTICULUS VI.

Utrum convenienter gradus ordinum assignentur.

[2. Dist. 9. art. 3; 3 Cont. g. cap. 80; Compend. Theol. cap. 126; ad Ephes. cap. 1. lect. 7; ad Coloss. cap. 1. lect. 4.]

AD SEXTUM sic proceditur. Videtur quod inconvenienter gradus ordinum assignentur. Ordo enim Praelatorum videtur esse supremus. Sed Dominationes Principatus et Potestates ex ipsis nominibus praelationem quamdam habent. Ergo isti ordines debent esse inter omnes supremi.

2. PRÆTEREA, quanto aliquis ordo est Deo propinquior, tanto est superior. Sed ordo Thronorum videtur esse Deo propinquissimus: nihil enim conjungitur propinquius sedenti, quam sua sedes. Ergo ordo Thronorum est altissimus.

3. Wetenschap is eerder dan liefde, en het verstand hooger dan de wil. Dus schijnt het koor der Cherubijnen hooger dan dat der Serafijnen.

4. Gregorius plaatst de Hoogheden boven de Krachten. Dus worden deze niet onmiddellijk boven de Aartsengelen geplaatst, zooals Dionysius zegt.

Daartegenover staat echter, dat Dionysius in de eerste hiérarchie, de Serafijnen als hoogsten, de Cherubijnen als middelsten, de Tronen als laagsten stelt; in de middelste hiérarchie de Heerschappijen als eersten, de Machten als middelsten, de Krachten als laatsten; in de laagste hiérarchie de Hoogheden als eersten, de Aartsengelen als middelsten, de Engelen als laatsten.

LEERSTELLING. — Gregorius en Dionysius stemmen met elkaar overeen in de volgorde der engelenkoren, met verschil van de Hoogheden en Machten. Want Dionysius plaatst de Machten onder de Heerschappijen en boven de Krachten; de Hoogheden echter onder de Krachten en boven de Aartsengelen. Gregorius daarentegen plaatst de Hoogheden tusschen de Heerschappijen en

3. PRÆTEREA, scientia est prior quam amor; et intellectus videtur esse altior, quam voluntas. Ergo et ordo Cherubim videtur esse altior quam ordo Seraphim.

4. PRÆTEREA, Gregorius [hom. 34. in Evang.] ponit Principatus super Potestates. Non ergo collocantur immediate super Archangelos, ut Dionysius dicit [cap. 9. Coel. Hier.].

SED CONTRA est quod Dionysius [cap. 7. Coel. Hier.] ponit in prima quidem hierarchia, Seraphim ut primos, Cherubim ut medios, Thronos ut ultimos; in media vero, Dominationes ut primos, Virtutes ut medios, Potestates ut ultimos; in ultima, Principatus ut primos, Archangelos ut medios, Angelos ut ultimos.

RESPONDEO dicendum quod gradus Angelorum ordinum assignant et Gregorius [hom. 34. in Evang.] et Dionysius [cap. 7. 8. et 9. Coel. Hier.] quantum ad alia quidem convenienter, sed quantum ad Principatus et Virtutes differenter. Nam Dionysius collocat Virtutes sub Dominationibus, et supra Potestates, Principatus autem sub Potestatibus et supra Archangelos. Gregorius autem ponit Principatus in medio Dominationum et Potestatum,

de Krachten; de Machten tusschen de Krachten en de Aartsengelen. En beide groepeeringen kunnen grond hebben in de autoriteit van den Apostel. Deze toch zegt in den *Brief aan de Ephesiërs* (l. 20, 21), als hij de middelste koren naar boven toe opsomt, « dat God Hem », nl. Christus, « heeft doen zetelen aan zijn rechterhand in den hemel, hoog boven alle Hoogheid en Kracht en Macht en Heerschappij »: waarbij hij dus de Machten stelt tusschen de Krachten en de Heerschappijen, naar de groepeering van Dionysius; maar in den *Brief aan de Colossenen* (l. 16), als hij dezelfde koren naar beneden toe opsomt, zegt hij : « *Troonen, Heerschappijen, Hoogheden en Krachten alles is geschapen door Hem en voor Hem* », waarbij hij de Hoogheden stelt tusschen de Heerschappijen en de Krachten, naar de groepeering van Gregorius.

Laten we dus eerst de reden zien van de groepeering van Dionysius. Daarbij bedenke men, dat, zooals boven gezegd is (1e Art.), de eerste hiérarchie den aard der dingen kent in God Zelf; de tweede in de algemeene oorzaken; de derde naar de bepaling der afzonderlijke gevolgen. En daar God het doel is, niet slechts van de bedieningen der engelen, maar van de geheele

Virtutes vero in medio Potestatum et Archangelorum. Et utraque assignatio fulcimentum habere potest ex auctoritate Apostoli. Qui, medios ordines ascendendo enumerans, dicit Ephes. l. [v. 20, 21] quod Deus instituit illum, scilicet Christum, « ad dexteram suam in coelestibus, supra omnem Principatum et Potestatem et Virtutem et Dominationem »: ubi Virtutem ponit inter Potestatem et Dominationem, secundum assignationem Dionysii. Sed ad Coloss. l. [v. 16], enumerans eosdem ordines descendendo, dicitur (1) : « Sive Throni, sive Dominationes, sive Principatus, sive Potestates, omnia per ipsum et in ipso creata sunt »: ubi Principatus ponit medios inter Dominationes et Potestates, secundum assignationem Gregorii.

Primo igitur videamus rationem assignationis Dionysii. In qua considerandum est quod, sicut supra dictum est [art. 1.], prima hierarchia accipit rationes rerum in ipso Deo; secunda vero in causis universalibus; tertia vero secundum determinationem ad speciales effectus. Et quia Deus est finis non solum angelicorum ministeriorum, sed etiam totius creaturae, ad primam

(1) L. : dicit.

schepeling, behoort bij de eerste hiérarchie de beschouwing van dit doel; tot de middelste het algemeene plan van wat te doen staat; tot de laatste de toepassing van het plan op de gevolgen, wat de uitvoering van het werk is. Deze drie dingen worden klaar-blijkelijk bij ieder werk gevonden. En daarom heeft Dionysius, uit den naam der koren hun eigenschappen afleidend, in de eerste hiérarchie die koren geplaatst, wier namen gegeven zijn met betrekking tot God: Serafijnen, Cherubijnen en Tronen. In de middelste hiérarchie plaatste hij die koren, wier namen algemeene leiding of beschikking uitdrukken: nl. Heerschappijen, Machten en Krachten. In de derde hiérarchie stelde hij de koren, wier namen de uitvoering van het werk beduiden: nl. Hoogheden, Engelen en Aartsengelen.

Met betrekking tot het doel kunnen drie dingen gezien worden; want eerst denkt men na over het doel, vervolgens krijgt men vol-komen kennis van het doel; ten derde geeft men zijn streven eraan. Van deze drie is het tweede een toevoeging bij het eerste, het derde bij beide. En omdat God het doel der schepselen is, zooals

hierarchiam pertinet consideratio finis; ad medium vero dispositio universalis de agendis: ad ultimam autem applicatio dispositionis ad effectum, quae est operis executio; haec enim tria manifestum est in qualibet operatione inveniri. Et ideo Dionysius, ex nominibus ordinum proprietates illorum considerans, illos ordines in prima hierarchia posuit, quorum nomina imponuntur per respectum ad Deum: scilicet Seraphim et Cherubim et Thronos. Illos vero ordines posuit in media hierarchia, quorum nomina designant communem quamdam gubernationem sive dispositionem: scilicet Dominationes, Virtutes et Potestates. Illos vero ordines posuit in tertia hierarchia, quorum nomina designant operis executionem: scilicet Principatus, Angelos et Archangelos. In respectu autem ad finem, tria considerari possunt: nam primo, aliquis considerat finem; secundo vero, perfectam finis cognitionem accipit; tertio vero, intentionem suam in ipso defigit; quorum secundum ex additione se habet ad primum, et tertium ad utrumque.

Et quia Deus est finis creaturarum sicut dux est finis exercitus, ut dicitur in 12 Metaphys. potest aliquid simile hujus ordinis considerari in rebus humanis: nam quidam sunt qui hoc habent dignitatis, ut per seipso familiariter accedere possunt ad regem vel ducem; quidam vero super hoc habent, ut etiam secreta ejus cognoscant; alii vero insuper circa ipsum semper inhaerent, quasi ei conjuncti. Et secundum hanc similitudinem accipere

de veldheer het doel van het leger, naar in de *Metaphysica* gezegd wordt, kan men iets dergelijks ook in menschelijke aangelegenheden waarnemen. Sommigen immers hebben de waardigheid, dat zij eigener beweging vertrouwelijk tot den koning of den leider kunnen gaan; anderen hebben bovendien, dat zij zijn geheimen kennen; anderen zijn buitendien blijvend bij hem, als verwanten. En naar deze gelijkenis kunnen we de rangorde der koren uit de eerste hiëarchie kennen. De Tronen toch worden hiertoe opgeheven, dat zij God vertrouwelijk in zich ontvangen in zoover zij in Hem onmiddellijk den aard der dingen kunnen kennen: en dit is het eigene van heel de eerste hiëarchie. De Cherubijnen echter kennen ook op hoogste wijze de geheimen Gods. Maar de Serafijnen munten uit in wat het hoogste van al is, nl. in de vereeniging met God. Zoo wordt dus het koor der Tronen genoemd naar wat gemeen is aan heel de hiëarchie, zooals naar wat gemeen is aan alle hemelgeesten het koor der Engelen wordt genaamd.

Tot het bestuursplan behooren drie dingen, waarvan het eerste is de bepaling van wat gedaan moet worden: en dit is het eigene der Heerschappijen. Vervolgens het vermogen verleenen ter vervulling: dit komt den Machten toe. Het derde is regelen, hoe het

possimus dispositionem in ordinibus (2) primae hierarchiae. Nam Throni elevantur ad hoc, quod Deum familiariter in seipsis recipient, secundum quod rationes rerum in ipso immediate cognoscere possunt: quod est proprium totius primae hierarchiae. Cherubim vero supereminenter divina secreta cognoscunt. Seraphim vero excellunt in hoc quod est omnium supremum, scilicet Deo ipsi uniri. Ut sic ab eo quod est commune toti hierarchiae, denominetur ordo Thronorum, sicut ab eo quod est commune omnibus coelestibus spiritibus, denominatur ordo Angelorum. Ad gubernationis autem rationem tria pertinent. Quorum primum est distinctio eorum quae agenda sunt: quod est proprium Dominationum. Secundum autem est praebere facultatem ad impletendum: quod pertinet ad Virtutes. Tertium autem est ordinare qualiter ea, quae praecepta vel definita sunt, impleri possint, ut aliqui exequantur: et hoc pertinet ad Potestates. Executio autem angelicorum ministeriorum consistit in annuntiando divina. In executione autem cuiuslibet actus, sunt quidam quasi incipientes actionem et alios ducentes.

(2) L.: ordinum.

gebodene of bepaalde vervuld kan worden, opdat anderen het zouden uitvoeren: en dit behoort bij de Krachten.

De uitvoering echter van de bedieningen der engelen bestaat in het boedschappen der goddelijke dingen. In de uitvoering echter van iedere werking, zijn er sommigen die beginnen, en leiding geven aan anderen, zooals bij de zang de voorzangers, en in den krijg degenen die de anderen aanvoeren en leiden: en dit behoort bij de Hoogheden. Anderen zijn er echter, die zonder meer uitvoeren: en dit komt aan de Engelen toe. Anderen daarentegen staan tusschen dezen in, wat, zooals boven gezegd is (vorig Art., 4^r Antw.), aan de Aartsengelen toekomt.

Deze groepeering der koren nu is juist. Altijd immers heeft het toppunt van een lagere orde zekere verwantschap met het laagste punt der hogere: zooals de laagste dieren weinig van de planten verschillen. De hoogste orde is die der goddelijke Personen, die haar eindterm vindt in den H. Geest, die als Liefde voortkomt: hiermede heeft het hoogste koor der eerste hiérarchie, dat naar den gloed der liefde genoemd wordt, enige verwantschap. Het laagste koor der eerste hiérarchie is dat der Tronen, die krachtens hun naam enige verwantschap hebben met de Heerschappijen: want Tronen zijn, naar Gregorius, « *waardoor God zijn oordeelen voltrekt* »: zij ontvangen immers de goddelijke verlichtingen, geschikt om onmiddellijk de tweede hiérarchie, waartoe de schikking

sicut in cantu praecentores, et in bello illi qui alios ducunt et dirigunt: et hoc pertinet ad Principatus. Alii vero sunt qui simpliciter exequuntur: et hoc pertinet ad Angelos. Alii vero medio modo se habent: quod ad Archangelos pertinet, ut supra dictum est [art. praec. ad 4.]. Invenitur autem congrua haec ordinum assignatio. Nam semper summum inferioris ordinis affinitatem habet cum ultimo superioris; sicut infima animalia parum distant a plantis. Primus autem ordo est Divinarum Personarum, qui terminatur ad Spiritum Sanctum, qui est amor procedens: cum quo affinitatem habet supremus ordo primae hierarchiae, ab incendio amoris denominatus. Infimus autem ordo primae hierarchiae est Thronorum, qui ex suo ordine (3) habent quamdam affinitatem cum Dominationibus: nam Throni dicuntur secundum Gregorium [hom. 34. in Evang.] « per quos Deus sua judicia exercet »; accipiunt enim divinas illuminationes per convenientiam ad.

(3) L.: nomine.

der goddelijke diensten behoort, te verlichten. Het koor der Krachten heeft weer zekere verwantschap met het koor der Hoogheden: want aan de Krachten (Gezagdragers) komt het toe bepalingen op te leggen aan de ondergeschikten, en dit verordenen komt ook uit in den naam Hoogheden (Overheden), die de eersten zijn in de uitvoering der goddelijke bedieningen: zij immers presideeren het bestuur van volkeren en rijken, wat het voornaamste is onder de goddelijke bedieningen; want « *het welzijn van een volk is kostelijker dan het welzijn van één mensch* ». Waarom bij Daniël (10. 13) gezegd wordt: « *De vorst van het rijk der Perzen weerstand mij* ».

Ook de groepeering der koren, die Gregorius opstelt, heeft zekere juistheid. Want omdat de Heerschappijen bepalen en bevelen wat tot de goddelijke bedieningen behoort, worden de koren, hun onderworpen, geordend naar de dispositie van degenen, voor wie de goddelijke bedieningen worden uitgeoefend. Zooals echter Augustinus zegt: « *De lichamen worden in zekere orde geregeerd, de lagere door de hogere, en allen door het geestelijk schepsel; en de booze geest door den goeden geest* ». Het eerste

immediate illuminandum secundam hierarchiam, ad quam pertinet dispositio divinorum ministeriorum. Ordo vero Potestatum affinitatem habet cum ordine Principatum: nam cum Potestatum sit ordinem (4) subjectis imponere, haec ordinatio statim in nomine Principatum designatur, qui sunt primi in executione divinorum ministeriorum, utpote praesidentes gubernationi gentium et regnum, quod est primum principium (5) in divinis ministeriis; nam bonum gentis est divinius quam bonum unius hominis. Unde dicitur Dan. 10. [v. 13]: « Princeps regni Persarum resistit (6) mihi ».

Dispositio etiam ordinum, quam Gregorius ponit congruitatem habet. Nam cum Dominationes sint definientes et praecipientes ea quae ad divina ministeria pertinent, ordines eis subjecti disponuntur secundum dispositionem eorum in quos divina ministeria exercentur. Ut autem Augustinus dicit in 3. de Trinitate [cap. 4.], « Corpora quodam ordine reguntur, inferiora

(4) L.: ordinationem.

(5) L.: praecipuum.

(6) L.: restitit.

koor na de Heerschappijen wordt dan dat der Hoogheden gezegd, die ook goede geesten leiden. Dan de Krachten (Gezagsdragers), waardoor de booze geesten bedwongen worden: zooals door de gezagsdragers dezer wereld de boosdoeners bedwongen worden, naar gezegd wordt in den *Brief aan de Romeinen* (13. 3, 4). Hierna komen de Machten, die macht hebben over de lichamelijke natuur in het doen van wonderen. Na dezen de Aartsengelen en de Engelen, die aan de mensen ofwel groote dingen melden boven de rede uitgaand, ofwel geringe, waartoe ook de rede komen kan.

ANTWCORD OP DE BEDENKINGEN. — 1. Voornamer is bij de engelen, dat zij aan God onderworpen zijn, dan dat zij het lagere leiden: het tweede vloeit uit het eerste voort. En dus zijn de koren, naar de leiding genoemd, niet de hoogste, doch eerder die naar het toekeeren tot God genoemd worden.

2. Die Godsnabijheid, in den naam der Tronen aangeduid, komt ook, en verhevener toe aan de Cherubijnen en Serafijnen, zooals gezegd is in de Leerstelling.

3. Zooals boven gezegd is (26^e Kw. 1^e Art.; 27^e Kw. 3^e Art.),

per superiora, et omnia per spiritualem creaturam; et spiritus malus per spiritum bonum ». Primus ergo ordo post Dominationes dicitur Principatum, qui etiam bonis spiritibus principiantur. Deinde Potestates, per quas arcentur mali spiritus: sicut per potestates terrenas arcentur malefactores, ut habetur Rom. 13. [v. 34]. Post quas sunt Virtutes, quae habent potestatem super corporalem naturam in operatione miraculorum. Post quas sunt Angeli et Archangeli, qui nuntiant hominibus, vel magna quae sunt supra rationem, vel parva ad quae ratio se extendere potest.

AD PRIMUM ergo dicendum quod in angelis potius est quod subjiciuntur Deo, quam quod inferioribus praesident: et hoc derivatur ex illo. Et ideo ordines nominati a praelatione non sunt supremi, sed magis ordines nominati a conversione ad Deum.

AD SECUNDUM dicendum quod illa propinquitas ad Deum quae designatur nomine Thronorum, convenit etiam Cherubim et Seraphim, et excellentius, ut dictum est [in corp.].

AD TERTIUM dicendum quod, sicut supra dictum est [q. 26. art. 1;

is er kennis voor zoover het gekende in den kenner is; liefde echter voor zoover de beminnende vereenigd wordt met het beminde. Het hoogere is echter op nobeler wijze in zichzelf dan in het lagere; het lagere echter op nobeler wijze in het hogere dan in zichzelf. En daarom is de kennis van het lagere hooger dan de liefde ervan: de liefde echter van het hogere, en vooral van God, is hooger dan de kennis.

4. Als men zorgvuldig de groepeering der koren volgens Dionysius en Gregorius bestudeert, verschillen ze zakelijk weinig of niets. Gregorius legt de naam Hoogheid hiernaar uit, dat zij goede geesten leiden: en dit komt toe aan de Machten, in zoover in den naam Machten zekere kracht begrepen wordt, die aan de lagere geesten krachtdadigheid verleent om de goddelijke bedieningen uit te oefenen. Daarbij schijnen de Machten volgens Gregorius, hetzelfde te zijn als de Hoogheden volgens Dionysius. Want dit is het eerste in de goddelijke bedieningen: wonderen doen. Hierdoor immers wordt de weg bereid voor de boodschap der Aartsengelen en Engelen.

q. 27. art. 3.], cognitio est secundum quod cognita sunt in cognoscente; amor autem, secundum quod amans unitur rei amatae. Superiora autem nobiliori modo sunt in seipsis quam in inferioribus: inferiora vero nobiliori modo in superioribus quam in seipsis. Et ideo inferiorum quidem cognitio praeminet dilectioni: superiorum autem dilectio, et praecipue Dei, prae-eminet cognitioni.

AD QUARTUM dicendum quod, si quis diligenter consideret dispositiones ordinum secundum Dionysium et Gregorium parum vel nihil differunt, si ad rem referantur. Exponit enim Gregorius Principatum nomen ex hoc, quod bonis spiritibus praesunt: et hoc convenit Virtutibus, secundum quod in nomine Virtutum intelligitur quaedam fortitudo dans efficaciam inferioribus spiritibus ad execunda divina ministeria. Rursus Virtutes secundum Gregorium videntur esse idem quod Principatus secundum Dionysium. Nam hoc est primum in divinis ministeriis, miracula facere: per hoc enim paratur via annuntiationi Archangelorum et Angelorum.

VIIe ARTIKEL.

Blijven de koren na den oordeelsdag?

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat de koren na den oordeelsdag niet blijven. — 1. De Apostel zegt immers, dat « *Christus, als Hij het koningschap aan God en den Vader overdraagt, alle Hoogheid en Kracht zal te niet doen* » (1 Cor. 15. 24). Dit zal zijn bij het laatste einde. Om dezelfde reden zullen dan alle andere koren worden te niet gedaan.

2. Tot de functie der engelenkoren behoort zuivering, verlichting en vervolmaking. Maar na den oordeelsdag zal de eene engel den anderen niet zuiveren, of verlichten, of vervolmaken, omdat zij niet verder in kennis zullen vooruitgaan. Zonder reden zouden dus de engelenkoren blijven.

3. De Apostel zegt van de engelen, dat zij « *allen dienstbare geesten zijn, uitgezonden tot hulp van hen, die de zaligheid zullen beerden* » (Hebr. 1. 14). Hieruit blijkt dat de functies der engelen zoo geregeld zijn, dat de mensen ter zaligheid gebracht worden.

ARTICULUS VII.

Utrum ordines remanebunt post diem judicii.

[2. Dist 11. q. 2. art. 6; 4. Dist 47. q. 1. art. 2. qla 4;
1. Cor. cap. 15. lect. 3.].

AD SEPTIMUM sic proceditur. Videtur quod ordines non remanebunt post diem judicii. Dicit enim Apostolus 1. ad Cor. 15. [v. 24] quod Christus « *evacuabit omnem principatum et potestatem, cum tradiderit regnum Deo et Patri* »: quod erit in ultima consummatione. Pari ergo ratione, in illo statu omnes alii ordines evacuabuntur.

2. PRÆTEREA, ad officium angelorum pertinet purgare, illuminare et perficere. Sed post diem judicii unus angelus non purgabit aut illuminabit aut perficiet alium: quia non proficient amplius in scientia. Ergo frustra ordines angelici remanerent.

3. PRÆTEREA, Apostolus dicit, ad Hebr. 1. [v. 14] de angelis, quod « *omnes sunt administratori spiritus, in ministerium missi propter eos qui haereditatem capiunt salutis* »: ex quo patet quod officia angelorum ordinantur ad hoc, quod homines ad salutem adducantur. Sed omnes electi usque

Maar alle uitverkorenen zullen de zaligheid erlangen uiterlijk op den dag des oordeels. Na den oordeelsdag zullen dus de functies en de koren der engelen niet blijven.

Daartegenover staat echter, dat in het *Boek der Rechters* (5. 20) gezegd wordt: « *De sterren haar orde en loopbaan behoudend* », wat in de *Glossa* uitgelegd wordt van de engelen. Dus zullen de engelen altijd in hun koren blijven.

LEERSTELLING. — In de engelenkoren kunnen twee dingen onderscheiden worden: het gradueele onderscheid en de uitoefening hunner functies. Het onderscheid der graden is bij de engelen volgens verschil van genade en natuur, zooals boven gezegd is (vorig Art.). En deze verschillen zullen altijd in de engelen blijven. Het verschil van natuur kan hun immers niet ontnomen worden zonder dat zij vergaan; verschil van glorie zal ook altijd in hen zijn ten gevolge van het verschil van voorafgaande verdiensten. De uitoefening echter der engelenfuncties zal na den oordeelsdag in zeker opzicht blijven, en in ander opzicht ophouden. Zij zal ophouden voor zoover hun functies dienen om sommigen tot hun doel te geleiden; zij zal echter blijven, voor zoover ze nog

ad diem judicii salutem consequuntur. Non ergo post diem judicii remanebunt officia et ordines angelorum.

SED CONTRA est quod dicitur *Judic.* 5. [v. 20]: « *Stellae manentes in ordine et cursu suo* »: quod exponitur de angelis [in *Glos. interl.*]. Ergo angeli semper in suis ordinibus remanebunt.

RESPONDEO dicendum quod in ordinibus angelicis duo possunt considerari: scilicet distinctio graduum, et executio officiorum. Distinctio autem graduum est in angelis secundum differentiam gratiae et naturae, ut supra dictum est [art. 4.]. Et utraque differentia semper in angelis remanebit. Non enim naturarum differentiae ab eis auferri possent (1), nisi eis corruptis: differentia etiam gloriae erit in eis semper, secundum differentiam meriti praecedentis. Executio autem officiorum angelicorum aliquo modo remanebit post diem judicii, et aliquo modo cessabit. Cessabit quidem.

(1) L.: Non enim posset naturarum differentia ab eis auferri.

noodig is voor de uiteindelijke verkrijging van het doel. Zooals ook de functies van de militaire rangorden anders zijn in den strijd, anders in de overwinning.

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — 1. Hoogheden en Krachten zullen te niet gedaan worden bij het laatste einde, in zoover zij anderen naar het doel leiden: als het doel bereikt is, is het immers niet langer noodig er naar te streven. En deze uitleg is uit de woorden van den Apostel verstaan, daar hij zegt: « *Als Hij het koningschap aan God en den Vader overdraagt* », d.i., als Hij de gelooviggen tot de genieting van God Zelf heeft gebracht.

2. De inwerkingen van engelen op andere engelen moet men opvatten naar gelijkenis der verstandelijke werkingen in ons zelf. In ons nu vindt men vele verstandswerkingen, die onderling geordend zijn als oorzaak en gevolg, zooals wanneer we door vele tusschenredeneeringen geleidelijk tot een bepaalde conclusie komen. Het is echter duidelijk dat de kennis van deze conclusie van alle voorafgaande tusschenredeneeringen afhangt, niet alleen wat betreft het nieuw verkrijgen van kennis, maar ook wat het behoud daarvan aangaat. Een teeken hiervan is, dat als iemand een van die tusschenredeneeringen vergeten heeft, hij wel met betrekking tot die con-

secundum quod eorum officia ordinantur ad perducendum aliquos ad finem: remanebit autem, secundum quod convenit in ultima finis consecutione. Sicut etiam alia sunt officia militarium ordinum in pugna, et in triumpho.

AD PRIMUM ergo dicendum quod Principatus et Potestates evacuabuntur in illa finali consummatione quantum ad hoc, quod alios ad finem perducant: quia consecuto jam fine, non est necessarium tendere in finem. Et haec ratio intelligitur ex verbis Apostoli dicentis, « *Cum tradiderit regnum Deo et Patri* », idest, cum perduxerit fideles ad fruendum ipso Deo.

AD SECUNDUM dicendum quod actiones angelorum super alios angelos considerandae sunt secundum similitudinem actionum intelligibilium, quae sunt in nobis. Inveniuntur autem in nobis multae intelligibiles actiones quae sunt ordinatae secundum ordinem causae et causati; sicut cum per multa media gradatim in unam conclusionem devenimus. Manifestum est autem quod cognitio conclusionis dependet ex omnibus mediis praecedentibus, non solum quantum ad novam acquisitionem scientiae, sed etiam quantum ad scientiae conservationem. Cujus signum est quod, si quis obliteraretur aliquod

clusie een meaning of geloof hebben kan, maar bij gebrek aan kennis van de oorzakenreeks, geen wetenschap. — Omdat dus de lagere engelen den aard der goddelijke werken kennen door het licht der hogere engelen, hangt hun kennis af van het licht der hogeren, niet alleen wat aangaat het nieuw verkrijgen, maar ook wat het behoud betreft. Ofschoon dus de lagere engelen na het oordeel niet meer vooruitgaan in de kennis der dingen, wordt hiermee toch niet uitgesloten, dat zij door de hogeren verlicht worden.

3. Ofschoon na den oordeelsdag de mensen niet langer meer tot de zaligheid geleid behoeven te worden, zullen toch degenen, die het heil bereikt hebben, de een of andere verlichting verkrijgen door functies der engelen.

VIIIe ARTIKEL.

Worden de mensen opgenomen in de koren der engelen?

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat de mensen niet opge-

praecedentium mediorum, opinionem quidem vel fidem de conclusione posset habere, sed non scientiam, ordine causarum ignorato. Sic igitur, cum inferiores angeli rationem divinorum operum cognoscant per lumen superiorum angelorum, dependet eorum cognitio ex lumine superiorum, non solum quantum ad novam acquisitionem scientiae, sed etiam quantum ad cognitionis conservationem. Licet ergo post judicium non proficiant inferiores angeli in cognitione aliquarum rerum, non tamen propter hoc excluduntur (2) quin a superioribus illuminentur.

AD TERTIUM dicendum quod, etsi post diem judicii homines non sint ulterius ad salutem adducendi per ministerium angelorum; tamen illi qui jam salutem erunt consecuti, aliquam illustrationem habebunt per angelorum officia.

ARTICULUS VIII.

Utrum homines assumantur ad ordines angelorum.

[2. Dist. 9. art. 8.].

AD OCTAVUM sic proceditur. Videtur quod homines non assumantur ad

(2) L.: excluditur.

nomen worden in de koren der engelen. — 1. De menschelike hiérarchie immers staat onder de laagste der hemelsche hiérarchieën, zooals de laagste onder de middelste, en de middelste onder de hoogste. Maar de engelen der laagste hiérarchie worden nooit naar de middelste of de hoogste overgebracht. Dus worden evenmin de mensen overgebracht naar de koren der engelen.

2. Aan de koren der engelen komen functies toe als beschermen, wonderen doen, duivels bedwingen, e.d., die niet overeen schijnen te stemmen met de (natuur van de) zielen der heiligen. Dus worden deze ook niet overgebracht naar de koren der engelen.

3. Zooals de goede engelen tot het goede opwekken, zoo verleiden de duivels tot het kwaad. Maar het is dwaalleer te zeggen, dat de zielen der slechte mensen in duivels veranderd worden: dit toch veroordeelt Chrysostomus. Het schijnt dus dat de zielen der heiligen niet worden overgebracht naar de koren der engelen.

Daartegenover staat echter, dat de Heer van de Heiligen zegt, dat « *zij zullen zijn als engelen in den hemel* » (*Matth. 22. 30*).

LEERSTELLING. — Zooals boven gezegd is (4^e en 7^e Art.),

ordines angelorum. Hierarchia enim humana continetur sub infima hierarchiarum coelestium, sicut infima sub media, et media sub prima. Sed angeli infimae hierarchiae numquam transferentur in medium aut in primam. Ergo neque homines transferentur ad ordines angelorum.

2. **PRÆTEREA**, ordinibus angelorum aliqua officia competit, utpote custodire, miracula facere, daemones arcere; et hujusmodi, quae non videntur convenire animabus sanctorum. Ergo non transferentur ad ordines angelorum.

3. **PRÆTEREA**, sicut boni angeli inducunt ad bonum, ita daemones inducunt ad malum. Sed erroneum est dicere quod animae hominum malorum convertantur in daemones: hoc enim Chrysostomus reprobat, super Matth. [hom. 28.]. Ergo non videtur quod animae sanctorum transferantur ad ordines angelorum.

SED CONTRA est quod Dominus dicit Matth. 22. [v. 30] de sanctis, quod « *erunt sicut angeli Dei in coelo* ».

RESPONDEO dicendum quod, sicut supra dictum est [art. 4. 7.], ordines

worden de koren der engelen onderscheiden naar den aard van hun natuur en de gaven der genade. Beschouwt men de engelenkoren dus uitsluitend naar den graad der natuur, dan kunnen de menschen op geen enkele wijze in de koren der engelen opgenomen worden: want altijd zal het onderscheid der naturen blijven. En hierop lettend, hebben sommigen gezegd, dat de menschen op geen enkele wijze met de engelen gelijkgesteld kunnen worden. Maar dit is dwaalleer: in strijd met de belofte van Christus, die volgens *Lucas* (20. 36) gezegd heeft, dat « *de kinderen der verrijzenis gelijk zullen zijn aan de engelen in den hemel* ». Met betrekking tot de koren als zoodanig is, wat van den kant van de natuur is slechts materieel, maar vervolledigend is wat van den kant der genadegaven komt, en dit hangt af van Gods vrijgevigheid, niet van de natuur. En daarom kunnen de menschen door de genadegaven zooveel glorie verdienen, dat zij aan de engelen der afzonderlijke koren gelijk worden. En dit is, dat de menschen opgenomen worden in de koren der engelen.

Sommigen echter beweren, dat niet allen, die zalig worden, tot de koren der engelen opgenomen worden, maar slechts de maagden of de volmaakten; de overigen zullen hun eigen koor uitmaken, als staande tegenover gansch de engelenschaar. — Maar dit is tegen *Augustinus*, die zegt, dat « *er geen twee scharen zullen zijn, der*

angelorum distinguuntur et secundum conditionem naturae, et secundum dona gratiae. Si ergo considerentur angelorum ordines solum quantum ad gradum naturae, sic homines nullo modo assumi possunt ad ordines angelorum: quia semper remanebit naturarum distinctio. Quam quidam considerantes, posuerunt quod nullo modo homines transferri possunt ad aequalitatem angelorum. Quod est erroneum: repugnat enim promissioni Christi, dicentis, Lucae 20. [v. 36], quod « filii resurrectionis erunt aequales angelis in coelis ». Illud enim quod est ex parte naturae, se habet ut materiae in ratione ordinis: completivum vero est quod est ex dono gratiae quae dependet ex liberalitate Dei, non ex ordine naturae. Et ideo per donum gratiae homines mereri possunt tantam gloriam, ut angelis aequentur secundum singulos angelorum gradus. Quod est homines ad ordines angelorum assumi. Quidam tamen dicunt quod ad ordines angelorum non assumuntur omnes qui salvantur, sed soli virgines vel perfecti; alii vero suum ordinem constituent, quasi condivisum toti societati angelorum. Sed hoc est contra Augustinum, qui dicit 12. de Civ. Dei [cap. 9.], quod « non erunt duae societates

engelen en der mensen, maar één: omdat aller zaligheid bestaat in het aanhangen van den eenen God ».

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — De genade wordt aan de engelen in verhouding tot de natuur gegeven; maar zoo is het, gelijk boven gezegd is (4e Art.; 62e Kw. 6e Art.), niet bij de mensen. Zooals dus de lagere engelen niet tot den natuurlijken graad der hogerden kunnen overgebracht worden, zoo ook niet tot dien der genade. De mensen kunnen echter opstijgen tot dien der genade, niet echter tot den natuurlijken graad.

2. De engelen staan naar de orde der natuur tusschen God en ons in. Vandaar dat naar de algemeene wet niet alleen de menschelike aangelegenheden, maar alle lichamelijke dingen door hen beheerd worden. De heilige mensen echter zijn, ook na dit leven, van dezelfde natuur als wij. Daarom beheeren zij naar de algemeene wet geen menschelike belangen, « noch mengen zij zich in de aangelegenheden der levenden », zooals Augustinus zegt. — Maar door bijzondere toelating wordt soms aan sommige heiligen, bij hun leven of na den dood, toegestaan dergelijke functies te verrichten door het doen van wonderen, of bedwingen van duivels of iets dergelyks, naar Augustinus in hetzelfde werk zegt.

hominum et angelorum, sed una: quia omnium beatitudo est adhaerere uni Deo ».

AD PRIMUM ergo dicendum quod gratia angelis datur secundum proportionem naturalium; non autem sic est de hominibus, ut supra dictum est [art. 4; q. 62. art. 6.]. Et ideo sicut inferiores angeli non possunt transferri ad naturalem gradum superiorum, ita nec ad gratuitum. Homines vero possunt ad gratuitum descendere, sed non ad naturale.

AD SECUNDUM dicendum quod angeli secundum naturae ordinem medii sunt inter nos et Deum. Et ideo secundum legem communem, per eos administrantur non solum res humanae, sed etiam omnia corporalia. Homines autem sancti, etiam post hanc vitam sunt ejusdem naturae nobiscum. Unde secundum legem communem, non administrant humana, « nec rebus vivorum intersunt », ut Augustinus dicit in lib. de Cura pro mortuis agenda [cap. 13. 16.]. Ex quadam tamen speciali dispensatione interdum aliquibus sanctis conceditur, vel vivis vel mortuis, hujusmodi officia exercere, vel miracula faciendo vel daemones arcendo, vel aliquid hujusmodi; sicut Augustinus in eodem libro dicit [cap. 16.].

3. Dat de mensen verwezen worden tot de straf der duivels, is geen dwaalleer, maar sommigen hebben dwalend gehouden, dat de duivels niets anders zijn dan de zielen der overledenen. En dit is wat Chrysostomus veroordeelt.

AD TERTIUM dicendum quod homines ad poenam daemonum transferri, non est erroneum: sed quidam erronee posuerunt daemones nihil aliud esse quam animas defunctorum. Et hoc Chrysostomus reprobat.

HONDERD EN NEGENDE KWESTIE.

DE RANGORDE DER SLECHTE ENGELEN.

(*Vier Artikelen.*)

Vervolgens dient ook de rangorde der slechte engelen beschouwd te worden. En hieromtrent stellen we vier vragen:

1. Zijn er ook duivenenkoren?
2. Is er leiderschap bij hen?
3. Verlicht de een den ander?
4. Zijn zij onderworpen aan de leiding der goede engelen?

I^e ARTIKEL.

Zijn er ook duivenenkoren?

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat er geen koren zijn bij de duivels. — 1. Orde behoort immers tot het wezen van het goede,

QUAESTIO CIX.

DE ORDINATIONE MALORUM ANGELORUM, IN QUATUOR ARTICULOS DIVISA.

Deinde considerandum est de ordinatione malorum angelorum.

Et circa hoc quaeruntur quatuor: 1. Utrum ordines sint in daemonibus. — 2. Utrum in eis sit praelatio. — 3. Utrum unus illuminet alium. — 4. Utrum subjiciantur praelationibus bonorum angelorum.

ARTICULUS I.

Utrum ordines sint in daemonibus.

[2. Dist. 6. q. 1. art. 4; 4. Dist. 47. q. 1. art. 2. qla. 4;
Ephe. cap. 6. lect. 3.]

AD PRIMUM sic proceditur. Videtur quod ordines non sint in daemonibus. Ordo enim pertinet ad rationem boni sicut et modus et species, ut Augustinus

zoals ook wijze en soort, naar Augustinus zegt; en omgekeerd behoort de wanorde tot het wezen van het kwaad. Maar onder de goede engelen is geen wanorde, dus zijn er bij de booze geesten geen orden (koren).

2. De engelenkoren behooren tot hiérarchieën. Maar de duivels staan niet onder eenige hiérarchie, die heilig bestuur is, want zij zijn van iedere heiligeheid ontdaan. Dus zijn er bij de duivels geen koren.

3. De duivels zijn, naar algemeen gezegd wordt, uit de verschillende engelenkoren uitgestoten. Als men dus van sommige duivels zegt, dat zij tot een koor behooren, omdat ze daarvan uitgestoten zijn, schijnt men hen ook de namen der afzonderlijke koren te moeten geven. Maar nooit leest men, dat ze Serafijnen, Tronen of Heerschappijen genoemd worden. Dus a pari : ze behooren tot geen koren.

Daartegenover staat echter wat de Apostel zegt: « *Onze strijd gaat tegen Hoogheden en Krachten tegen wereldbeheerschers dezer duisternis* » (*Eph. 6. 12*).

LEERSTELLING. — Zooals reeds gezegd is (108^e Kw. 4^e, 7^e,

dicit in libro de Natura boni [cap. 3.] ; et e contrario inordinatio pertinet ad rationem mali. Sed in bonis angelis nihil est inordinatum. Ergo in malis angelis non sunt aliqui ordines.

2. **PRÆTEREA**, ordines angelici sub aliqua hierarchia continentur. Sed daemones non sunt sub aliqua hierarchia, quae est sacer principatus: cum ab omni sanctitate sint vacui. Ergo in daemonibus non sunt ordines.

3. **PRÆTEREA**, daemones de singulis ordinibus angelorum ceciderunt, ut communiter dicitur. Si ergo aliqui daemones dicuntur esse alicujus ordinis, quia de illo ordine ceciderunt; videtur quod deberent eis attribui nomina singulorum ordinum. Numquam autem invenitur, quod dicantur Seraphim, vel Throni, vel Dominationes. Ergo, pari ratione, non sunt in aliquibus ordinibus.

SED CONTRA est quod Apostolus dicit ad Ephes. ult. [v. 12], quod « est nobis collectatio adversus principes et potestates, adversus mundi rectores tenebrarum harum ».

RESPONDEO dicendum quod, sicut jam dictum est [art. 4. 7. et 8.

8^e Art.), wordt een engelenkoor gezien zoowel naar den natuurlijken graad als naar den graad der genade. Er is echter een dubbele staat van genade: de onvolmaakte, welke de staat der verdienste is; en de volmaakte, welke de staat der volkomen heerlijkheid is. Beziet men dus de engelenkoren naar de volmaaktheid der glorie, dan zijn de duivels niet in de koren der engelen, noch waren zij ooit daarin. Beziet men ze echter van den kant der onvolkomen genade, dan waren de duivels eenmaal in de koren der engelen, maar zijn eruit gestooten; volgens hetgeen we boven gesteld hebben (62^e Kw. 3^e Art.), dat alle engelen in genade geschapen zijn. Als men daarentegen de koren beziet naar wat van natuurwege is, dan zijn de duivels nog daarin, want ze hebben de natuurgaven niet verloren, zooals Dionysius zegt.

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — 1. Zooals boven gezegd is (49^e Kw. 3^e Art.), kan wel het goede zonder kwaad gevonden worden, maar niet het kwade zonder goed. Vandaar dat de duivels, voor zover zij een goede natuur hebben, geordend zijn.

2. De ordening der duivels is, bezien van den kant van God uit, die ordent, heilig: Hij gebruikt de demonen om zijnentwille. Maar

praec. q.], ordo angelicus consideratur et secundum gradum naturae, et secundum gradum gratiae. Gratia vero habet duplicum statum: scilicet imperfectum, qui est status merendi; et perfectum, qui est status gloriae consummatae. Si ergo considerentur ordines angelici quantum ad perfectiōnem gloriae, sic daemones neque sunt in ordinibus angelicis, neque unquam fuerunt. Si autem considerentur quantum ad id, quod est gratiae imperfectae, sic daemones fuerunt quidem aliquando in ordinibus angelorum, sed ab eis ceciderunt, secundum illud, quod supra posuimus [q. 62. art. 3.], omnes angelos in gratia creatos fuisse. Si autem considerentur quantum ad id quod est naturae, sic adhuc sunt in ordinibus: quia data naturalia non amiserunt, ut Dionysius dicit [cap. 4. de Div. Nom.].

AD PRIMUM ergo dicendum quod bonum potest inveniri sine malo; sed malum non potest inveniri sine bono, ut supra habitum est [q. 49. art. 3.]. Et ideo daemones, inquantum habent naturam bonam, ordinati sunt.

AD SECUNDUM dicendum quod ordinatio daemonum, si consideretur ex parte Dei ordinantis, est sacra: utitur enim daemonibus propter seipsum.

van den kant van den wil der duivels is zij niet heilig, omdat zij hun natuur misbruiken tot het kwaad.

3. De naam Serafijnen is ontleend aan den gloed der liefde, die der Tronen aan de Inwoning Gods, die der Heerschappijen geeft zekere vrijheid aan: dit alles staat tegenover de zonde. Vandaar dat dergelijke namen niet aan de zondige engelen gegeven worden.

IIe ARTIKEL.

Is er leiderschap bij hen?

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat er bij de duivels geen leiderschap bestaat. — 1. Iedere leiding is immers volgens orde der gerechtigheid. Maar de duivels zijn volkomen aan de rechtvaardigheid ontvallen. Dus is er bij hen geen leiding.

2. Waar geen onderwerping en gehoorzaamheid is, daar is geen leiding. Deze echter kunnen niet bestaan zonder eendracht, die bij de duivels niet is, naar het woord uit het *Boek der Spreuken* (13. 10): « *Onder hoogmoedigen zijn immer twisten* ». Dus is er bij de duivels geen leiding.

Sed ex parte voluntatis daemonum, non est sacra: quia abutuntur sua natura ad malum.

AD TERTIUM dicendum quod nomen Seraphim imponitur ab ardore charitatis, nomen autem Thronorum ab inhabitacione divina, nomen autem Dominationum importat libertatem quamdam: quae omnia opponuntur peccato. Et ideo peccantibus angelis hujusmodi nomina non attribuuntur.

ARTICULUS II.

Utrum in daemonibus sit praelatio.

[Supr. q. 63. art. 8; 2. Dist. 6. q. 1. art. 4; 4. Dist. 47. art. 2. qla. 4.]

• AD SECUNDUM sic proceditur Videtur quod in daemonibus non sit praelatio. Omnis enim praelatio est secundum aliquem ordinem justitiae. Sed daemones totaliter a justitia ceciderunt .Ergo in eis non est praelatio.

2. PRÆTEREA, ubi non est obedientia et subjectio, non est praelatio. Haec autem sine concordia esse non possunt; quae in daemonibus nulla est, secundum illud Prov. 13. [v. 10]: « Inter superbos semper sunt jurgia ». Ergo in daemonibus non est praelatio.

3. Als er leiding bij hen is, behoort deze ofwel bij hun natuur, ofwel bij hun schuld of bij hun straf. Niet echter bij hun natuur: want onderwerping en dienstbaarheid is niet van nature, maar gevolg van de zonde. Ook behoort zij niet bij schuld of straf: want dan zouden de hogere engelen, die zwaarder zondigden, aan de lagere onderworpen zijn. Er is dus geen leiding onder de duivelen.

Daartegenover staat echter, wat de *Glossa op den Eersten Brief aan de Corinthiërs* (15. 24) heeft: « *Zoolang de wereld duurt, zullen engelen engelen leiden, mensen mensen, en duivels duivels* ».

LEERSTELLING. — Daar de werking naar de natuur der dingen is, moeten de werkingen van dingen, welker natuur onderling geordend is, ook geordend zijn, zooals blijkt uit de stoffelijke dingen: daar de lagere lichamen in natuurlijke orde staan onder de hemellichamen, zijn hun werkingen en bewegingen ondergeschikt aan de werkingen en bewegingen der hemellichamen. Nu is uit het bovenstaande (vorig Art.) duidelijk, dat sommige duivels in natuurlijke orde onder andere staan. Vandaar dat ook hun

3. **PRÆTEREA**, si in eis est aliqua praelatio, aut hoc pertinet ad eorum naturam, aut ad eorum culpam vel poenam. Sed non ad eorum naturam: quia subjectio et servitus non est ex natura, sed est ex peccato subsecuta. Nec pertinet ad culpam vel poenam: quia sic superiores daemones, qui magis peccaverunt, inferioribus subderentur. Non ergo est praelatio in daemonibus.

SED CONTRA est, quod dicit Glossa [ord. ad v. 24] 1. Ccr. 15.: « Quamdiu durat mundus, angeli angelis, homines hominibus, et daemones daemonibus praesunt ».

RESPONDEO dicendum quod cum actio sequatur naturam rei, quorumcumque naturae sunt ordinatae, oportet quod etiam actiones sub invicem ordinentur. Sicut patet in rebus corporalibus: quia enim inferiora corpora naturali ordine sunt infra corpora coelestia, actiones et motus eorum subduntur actionibus et motibus coelestium corporum. Manifestum est autem ex praemissis [art. praec.], quod daemonum quidam naturali ordine sub aliis

werkingen aan de werkingen der hoogeren ondergeschikt zijn. En dit is wat de idee van leiderschap maakt, dat nl. de werking van den ondergeschikte aan de werking van den leider ondergeschikt is. Zoo vraagt dus de natuurlijke rangorde onder de duivels, dat er leiderschap bij hen is. — Dit stemt overigens overeen met de goddelijke Wijsheid, die niets in het gansche heelal ongeordend liet, maar zooals in het *Boek der Wijsheid* (8. 1) gezegd wordt, « *in kracht reikt van grens tot grens, en alles met zachtheid ordent* ».

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — 1. Het leiderschap bij de duivels berust niet op hun gerechtigheid, maar op de Gerechtigheid Gods, die alles ordent.

2. De eendracht der duivels, waardoor sommige anderen gehoorzamen, is niet uit vriendschap, die zij onderling zouden hebben, maar uit gemeenschappelijke boosheid, waardoor ze de mensen haten, en Gods Gerechtigheid bestrijden. Het is immers ook eigen aan slechte mensen, dat zij zich, om hun eigen boosheid te volvoeren, aansluiten bij, en onderwerpen aan degenen, die hunns inziens machtiger zijn.

constituuntur. Unde ei actiones eorum sub actionibus superiorum sunt. Et hoc est quod rationem praelationis facit, ut scilicet actio subditi subdatur actioni praelati. Sic igitur ipsa naturalis dispositio daemonum requirit quod sit in eis praelatio. Convenit enim (1) hoc divinae sapientiae, quae nihil in universo inordinatum relinquit, quae « attingit a fine usque ad finem fortiter, et disponit omnia suaviter », ut dicitur Sap. 8. [v. 1].

AD PRIMUM ergo dicendum quod praelatio daemonum non fundatur super eorum justitia, sed super justitia Dei cuncta ordinantis.

AD SECUNDUM dicendum quod concordia daemonum, qua quidam alii obediunt, non est ex amicitia quam inter se habeant; sed ex communi nequitia, qua homines odiunt, et Dei justitiae repugnant. Est enim proprium hominum impiorum ut eis se adjungant et subjiciant, ad propriam nequitiam exequandam, quos potentiores (2) viribus vident.

(1) L.: etiam.

(2) L.: potiores.

3. De duivels zijn van nature niet gelijk, zoodat onder hen een natuurlijk leiderschap is, wat bij de mensen, die van nature gelijk zijn, niet het geval is. Dat echter de lageren aan de hogeren ondergeschikt zijn, komt den hogeren niet ten goede, maar eerder ten kwade: want daar kwaad doen in hooge mate tot de ellende bijdraagt, is leiding hebben bij het kwade, ellendiger zijn.

III ARTIKEL.

Verlicht de een den ander?

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat er bij de duivels verlichting is. — 1. Verlichting immers bestaat in bekendmaking der waarheid. Maar de eene duivel kan den ander een waarheid bekendmaken, want de hogere genieten een grotere scherpte van natuurlijk inzicht. Dus kunnen de hogere duivels de lagere verlichten.

2. Een lichaam, dat overvloeit van licht, kan een lichaam, dat gebrek aan licht heeft, verlichten, zooals de zon de maan. Maar de hogere duivels zijn in groter overvloed aan het natuurlijk licht deelachtig. Dus schijnen zij de lagere te kunnen verlichten.

AD TERTIUM dicendum quod daemones non sunt aequales secundum naturam: unde in eis est naturalis praelatio. Quod in hominibus non contingit, qui natura sunt pares. Quod autem superioribus inferiores subdantur: non est ad bonum superiorum, sed magis ad malum eorum: quia cum mala facere maxime ad miseriam pertineat, praeesse in malis est esse magis miserum.

ARTICULUS III.

Utrum in daemonibus sit illuminatio.

AD TERTIUM sic proceditur. Videtur quod in daemonibus sit illuminatio. Illuminatio enim consistit in manifestatione veritatis. Sed unus daemon potest alteri veritatem manifestare: quia superiores magis acumine naturalis scientiae vigent. Ergo superiores daemones possunt inferiores illuminare.

2. PRÆTEREA, corpus quod superabundat lumine, potest illuminare corpus, quod in lumine deficit; sicut sol lunam. Sed superiores daemones magis abundant in participatione luminis naturalis. Ergo videtur, quod superiores daemones possunt inferiores illuminare.

Daartegenover staat echter, dat, zooals boven gezegd, verlichting samengaat met zuivering en vervolmaking. Maar zuiveren komt aan de duivels niet toe naar het woord uit het *Boek Ecclesiasticus* (34. 4) : « *Wat zal gezuiverd worden door een onzuivere?* » Dus komt hun ook niet toe te verlichten.

LEERSTELLING. — Bij de duivels kan in eigenlijken zin geen verlichting zijn. Boven is immers gezegd (107^e Kw. 2^e Art.), dat verlichting in eigenlijken zin de bekendmaking van een waarheid is, voor zoover deze een orde zegt tot God, die ieder verstand verlicht. Een andere bekendmaking der waarheid kan bestaan in het spreken, zooals wanneer de eene engel den anderen zijn gedachte bekendmaakt. De perversiteit echter der duivels brengt mee, dat de een niet bedoelt den ander op God te richten, maar eerder hem van de orde tot God af te trekken. Vandaar verlicht de eene duivel den ander niet, maar de een kan bij wijze van gesprek aan den ander zijn gedachten doen kennen.

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — 1. Niet iedere bekendmaking einer waarheid heeft het karakter van verlichting, maar alleen zooals gezegd.

SED CONTRA, illuminatio cum purgatione est et perfectione, ut supra dictum est [q. 106. art. 1. arg. sed. contr.; art. 2. ad 1.]. Sed purgare non convenit daemonibus; secundum illud Eccli. 34. [v. 4]: « Ab immundo quid mundabitur? » Ergo etiam neque illuminare.

RESPONDEO dicendum quod in daemonibus non potest esse illuminatio proprie. Dictum est enim supra [q. 107. art. 2.], quod illuminatio proprie est manifestatio veritatis, secundum quod habet ordinem ad Deum, qui illuminat omnem intellectum. Alia autem manifestatio veritatis potest esse locutio; sicut cum unus angelus alteri suum conceptum manifestat. Perversitas autem daemonum hoc habet, quod unus alium non intendit ordinare ad Deum, sed magis ab ordine divino abducere. Et ideo unus demon alium non illuminat; sed unus alio suum conceptum per modum locutionis intimare potest.

AD PRIMUM ergo dicendum quod non quaelibet manifestatio habet rationem illuminationis, sed solum quae dicta est [in corp.].

2. Wat de dingen betreft, die tot de natuurlijke kennis behooren, is geen bekendmaking der waarheid noodig noch bij de engelen noch bij de duivels: want, zooals boven gezegd is (55^e Kw. 2^e Art.; 58^e Kw. 2^e Art.; 79^e Kw. 2^e Art.), kenden zij onmiddellijk vanaf hun ontstaan alles wat tot de natuurlijke kennis behoort. Vandaar kan de grootere volheid van natuurlijk licht in de hogere duivels, geen grond voor verlichting uitmaken.

IV ARTIKEL.

Zijn ze onderworpen aan de leiding der goede engelen?

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat de goede engelen geen leiderschap hebben over de booze. — 1. Het leiderschap immers bij de engelen wordt vooral gezien naar de verlichting. Maar de booze engelen worden, daar ze duisternis zijn, niet verlicht door de goede. Dus hebben de goede engelen geen leiding over de booze.

2. Wat door ondergeschikten verkeerd gebeurt, schijnt tot

AD SECUNDUM dicendum quod secundum ea quae ad naturalem cognitionem pertinent, non est necessaria manifestatio veritatis neque in angelis neque in daemonibus: quia, sicut supra dictum est [q. 55. art. 2; q. 58. art. 2; q. 79. art. 2.], statim a principio suae conditionis omnia cognovērunt quae ad naturalem cognitionem pertinent. Et ideo major plenitudo naturalis luminis quae est in superioribus daemonibus, non potest esse ratio illuminationis.

ARTICULUS VI.

Utrum boni angeli habeant praelationem super malos.

AD QUARTUM sic proceditur. Videtur quod boni angeli non habeant praelationem super malos. Praelatio enim angelorum praecipue attenditur secundum illuminationes. Sed mali angeli, cum sint tenebrae, non illuminantur a bonis. Ergo boni angeli non sunt praelati (1) super malos.

2. PRÆTEREA, ad negligentiam praesidentis pertinere videntur ea quae

(1) L.: non habent praelationem.

onachtzaamheid van den leider teruggebracht te worden. Maar de duivels doen veel kwaad. Als zij dus aan de leiding der goede engelen onderworpen zijn, schijnt er bij de goede engelen enige onachtzaamheid te bestaan. Dat is niet juist.

3. Zooals boven gezegd is (2^e Art.), volgt het leiderschap bij de engelen de natuurlijke volgorde. Maar als de duivels, naar algemeen gezegd wordt, uit de afzonderlijke koren zijn uitgeworpen, zijn vele duivels in natuurlijke orde hooger dan vele goede engelen. De goede engelen hebben dus geen leiding over alle booze.

Daartegenover staat echter, dat naar Augustinus zegt, « *de zondige en ontrouwe levensgeest beheerscht wordt door den verstandigen, vromen en gerechten levensgeest.* » — En Gregorius zegt, dat « *Krachten genoemd worden, de engelen aan wier jurisdictie de legenstrevende krachten onderworpen zijn* ».

LEERSTELLING. — Heel de orde van leiderschap is allereerst en oorspronkelijk in God, en wordt door de schepselen gedeeld naar mate zij dichter staan bij God: die schepselen immers hebben invloed op andere, die volmaakter en God meer nabij zijn. De hoogste volmaaktheid, waardoor men tevens God het dichtst

per subditos male fiunt. Sed daemones multa mala faciunt. Si igitur subsunt praelationibus bonorum angelorum, videtur in angelis bonis esse aliqua negligentia. Quod est inconveniens.

3. **PRÆTEREA**, praelatio angelorum sequitur naturae ordinem, ut supra dictum est [art. 2.]. Sed si daemones de singulis ordinibus ceciderunt, ut communiter dicitur, multi daemones multis bonis angelis sunt superiores ordine naturae. Non ergo boni angeli praelationem habent super omnes malos.

SED CONTRA est quod Augustinus dicit 3. de Trin. [cap. 4.], quod « *spiritus vitae desertor atque peccator regitur per spiritum vitae rationalem, pium et justum* ». Et Gregorius dicit [hom. 34. in Evang.], quod « *Protestates sunt angeli quorum ditioni virtutes adversea subiectae sunt* ».

RESPONDEO dicendum quod totus ordo praelationis primo et originaliter est in Deo, et participatur a creaturis secundum quod Deo magis approximant: illae enim creaturae super alias influentiam habent, quae sunt perfectiores et Deo propinquiores. Maxima autem perfectio, et per quam

nabijkomt, is die der schepselen, welke God genieten, zooals de heilige engelen: van die volmaaktheid zijn de duivels beroofd. En daarom hebben de goede engelen leiding over de booze, en worden deze door hen beheerscht.

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — 1. Vele van de goddelijke mysterien worden door de heilige engelen aan de duivels geopenbaard, daar de goddelijke Gerechtigheid eischt, dat door de duivels sommige dingen gebeuren ofwel tot straf der boozen ofwel tot oefening der goeden: zooals ook bij menschelijke aangelegenheden de bijzitters van den rechter aan de beulen zijn uitspraak bekend maken. Als dergelijke openbaringen gezien worden met betrekking tot de engelen, die ze doen, zijn het verlichtingen, daar zij ze op God richten. Maar van den kant van de duivels zijn het geen verlichtingen, omdat zij ze niet op God richten, maar op de vervulling van hun eigen boosheid.

2. De heilige engelen zijn de bedienaars van de goddelijke Wijsheid. Zooals dus de goddelijke Wijsheid toelaat, dat er door booze engelen of mensen kwaad gebeurt, om het goede, dat Hij

maxime Deo appropinquatur. est creaturarum fruentium Deo, sicut sunt sancti angeli: qua perfectione daemones privantur. Et ideo boni angeli super malos praelationem habent, et hi (2) per eos reguntur.

AD PRIMUM ergo dicendum quod per sanctos angelos multa de divinis mysteriis daemonibus revelantur, cum divina justitia exigit ut per daemones aliqua fiant vel ad punitionem malorum vel ad exercitationem bonorum: sicut in rebus humanis assores judicis revelant tortoribus ejus sententiam. Hujusmodi autem revelationes, si ad angelos revelantes comparentur, illuminationes sunt: quia ordinant eas ad Deum. Ex parte vero daemonum, non sunt illuminationes: quia eas in Deum non ordinant, sed ad expletionem propriae iniquitatis.

AD SECUNDUM dicendum quod sancti angeli sunt ministri divinae sapientiae. Unde sicut divina sapientia permittit aliqua mala fieri per malos ange-

(2) L. om.: hi.

daaruit voortbrengt, zoo verhinderen ook de goede engelen de booze niet geheel om kwaad te stichten.

3. De engel die in natuurlijke orde lager is, beheerscht toch de duivels, ofschoon in natuurlijke orde hooger, omdat de macht der goddelijke Gerechtigheid, die de goede engelen aanhangen, machtiger is dan de natuurlijke kracht der engelen. Vandaar dat ook bij de mensen, naar gezegd wordt in den *Eersten Brief aan de Corinthiërs* (1. 2, 15), « *de geestelijke mensch alles beoordeelt* ». En de Wijsgeer zegt, dat « *de deugdzame de regel en de maat is van alle menschelijke handelingen* ».

los vel homines, propter bona quae ex eis elicet; ita et boni angeli non totaliter cohibent malos a nocendo.

AD TERTIUM dicendum quod angelus qui est inferior ordine naturae, praeest daemonibus, quamvis superioribus ordine naturae; quia virtus divinae justitiae, cui inherent boni angeli, potior est quam virtus naturalis angelorum. Unde et apud homines « *spiritualis judicat omnia* », ut dicitur 1. ad Cor. 2. [v. 15]. Et Philosophus dicit in lib. 3. Ethic. [cap. 4. n. 6.] quod « *virtuosus est regula et mensura omnium humanorum actuum* ».

HONDERD EN TIENDE KWESTIE.

HET BEHEER DER ENGELEN VAN DE STOFFELIJKE SCHEPPING.

(*Vier Artikelen.*)

Vervolgens moeten we het beheer der engelen beschouwen over de lichamelijke schepselen. En hieromtrent stellen we vier vragen:

1. Wordt de stoffelijke schepping door de engelen beheerd?
 2. Gehoorzaamt de stoffelijke schepping de engelen op hun wens?
 3. Kunnen de engelen door eigen kracht lichamen plaatselijk bewegen?
 4. Kunnen goede of kwade engelen wonderen doen?
-

QUAESTIO CX.

DE PRAESIDENTIA ANGELORUM SUPER CREATURAM CORPORALEM, IN QUATUOR ARTICULOS DIVISA.

Deinde considerandum est de praesidentia angelorum super creaturam corporalem.

Et circa hoc quaeruntur quatuor: 1. Utrum creatura corporalis admistretur per angelos. — 2. Utrum creatura corporalis obediatur angelis ad nutum. — 3. Utrum angeli sua virtute possint immediate movere corpora localiter. — 4. Utrum angeli boni vel mali possint facere miracula.

I^r ARTIKEL.

Wordt de stoffelijke schepping door de engelen beheerd?

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat de stoffelijke schepping niet door de engelen beheerd wordt. — 1. Dingen immers die een bepaalde werkwijze hebben, hebben er geen behoefte aan door een beheerder bestuurd te worden: wij hebben behoefte aan bestuur, opdat we niet anders zouden doen, dan we moeten. Maar de stoffelijke dingen hebben werkingen, die reeds bepaald zijn door de natuur hun van Godswegen geschenken. Zij hebben er dus geen behoefte aan door de engelen bestuurd te worden.

2. In alle dingen worden de lagere door de hogere geleid. Maar bij de stoffelijke dingen zijn hogere en lagere. De lagere worden dus door de hogere geleid. Het is dus niet noodig, dat ze door de engelen bestuurd worden.

3. De verschillende koren der engelen worden onderscheiden naar de diverse functies. Maar als de stoffelijke schepping door de engelen beheerd wordt, zijn er evenveel functies als er soorten van dingen zijn. Dus zijn er zooveel engelenkoren als er soorten

ARTICULUS I.

Utrum creatura corporalis administretur per angelos.

[3. Cont. g. cap. 78. 83; De Verit. q. 5. art. 8.]

AD PRIMUM sic proceditur. Videtur quod creatura corporalis non administretur per angelos. Res enim quae habent determinatum modum operandi, non indigent gubernari ab aliquo praesidente: ideo enim indigemus gubernari, ne aliter operemur quam oporteat. Sed res corporales habent determinatas actiones ex naturis sibi divinitus datis. Non ergo indigent gubernatione angelorum.

2. **PRÆTEREA**, inferiora in entibus gubernantur per superiora. Sed in corporibus quaedam dicuntur inferiora, quaedam superiora. Inferiora igitur gubernantur per superiora. Non ergo est necessarium quod gubernentur per angelos.

3. **PRÆTEREA**, diversi ordines angelorum distinguuntur secundum diversa officia. Sed si creaturae corporales administrantur per angelos, tot erunt officia angelorum, quot sunt species rerum. Ergo etiam tot erunt ordines

van dingen zijn. Maar dit is tegen wat boven gezegd werd (108^e Kw. 2^e Art.). De stoffelijke schepping wordt dus niet door de engelen beheerd.

Daartegenover staat echter, wat Augustinus zegt, dat « *alle lichamen beheerscht worden door den verstandelijken levensgeest* ». — En Gregorius zegt, dat « *in deze zichtbare wereld niets, tenzij door het onzichtbare schepsel, geordend kan worden* ».

LEERSTELLING. — Zoowel in menschelijke aangelegenheden als bij natuurdingen vindt men algemeen, dat particuliere macht geleid en beheerscht wordt door de meer algemene: zooals de macht van den burgemeester door de macht des konings. En ook betreffende de engelen is gezegd (55^e Kw. 3^e Art., 106^e Kw. 1^e Art.; 108^e Kw. 1^e Art.), dat de hogere engelen, die de leiding hebben over de lagere, een meer algemene kennis hebben. Nu is het duidelijk, dat de macht van ieder lichaam meer particulier is dan de macht van een geestelijke zelfstandigheid, want iedere lichaamlijke vorm is geïndividueerd door de stof, en beperkt tot het hier en nu; de onstoffelijke vormen echter zijn ongebonden en verstan-

angelorum, quot sunt species rerum. Quod est contra supra dicta [q. 108. art. 2.]. Non ergo corporalis creatura administratur per angelos.

SED CONTRA est quod Augustinus dicit 3. de Trin. [cap. 4.], quod « *omnia corpora reguntur per spiritum vitae rationalem* ». Et Gregorius dicit in 4. Dial. [cap. 6.], quod « *in hoc mundo visibili nihil nisi per creaturam invisibilem disponi potest* ».

RESPONDEO dicendum quod tam in rebus humanis quam in rebus naturalibus, hoc communiter invenitur, quod potestas particularis gubernatur et regitur a potestate universalis; sicut potestas ballivi gubernatur a potestate regis. Et in angelis etiam est dictum [q. 55. art. 3; q. 106. art. 1; q. 108. art. 1.], quod superiores angeli, qui praesunt inferioribus, habent scientiam magis universalem. Manifestum est autem, quod virtus cuiuslibet corporis est magis particularis, quam virtus spiritualis substantiae: nam omnis forma corporalis est forma individuata per materiam, et determinata ad hic et nunc; formae autem immateriales sunt absolutae, et intelligibles. Et ideo

delijk. Vandaar dat, zooals de lagere engelen, die vormen van minder algemeenheid hebben, geleid worden door de hogere, ook de lichamen alle beheerd worden door de engelen. En dit is niet alleen een stelling der H. Leeraars, maar ook van alle wijsgeeren, die niet-lichamelijke zelfstandigheden aannamen.

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — 1. Stoffelijke dingen hebben bepaalde werkwijzen, maar zij oefenen hun werking niet uit dan voor zoover zij bewogen worden: want het eigene van een lichaam is dat het niet werkt, tenzij bewogen. En daarom moet de stoffelijke schepping door de geestelijke bewogen worden.

2. Deze bedenking gaat uit van de meaning van Aristoteles, die hield, dat de hemellichamen bewogen worden door de geestelijke zelfstandigheden, wier aantal hij probeerde vast te stellen naar het aantal der bewegingen, die zich bij de hemellichamen voordoen. Maar hij nam niet aan, dat er sommige geestelijke zelfstandigheden zouden zijn, die de onmiddellijke leiding hadden over de lagere lichamen, tenzij wellicht de menschenzielen. En dit hierom, daar hij er niet op bedacht was, dat er in de lagere lichamen andere dan de natuurlijke werkingen, waartoe de beweging der hemel-

sicut inferiores angeli, qui habent formas minus universales, reguntur per superiores; ita omnia corporalia reguntur per angelos. Et hoc non solum a sanctis Doctoribus ponitur, sed etiam ab omnibus philosophis qui incorporeas substantias posuerunt.

AD PRIMUM ergo dicendum quod res corporales habent determinatas actiones, sed has actiones non exercent, nisi secundum quod moventur: quia proprium corporis est quod non agat nisi per motum. Et ideo oportet quod creatura corporalis a spirituali moveatur.

AD SECUNDUM dicendum quod ratio ista procedit secundum opinionem Aristotelis [11. Metaphys. cap. 8. n. 2. 3.], qui posuit, quod corpora coelestia moventur a substantiis spiritualibus; quarum numerum conatus fuit assignare secundum numerum motum qui apparent in corporibus coelestibus. Sed non posuit quod essent aliquae substantiae spirituales quae haberent immediatam praesidentiam supra inferiora corpora, nisi forte animas humanas. Et hoc ideo, quia non consideravit aliquas operationes in inferioribus corporibus exerceri nisi naturales, ad quas sufficiebat motus corporum coe-

lichamen voldoende was, geschieden. — Maar omdat wij meenen, dat er bij de lagere lichamen veel gebeurt buiten de natuurlijke werkingen der lichamen om, waartoe de krachten der hemellichamen niet volstaan, daarom is het volgens ons noodig aan te nemen, dat de engelen het onmiddellijk beheer hebben, niet alleen van de hemellichamen, maar ook van de lagere lichamen.

3. De wijsgeeren hebben verschillend gesproken over de onstoffelijke zelfstandigheden. Plato nam de stelling aan, dat de onstoffelijke zelfstandigheden natuur en soort zijn der zinnelijk waarneembare dingen, en sommige algemeener dan de andere; en daarom meende hij, dat de onstoffelijke zelfstandigheden het onmiddellijk beheer hebben over alle zinnelijk waarneembare lichamen, en verschillende over verschillende. — De stelling van Aristoteles was, dat de onstoffelijke zelfstandigheden niet de soort der zinnelijk waarneembare lichamen zijn, maar iets hoogers en algemeeners, en daarom schreef hij er niet het onmiddellijke beheer der afzonderlijke lichamen aan toe, maar alleen dat der algemeene werkoorzaken, welke de hemellichamen zijn. — Avicenna ging echter een middenweg. Met Plato hield hij, dat er een geestelijke zelfstandigheid het onmiddellijk beheer heeft over de sfeer der activa en passiva, want zooals Plato meende ook hij, dat de vormen

lestium. Sed quia nos ponimus multa in corporibus inferioribus fieri praeter naturales actiones corporum ad quae non sufficiunt virtutes coelestium corporum, ideo secundum nos, necesse est ponere quod angeli habeant immediatam praesidentiam non solum supra coelestia corpora, sed etiam supra corpora inferiora.

AD TERTIUM dicendum quod de substantiis immaterialibus diversimode philosophi sunt locuti. Plato enim posuit, substantias immateriales esse rationes et species sensibilium corporum, et quasdam aliis universaliores: et ideo posuit substantias immateriales habere praesidentiam immediatam circa omnia sensibilia corpora, et diversas circa diversa. Aristoteles autem posuit quod substantiae immateriales non sunt species corporum sensibilium, sed aliquid altius et universalius: et ideo non attribuit eis immediatam praesidentiam supra singula corpora, sed solum supra universalia agentia, quae sunt corpora coelestia. Avicenna vero mediam viam secutus est. Posuit enim cum Platone, aliquam substantiam spiritualem praesidentem immediate sphaerae activorum et passivorum; eo quod, sicut Plato ponebat quod formae horum

der zinnelijk waarneembare dingen van de onstoffelijke zelfstandigheden komen. Maar hierin verschildde hij van Plato, dat hij slechts één enkele onstoffelijke zelfstandigheid aannam, die het beheer heeft over alle lagere lichamen, en deze noemde hij de werkende intelligentie.

De H. Leeraars echter hielden, zooals ook de Platonici, dat over de verschillende lichamelijke dingen verschillende geestelijke zelfstandigheden gesteld zijn. Augustinus zegt immers: « *Ieder zichtbaar ding in deze wereld heeft een engelkracht boven zich* ». En Damascenus: « *De duivel behoorde tot die engelkrachten, die over de aardsche orde gesteld waren* ». — En Origenes zegt, naar aanleiding van het woord uit het *Boek der Getallen* (22. 23): « *Toen de ezel den engel zag* », dat « *de wereld behoeft heeft aan engelen, die aangesteld zijn over de beesten, en over de geboorten der dieren, en den groei van struiken en aanplantingen en de overige dingen* ». Maar men moet dat niet hierom zeggen, alsof van natuurwege de eene engel meer geschikt is om de dieren dan de planten te beheeren, want iedere engel, ook de minste, heeft een hogere en algemeenere kracht dan welk geslacht der lichamelijke dingen ook. Maar het is krachtens verordening der goddelijke

sensibilium derivantur a substantiis immaterialibus, ita etiam Avicenna hoc posuit. Sed in hoc a Platone differt, quod posuit unam tantum substantiam immaterialem praesidentem omnibus corporibus inferioribus, quam vocavit intelligentiam agentem.

Doctores autem sancti posuerunt, sicut Platonici, diversis rebus corporis diversas substancialia spirituales esse praepositas. Dicit enim Augustinus in lib. 83. QQ. [q. 79.] : « *Unaquaque res visibilis in hoc mundo habet angelicam potestatem sibi praepositam* ». Et Damascenus dicit [lib. 2. Orth. Fid. cap. 4.] : « *Diabolus erat ex his angelicis virtutibus quae praetererant terrestri ordinis* ». Et Origenes dicit super illud Numer. 22. [v. 23] : « *Cum vidisset asina angelum* », quod « *opus est mundo angelis, qui praesunt super bestias, et praesunt animalium nativitati, et virgultorum et plantacionum et caeterarum rerum incrementis* ». Sed hoc non est ponendum propter hoc, quod secundum suam naturam unus angelus magis se habeat ad praesidendum animalibus quam plantis: quia quilibet angelus, etiam minimus, habet altiorem virtutem et universaliorum quam aliquod genus corporalium. Sed ex ordine divinae sapientiae, quae diversis rebus diversos rectores pra-

Wijsheid die over de verschillende dingen verschillende bestuurders aanstelde.

Maar hieruit volgt niet, dat er meer dan negen engelenkoren zijn, want, zooals boven gezegd is (108^e Kw. 2^e Art.), de koren worden onderscheiden naar de algemeene functies. Vandaar dat, zooals volgens Gregorius, tot het koor der Krachten alle engelen behooren, die in eigenlijken zin de leiding over de duivels hebben, zoo schijnen ook tot het koor der Machten alle engelen te behooren, die het beheer hebben over de zuiver lichamelijke dingen; door hun bediening immers geschieden ook somtijds wonderen.

IIe ARTIKEL.

Gehoorzaamt de stoffelijke schepping aan de engelen op hun wens?

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat de lichamelijke stof de engelen op hun wens gehoorzaamt. — 1. Groter immers is de kracht van een engel dan die der ziel. Maar de lichamelijke stof

posit. Nec tamen propter hoc sequitur quod sint plures ordines angelorum quam novem: quia, sicut supra dictum est [q. 108. art. 2.], ordines distinguuntur secundum generalia officia. Unde sicut, secundum Gregorium [hom. 34. in Evang.], ad ordinem Potestatum pertinent omnes angeli qui habent proprie praesidentiam super daemones; ita ad ordinem Virtutum pertinere videntur omnes angeli qui habent praesidentiam super res pure corporeas; horum enim ministerio interdum etiam miracula fiunt.

ARTICULUS II.

Utrum materia corporalis obediatur angelis ad nutum.

[Supr. q. 65. art. 4; q. 91. art. 2; 3. Cont. g. cap. 103.
De Pot. q. 6. art. 3; De Mal. q. 16. art. 9; Quodl. 9. q. 4. art. 5;
ad Galat. cap. 3. lect. 1.]

AD SECUNDUM sic proceditur. Videtur quod materia corporalis obediatur angelis ad nutum. Major est enim virtus angeli quam virtus animae. Sed conceptioni animae maxime (1) obedit materia corporalis: immutatur enim

(1) L. oīm.: maxime.

gehoorzaamt de gedachten der ziel: door de gedachte van de ziel, verandert immers het menschelijk lichaam met betrekking tot koude of warmte, en soms gezondheid of ziekte. Dus veel meer wordt de lichamelijke stof veranderd volgens de gedachten van een engel.

2. Al wat de lagere kracht kan, kan ook de hogere. Maar de kracht van een engel is hooger dan de lichamelijke kracht. Een lichaam kan echter door eigen kracht de lichamelijke stof veranderen met betrekking tot een bepaalden vorm, zooals wanneer vuur voortbrengt. Dus kunnen de engelen veel meer door eigen kracht de lichamelijke stof veranderen met betrekking tot een bepaalden vorm.

3. De geheel stoffelijke natuur wordt, zooals gezegd is (vorig Art.), door de engelen beheerd, en zoo schijnen de lichamen zich tot de engelen te verhouden als werktuigen, want de aard van het werktuig is, dat het bewogen beweegt. Maar in de gevolgen wordt iets gevonden uit de kracht der voornaamste werkbaarzaak, wat niet kan zijn uit de kracht van het werktuig, en dit is het voornaamste in het gevolg. Zoo geschiedt de vertering van het voedsel door de natuurlijke warmte, die het werktuig is van de ziel, maar dat er levend vleesch gevormd wordt, is uit kracht van

corpus hominis ex conceptione animae, ad calorem et frigus, et quandoque usque ad sanitatem et aegritudinem. Ergo multo magis secundum conceptionem angeli materia corporalis transmutatur.

2. **PRÆTEREA**, quidquid potest virtus inferior, potest virtus superior. Sed virtus angeli est superior, quam materia (2) corporalis. Corpus autem sua virtute potest transmutare materiam corporalem ad formam aliquam; sicut cum ignis generat ignem. Ergo multo fortius virtute sua angeli possunt materiam corporalem transmutare ad aliquam formam.

3. **PRÆTEREA**, tota natura corporalis administratur per angelos, ut dictum est [art. praec.]: et sic videtur quod corpora se habent ad angelos sicut instrumenta; nam ratio instrumenti est quod sit movens motum. Sed in effectibus aliiquid invenitur ex virtute principalium agentium, quod non potest esse per virtutem instrumenti; et hoc est id quod est principalius in effectu. Sicut digestio nutrimenti est per virutem caloris naturalis, qui est instrumentum animae nutritivae; sed quod generetur caro viva, est ex virtute

(2) L.: virtus.

de ziel. Zoo behoort het ook tot de kracht van de zaag, dat het hout gesneden wordt, maar dat de vorm van een bed bereikt wordt, is uit het eigene van de kunst. Dus is de zelfstandigheidsvorm, die het voornaamste is in de lichamelijke gevolgen uit de kracht der engelen. De stof gehoorzaamt dus, wat haar vorming betreft, aan de engelen.

Daartegenover staat echter, wat Augustinus zegt: « *Men moet niet meenen, dat de stof der zichtbare dingen deze booze engelen op hun wenken dient, maar slechts God alleen* ».

LEERSTELLING. — De stelling der Platonici was, dat de vormen, die in de stof zijn, veroorzaakt worden door onstoffelijke vormen, daar naar hun meening, de stoffelijke vormen zekere deelnamen zijn der onstoffelijke vormen. En in zekeren zin is Avicenna hen gevuld, zeggende, dat alle vormen in de stof voortkomen van het begrip der Intelligentie, en de lichamelijke werkoorzaken alleen maar disponeeren tot de vormen. — Maar zij schijnen hierdoor misleid te zijn, dat zij meenden, dat de vorm

anima. Similiter quod secetur lignum, pertinet ad serram; sed quod perveniatur ad formam lecti, est ex virtute artificis (3). Ergo forma substantialis, quae est principalius in effectibus corporalibus, est ex virtute angelorum. Materia ergo obedit, ad sui informationem, angelis.

SED CONTRA est quod Augustinus dicit 3. de Trin. [cap. 8.]: « Non est putandum istis transgressoribus angelis ad nutum servire hanc visibilium rerum materiam, sed soli Deo ».

RESPONDEO dicendum quod Platonici posuerunt formas quae sunt in materia, causari ex immaterialibus formis: quia formas materiales ponebant esse participationes quasdam immaterialium formarum. Et hos, quantum ad aliquid, secutus est Avicenna, qui posuit omnes formas quae sunt in materia, procedere a conceptione intelligentiae, et quod agentia corporalia sunt solum disponentia ad formas. Qui in hoc videntur fuisse decepti, quia existimaverunt formam quasi aliquid per se factum, ut sic ab aliquo formalii principio

(3) L.: artis.

iets is dat op zich gemaakt wordt, en zoo dus van een formeel beginsel zou voortkomen. Maar, zooals de Wijsgeer bewijst, het geen eigenlijk wordt, is het samengestelde wezen: dit immers¹ is eigenlijk bestaande. De vorm wordt niet zijnde genoemd, alsof hij zelf is, maar hij is waardoor iets is: en bijgevolg wordt de vorm ook niet eigenlijk: worden immers komt toe aan hetgeen ook is, want worden is niets anders dan de weg tot zijn.

Nu is het duidelijk, dat het gemaakte gelijkt op den maker: want al wat werkt, werkt naar eigen gelijkenis. En vandaar heeft datgene, wat natuurdingen voortbrengt, gelijkenis met het samengestelde wezen; ofwel omdat het zelf samengesteld is, zoals vuur vuur voorbrengt; ofwel omdat het heel de samenstelling, zoowel wat stof als vorm aangaat, in zijn macht heeft, wat alleen eigen is aan God. Zoo dus geschiedt iedere vorming der stof ofwel onmiddellijk door God, ofwel door een lichamelijke werkoorzaak, maar niet onmiddellijk door een engel.

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — 1. Onze ziel is met het lichaam vereenigd als zijn vorm, en zoo is het niet te verwonderen dat het formele verandering ondergaat door hare gedachten; vooral omdat de beweging der zinnelijke begeerte, die met zekere

procederet. Sed sicut Philosophus probat in 7. Metaphys., hoc quod proprie fit est compositum: hoc enim proprie est quasi subsistens. Forma autem non dicitur ens quasi ipsa sit, sed sicut quo aliquid est: et sic per consequens nec forma proprie fit; ejus enim est fieri, cuius est esse, cum fieri nihil aliud sit quam via in esse. Manifestum est autem quod factum est simile facienti: quia omne agens agit sibi simile. Et ideo id quod facit res naturales, habet similitudinem cum composito: vel quia est compositum, sicut ignis generat ignem; vel quia totum compositum, et quantum ad materiam et quantum ad formam, est in virtute ipsius; quod est proprium Dei. Sic igitur omnis informatio materiae vel est a Deo immediate, vel ab aliquo agente corporali; non autem immediate ab angelo.

AD PRIMUM ergo dicendum quod anima nostra unitur corpori ut forma: et sic non est mirum, si formaliter transmutatur ex conceptione ipsius; prae- sertim cum motus sensitivi appetitus, qui fit cum quadam transmutatione

lichamelijke verandering gepaard gaat, aan het bevel van de rede onderworpen is. Maar zoo verhoudt de engel zich niet tot de natuurlichamen. Zoodat het bewijs niet sluit.

2. Wat de lagere kracht kan, kan de hogere kracht niet op dezelfde, maar op hogere manier: zooals het verstand de zinnelijk waarneembare dingen op hogere manier kent dan het zintuig. En zoo verandert de engel op hogere manier de lichamelijke stof dan de lichamelijke werkoorzaken, door nl. als hogere oorzaak de lichamelijke werkoorzaken te bewegen.

3. Er is niets op tegen, dat uit kracht der engelen sommige gevlogen in de natuurdingen plaats hebben, waartoe de lichamelijke werkoorzaken niet toereikend zijn. Maar dit betekent niet, dat de stof de engelen op hun wenk gehoorzaamt, zooals ook de stof den kok niet op zijn wenk gehoorzaamt, omdat hij naar de regels van de kunst door het vuur een bepaalde manier van koken uitwerkt, die het vuur op zich niet zou bewerken. De stof brengen tot de actualiteit van een zelfstandigheidsvorm ligt immers niet boven de kracht van de lichamelijke werkoorzaak, want uiteraard brengt gelijk gelijk voort.

corporali, subdatur imperio rationis. Angelus autem non sic se habet ad corpora naturalia. Unde ratio non sequitur.

AD SECUNDUM dicendum quod id quod potest virtus inferior, potest superior non eodem, sed excellentiori modo: sicut intellectus cognoscit sensibilia excellentiori modo, quam sensus. Et sic angelus excellentiori modo transmutat materiam corporalem quam agentia corporalia, scilicet movendo ipsa agentia corporalia, tamquam causa superior.

AD TERTIUM dicendum quod nihil prohibet ex virtute angelorum aliquos effectus sequi in rebus naturalibus, ad quos agentia corporalia non sufficent. Sed hoc non est angelo obedire materiam ad nutum; sicut nec coquis obedit materia ad nutum, quia aliquem modum decoctionis operantur per ignem secundum aliquam artis moderationem, quam ignis per se non faceret: cum reducere materiam in actum formae substantialis, non excedat virtutem corporalis agentis, quia simile natum est sibi simili facere.

IIIe ARTIKEL.

Kunnen de engelen door eigen kracht lichamen plaatselijk bewegen?

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat de lichamen de engelen niet gehoorzamen met betrekking tot plaatselijke beweging. —

1. De plaatselijke beweging der natuurlichamen is een gevolg van hun vorm. Maar gelijk gezegd is (vorig Art. 65^e Kw. 4^e Art.), veroorzaken de engelen niet den vorm der natuurlichamen. Zij kunnen dus daarin ook geen plaatselijke beweging veroorzaken.

2. In de *Physica* wordt bewezen, dat plaatselijke beweging de eerste beweging is. Maar de engelen kunnen andere bewegingen niet veroorzaken door de stof een formele verandering te doen ondergaan. Dus kunnen ze ook geen plaatselijke beweging veroorzaken.

3. Onze ledematen gehoorzamen aan de gedachten der ziel, in zoover zij in zichzelf een levensbeginsel hebben. In de natuur-

ARTICULUS III.

Utrum corpora obedient angelis ad motum localem.

[De Pot. q. 6. art. 3; De Mal. q. 16. art. 1. ad 14;
art. 10; Quodl. 9. q. 4. art. 5; In Job. cap. 1. lect. 3.]

AD TERTIUM sic proceditur. Videtur quod corpora non obedient angelis ad motum localem. Motus enim localis corporum naturalium sequitur formas eorum. Sed angeli non causant formas corporum naturalium, ut dictum est [art. praec.; q. 65. art. 4.]. Ergo neque possunt causare in eis motum localem.

2. PRÆTEREA, in 8. Physic. [cap. 7. n. 1-8.] probatur quod motus localis est primus motuum. Sed angeli non possunt causare alios motus, transmutando materiam formaliter. Ergo neque etiam possunt causare motum localem.

3. PRÆTEREA, membra corporalia obediunt conceptioni animae ad motum localem, inquantum habent in seipsis aliquod principium vitae. In corporibus

lichamen is geen levensbeginsel. Dus gehoorzamen ze de engelen niet wat plaatselijke beweging betreft.

Daartegenover staat echter, dat, naar Augustinus zegt, de engelen ter bereiking van sommige gevolgen het zaad der lichamen gebruiken. Maar dit kunnen ze niet dan door plaatselijke beweging. Dus gehoorzamen de lichamen hen wat plaatselijke beweging betreft.

LEERSTELLING. — Dionysius zegt: « *De goddelijke Wijsheid heeft de grenzen der eerdere dingen verbonden aan het begin der volgende* », waaruit blijkt, dat de lagere natuur in zijn hoogtepunt geraakt wordt door de hogere. De lichamelijke natuur is onder de geestelijke natuur. Van alle bewegingen is echter, zooals in de *Physica* bewezen wordt, de plaatselijke beweging de volmaakste. De reden hiervan is, dat het plaatselijk beweegbare als zoodanig niet in potentie is tot iets innerlijks, maar alleen tot iets uitwendigs, nl. de plaats. Vandaar is uiterraard de lichamelijke natuur plaatselijk beweegbaar door de geestelijke natuur. Daarom hebben de wijsgeeren ook gehouden, dat de hoogste lichamen

autem naturalibus non est aliquod principium vitae. Ergo non obediunt angelis ad motum localem.

SED CONTRA est quod Augustinus dicit in 3. de Trinit. [cap. 8. et 9.], quod angeli adhibent semina corporalia ad aliquos effectus producendos. Sed hoc non possunt facere nisi localiter movendo. Ergo corpora obediunt eis ad motum localem.

RESPONDEO dicendum quod, sicut Dionysius dicit 7. cap. de Div. Nom., « *divina sapientia conjungit fines primorum principiis secundorum* »: ex quo patet quod natura inferior in sui supremo attingitur a natura superiori. Natura autem corporalis est infra naturam spiritualem. Inter omnes autem motus corporeos perfectior est motus localis, ut probatur in 8. Physic. [loc. cit.], cuius ratio est, quia mobile secundum locum non est in potentia ad aliquid intrinsecum, inquantum hujusmodi, sed solum ad aliquid extrinsecum, scilicet ad locum. Et ideo natura corporalis nata est moveri immediate a natura spirituali secundum locum. Unde et philosophi posuerunt, suprema

onmiddellijk door de geestelijke zelfstandigheden bewogen worden. Daarom zien we ook, dat de ziel het lichaam eerst en voornamelijk plaatselijk beweegt.

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — 1. Er zijn in de lichamen andere plaatselijke bewegingen dan die op den vorm volgen; zoals eb en vloed der zee niet het gevolg zijn van den zelfstandigheidsform van het water, maar van de kracht van de maan. Veel eerder dus kunnen sommige plaatselijke bewegingen een gevolg zijn van de kracht der geestelijke zelfstandigheden.

2. De engelen kunnen door het veroorzaken van plaatselijke beweging, als eerste, ook andere bewegingen veroorzaken, in zoover zij lichamelijke werkoorzaken aanwenden, zoals de werkman het vuur aanwendt om het ijzer zacht te maken.

3. De engelen hebben een minder beperkte kracht dan de zielen. Vandaar wordt de kracht der ziel beperkt tot het vereenigde lichaam, dat door haar leeft, en waardoor zij andere dingen kan bewegen. Maar de kracht van een engel is niet beperkt tot een lichaam, zoodat hij niet verbonden lichamen plaatselijk kan bewegen.

corpora moveri localiter a spiritualibus substantiis. Unde videmus quod anima movet corpus primo et principaliter locali motu.

AD PRIMUM ergo dicendum quod in corporibus sunt alii motus locales praeter eos, qui consequuntur formas: sicut fluxus et refluxus maris non consequitur formam substancialis aquae, sed virtutem lunae. Et multo magis aliqui motus locales consequi possunt virtutem spiritualium substancialium.

AD SECUNDUM dicendum quod angeli, causando motum localem tamquam priorem, per eum causare possunt alios motus, adhibendo scilicet agentia corporalia ad hujusmodi effectus producendos; sicut faber adhibet ignem ad demollitionem (1) ferri.

AD TERTIUM dicendum quod angeli habent virtutem minus contractam quam animae. Unde virtus motiva animae contrahitur ad corpus unitum, quod per eam vivificatur, quo mediante alia potest movere. Sed virtus angeli non est contracta ad aliquod corpus. Unde potest corpora non conjuncta localiter movere.

(1) L.: emollitionem.

IVe ARTIKEL.

Kunnen goede of kwade engelen wonderen doen?

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat de engelen wonderen kunnen doen. — 1. Gregorius zegt immers: « *Die geesten worden Machten genoemd, door wie dijkwijs tekenen en wonderen gebeuren* ». —

2. Augustinus zegt, dat « *de tovenaars wonderen doen door privé contracten, de goede christenen door publieke gerechtigheid, de slechte christenen door tekenen der publieke gerechtigheid* ». Maar de tovenaars doen wonderen, « *doordat zij verhoord worden door de duivelen* », zoodals hij zelf ergens anders in hetzelfde werk zegt. Dus kunnen de duivelen wonderen doen, en dus nog veel meer de goede engelen.

3. Augustinus zegt, dat « *al wat zichtbaar gebeurt, ook door de lagere machten van deze lucht, naar men niet zoo dwaaſ aanneemt, kan gebeuren* ». Maar wanneer een gevolg der natuur-

ARTICULUS IV.

Utrum angeli possint facere miracula.

[Infr. q. 114. art. 4; 3. Cont. g. cap. 102. 103; De Pot. q. 6. art. 3. 4;
Compend. Theol. cap. 136; Opusc. 9. art. 15. 16. 18;
In Joan. cap. 10. lect. 5.].

AD QUARTUM sic proceditur. Videtur quod angeli possint facere miracula. Dicit enim Gregorius [hom. 34. in Evang.]: « *Virtutes vocantur illi spiritus, per quos signa et miracula frequentius fiunt* ». —

2. PRÆTEREA, Augustinus dicit in lib. 83. QQ. [q. 79.], quod « *magi faciunt miracula per privatos contractus, boni christiani per publicam justitiam, mali christiani per signa publicae justitiae* ». Sed magi faciunt miracula per hoc quod exaudiuntur a daemonibus, ut ipse alibi in eodem libro dicit [21. Sent. cap. 4. inter suppos. Aug.]. Ergo daemones miracula possunt facere. Ergo multo magis angeli boni.

3. PRÆTEREA, Augustinus in eod. libro [loc. cit.] dicit quod « *omnia quac visibiliter fiunt, etiam per inferiores potestates aëris hujus non absurde fieri posse creduntur* ». Sed quando effectus aliquis naturalium causarum

oorzaken zonder orde tot die oorzaak wordt voortgebracht, spreekt men van wonder, b.v. wanneer iemand van koorts geneest, maar niet door werking van de natuur. Dus kunnen engelen en duiven wonderen doen.

4. Hoogere macht is niet aan de orde van een lagere oorzaak onderworpen. Maar de lichamelijke natuur is lager dan de engel. Dus kan de engel buiten de orde der lichamelijke werkoorzaken om werken. Dat is wonderen doen.

Daartegenover staat echter, dat van God in het *Boek der Psalmen* (135. 4) gezegd wordt: « *Die alleen groote wonderen doet* ».

LEERSTELLING. — In eigenlijken zin is er sprake van een wonder, wanneer iets buiten de orde der natuur om gebeurt. Maar het is voor het wonderbare karakter niet genoeg, wanneer iets buiten de orde van een particuliere oorzaak om gebeurt: want dan zou iemand ook een wonder doen, als hij een steen omhoog gooit, daar dit buiten de orde der natuur van de steen om gebeurt. Hierom dus wordt iets een wonder genoemd, dat het buiten de orde van heel de geschapen natuur om gebeurt. Dit kan echter God alleen doen, want wat een engel, of welk ander schepsel ook, uit eigen kracht

producitur absque ordine naturalis causae, hoc dicimus esse miraculum; puta cum aliquis sanatur a febre, non per operationem naturae. Ergo angeli et daemones possunt facere miracula.

4. PRÆTEREA, virtus superior non subditur ordini inferioris causae. Sed natura corporalis est inferior angelo. Ergo angelus potest operari praeter ordinem corporalium agentium. Quod est miracula facere.

SED CONTRA est quod de Deo dicitur in Psal. 135 [v. 4]: « Qui facilit mirabilia magna solus ».

RESPONDEO dicendum quod miraculum proprie dicitur, cum aliquid fit praeter ordinem naturae. Sed non sufficit ad rationem miraculi, si aliquid fiat praeter ordinem naturae alicujus particularis: quia sic cum aliquis projicit lapidem sursum, miraculum faceret, cum hoc sit praeter ordinem naturae lapidis. Ex hoc ergo aliquid dicitur esse miraculum, quod fit praeter ordinem totius naturae creatae. Hoc autem non potest facere nisi Deus: quia quidquid facit angelus, vel quaecumque alia creatura propria virtute, hoc fit

doet, het geschiedt altijd volgens de orde der geschapen natuur; en zoo is het geen mirakel. Er rest dus, dat God alleen wonderen kan doen.

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — 1. Van sommige engelen wordt gezegd, dat ze wonderen doen ofwel omdat God op hun verlangen wonderen doet, zooals men ook van heilige mensen zegt, dat ze wonderen doen; ofwel omdat ze eenige bediening hebben bij de wonderen die gebeuren; zooals door het bijeengaren der stofresten bij de algemeene verrijzenis, of door iets dergelijks te verrichten.

2. Er is absoluut gesproken, sprake van wonderen, wanneer, zooals gezegd is (in de Leerstelling) dingen gebeuren buiten de orde van heel de geschapen natuur om. Maar omdat niet iedere kracht der geschapen natuur ons bekend is, daarom is datgene wat buiten de orde van de geschapen, ons bekende, natuur om, door een geschapen, ons onbekende kracht gebeurt, voor ons een wonder. Vandaar dus, dat als de duivels iets doen door hun natuurlijke kracht, men niet zonder meer van wonderen spreekt, maar van wonderen voor ons. En op deze wijze doen de tovenaars door de duivels wonderen. En men zegt dat deze gebeuren door *privé*

secundum ordinem naturae creatae; et sic non est miraculum. Unde relinquitur quod solus Deus miracula facere possit.

AD PRIMUM ergo dicendum quod angeli aliqui dicuntur miracula facere, vel quia ad eorum desiderium Deus miracula facit; sicut et sancti homines dicuntur miracula facere. Vel quia aliquod ministerium exhibent in miraculis quae fiunt, sicut colligendo pulveres in resurrectione communi, vel hujusmodi aliquid agendo.

AD SECUNDUM dicendum quod miracula simpliciter loquendo, dicuntur, ut dictum est [in corp.], cum aliqua fiunt praeter ordinem totius naturae creatae. Sed quia non omnis virtus naturae creatae est nota nobis, ideo cum aliquid sit praeter ordinem naturae creatae nobis notae, per virtutem creatam nobis ignotam, est miraculum quoad nos. Sic igitur cum daemones aliquid faciunt sua virtute naturali, miracula dicuntur non simpliciter, sed quoad nos. Et hoc modo magi per daemones miracula faciunt. Et dicuntur fieri

contract, omdat iedere natuurkracht in het heelal zich verhoudt als de kracht van een particulier persoon in de stad; vandaar wanneer een toovenaar iets doet krachtens een met den duivel gesloten overeenkomst, dit gebeurt als door een privé contract. Maar de goddelijke Gerechtigheid is in het heelal als de publieke wet in de stad. Daarom zegt men, dat de goede christenen, voor zoover zij door de goddelijke Gerechtigheid wonderen doen, dit doen door *publieke gerechtigheid*. Slechte christenen echter door *teekenen der publieke gerechtigheid* als het aanroepen van den naam van Christus, of het uitdeelen van Sacramenten.

3. Geestelijke krachten kunnen wat zichtbaar in deze wereld gebeurt, doen door het plaatselijk bewegen van lichamelijk zaad.

4. Ofschoon de engelen iets kunnen doen buiten de orde der lichamelijke natuur om, kunnen ze echter niets doen buiten de orde der geheele schepping om, wat zooals gezegd, tot het wezen van het wonder behoort.

per privatos contractus: quia quaelibet virtus creaturae in universo se habet ut virtus alicujus privatae personae in civitate; unde cum magus aliquid facit per pactum initum cum daemone, hoc fit quasi per quemdam privatum contractum. Sed justitia divina est in toto universo sicut lex publica in civitate. Et ideo boni christiani, inquantum per justitiam divinam miracula faciunt, dicuntur facere miracula per publicam justitiam. Mali autem christiani per signa publicae justitiae, sicut invocando nomen Christi, vel exhibendo aliqua sacramenta.

AD TERTIUM dicendum quod spirituales potestates possunt facere ea quae visibiliter fiunt in hoc mundo, adhibendo corporalia semina per motum localem.

AD QUARTUM dicendum quod, licet angeli possint aliquid facere praeter ordinem naturae corporalis, non tamen possunt aliquid facere praeter ordinem totius creaturae: quod exigitur ad rationem miraculi, ut dictum est [in corp.] .

HONDERD EN ELFDE KWESTIE.

DE INWERKING DER ENGELEN OP DE MENSCHEN.

(*Vier Artikelen.*)

Vervolgens moeten we de inwerking der engelen op de menschen nagaan. En wel vooreerst in hoever zij hen door hun natuurlijke kracht kunnen beïnvloeden; vervolgens, hoe zij door God gezonden worden tot bediening der mensen; ten derde, hoe zij de mensen beschermen.

Omtrent het eerste punt stellen we vier vragen:

1. Kan de engel het menschelijk verstand verlichten?
 2. Kan hij het affect beïnvloeden?
 3. Kan hij de verbeelding beïnvloeden?
 4. Kan hij de zinnen beïnvloeden?
-

QUAESTIO CXI.

DE ACTIONE ANGELORUM IN HOMINES, IN QUATUOR ARTICULOS DIVISA.

Deinde considerandum est de actione angelorum in homines. Et primo, quaeritur, utrum (1) possint eos immutare sua virtute naturali; secundo, quomodo mittantur a Deo ad ministerium hominum; tertio, quomodo custodiant homines.

Circa primum quaeruntur quatuor: 1. Utrum angelus possit illuminare intellectum hominis. — 2. Utrum possit immutare affectum ejus. — 3. Utrum possit immutare imaginationem ejus. — 4. Utrum possit immutare sensum ejus.

(1) L.: quantum.

I^e ARTIKEL.

Kan de engel het menschelijk verstand verlichten?

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat de engel den mensch niet kan verlichten. — 1. De mensch wordt immers verlicht door het geloof, waarom ook Dionysius de verlichting toekent aan den doop, die het Sacrament des geloofs is. Maar het geloof komt onmiddellijk van God, naar het woord uit den *Brief aan de Ephesiërs* (2. 8) « *Want uit genade zijt ge gered door het geloof. Niet uit uzelf: Gods gave is het* ». Dus wordt de mensch niet verlicht door een engel, maar onmiddellijk door God.

2. Naar aanleiding van het woord uit den *Brief aan de Romeinen* (1. 19) : « *God heeft het huïn geopenbaard* », zegt de *Glossa*, dat « *niet slechts de natuurlijke rede van nut was om het goddelijke aan de mensen bekend te maken, maar God openbaarde het huïn ook door zijn werk* », nl. door de schepping. Maar beide zijn onmiddellijk van God: natuurlijke rede en schepping. Dus verlicht God onmiddellijk den mensch.

3. Alwie verlicht wordt, kent zijn verlichting. Maar de men-

ARTICULUS I.

Utrum angelus possit illuminare hominem.

[3. Cont. g. cap. 81; De Verit. q. 9. art. 3. et Quodl. 9. q. 4. art. 5.]

AD PRIMUM sic proceditur. Videtur quod angelus non possit illuminare hominem. Homo enim illuminatur per fidem; unde Dionysius in Eccl. Hier. [cap. 2.], illuminationem attribuit baptismo, qui est fidei sacramentum. Sed fides immediate est a Deo; secundum illud ad Ephes. 2. [v. 8] : « *Gratia estis salvati per fidem, et non ex vobis; Dei enim donum est* ». Ergo homo non illuminatur ab angelo, sed immediate a Deo.

2. PRÆTEREA, super illud Rom. 1. [v. 19] : « *Deus illis manifestavit* », dicit *Glossa* [ordin.] quod « *non solum ratio naturalis ad hoc profuit ut divina hominibus manifestarentur, sed Deus illis revelavit per opus suum* », scilicet per creaturam. Sed utrumque est a Deo immediate, scilicet ratio naturalis, et creatura; ergo Deus immediate illuminat hominem.

3. PRÆTEREA, quicumque illuminatur, cognoscit suam illuminationem.

schen nemen niet waar, dat zij door engelen verlicht worden. Dus worden zij niet door hen verlicht.

Daartegenover staat echter, dat Dionysius bewijst, dat de goddelijke openbaringen tot de mensen komende door middel van engelen. Dergelijke openbaringen zijn, zooals boven gezegd is (106^e Kw. 1^e Art.; 107^e Kw. 2^e Art.), verlichtingen. Dus worden de mensen door de engelen verlicht.

LEERSTELLING. — Daar zooals boven gezegd is (109^e Kw. 2^e Art.; 110^e Kw. 1^e Art.), in het plan der goddelijke Voorzienigheid besloten is, dat het lagere aan de inwerking van het hoogere is onderworpen, worden de mensen, zooals de lagere engelen door de hogere, door hen verlicht.

Maar de manier van deze beide verlichtingen is in zeker opzicht gelijk en in ander opzicht verschillend. Boven is nl. gezegd (106^e Kw. 1^e Art.), dat de verlichting, als openbaring der goddelijke Waarheid, met betrekking tot twee punten gezien wordt: nl. voor zoover het lagere verstand versterkt wordt door de werking van het hogere; en vervolgens voor zoover de kenbeelden, die in het

Sed homines non percipiunt se ab angelis illuminari. Ergo non illuminantur ab eis.

SED CONTRA est quod Dionysius probat, in 4. cap. Coel. Hier., quod revelationes divinorum pervenient ad homines mediantibus angelis. Hujusmodi autem revelationes sunt illuminationes, ut supra dictum est [q. 106. art. 1; q. 107. art. 2]. Ergo homines illuminantur per angelos.

RESPONDEO dicendum quod, cum divinae providentiae ordo habeat ut actionibus superiorum inferiora subdantur, ut supra dictum est [q. 109. art. 2; q. 110. art. 1.], sicut inferiores angeli illuminantur per superiores, ita homines qui sunt angelis inferiores, per eos illuminantur. Sed modus utriusque illuminationis quodammodo est similis, et quodammodo diversus. Dictum est enim supra [q. 106. art. 1.], quod illuminatio quae est manifestatio divinae veritatis, secundum duo attenditur: scilicet secundum quod intellectus inferior confortatur per actionem intellectus superioris; et secundum quod proponuntur intellectui inferiori species intelligibiles quae sunt in

hoogere verstand zijn, aan het lagere zoo worden voorgesteld, dat ze begrepen worden door het lagere. En dit geschiedt bij de engelen, zooals boven gezegd is (106^e Kw. 1^e Art.), doordat de hogere engel, de door hem begrepen algemeene waarheid naar het bevattingsvermogen van de lagere verdeelt. Maar het menschelijk intellect kan de begrijpbare waarheid niet zonder meer vatten: want het is in overeenstemming met zijn natuur, dat hij, zooals boven gezegd is (84^e Kw. 7^e Art.), begrijpt door gebruikmaking van fantasiebeelden, naar het woord van Dionysius, dat « *de goddelijke lichtstraal voor ons onmogelijk anders lichten kan dan bedekt door de verscheidenheid der heilige sluiers* ». — Van den anderen kan wordt het menschelijk verstand als lager dan het verstand van den engel, door de werking daarvan versterkt. En naar deze beide wordt de verlichting gezien, waardoor de mensch door den engel verlicht wordt.

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — 1. Twee dingen behoren tot het geloof. Vooreerst, de hebbelijkheid van het verstand, waardoor het gedisponeerd wordt om gehoor te geven aan den wil, die naar de goddelijke Waarheid streeft: het verstand aanvaardt immers de waarheid des geloofs niet door redenen over-

superiori, ut capi possint ab inferiori. Et hoc quidem in angelis fit, secundum quod superior angelus veritatem universalem conceptam dividit secundum capacitatem inferioris angeli, ut supra dictum est [q. 106. art. 1.]. Sed intellectus humanus non potest ipsam intelligibilem veritatem nudam capere: quia connaturale est ei ut intelligat per conversionem ad phantasmata. ut supra dictum est [q. 84. art. 7.]. Et ideo intelligibilem veritatem proponunt angeli hominibus sub similitudinibus sensibilium; secundum illud, quod dicit Dionysius 1. cap. Coel. Hier., quod « *impossibile est aliter nobis lucere divinum radium, nisi varietate sacrorum velaminum circumvelatum* ». Ex alia vero parte, intellectus humanus, tamquam inferior, fortificatur per actionem intellectus angelici. Et secundum haec duo attenditur illuminatio qua homo illuminatur ab angelo.

AD PRIMUM ergo dicendum quod ad fidem duo concurrunt. Primo quidem, habitus intellectus, quo disponitur ad obediendum voluntati tendenti in divinam veritatem: intellectus enim assentit veritati fidei, non quasi convictus ratione, sed quasi imperatus a voluntate; nullus enim credit nisi volens.

tuigd, maar op bevel van den wil: « *Niemand* » immers « *gelooft, dan hij die wil gelooven* », zooals Augustinus zegt. En wat dit aangaat, is het geloof van God alleen. — Vervolgens wordt er voor het geloof gevraagd, dat de te gelooven waarheden aan den geloovige worden voorgesteld. En dit gebeurt door den mensch, voor zoover, naar in den *Brief aan de Romeinen* (10. 17) gezegd wordt, « *het geloof uit het gehoor is* »; maar voornamelijk geschieht het door de engelen, door wie de goddelijke dingen aan de mensen geopenbaard worden. Dus de engelen doen iets voor de verlichting des geloofs. — En toch worden de mensen door de engelen niet alleen over hetgeen te gelooven is verlicht, maar ook over wat gedaan moet worden.

2. De natuurlijke rede, die onmiddellijk van God is, kan als gezegd is (in de Leerstelling), door den engel versterkt worden. — En eveneens wordt uit de kenbeelden, aan de dingen ontnomen, des te hooger begrijpbare waarheid ontleend, naargelang het verstand sterker is. En zoo wordt de mensch door den engel geholpen om uit de schepselen tot volkomener goddelijke kennis te komen.

3. Verstandswerking en verlichting kunnen tweevoudig beschouwd worden. Vooreerst van den kant van de begrepen zaak: en zoo weet ieder, die begrijpt of verlicht wordt, dat hij begrijpt of verlicht wordt, want hij weet dat de zaak hem duidelijk is. Ver-

ut Augustinus dicit [tract. 26. in Joan.]. Et quantum ad hoc fides est a solo Deo. Secundo requiritur ad fidem, quod credibilia proponantur credenti. Et hoc quidem fit per hominem, secundum quod « fides est ex auditu », ut dicitur Rom. 10. [v. 17]; sed per angelos principaliter, per quos hominibus revelantur divina. Unde angeli operantur aliquid ad illuminationem fidei. Et tamen homines illuminantur ab angelis non solum de credendis, sed etiam de agendis.

AD SECUNDUM dicendum quod ratio naturalis, quae est immediate a Deo, potest per angelum confortari, ut dictum est [in corp.]. Et similiter ex speciebus a creaturis acceptis, tanto altior elicetur intelligibilis veritas, quanto intellectus humanus fuerit fortior. Et sic per angelum adjuvatur homo, ut ex creaturis perfectius in divinam cognitionem deveniat.

AD TERTIUM dicendum quod operatio intellectualis, et illuminatio, duplíciter possunt considerari. Uno modo, ex parte rei intellectae: et sic quicunque intelligit vel illuminatur, cognoscit se intelligere vel illuminari;

volgens van den kant van het beginsel: en zoo weet niet ieder, die een waarheid begrijpt, wat het verstand is, dat het beginsel der verstandswerking is. En op dezelfde manier weet niet ieder, die door een engel verlicht wordt, dat hij door een engel verlicht wordt.

IIe ARTIKEL.

Kan hij het affect beïnvloeden?

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat de engelen den menschenlijken wil kunnen beïnvloeden. — 1. Want naar aanleiding van het woord uit den *Brief aan de Hebreën* (1. 7): « *Die zijn engelen geesten maakt, en zijn dienaren vlammand vuur* », zegt de *Glossa*, dat « *zij vuur zijn, daar zij vurig zijn van geest, en onze ondeugden uitbranden* ». Maar dit zou niet zijn, als ze den wil niet beïnvloeden.

2. Beda zegt, dat « *de duivel geen booze gedachten ingeeft maar er toe aanzet* ». Damascenus zegt bovendien nog, dat hij ze

quia cognoscit rem sibi esse manifestam. Alio modo, ex parte principii: et sic non quicumque intelligit aliquam veritatem, cognoscit quid sit intellectus, qui est principium intellectualis operationis. Et similiter non quicumque illuminatur ab angelo, cognoscit se ab angelo illuminari.

ARTICULUS II.

Utrum angeli possint immutare voluntatem hominis.

[Supr. q. 106. art. 2; 1-2. q. 80 art. 1; 2. Dist. 8. art. 5;
3. Cont. g. cap. 88. 92; De Verit. q. 22. art. 9; De Mal. q. 3. art. 3. 4;
In Joan. cap. 13. lect. 1.]

AD SECUNDUM sic proceditur. Videtur quod angeli possint immutare voluntatem hominis. Quia super illud Hebr. 1. [v. 7]: « Qui facit angelos suos spiritus, et ministros suos flammam ignis », dicit *Glossa* [ordin.] quod « *ignis sunt, dum spiritu fervent, et vitia nostra urunt* ». Sed hoc non esset, nisi voluntatem immutarent. Ergo angeli possunt immutare voluntatem.

2. PRÆTEREA, Beda dicit [super Matth. 15. v. 11] quod « *diabolus*

ingeeft; hij zegt nl. dat « *iedere boosheid en onzuivere harts-tocht door de duivels zijn uitgedacht, en het hun toegelaten wordt die aan den mensch in te geven* ». Om dezelfde reden geven dus de goede engelen goede gedachten in, en zetten ertoe aan. Maar dit zouden ze niet kunnen doen zonder den wil te beïnvloeden. Dus beïnvloeden ze den wil.

3. Zooals gezegd is (vorig Art.), verlicht de engel het menschelijk verstand door middel van de fantasiebeelden. Maar zooals de fantasie, die het verstand dient, door den engel kan beïnvloed worden, zoo ook de zinnelijke begeerte, die den wil dient: want ook deze is een kracht die gebruikt maakt van een lichamelijk orgaan. Zooals dus de engel het verstand verlicht, heeft hij ook invloed op den wil.

Daartegenover staat echter, dat den wil beïnvloeden het eigene is van God, naar het woord uit het *Boek der Spreuken* (21. 1) : « *Het hart des konings is in de hand des Heeren, weraarts Hij wil, buigt Hij het* ».

non est immissor malarum cogitationum, sed etiam (1) incensor ». Damascenus autem ulterius dicit, quod etiam est immissor: dicit enim in 2. libro Orth. Fid. [cap. 4.], quod « *omnis malitia et immundae passiones ex daemonibus excogitatae sunt, et immittere homini sunt concessae* » (2). Et pari ratione angeli boni immittunt et incidunt bonas cogitationes. Sed hoc non possent facere, nisi immutarent voluntatem. Ergo immutant voluntatem.

3. PRÆTEREA, angelus, sicut est dictum [art. praec.], illuminat intellectum hominis mediabit phantasmatisbus. Sed sicut phantasia, quae deservit intellectui, potest immutari ab angelo; ita et appetitus sensitivus, qui deservit voluntati: quia et ipse etiam est vis utens organo corporali. Ergo sicut illuminat intellectum, ita potest immutare voluntatem.

SED CONTRA est quod immutare voluntatem est proprium Dei; secundum illud Prov. 21. [v. 1]: « *Cor regis in manu Domini; quicumque voluerit, vertet illud* ».

(1) L. om.: etiam.

(2) L.: concessi.

LEERSTELLING. — De wil kan op twee wijzen beïnvloed worden. Eenerzijds van binnen uit.. En daar aldus wilsbeweging niets anders is dan de neiging van den wil naar het gewilde voorwerp, komt deze wijze van beïnvloeding alleen toe aan God, die aan de verstandelijke natuur het vermogen van zulke neiging geeft. Zooals de natuurlijke neiging niet dan van God is, die de natuur schenkt, zoo is ook de wilsneiging niet dan van God, die den wil veroorzaakt.

Anderzijds wordt de wil bewogen van buitenaf. En dit is bij den engel slechts op één manier, nl. door het door het verstand waargenomen goed. Voor zoover iemand dus er oorzaak van is, dat iets waargenomen wordt als begeerbaar goed, in zoover beïnvloedt hij den wil. En zoo ook kan alleen God effectief den wil beïnvloeden; de engel en de mensch echter, zooals boven gezegd is (106e Kw. 2^e Art.), slechts bij wijze van overreding. — Bij de mensen echter wordt de wil, behalve op deze wijze, ook nog op een andere manier van buitenaf beïnvloed, nl. door den hartstocht, die in het zinnelijk streefvermogen is opgewekt: uit begeerlijkheid en toorn wordt de wil geneigd iets te willen. En zoo kunnen dus de engelen, in zoover ze dergelijke hartstochten kunnen

RESPONDEO dicendum quod voluntas potest immutari dupliciter. Uno modo ab interiori. Et sic cum motus voluntatis non sit aliud quam inclinatio voluntatis in rem volitam, solius Dei est sic immutare voluntatem, qui dat naturae intellectuali virtutem talis inclinationis. Sicut enim inclinatio naturalis non est nisi a Deo, qui dat naturam; ita inclinatio voluntaria non est nisi a Deo, qui causat voluntatem. Alio modo movetur voluntas ab exteriori. Et hoc in angelo est (3) uno modo tantum, scilicet a bono apprehensione per intellectum. Unde secundum quod aliquis est causa quod aliquid apprehendatur ut bonum ad appetendum, secundum hoc movet voluntatem. Et sic (4) solus Deus efficaciter potest movere voluntatem; angelus autem et homo per modum suadentis, ut supra dictum est [q. 106. art. 2.]. Sed praeter hunc modum, etiam aliter movetur in hominibus voluntas ab exteriori, scilicet ex passione existente circa appetitum sensitivum; sicut ex concupiscentia vel ira inclinatur voluntas ad aliquid volendum. Et sic etiam angeli,

(3) L. addit: quidem.

(4) L. addit: etiam.

opwekken, den wil beïnvloeden. Niet echter noodzakelijk, want de wil blijft altijd vrij om aan den hartstocht toe te geven of eraan te weerstaan.

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — 1. Men zegt van de dienaren Gods, mensen of engelen, dat ze de ondeugden uitbranden en tot deugd ontvlammen bij wijze van overreding.

2. De duivels kunnen geen booze gedachten ingegeven, door die inwendig te veroorzaken, daar het gebruik van de cogitativa aan den wil onderworpen is. Men zegt echter dat de duivel gedachten opwekt, in zoover hij bij wijze van overreding of door het opwekken van hartstochten, aanzet tot gedachten, of tot het begeeren der gedachte dingen. En dit opwekken noemt Damascenus ingegeven, omdat zulke werking inwendig plaats heeft. — Maar de goede gedachten worden aan een hooger beginsel toegeschreven, nl. aan God, ofschoon ze door de bediening der goede engelen worden verzorgd.

3. Het menschelijk verstand kan in den huidigen toestand niet begrijpen zonder gebruikmaking van de fantasiebeelden; maar menschelijke wil kan iets willen volgens het verstandsoord zonder de hartstocht van het zinnelijke streefvermogen te volg zoodat dit niet hetzelfde is.

inquantum possunt concitare hujusmodi passiones, possunt voluntatem movere.
Non tamen ex necessitate: quia voluntas semper remanet libera ad consentiendum vel resistendum passioni.

AD PRIMUM ergo dicendum quod ministri Dei vel homines, vel angeli, dicuntur urere virtutis, et inflammare ad virtutes, per modum persuasionis.

AD SECUNDUM dicendum quod daemones non possunt immittire cogitationes, interius eas causando: cum usus cogitativae virtutis subjaceat voluntati. Dicitur tamen diabolus incensor cogitationum, inquantum incitat ad cogitandum, vel ad appetendum cogitata, per modum persuadentis, vel passionem concitantis. Et hoc ipsum incendere Damascenus vocat immittere, quia talis operatio interius fit. Sed bona cogitationes attribuuntur altiori principio, scilicet Deo; licet angelorum ministerio procurentur.

AD TERTIUM dicendum quod intellectus humanus, secundum praesentem statum, non potest intelligere nisi convertendo se ad phantasmata: sed voluntas humana potest aliquid velle ex judicio rationis, non sequendo passionem appetitus sensitivi. Unde non est simile.

IIIe ARTIKEL.

Kan hij de verbeelding beïnvloeden?

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat de duivel de verbeelding niet kan beïnvloeden. — 1. De fantasie is immers, zooals in *De Anima* gezegd wordt, « een beweging ontstaan door de waarneemende zinnen ». Maar indien dit geschiedde door den invloed van een engel, geschiedde het niet door de zinnen. Het is dus tegen den eigenaard van de fantasie, die de actualiteit van de verbeeldingskracht is, dat zij door den invloed van een engel ontstaat.

2. Daar de vormen, die in de verbeelding zijn, onstoffelijk zijn, zijn ze nobeler dan de vormen, die in de zinnelijk waarneembare stof zijn. Maar een engel kan, zooals gezegd is (110^e Kw. 2^e Art.), geen vormen indrukken in de zinnelijk waarneembare stof. Dus kan hij ook geen vormen indrukken in de verbeelding. En zoo kan hij deze niet beïnvloeden.

3. Volgens Augustinus kan het gebeuren, dat « door de intrede

ARTICULUS III.

Utrum angelus possit immutare imaginationem hominis.

[2. Dist. art. 5; De Mal. q. 3. art. 4; q. 16. art. 2.].

AD TERTIUM sic proceditur. Videtur quod angelus non possit immutare imaginationem hominis. Phantasia enim, ut dicitur in libro 3. de Anima [cap. 3. n. 16.], « est motus factus a sensu secundum actum ». Sed si fieret per immutationem angeli, non fieret a sensu secundum actum. Ergo est contra rationem phantasiae, quae est actus imaginativae virtutis, ut sit per immutationem angeli.

2. PRÆTEREA, formae quae sunt in imaginatione, cum sint spirituales, sunt nobiliores formis quae sunt in materia sensibili. Sed angelus non potest imprimere formas in materia sensibili, ut dictum est [q. præc. art. 2.]. Ergo non potest imprimere formas in imaginatione. Et ita non potest etiam immutare.

3. PRÆTEREA, Augustinus dicit (1) 12. super Gen. ad litt. [cap. 12.],

(1) L.: secundum Augustinum.

van een anderen geest, deze datgene wat hij zelf weet door dergelijke beelden aan dengene, bij wien hij intreedt toont, hetzij om te begrijpen, hetzij om het begrepene te verbreiden ». Maar de engel schijnt toch niet in de menschelijke verbeelding te kunnen binnentrede, noch schijnt de verbeelding de verstandelijke kenbare dingen die de engel kent, te kunnen vatten. Het schijnt dus, dat de engel de verbeelding niet kan beïnvloeden.

4. In een visioen, dat alleen in de verbeelding bestaat, houdt de mensch aan de beelden der dingen als aan de dingen zelf vast. Maar hierin is zeker bedrog. Daar echter de goede engel geen oorzaak van bedrog kan zijn, schijnt hij geen dergelijk visioen te kunnen veroorzaken door beïnvloeding van de verbeelding.

Daartegenover staat echter, dat droomgezichten gezien worden door verbeeldingsvisioenen. Maar de engelen openbaren sommige dingen in dromen, zooals bij *Mattheus* (1. 20 en 2. 13, 19) duidelijk is van den engel, die aan Joseph in een droom verscheen. Dus kan een engel de verbeelding beïnvloeden.

LEERSTELLING. — Zoowel de goede als de booze engel kan

« *commixtione alterius spiritus fieri potest ut ea quae ipse scit per hujusmodi imagines ei cui miscetur ostendat, sive intelligenti, sive (2) ab alio intellecta pandantur ».* Sed non videtur quod angelus possit miseri imaginationi humanae; neque quod imaginatio possit capere intelligibilia, quae angelus cognoscit. Ergo videtur quod angelus non possit mutare imaginationem.

4. PRÆTEREA, in visione imaginaria homo adhaeret similitudinibus rerum quasi ipsis rebus. Sed in hoc est quaedam deceptio. Cum ergo angelus bonus non possit esse causa deceptionis, videtur quod non possit causare imaginariam visionem, imaginationem immutando.

SED CONTRA est quod ea quae apparent in somnis, videntur imaginaria visione. Sed angeli revelant aliqua in somnis; ut patet Matth. 1. [v. 20] et 2. [v. 13, 19] de angelo qui Joseph in somnis apparuit. Ergo angelus potest imaginationem movere.

RESPONDEO dicendum quod angelus, tam bonus quam malus virtute

(2) L. addit: ut.

door eigen natuurlijke kracht de menschelijke verbeelding beïnvloeden. Wat aldus kan beredeneerd worden. Boven is gezegd (110^e Kw. 3^e Art.), dat de lichamelijke natuur aan de engelen gehoorzaamd met betrekking tot plaatselijke beweging. Al dus wat veroorzaakt worden kan door plaatselijke beweging van lichamen, valt onder de natuurlijke kracht van den engel. Nu is het duidelijk, dat visioenen van de verbeelding bij ons somtijds hun oorzaak vinden in plaatselijke beweging van de gassen en vochten van ons lichaam. Vandaar dat Aristoteles de oorzaak van dergelijke droomgezichten besprekend zegt, dat « *als het dier slaapt, en veel bloed bij het beginsel der zinnen samenkomt, ook tegelijk bewegingen plaats hebben* », d.i. indrukken uit de zinnelijke bewegingen overgebleven, die in de gassen bewaard bleven, « *en het beginsel der zinnen bewegen* », zoodat zekere verschijning plaats heeft, alsof dan het beginsel der zinnen door de uitwendige dingen zelf beroerd wordt. En die beweging van gassen en vochten kan zoo sterk zijn, dat ook in wakenden toestand dergelijke gezichten kunnen plaats hebben; zooals blijkt bij waanzinnigen en zulken. Zooals dit gebeurt door de natuurlijke beweging der vochten, en soms ook door den wil van den mensch, die zich vrijwillig in de verbeelding voorstelt, wat hij vroeger heeft waargenomen, zoo kan

naturae suae potest movere imaginationem hominis. Quod quidem sic considerari potest. Dictum est enim supra [q. praec. art. 3.], quod natura corporalis obedit angelo ad motum localem. Illa ergo quae ex motu locali aliquorum corporum possunt causari, subsunt virtuti naturali angelorum. Manifestum est autem quod apparitiones imaginariae causantur interdum in nobis ex locali mutatione corporalium spirituum et humorum. Unde Aristoteles in lib. de Somn. et Vig. [de Insomn. cap. 3.], assignans causam apparitionis somniorum, dicit quod, « *cum animal dormit, descendente plurimo sanguine ad principium sensitivum, simul descendunt motus* », idest *impressiones relictæ ex sensibili motionibus, quae in spiritibus sensualibus conservantur, « et movent principium sensitivum »*, ita quod fit quaedam apparitio, ac si tunc principium sensitivum a rebus ipsis exterioribus mutaretur. Et tanta potest esse commotio spirituum et humorum, quod hujusmodi apparitiones etiam vigilantibus fiant; sicut patet in phreneticis, et in aliis hujusmodi. Sicut igitur hoc fit per naturalem commotionem humorum; et quandoque etiam per voluntatem hominis, qui voluntarie imaginatur quod prius senserat: ita etiam hoc potest fieri virtute angeli boni vel mali, quan-

dit ook gebeuren door de kracht van een goeden of booven engel, soms met bewusteloosheid soms ook zonder.

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — 1. Het eerste beginsel van de fantasie komt van de waarnemende zinnen: we kunnen ons immers niets verbeelden wat we op geen enkele manier hetzij in zijn geheel hetzij ten deeble hebben waargenomen, zooals een blindgeborene zich geen kleur kan verbeelden. Maar soms krijgt de verbeelding, zooals gezegd is (in de Leerstelling), door inwendig bewaarde indrukken vorming, zoodat beweging van de fantasie ontstaat.

2. De engel beïnvloedt de verbeelding niet door het indrukken van eenig fantasiebeeld, dat op geen enkele wijze door de zintuigen is ontvangen (hij zou immers niet kunnen maken, dat een blindgeborene zich kleuren verbeeldt), maar hij doet dat, zooals gezegd is (in de Leerstelling), door plaatselijke beweging der gassen en vochten.

3. Dat binnengaan van den engel in de menschelijke verbeelding is niet door zijn wezen, maar door het gevolg, dat hij op voorzegde wijze in de verbeelding voortbrengt; hij toont eraan wat hij zelt kent, maar niet op dezelfde wijze waarop hij het kent.

doque quidem cum alienatione a corporeis sensibus, quandoque autem absque tali alienatione.

AD PRIMUM ergo dicendum quod principium phantasiae est a sensu secundum actum: non enim possumus imaginari quae nullo modo sentimus, vel secundum totum vel secundum partem; sicut caecus natus non potest imaginari colorem. Sed aliquando imaginatio informatur, ut actus phantastici motus consurgat, ab impressionibus interius conservatis, ut dictum est [in corp.].

AD SECUNDUM dicendum quod angelus transmutat imaginationem, non quidem imprimendo aliquam formam imaginariam nullo modo per sensum prius acceptam (non enim posset facere, quod caecus imaginaretur colores): sed hoc facit per motum localem spirituum et humorum, ut dictum est [in corp.].

AD TERTIUM dicendum quod commixtio illa spiritus angelici ad imaginationem humanam, non est per essentiam, sed per effectum quem praedicto modo in imaginatione facit; cui demonstrat quae ipse novit, non tamen eo modo quo ipse novit.

4. De engel, die een gezicht in de verbeelding opwekt, verlicht somtijds tegelijk het verstand, zoodat het weet, wat door dergelijke beelden wordt beteekend, en dan is er geen enkel bedrog. Soms echter ontstaan door de inwerking van den engel alleen de beelden der dingen in de fantasie: maar daarom wordt er geen bedrog door den engel veroorzaakt, maar is er vergissing door ontoereikendheid van het verstand, waaraan dergelijke dingen verschijnen. Zooals ook Christus geen oorzaak van bedrog was door het feit, dat Hij veel aan de scharen in beeldspraak voorhield, wat Hij haar niet verder uitlegde.

IV° ARTIKEL.

Kan hij de zinnen beïnvloeden?

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat de engel de menschelijke zinnen niet kan beïnvloeden. — 1. De werking der zinnen is een levenswerking. Dergelijke werking komt niet van een uitwendig beginsel. Dus kan de werking der zinnen niet door een engel veroorzaakt worden.

AD QUARTUM dicendum quod angelus causans aliquam imaginariam visionem, quandoque quidem simul intellectum illuminat, ut cognoscat quid per hujusmodi similitudines significetur: et tunc nulla est deceptio. Quandoque vero per operationem angeli solummodo similitudines rerum apparent in imaginatione: nec tamen tunc causatur deceptio ab angelo, sed ex defectu intellectus ejus, cui talia apparent. Sicut nec Christus fuit causa deceptionis in hoc, quod multa turbis in parabolis proposuit, quae non exposuit eis.

ARTICULUS IV.

Utrum angelus possit immutare sensum humanum.

[2. Dist. 8. art. 5; De Mal. q. 3. art. 4; q. 16. art. 2.]

AD QUARTUM sic proceditur. Videlicet quod angelus non possit immutare sensum humanum. Operatio enim sensitiva est operatio vitae. Hujusmodi autem operatio non est a principio extrinseco. Non ergo operatio sensitiva potest causari ab angelo.

2. Het zinnelijk vermogen is nobeler dan de groeikracht. Maar de engel kan, naar het schijnt, de groeikracht niet beïnvloeden, evenmin als de andere natuurlijke vormen. Dus kan hij ook het zinnelijk vermogen niet beïnvloeden.

3. De zinnen worden natuurlijkerwijze door het zinnelijk waarneembare beïnvloed. Maar, zooals boven gezegd is (110^e Kw. 4^e Art.), kan de engel de natuurlijke orde niet veranderen. Dus kan de engel de zinnen niet beïnvloeden, maar deze worden altijd beïnvloed door het zinnelijk waarneembare.

Daartegenover staat echter, dat de engelen die Sodoma verwoestten, « *de Sodomieten met blindheid (of aoracie) sloegen, zoodat ze de deur van het huis niet vinden konden* », zooals in het *Boek der Schepping* (19. 11) gezegd wordt. En iets dergelijks lezen we in het *Vierde Boek der Koningen* (6. 18) over de Syriërs, die Eliseus naar Samaria bracht.

LEERSTELLING. — De zinnen worden tweevoudig beïnvloed. Eenerzijds van buiten af, zooals wanneer ze door het zinnelijk waarneembare beïnvloed worden. Anderzijds van binnen uit : we

2. PRÆTEREA, virtus sensitiva est nobilior, quam nutritiva. Sed angelus, ut videtur, non potest mutare virtutem nutritivam; sicut nec alias formas naturales. Ergo neque virtutem sensitivam immutare potest.

3. PRÆTEREA, sensus naturaliter movetur a sensibili. Sed angelus non potest immutare naturae ordinem, ut supra dictum est [q. 110. art. 4.]. Ergo angelus non potest immutare sensum, sed semper (1) a sensibili immutatur.

SED CONTRA est quod Angeli, qui subverterunt Sodomam, « percusserunt Sodomitas caecitate, vel aorasia, ut ostium domus invenire non possent », ut dicitur Gen. 19. [v. 11]. Et simile legitur 4. Reg. 6. [v. 18 sqq.], de Syris quos Elisaeus duxit in Samariam.

RESPONDEO dicendum quod sensus immutatur dupliciter. Uno modo, ab exteriori; sicut cum mutatur a sensibili. Alio modo, ab interiori: videmus

(1) L. addit: sensus.

zien toch, dat bij verstoring van gassen en vochten de zinnen beïnvloed worden: de tong immers van een zieke, die vol is van bitter vocht, proeft alles bitter, en zoo gebeurt het ook met andere zinnen. De engel kan op beide wijzen door zijn natuurlijke kracht de menschelijke zinnen beïnvloeden. Hij kan immers van buiten af aan het zintuig een zinnelijk waarneembaar object voorstellen, dat ofwel door de natuur gevormd is, ofwel van meet af gevormd moet worden, zoals hij, naar boven gezegd is (51 Kw. 2^e Art.), doet, als hij een lichaam aanneemt. Insgelijks kan hij inwendig de gassen en vochten, zoals boven gezegd is (vorig Art.), bewegen, waardoor dan op verschillende manieren de zinnen beïnvloed worden.

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — 1. De werking der zinnen kan niet gebeuren zonder innerlijk beginsel, wat het zinnelijk vermogen is: maar dat innerlijk beginsel kan zoals gezegd is (in de Leerstelling), op vele manieren door een uiterlijk beginsel beïnvloed worden.

2. De engel kan door innerlijke beweging der gassen en vochten ook iets bijbrengen tot verandering van de groeikracht. En insgelijks

enim quod, perturbatis spiritibus et humoribus, immutatur sensus; lingua enim infirmi, quia plena est cholericō humore, omnia sentit ut amara; et simile contingit in aliis sensibus. Utroque autem modo angelus potest immutare sensum hominum sua naturali virtute. Potest enim angelus opponere exterius sensui sensibile aliquod, vel a natura formatum, vel aliquod de novo formando; sicut facit dum corpus assunit, ut supra dictum est [q, 51. art. 2.]. Similiter etiam potest interius commovere spiritus et humores, ut supra dictum est [art. praec.], ex quibus sensus diversimode immutentur.

AD PRIMUM ergo dicendum quod principium sensitivae operationis non potest esse absque principio interiori, quod est potentia sensitiva: sed illud interius principium potest multipliciter ab exteriori principio commoveri, ut dictum est [in corp.].

AD SECUNDUM dicendum quod (2) per commotionem interiorem spirituum et humorum, potest angelus aliquid operari ad immutandum actum

(2) L. addit: etiam.

van het begeervermogen en het zinnelijk vermogen, en van ieder ander vermogen, dat een lichamelijk orgaan gebruikt.

3. Buiten de orde der geheele schepping om, kan geen engel iets doen; maar buiten de orde van een afzonderlijke natuur om, kan hij wel iets doen, daar hij aan zulk een orde niet onderworpen is. En zoo kan hij op een bijzondere wijze buiten de gewone manier om, de zinnen beïnvloeden.

potentiae nutritivae. Et similiter potentiae appetitivae, et sensitivae, et cujuscumque potentiae corporali organo utentis.

AD TERTIUM dicendum quod praeter ordinem totius creaturae angelus facere non potest: sed praeter ordinem alicujus particularis naturae facere potest, cum tali ordini non subdatur. Et sic quodam singulari modo potest sensum immutare, praeter modum communem.

HONDERD EN TWAALFDE KWESTIE.

DE ZENDING DER ENGELEN.

(*Vier Artikelen.*)

Nu moeten we de zending der engelen beschouwen. En hieromtrent stellen we vier vragen:

1. Worden sommige engelen ter bediening uitgezonden?
2. Worden allen gezonden?
3. Staan allen die gezonden worden voor God?
4. Uit welke koren worden ze gezonden?

I^e ARTIKEL.

Worden sommige engelen ter bediening uitgezonden?

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat er geen engelen ter bediening worden uitgezonden. — 1. Iedere zending is immers naar een bepaalde plaats. Maar verstandswerkingen bepalen geen plaats.

QUAESTIO CXII.

DE MISSONE ANGELORUM, IN QUATUOR ARTICULOS DIVISA.

Deinde considerandum est de missione angelorum.

Et circa hoc quaeruntur quatuor: 1. Utrum aliqui angeli mittantur in ministerium. — 2. Utrum omnes mittantur. — 3. Utrum illi, qui mittuntur, assistant. — 4. De quibus ordinibus mittantur.

ARTICULUS I.

Utrum angeli in ministerium mittantur.

AD PRIMUM sic proceditur. Videtur quod angeli in ministerium non mittantur. Omnis enim missio est ad aliquem determinatum locum. Sed actiones intellectuales non determinant aliquem locum: quia intellectus abstrahit ab

daar het verstand abstraheert van het hier en nu. Daar dus de werkingen der engelen verstandelijk zijn, schijnen de engelen niet gezonden te worden om hun werkingen uit te oefenen.

2. De vuurhemel is de plaats, die aan de waardigheid der engelen verschuldigd is: als ze dus ter bediening naar ons gezonden worden, schijnt er iets van hun waardigheid verloren te gaan. En dit is ongepast.

3. Uiterlijke bezigheid belet de contemplatie der waarheid; vandaar wordt in het *Boek Ecclesiasticus* (38. 25) gezegd: « *Wie minder bezig is, zal wijsheid erlangen* ». Als er dus engelen uitgezonden worden voor uiterlijke bedieningen, schijnen ze afgehouden te worden van de contemplatie. Maar geheel hun geluk bestaat in de contemplatie van God. Worden ze dus gezonden, dan vermindert hun geluk. Dat is onaannameelijc.

4. Bedienen is het werk van den mindere: waarom bij *Lucas* gezegd wordt (22. 27): « *Wie is groter: hij die aan tafel ligt, of hij die bedient? Is het niet hij, die aan tafel ligt?* » Maar de engelen zijn in de natuurlijke orde hooger dan wij. Dus worden ze niet uitgezonden om ons te bedienen.

hic et nunc. Cum igitur actiones angelicae sint intellectuales, videtur quod angeli ad suas actiones agendas non mittantur.

2. PRÆTEREA, coelum empyreum est locus pertinens ad dignitatem angelorum. Si igitur ad nos mittantur in ministerium, videtur quod eorum dignitati aliquid depereat. Quod est inconveniens.

3. PRÆTEREA, exterior occupatio impedit sapientiae contemplationem: unde dicitur Eccli. 38. [v. 25]: « *Qui minoratur actu, percipiet sapientiam* ». Si igitur angeli aliqui mittuntur ad exteriora ministeria, videtur quod retardentur a contemplatione. Sed tota eorum beatitudo in contemplatione Dei consistit. Si ergo mitterentur, eorum beatitudo minueretur. Quod est inconveniens.

4. PRÆTEREA, ministrare est inferioris: unde dicitur Luc. 22. [v. 27]: « *Quis major est, qui recumbit, an ille qui ministrat? Nonne qui recumbit?* » Sed angeli sunt maiores nobis ordine naturae. Ergo non mittuntur in ministerium nostrum.

Daartegenover staat echter, dat in het *Boek van den Uittocht* (23. 20) gezegd wordt: « *Zie, Ik zal mijn engel zenden, die voor u uitgaat* ».

LEERSTELLING. — Uit het bovenstaande kan het duidelijk zijn, dat er engelen door God worden uitgezonden ter bediening. Zooals immers boven gezegd is (43^e Kw. 1^e Art.), toen we handelden over de zending der goddelijke Personen, zegt men van iemand dat hij gezonden wordt, als hij op eenigerlei wijze van een ander uitgaat, zoodat hij begint te zijn waar hij eerst niet was, of waar hij wel was, op een andere wijze komt. We zeggen, dat de Zoon of de H. Geest gezonden wordt, in zoover Hij krachtens voortkomst van den Vader uitgaat, en door de genade of de aangenomen natuur op een nieuwe manier begint te zijn, waar Hij eerst was door de goddelijke Tegenwoordigheid. Het is immers God eigen overal te zijn, want daar Hij de algemeene werkoorzaak is, raakt zijn kracht alle wezens, zoodat Hij, gelijk boven gezegd is (8e Kw. 1e Art.), in alle dingen is.

Het vermogen van den engel echter, die slechts een particuliere werkoorzaak is, bereikt het geheele heelal niet, maar raakt zoo het ééne, dat hij niet het andere raakt. Vandaar is hij op zulk een manier hier, dat hij niet elders is. Uit het boven gezegde is het

SED CONTRA est quod dicitur Exod. 23. [v. 20]: « Ecce ego mittam angelum meum, qui praecedat te ».

RESPONDEO dicendum quod ex supradictis manifestum esse potest, quod aliqui angeli in ministerium mittuntur a Deo. Ut enim supra dictum est [q. 43. art. 1.], cum de missione divinarum Personarum ageretur, ille mitti dicitur, qui aliquo modo ab alio procedit, ut incipiat esse ubi prius non erat, vel ubi prius erat, per aliud modum. Filius enim aut Spiritus Sanctus mitti dicitur, ut a Patre procedens per originem; et incipit esse novo modo, idest per gratiam vel per naturam assumptam, ubi prius erat per deitatis praeäsentiam. Dei enim proprium est ubique esse: quia cum sit universale agens, ejus virtus attingit omnia entia; unde est in omnibus rebus, ut supra dictum est [q. 8. art. 1.]. Virtus autem angeli, cum sit particulare agens, non attingit totum universum; sed sic attingit unum, quod non attingit aliud. Et ideo ita est hic, quod non alibi. Manifestum est autem per supra dicta [q. 110. art. 1.], quod creatura corporalis per angelos administratur. Cum

echter duidelijk, dat de lichamelijke schepping door de engelen beheerd wordt. Als dus met betrekking tot een lichamelijk schepsel opnieuw iets door een engel moet gedaan worden, moet de engel opnieuw door zijn kracht dit lichaam bereiken, en zoo begint hij daar opnieuw te zijn. En dit gebeurt geheel op goddelijk bevel. Dus volgt uit het voorgaande, dat de engel door God gezonden wordt.

Maar de werking, die de gezonden engel uitoefent, gaat van God als van het eerste beginsel uit, op wiens wenk en gezag de engelen werken; gaat ook weer tot God terug als tot het laatste doel. En dit is wat het karakter van dienaar geeft; want de dienaar is als een verstandelijk werktuig; het werktuig echter wordt door een ander bewogen, en zijn werking op iets anders gericht. Vandaar worden de werkingen der engelen bedieningen genoemd, en daarom zegt men, dat de engelen ter bediening worden uitgezonden.

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — 1. Op twee manieren wordt een werking verstandelijk genoemd. Vooreerst als in het verstand blijvend, zooals contemplatie. En zulk een handeling bepaalt geen plaats: ja, zooals Augustinus zegt, « *zelfs wij zijn*

igitur aliquid est fiendum per aliquem angelum circa aliquam creaturam corpoream, de novo applicatur angelus illi corpori sua virtute; et sic angelus de novo incipit ibi esse. Et hoc totum procedit ex imperio divino. Unde sequitur, secundum praemissa, quod angelus a Deo mittatur. Sed actio quam angelus missus exercet, procedit a Deo, sicut a primo principio, cuius nutu, et auctoritate angeli operantur; et in Deum reducitur sicut in ultimum finem. Et hoc facit ratione ministerii (1): nam minister est sicut instrumentum intellectus (2); instrumentum autem ab alio movetur, et ejus actio ad aliud ordinatur. Unde actiones angelorum ministeria vocantur; et propter hoc dicuntur in ministerium mitti.

AD PRIMUM ergo dicendum quod aliqua operatio dupliciter dicitur intellectualis. Uno modo, quasi in ipso intellectu consistens, ut contemplatio. Et talis operatio non determinat sibi locum: immo Augustinus dicit 4. de Trin.

(1) L.: rationem ministri.

(2) L.: intelligens.

niet in deze wereld, in zoover we met het verstand de eeuwige dingen smaken ». — Vervolgens wordt een daad verstandelijk genoemd, in zoover deze door het verstand geregeld en bevolen wordt. En zoo bepalen verstandelijke handelingen zich klaarblijkelijk soms een plaats.

2. De vuurhemel behoort naar zekere gepastheid tot de waardigheid van de engel: het is immers gepast, dat het hoogste lichaam wordt toegekend aan de natuur, die boven alle lichamen is. Maar de engel ontleend geen enkele waardigheid aan den vuurhemel. Vandaar dat, wanneer hij oogenblikkelijk niet in dien vuurhemel is, er niets van zijn waardigheid verloren gaat: zoals ook niet het geval is bij den koning, wanneer hij oogenblikkelijk niet op den koningstroon gezeten is, wat zijn waardigheid toekomt.

3. Bij ons belet de uiterlijke handeling de zuiverheid der contemplatie, omdat wij door onze zinnelijke vermogens werkzaam zijn, en wanneer dezer werkzaamheid krachtiger wordt, verslapt de werking der verstandelijke vermogens. Maar de engel regelt zijn uiterlijke daden door de verstandelijke werking alleen. Vandaar beletten zijn uiterlijke daden in geen enkel opzicht zijn contemplatie: want als van twee handelingen de eene de regel en

[cap. 20.], « *etiam nos, secundum quod aliquid aeternum mente facimus* (3), *non in hoc mundo sumus* ». Alio modo dicitur aliqua actio intellectualis, quia est ab aliquo intellectu regulata et imperata. Et sic manifestum est quod operationes intellectuales interdum determinant sibi loca.

AD SECUNDUM dicendum quod coelum empyreum pertinet ad dignitatem angelii secundum congruentiam quamdam: quia congruum est ut supremum corporum naturae quae est supra omnia corpora, attribuatur. Non tamen angelus aliquid dignitatis accipit a coelo empyreo. Et ideo quando actu non est in coelo empyreo, nihil ejus dignitati subtrahitur: sicut nec regi, quando non actu sedet in regali solio, quod congruit ejus dignitati.

AD TERTIUM dicendum quod in nobis exterior occupatio puritatem contemplationis impedit, quia actioni insistimus secundum sensitivas vires, quarum actiones cum intenduntur, retardantur actiones intellectivae virtutis. Sed angelus per solam intellectualem operationem regulat suas actiones exteriores. Unde actiones exteriore in nullo impediunt ejus contemplationem: quia

(3) L.: sapimus.

norm is van de andere, belet de een de ander niet, maar helpt deze. Daarom zegt ook Gregorius, dat « *de engelen niet zoo naar buiten gaan, dat ze van de vreugden der inwendige contemplatie beroofd worden* ».

4. De engelen bedienen in hun uiterlijke handelingen allereerst God, en ons slechts op de tweede plaats. Niet omdat wij zonder meer hooger zijn dan zij, maar omdat iedere mensch of engel, die God aanhangt, één geest is met God, en hooger dan ieder schepsel. Vandaar zegt de Apostel: « *Acht een ander hooger dan uzelf* » (*Phil. 2. 3*).

IIe ARTIKEL.

Worden allen gezonden?

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat alle engelen ter bediening worden uitgezonden. — 1. De Apostel zegt immers: « *Allen zijn dienstbare geesten, uitgezonden ter bediening* ». (*Hebr. 1. 14*).

duarum actionum quarum una est regula et ratio alterius, una non impedit, sed juvat aliam. Unde Gregorius dicit in 2. Moral. [cap. 3.] quod « *angeli non sic foras exeunt, ut internae contemplationis gaudii priventur* ».

AD QUARTUM dicendum quod angeli in suis actionibus exterioribus ministrant principaliter Deo, et secundario nobis. Non quia nos sumus superiores eis, simpliciter loquendo: sed quia (4) quilibet homo, vel angelus, in quantum adhaerendo Deo fit unus spiritus cum Deo, est superior omni creatura. Unde Apostolus ad Philip. 2. [v. 3] dicit: « *Superiores sibi invicem arbitrantes* ».

ARTICULUS II.

Utrum omnes angeli in ministerium mittantur.

[2. Dist. 10. art. 2; Hebr. cap. 1. lect. 6.].

AD SECUNDUM sic proceditur. Videtur quod omnes angeli in ministerium mittantur. Dicit enim Apostolus ad Hebr. 1. [v. 14]: « *Omnis sunt administratorii spiritus, in ministerium missi* ».

(4) L. om.: quia.

2. Van alle koren, is, zooals uit het bovenstaande blijkt (108^e Kw. 6^e Art.), dat der Serafijnen het hoogste. Maar volgens *Isaias* (6, 6, 7) « *werd een Serafijn gezonden om de lippen van den Profeet te zuiveren* ». Dus veel meer worden dan de lagere engelen gezonden.

3. De goddelijke Personen gaan op oneindige wijze alle engelenkoren te boven. Maar zooals boven gezegd is (43^e Kw. 1^e Art.), worden de goddelijke Personen gezonden. Dus veel meer ook de allerhoogste engelen.

4. Als de hogere engelen niet ter uiterlijke bediening worden uitgezonden, dan is dat omdat de hogere engelen de goddelijke bedieningen uitoefenen door de lagere. Maar omdat, zooals boven gezegd is (50e Kw. 4e Art.; 108e Kw. 3e Art. 1e Antw.), alle engelen verschillen, heeft iedere engel behalve de allerlaagste, een lageren engel. Dus zou alleen één enkele engel ter bediening uitgezonden dienen. Maar dit is tegen hetgeen bij *Daniël* (7, 10) gezegd wordt: « *Duizend mal duizend dienden Hem* ».

Daartegenover staat echter wat Gregorius zegt, de mening van Dionysius weergevend: « *De hogere groepen hebben geenszins de uitoefening der uiterlijke bediening* ».

2. PRÆTEREA, inter ordines supremus est ordo Seraphim, ut ex supradictis patet [q. 108. art. 6.]. Sed Seraphim est missus ad purgandum labia Prophetae, ut habetur Isa. 6. [v. 6. 7]. Ergo multo magis inferiores angeli mittuntur.

3. PRÆTEREA, divinae Personae in infinitum excedunt omnes ordines angelorum. Sed divinae Personae mittuntur. Ergo multo magis quicunque supremi angeli.

4. PRÆTEREA, si superiores angeli non mittuntur ad exterius ministerium, hoc non est nisi quia superiores angeli exequuntur divina ministeria per inferiores. Sed cum omnes angeli sint inaequales, ut supra dictum est [q. 50. art. 4; q. 108. art. 3. ad 1.], quilibet angelus habet inferiorem angelum, praeter ultimum. Ergo unus angelus solus ut ministraret in ministerium missus. Quod est contra id quod dicitur Daniel. 7. [v. 10]: « *Millia millium ministrabant ei* ».

SED CONTRA est, quod Gregorius [hom. 34. in Evang.] dicit referens sententiam Dionysii [Coel. Hier. cap. 13.]: « *Superiora agmina usum exterioris ministerii nequaquam habent* ».

LEERSTELLING. — Zooals uit het boven gezegde duidelijk is (106^e Kw. 3^e Art.; 110^e Kw. 1^e Art.), is dit het plan der goddelijke Voorzienigheid, niet alleen betreffende de engelen, maar in geheel het heelal, dat het lagere door het hogere beheerd wordt: maar van deze orde wordt in de lichamelijke dingen soms door beschikking Gods afgewezen om wille van een hogere orde: in zoover dit nl. dienstig is voor de openbaring der genade. Dat de blindgeborene genezen werd, dat Lazarus werd opgewekt, geschiedde onmiddellijk door God zonder enige werking der hemellichamen. Maar ook de goede en de booze engelen kunnen in de lichamelijke dingen iets uitwerken, buiten de werking der hemellichamen om, zooals de wolken tot regen verdichten, e. d. dingen. Niemand twijfelt er ook over, dat God onmiddellijk den menschen iets kan openbaren zonder tusschenkomst der engelen; en insgelyks de hogere engelen zonder tusschenkomst der lagere. En hierom hebben sommigen gezegd, dat volgens de algemeene wet de hoogeren niet gezonden worden, alleen maar de lageren; doch dat door goddelijke Beschikking soms ook de hoogeren gezonden worden.

Maar dit lijkt niet verstandig. De volgorde der engelen ziet men naar de genadegaven. Maar de orde der genade heeft geen hogere

RESPONDEO dicendum quod, sicut ex supradictis patet [q. 106. art. 3; q. 110. art. 1.], hoc habet ordo divinae providentiae, non solum in angelis, sed etiam in toto universo, quod inferiora per superiora administrantur: sed ab hoc ordine in rebus corporalibus aliquando ex divina dispensatione receditur, propter altiorem ordinem, secundum scilicet quod expedit ad gratiae manifestationem. Quod enim caecus natus fuit illuminatus, quod Lazarus fuit suscitus, immediate a Deo factum est absque aliqua actione coelestium corporum. Sed et angeli boni et mali possunt aliquid in istis corporibus operari praeter actionem coelestium corporum, condensando nubes in pluvias, et aliqua hujusmodi faciendo. Neque alicui debet esse dubium quin Deus immediate hominibus aliqua revelare posset, non mediantibus angelis: et superiores angeli, non mediantibus inferioribus. Et secundum hanc considerationem, quidam dixerunt quod, secundum communem legem, superiores non mittuntur, sed inferiores tantum; sed ex aliqua dispensatione divina, interdum etiam superiores mittuntur. Sed hoc non videtur rationabile. Quia ordo angelicus attenditur secundum dona gratiarum. Ordo autem gratiae

orde, waarom zij zou moeten worden voorbijgegaan. — Men bedenke ook, dat de orde der natuur bij wonderwerking voorbijgegaan wordt ter bevestiging van het geloof. Hiertoe echter is van geen waarde, dat de orde der engelen voorbijgegaan wordt, daar wij dit toch niet kunnen waarnemen. — Ook is er in de goddelijke bedieningen niets zoo groot, dat niet door de lagere koren zou kunnen worden gedaan. Vandaar zegt Gregorius: « *Die het belangrijkste boodschappen, worden Aartsengelen genoemd. Daarom is het, dat tot de Maagd Maria de Aartsengel Gabrieël gezonden wordt* ». Dit echter was het hoogste van alle goddelijke bedieningen, zooals aldaar wordt toegevoegd. — Zonder meer is dus met Dionysius te zeggen, dat de hogere engelen nooit ter uiterlijke bediening worden uitgezonden.

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — I. Zooals bij de zendingen der goddelijke Personen er zichtbare zijn, beschouwd naar het lichamelijke schepsel; en onzichtbare naar het geestelijk gevolg; zoo zijn er ook bij de zendingen der engelen uiterlijke, nl. ter uitvoering van een bediening met betrekking tot de lichamen, en wat deze zending aangaat, worden niet allen gezonden. Er is ook

non habet aliud superiorem ordinem, propter quem praetermitti debeat, sicut praetermittitur ordo naturae propter ordinem gratiae. Considerandum est etiam quod ordo naturae in operationibus miraculorum praetermittitur, propter fidei confirmationem. Ad quam nihil valeret, si praetermitteretur ordo angelicus: quia hoc a nobis percipi non posset. Nihil etiam est ita magnum in ministeriis divinis, quod per inferiores ordines exerceri non possit. Unde Gregorius dicit [hom. 34. in Evang.], quod « qui summa annuntiant, Archangeli vocantur. Hinc est quod ad virginem Mariam Gabriel Archangelus mittitur ». Quod tamen fuit summum inter omnia divina ministeria, ut ibidem subditur. Et ideo simpliciter dicendum est cum Dionysio [cap. 13. Coel. Hier.], quod superiores angeli numquam ad exterius ministerium mittuntur.

AD PRIMUM ergo dicendum quod sicut in missionibus divinarum Personarum aliqua est visibilis, quae attenditur secundum creaturam corpoream; aliqua invisibilis, quae fit secundum spiritualem effectum: ita in missionibus angelorum aliqua dicitur exterior, quae scilicet est ad aliquod ministerium circa corporalia exhibendum, et secundum hanc missionem non omnes mit-

innerlijke zending naar verstandelijk gevolg, voor zoover de eene engel den anderen verlicht, en zoo worden alle engelen gezonden.

Ofwel moet men zeggen, dat de Apostel dit aanvoert als bewijs, dat Christus hooger is dan de engelen, door wie de wet gegeven werd, om aldus de verhevenheid der nieuwe wet boven de oude aan te tonen. Daarom moet die tekst niet dan van de engelen, die bedienen, verstaan worden, daar door hen de wet gegeven is.

2. Volgens Dionysius was de engel die gezonden werd om de lippen van den Profeet te zuiveren, een der lagere engelen. Maar hij is Serafijn genoemd, dat is brander, naar analogie, daar hij kwam om de lippen van den Profeet te branden.

Ofwel men moet zeggen, dat de hogere engelen hun eigen gaven, waarnaar ze genoemd worden, door tusschenkomst van de lagere, mededeelen. Zoo wordt gezegd, dat een der Serafijnen met een vuurkool de lippen van den Profeet reinigde, niet alsof hij dat zelf onmiddellijk deed, maar omdat een lagere engel dat in zijn kracht deed. Zooals men ook zegt, dat de Paus iemand absolveert, of schoon hij door een ander de absoluutie laat verrichten.

3. De goddelijke Personen worden niet ter bediening gezonden, maar naar analogie zegt men, dat Zij gezonden worden.

tuntur; alia est interior, secundum intellectuales effectus, prout scilicet unus angelus illuminat alium, et sic omnes angeli mittuntur. Vel aliter dicendum, quod Apostolus inducit illud ad probandum quod Christus sit major angelis per quos data est lex; ut sic ostendat excellentiam novae legis ad veterem. Unde non oportet quod intelligatur nisi de angelis ministerii, per quos data est lex.

AD SECUNDUM dicendum secundum Dionysium [loc. cit.] quod ille angelus, qui missus est ad purgandum labia prophetae, fuit de inferioribus angelis; sed dictus est Seraphim, idest incendens, aequivoce, propter hoc quod venerat ad incendendum labia prophetae. Vel dicendum quod superiores angeli communicant propria dona, a quibus denominantur, mediantebus inferioribus angelis. Sic igitur unus de Seraphim dictus est purgasse incendio labia prophetae non quia hoc ipse immediate fecerit, sed quia inferior angelus virtute ejus hoc fecit. Sicut Papa dicitur absolvere aliquem, etiam si per alium officium absolutionis impendat.

AD TERTIUM dicendum quod divinae Personae non mittuntur in ministerium, sed aequivoce mitti dicuntur; ut ex praedictis patet [loc. cit. in arg.].

4. Er zijn in de goddelijke bedieningen vele graden. Vandaar is er niets op tegen dat ongelijke engelen onmiddellijk ter bediening worden uitgezonden, zoo echter, dat de hogere tot hogere bedieningen, de lagere tot lagere bedieningen gezonden worden.

IIIe ARTIKEL.

Staan allen die gezonden worden, voor God?

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat ook de engelen, die gezonden worden, voor God staan. — I. Gregorius zegt immers: « *De engelen worden dus gezonden en staan voor God: want ofschoon de engel een beperkte geest is, is de hoogste Geest, dat is God, niet beperkt* ».

2. Er is een engel ter bediening tot Tobias gezonden. Maar zooals in het *Boek Tobias* staat (12. 15) zeide deze zelf: « *Ik ben de engel Rafaël, één van de zeven die voor God staan* ». Dus de engelen die gezonden worden, staan voor God.

AD QUARTUM dicendum quod in divinis ministeriis est multiplex gradus. Unde nihil prohibet etiam inaequales angelos immediate ad ministeria mitti; ita tamen quod superiores mittantur ad altiora ministeria, inferiores vero ad inferiora.

ARTICULUS III.

Utrum angeli, qui mittuntur, assistant.

[2. Dist. 10. art. 1; ad Hebr. cap. 1. lect. 6;
In Job cap. 1. lect. 2].

AD TERTIUM sic proceditur. Videtur quod etiam angeli qui mittuntur, assistant. Dicit enim Gregorius [hom. 34. in Evang.]: Mittuntur igitur Angeli, et assistunt; quia etiam (1) circumscriptus est angelicus spiritus, summus tamen spiritus qui Deus est, circumscriptus non est.

2. PRÆTEREA, angelus Tobiae in ministerium missus fuit. Sed tamen ipse dixit: « *Ego sum Raphael angelus, unus ex septem qui astamus ante Deum* », ut habetur Tobiae 12. [v. 15]. Ergo angeli qui mittuntur, assistunt.

(1) L.: etsi.

3. Iedere zalige engel is dichter bij God dan Satan. Maar Satan staat voor God, zooals in het *Boek Job* (1. 6) gezegd wordt: « *Toen de zonen Gods voor den Heer stonden, was onder hen ook Satan* ». Veel eerder dus staan de engelen, die ter bediening uitgezonden worden, voor God.

4. Als de lagere engelen niet voor God staan, is dat alleen, omdat ze niet onmiddelijk, doch door de hogere engelen de goddelijke verlichtingen ontvangen. Maar iedere engel ontvangt door een hooger en de goddelijke verlichtingen, behalve de hoogste van allen. Alleen dus de hoogste engel staat voor God. Maar dat is tegen hetgeen in het *Boek Daniël* (7.10) gezegd wordt: « *Tien-duizend maal honderdduizend staan voor Hem* ».

Daartegenover staat echter, wat Gregorius zegt naar aanleiding van het woord uit het *Boek Job* (25. 3): « *Is er soms een getal zijner krijgers?* » « *Voor Hem staan* », zegt hij, « *die krachten die niet uitgaan om de mensen te boodschappen* ». Dus die ter bediening worden uitgezonden, staan niet voor God.

LEERSTELLING. — Men zegt van de engelen, dat zij voor God staan, en gezonden worden in gelijkenis naar degenen, die een

3. PRÆTEREA, quilibet angelus beatus propinquior est Deo quam Satan. Sed Satan assistit Deo; secundum quod dicitur Job 1. [v. 6]: « *Cum assisterent filii Dei coram Domino, adfuit inter eos et Satan* ». Ergo multo magis angeli qui mittuntur in ministerium, assistunt.

4. PRÆTEREA, si inferiores angeli non assistunt, hoc non est nisi quia non immediate, sed per superiores angelos divinas illuminationes recipiunt. Sed quilibet angelus per superiorem divinas illuminationes suscipit, excepto eo, qui est inter omnes supremus. Ergo solus supremus angelus assisteret. Quod est contra illud quod habetur Dan. 7. [v. 10]: « *Decies millies centena millia assistebant ei* ». Ergo etiam illi qui ministrant, assistunt.

SED CONTRA est quod Gregorius dicit 17. Moral. [cap. 13.] super illud Job 25. [v. 3]: « *Numquid est numerus militum ejus?* » « *Assistunt* », inquit, « *illae Potestates, quae ad quaedam hominibus nuntianda non exeunt* ». Ergo illi qui in ministerium mittuntur, non assistunt.

RESPONDEO dicendum quod angeli introducuntur assistentes et administrantes, ad similitudinem eorum qui alicui regi famulantur. Quorum aliqui

koning dienen. Van dezulken staan er eenigen altijd voor hem en hooren onmiddellijk zijn bevelen. Dan zijn er nog anderen, aan wie de koninklijke bevelen door de vorigen worden bekend gemaakt, zooals degenen die aan het hoofd van het beheer der steden staan, en van dezen zegt men dat zij bedienen, niet dat zij voor hem staan.

Men bedenke dan, dat alle engelen onmiddellijk het goddelijk Wezen zien: en wat dit aangaat staan allen, ook die bedienen, voor Hem. Vandaar zegt Gregorius, dat « *degenen, die voor ons heil ter bediening worden uitgezonden, altijd voor Hem staan, of het aanschijn van den Vader kunnen zien* ». Maar niet alle engelen kunnen de geheimenissen der goddelijke mysteries in de klarheid van Gods Wezen zien, maar alleen de hogere, door wie ze aan de lagere worden medegedeeld. En wat dit aangaat wordt uitsluitend van de hogere, der eerste hiërarchie, gezegd, dat zij voor Hem staan, want, naar Dionysius zegt, is het hun eigen onmiddellijk door God verlicht te worden.

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — En hieruit blijkt het antwoord op de eerste en tweede bedenking, die uitgaan van de eerste manier van voor God te staan.

3. Er wordt van Satan niet gezegd, dat hij voor God stond,

semper ei assistunt, et ejus praecepta immediate audiunt. Alii vero sunt ad quos praecepta regalia per assistentes nuntiantur, sicut illi qui administrationi civitatum praeficiuntur: et hi dicuntur ministrantes, sed non assistentes. Considerandum est ergo quod omnes angeli divinam essentiam immediate vident: et quantum ad hoc, omnes etiam qui ministrant, assistere dicuntur. Unde Gregorius dicit in 2. Moral. [cap. 2.], quod « semper assistere, aut videre faciem Patris possunt, qui ad ministerium exterius mittuntur pro nostra salute ». Sed non omnes angeli secreta divinorum mysteriorum in ipsa claritate divinae essentiae percipere possunt; sed soli superiores, per quos inferioribus denuntiantur. Et secundum hoc, soli superiores, qui sunt primae hierarchiae, assistere dicuntur, cuius proprium dicit esse Dionysius [cap. 7. Coel. Hier.] immediate a Deo illuminari.

Et per hoc patet solutio AD PRIMUM et SECUNDUM, quae procedunt de primo modo assistendi.

AD TERTIUM dicendum quod Satan non dicitur astitisse, sed inter as-

maar er wordt beschreven, dat hij zich onder die engelen bevond, want zooals Gregorius zegt, « *ofschoon hij de gelukzaligheid heeft verloren, heeft hij zijn aan de heilige engelen gelijke natuur niet verloren* ».

4. Allen die voor God staan zien onmiddellijk iets in de klaarheid van het goddelijk Wezen; en daarom zegt men, dat het eigene van heel de eerste hiérarchie is onmiddellijk door God verlicht te worden. Maar de hogere onder hen nemen meer waar dan de lagere, waarover zij anderen verlichten: zooals ook onder degenen die voor den koning staan de een meer van de geheimen des konings weet dan de ander.

IVe ARTIKEL.

Uit welke koren worden ze gezonden?

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat alle engelen der tweede hiérarchie gezonden worden. — 1. Naar hetgeen in het *Boe Daniël* gezegd wordt (7. 10), staan alle engelen ofwel voor God ofwel dienen ze. Maar de engelen der tweede hiérarchie staan niet voor God: ze worden immers, naaa Dionysius zegt, verlicht door

sistentes adfuisse describitur: quia, ut Gregorius dicit 2. Moral. [cap. 4.], « etsi beatitudinem perdidit, naturam tamen angelis similem non amisit ».

AD QUARTUM dicendum quod omnes assistentes aliqua immediate vident in claritate divinae essentiae; et ideo totius primae hierarchiae proprium esse dicitur immediate illuminari a Deo. Sed superiores eorum plura percipiunt quam inferiores, de quibus illuminant alios: sicut etiam inter eos qui assistunt regi, plura scit de secretis regis unus quam alius.

ARTICULUS IV.

Utrum angeli secundae hierarchiae omnes mittantur.

[2. Dist. 10. art. 3; Hebr. cap. 1. lect. 6.]

AD QUARTUM sic proceditur. Videtur quod angeli secundae hierarchiae omnes mittantur. Angeli enim omnes vel assistunt vel ministrant; secundum quod habetur Dan. 7. [v. 10]. Sed angeli secundae hierarchiae non assistunt: illuminantur enim per angelos primae hierarchiae, sicut dicit Dionysius

de engelen der eerste hiérarchie. Dus worden alle engelen der tweede hiérarchie in bediening gezonden.

2. Gregorius zegt, dat « *er meer dienen, dan voor God staan* ». Maar dit zou niet zijn, als de engelen der tweede hiérarchie niet ter bediening werden uitgezonden. Dus worden alle engelen der tweede hiérarchie ter bediening uitgezonden.

Daartegenover staat echter wat Dionysius zegt, dat « *de Heerschappijen hoog boven elke ondergeschiktheid staan* ». Maar ter bediening gezonden worden behoort bij ondergeschiktheid. Dus worden de Heerschappijen niet ter bediening gezonden.

LEERSTELLING. — Ter uiterlijke bediening gezonden worden, komt, zooals boven gezegd is (1^e Art.), toe aan den engel, voor zoover hij op goddelijk bevel in een lichamelijk schepsel werkt: dit toch behoort bij de uitvoering der goddelijke bediening. De eigenschappen der engelen blijken echter, naar Dionysius zegt, uit hun namen. En daarom worden er engelen uit die koren ter uiterlijke bediening gezonden, in welker namen eenige uitvoering te

8. cap. Coel. Hier. *Omnis ergo angeli secundae hierarchiae in ministerium mittuntur.*

2. PRÆTEREA, Gregorius dicit 17. Moral. [cap. 13.] quod « *plures sunt, qui ministrant quam qui assistunt* ». Sed hoc non esset, si angeli secundae hierarchiae in ministerium non mitterentur. Ergo omnes angeli secundae hierarchiae in ministerium mittuntur.

SED CONTRA est, quod Dionysius dicit [cap. 8. Coel. Hier.], quod « *Dominationes sunt majores omni subjectione* ». Sed mitti in ministerium, ad subjectionem pertinet. Ergo Dominationes in ministerium non mittuntur.

RESPONDEO dicendum quod, sicut supra dictum est [art. 1.], mitti ad exterius ministerium proprie convenit angelo, secundum quod ex divino imperio operatur circa aliquam creaturam corporalem; quod quidem pertinet ad executionem divini ministerii. Proprietates autem angelorum ex eorum nominibus manifestantur, ut Dionysius dicit 7. cap. Coel. Hier. Et ideo angeli illorum ordinum ad exterius ministerium mittuntur, ex quorum nomini-

verstaan valt. In de naam Heerschappijen is geen uitvoering begrepen, maar alleen de ordening en het bevel ter uitvoering. Maar in de namen der lagere koren is eenige uitvoering te verstaan: want Engelen en Aartsengelen worden naar het boodschappen genoemd; Machten en Krachten met betrekking tot daden. Ook «*bij de Hoogheid hoort het*», naar Gregorius zegt, «*de eerste te zijn onder anderen die werken*». Vandaar behoort het bij deze vijf koren ter uiterlijke bediening gezonden te worden, niet echter bij de vier hogere.

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — 1. De Heerschappijen worden wel onder de bedienende engelen gerekend, niet echter alsof zij zelve de bediening uitvoeren, maar omdat zij ordenen en bevelen wat door anderen geschieden moet. Zooals ook architecten bij bouwwerken niets met de hand uitwerken, doch alleen ordenen en bevelen wat anderen moeten uitwerken.

2. Over het aantal dergenen die voor God staan en die bedienen kan men een tweevoudige berekening hebben. Gregorius zegt immers dat er meer zijn, die bedienen dan voor God staan. Hij verstaat nl. het gezegde: «*Duizend duizenden dienden Hem*»

bus aliqua executio datur intellectui (1). In nomine autem Dominationum non importatur aliqua executio, sed sola dispositio et imperium de exequendis. Sed in nominibus inferiorum ordinum intelligitur aliqua executio: nam Angeli et Archangeli denominantur a denuntiando; Virtutes et Potestas dicuntur per respectum ad aliquem actum; principis etiam est; ut Gregorius dicit, [hom. 34. in Evang.] «*inter alios operantes priorem existere*». Unde ad hos quinque ordines pertinet in exterius ministerium mitti, non autem ad quatuor superiores.

AD PRIMUM ergo dicendum quod Dominationes computantur quidem inter angelos ministrantes, non sicut exequentes ministerium, sed sicut disponentes et mandantes quid per alios fieri debeat. Sicut architectones in artificiis nihil manu operantur, sed solum disponunt et praecipiunt quid alii debeant operari.

AD SECUNDUM dicendum, quod de numero assistentium et ministrantium duplex ratio haberi potest. Gregorius enim dicit plures esse ministrantes quam assistentes. Intelligit enim quod dicitur, «*Millia millium ministrabant*

(1) L.: intelligi.

niet als vermenigvuldiging, maar als deeling, alsof er gezegd werd: « *Duizend uit duizenden* ». En zoo wordt het aantal der dienenden onbepaald om het onzegbaar groote aantal aan te duiden; maar het aantal van die voor God staan is bepaald, omdat toegevoegd wordt: « *Tienduizend maal honderdduizend stonden voor Hem* ». En dit is naar de opvatting der Platonici, die zeiden, dat hoe dichter de dingen bij een eerste beginsel zijn, des te kleiner hun aantal is, zooals hoe dichter een getal bij de eenheid is, zooveel kleiner het is. En deze opvatting blijft intact wat het aantal der koren aangaat, daar er zes bedienen, en drie voor God staan.

Maar Dionysius heeft de stelling, dat de menigte der engelen iedere menigte der stoffelijke dingen overtreft, nl., zooals de hogere lichamen de lagere in hoegrootheid als onmetelijk overtreffen, zoo de hogere onstoffelijke naturen in aantal alle lichamelijke naturen overtreffen, want wat beter is, is door God meer bedoeld en verveelvoudigd. Daar dus degene, die voor God staan, hooger zijn dan de dienenden, zullen op deze wijze er meer voor God staan dan bedienen. En hiernaar wordt het « *duizend duizenden* » als vermenigvuldiging gelezen, alsof gezegd werd: « *Duizend maal duizend* ». En omdat tien maal honderd ook duizend is, zou, als

ei », non esse dictum multiplicative, sed partitive; ac si diceretur, *Millia de numero millium*. Et sic ministrantium numerus ponitur indefinitus, ad significandum excessum; assistentium vero numerus finalis (2), cum subditur, « *Et decies millies centena millia assistebant ei* ». Et hoc procedit secundum rationem Platonicorum, qui dicebant quod quanto aliqua sunt uni primo principio propinquiora, tanto sunt minoris multitudinis: sicut quanto numerus est propinquior unitati, tanto est multitudine minor. Et haec opinio salvatur quantum ad numerum ordinum, dum sex ministrant, et tres assistunt. Sed Dionysius ponit 14. cap. Coel. Hier., quod multitudo angelorum transcendent omnem materialem multitudinem; ut scilicet, sicut corpora superiora transcendunt corpora inferiora magnitudine quasi in immensum, ita superiores naturae incorporeae transcendunt (3) omnes naturas corporeas; quia quod est melius, est magis a Deo intentum, et multiplicatum. Et secundum hoc, cum assistentes sint superiores ministrantibus, plures erunt assistentes quam ministrantes. Unde secundum hoc, *millia millium legitur multiplicative*, ac si diceretur, *millies millia*. Et quia decies centum sunt mille, si diceretur,

(2) L. : finitus; om. : numerus.

(3) L. addit : multitudine.

gezegd werd: « *Tien maal honderdduizend* », te verstaan gegeven worden, dat er evenveel voor God staan als er bedienen: maar omdat gezegd wordt : « *Tienduizendmaal honderdduizend* » worden er veel meer aangegeven, die voor God staan, dan bedienen. — Maar dit getal wordt niet opgegeven, omdat dit slechts het aantal der engelen zijn zou: dit is veel groter, omdat het iedere materiële hoeveelheid overtreft. En dit wordt, naar Dionysius zegt, beduid door de vermenigvuldiging van de hoogste getallen met elkaar: tientallen, honderdtallen en duizendtallen.

decies centena millia daretur intelligi, quod tot essent assistentes, quot ministrantes: sed quia dicitur, Decies millies centena millia, multo plures dicuntur assistentes quam ministrantes. Nec tamen hoc pro tanto dicitur, quia tantus solum sit angelorum numerus: sed multo major, quia omnem materialem multitudinem excedit. Quod significatur per multiplicationem maximorum numerorum supra seipso, scilicet denarii, centenarii, millenarii, ut Dionysius ibidem dicit.

HONDERD EN DERTIENDE KWESTIE.

DE ENGELENBEWAARDERS.

(*Acht Artikelen.*)

Vervolgens moeten we de bescherming der goede engelen, en de aanvechting der booze engelen beschouwen.

Met betrekking tot het eerste punt stellen we acht vragen:

1. Worden de menschen door de engelen beschermd?
 2. Worden er afzonderlijke engelen met de bescherming der afzonderlijke menschen belast?
 3. Behoort deze bescherming alleen bij het laagste engelenkoor?
 4. Komt het iederen mensch toe een engelbewaarder te hebben?
 5. Wanneer begint de bescherming van den mensch door den engel?
 7. Doet hem het verlies van zijn beschermeling leed?
 8. Is er vanwege de bescherming tweedracht onder de engelen?
-

QUAESTIO CXIII.

DE CUSTODIA BONORUM ANGELORUM, ET IMPUGNATIONE MALORUM, IN OCTO ARTICULOS DIVISA.

Deinde considerandum est de custodia bonorum angelorum, et de impugnatione malorum.

Et circa primum quaeruntur octo: 1. Utrum homines ab angelis custodiuntur. — 2. Utrum singulis hominibus singuli angeli ad custodiam deputentur. — 3. Utrum custodia pertineat solum ad ultimum ordinem angelorum. — 4. Utrum omni homini conveniat habere angelum custodem. — 5. Quando incipiat custodia circa hominem. — 6. Utrum angelus semper custodiat hominem. — 7. Utrum doleat de perditione custoditi. — 8. Utrum inter angelos sit pugna ratione custodiae.

I^r ARTIKEL.

Worden de mensen door de engelen beschermd?

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat de mensen niet door de engelen beschermd worden. — 1. Beschermers worden aan sommigen gegeven, omdat ze zichzelf niet kunnen of niet weten te beschermen, zooals kinderen en zieken. Maar de mensch kan zichzelf door zijn vrijen wil beschermen, en door de natuurlijke kennis van de natuurwet weet hij zich ook te beschermen. Dus wordt de mensch niet door een engel beschermd.

2. Waar sterker bescherming is, schijnt de zwakkere overbodig. Maar de mensen worden door God beschermd, naar het woord uit het *Boek der Psalmen* (120. 4) : « *Hij zal niet sluimeren noch slapen, die Israël beschermt* ». Dus is het niet noodig, dat de mensch door een engel beschermd wordt.

3. Het verlies van den beschermeling is te wijten aan de onachtzaamheid van den wachter. Daarom wordt in het *Derde Boek der Koningen* (20. 39) tot iemand gezegd: « *Bescherm deze man:*

ARTICULUS I.

Utrum homines custodiantur ab angelis.

[2. Dist. 11. q. 1. art. 1.].

AD PRIMUM sic proceditur. Videtur quod homines non custodiantur ab angelis. Custodes enim deputantur aliquibus vel quia nesciunt, vel quia non possunt custodire seipso; sicut pueri et infirmi (1). Sed homo potest custodire seipsum per liberum arbitrium; et scit per naturalem cognitionem legis naturalis. Ergo homo non custoditur ab angelo.

2. PRÆTEREA, ubi adest fortior custodia, infirmior superfluere videtur. Sed homines custodiuntur a Deo; secundum illud Psal. 120. [v. 4] : « Non dormitabit neque dormiet, qui custodit Israel ». Ergo non est necessarium quod homo custodiatur ab angelo.

3. PRÆTEREA, perditio custoditi redundat in negligentiam custodis; unde dicitur cuidam 3. Reg. 20. [v. 39] : « Custodi virum istum, qui si lapsus

(1) L. : pueris et infirmis.

als hij valt, zal uw leven voor zijn leven zijn ». Maar vele mensen, die de engelen ofwel door zichtbaar te verschijnen, ofwel door wonderen te doen, of op dergelijke wijze zouden kunnen helpen, gaan dagelijks door de zonde verloren. De engelen zouden dus onachtzaam zijn, als de mensen aan hun bescherming waren toevertrouwd: wat klaarblijkelijk valsch is. De engelen zijn dus geen beschermers van de mensen.

Daartegenover staat echter, wat in het *Boek der Psalmen* (90. 11) gezegd wordt: « *Hij heeft zijn engelen over u het bevel gegeven, u op al uw wegen te beschermen* ».

LEERSTELLING. — Naar het plan der goddelijke Voorzienigheid wordt dit bij alle dingen gevonden, dat het bewegelijke en veranderlijke door het onbewegelike en onveranderlijke wordt bewogen en geregeld; zooals alle lichamen door de onveranderlijke geestelijke zelfstandigheden, en de lagere lichamen door de hogere, die wat hun wezen aangaat onveranderlijk zijn. Maar ook wij zelf worden in onze conclusies, waarin wij van meening kunnen verschillen, geleid door beginselen, waaraan wij onveranderlijk

fuerit, erit anima tua pro anima ejus ». Sed multi homines quotidie pereunt in peccatum cadentes, quibus angeli subvenire possunt vel visibiliter apparendo, vel miracula faciendo, vel aliquo simili modo. Essent ergo negligentes angeli, si eorum custodiae homines essent commissi: quod patet esse falsum. Non igitur angeli sunt hominum custodes.

SED CONTRA est quod dicitur in Psal. 90. [v. 11]: « Angelis suis mandavit de te, ut custodianter te in omnibus viis tuis ».

RESPONDEO dicendum quod, secundum rationem divinae providentiae, hoc in rebus omnibus invenitur, quod mobilia et variabilia per immobilia et invariabilia moventur et regulantur; sicut omnia corporalia per substantias spirituales et (2) immobiles, et corpora inferiora per (3) superiora, quae sunt invariabilia secundum substantiam. Sed et nos ipsi regulamur circa conclusiones, in quibus possumus diversimode opinari, per principia quae

(2) L. om.: et.

(3) L. addit: corpora.

vasthouden. — Nu is het klaar, dat de kennis en het affect van den mensch bij de dingen, die hij doen moet, op velerlei wijze kan wisselen, en van het goede afwijken. En daarom was het noodig aan de mensen engelbewaarders toe te wijzen, door wie zij zouden geleid worden, en ten goede beïnvloed.

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — 1. Door den vrijen wil kan de mensch eenigszins het kwade mijden, maar niet voldoende: omdat hij wat zijn geneigdheid ten goede aangaat, door veelvoudige hartstochten verzwakt is. Insgelijks leidt de algemeene kennis der natuurwet, welke de mensch van nature heeft, hem eenigszins tot het goede, maar niet voldoende: want het gebeurt maar al te veel, dat de mensch in de toepassing van de algemeene rechtsbeginselen bij zijn afzonderlijke werken, faalt. Vandaar wordt er in het *Boek der Wijsheid* gezegd (9. 14): « *Schuchter zijn de bedenkingen der stervelingen, en onzeker onze voorzieningen* ». En daarom was de bescherming der engelen voor den mensch noodig.

2. Om goed te handelen zijn twee dingen noodig: vooreerst, dat het affect ten goede geneigd is: wat in ons gebeurt door de hebbelijkheid der moreele deugd. Vervolgens dat het verstand geschikte wegen vindt om het deugdgoed te volbrengen: wat de Wijsgeer

invariabiliter tenemus. *Manifestum est autem, quod in rebus agendis cognitio et affectus hominis multiplicitate variari et deficere possunt a bono.* Et ideo necessarium fuit quod hominibus angeli ad custodiam deputarentur, per quos regularentur et moverentur ad bonum.

AD PRIMUM ergo dicendum quod per liberum arbitrium potest homo aliquiliter malum vitare, sed non sufficienter: quia infirmatur circa affectum boni, propter multiplices animae passiones. Similiter etiam universalis cognitio naturalis legis, quae homini naturaliter adest, aliquiliter dirigit hominem ad bonum, sed non sufficienter: quia in applicando universalia principia juris ad particularia opera, contingit hominem multiplicitate deficere. Unde dicitur Sap. 9. [v. 14]: « *Cogitationes mortaliū timidae, et incertae providentiae nostrae* ». Et ideo necessaria fuit homini custodia angeli.

AD SECUNDUM dicendum quod ad bonum operandum duo requiruntur. Primo quidem, quod affectus inclinetur ad bonum: quod quidem fit in nobis per habitum virtutis moralis. Secundo autem, quod ratio inveniat congruas vias ad perficiendum bonum virtutis: quod quidem Philosophus [lib. 10.

aan de verstandigheid toeschrijft. Wat dan het eerste aangaat, beschermt God onmiddellijk den mensch door de instorting van de genade en de deugden. Maar wat het andere aangaat beschermt God den mensch, als algemeene leeraar, wiens leer, zooals boven gezegd is (111^e Kw. 1^e Art.), door bemiddeling van de engelen tot de mensen komt.

3. Zooals de menschen door zondigen hartstocht van het natuurinstinct voor het goede afwijken, zoo wijken ze ook af van de aansporing der goede engelen, die onzichtbaar plaats heeft doordat zij de menschen verlichten om het goede te doen. Vandaar is het niet te wijten aan de onachtzaamheid der engelen, dat de menschen verloren gaan, maar aan 's mensen boosheid. — Dat zij echter soms buiten de algemeene wet om zichtbaar aan de menschen verschijnen, is uit speciale genade Gods, zooals ook, buiten de orde der natuur om, wonderen gebeuren.

Ethic. cap. 12. n. 6.] attribuit prudentiae. Quantum ergo ad primum, Deus immediate custodit hominem, infundendo ei gratiam et virtutes. Quantum autem ad secundum, Deus custodit hominem sicut universalis instructor, cuius instructio ad hominem pervenit medianibus angelis, ut supra habitum est [q. 111. art. 1.].

AD TERTIUM dicendum quod sicut homines a naturali instinctu boni discedunt propter passionem peccati; ita etiam discedunt ab instigatione bonorum angelorum, quae fit invisibiliter per hoc quod homines illuminant ad bene agendum. Unde quod homines pereunt, non est imputandum negligentiae angelorum, sed malitia hominum. Quod autem aliquando, praeter legem communem, hominibus visibiliter apparent, ex speciali Dei gratia est: sicut etiam (4) praeter ordinem naturae miracula fiunt.

(4) L. addit: quod.

IIe ARTIKEL.

*Worden er afzonderlijke engelen met de bescherming
der afzonderlijke mensen belast?*

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat de afzonderlijke mensen niet door afzonderlijke engelen worden beschermd. — 1. De engel is machtiger dan de mensch. Maar één mensch is voldoende voor de bescherming van vele mensen. Dus veel meer nog kan één engel vele mensen beschermen.

2. Het lagere wordt, naar Dionysius zegt, door het hogere tot God gevoerd door middel van hetgeen tusschen beide is. Maar omdat, zooals boven gezegd (50e Kw. 4e Art.), alle engelen verschillen, is er slechts één engel tusschen wie en de mensen geen andere is. Er is dus slechts één engel die onmiddellijk de mensen beschermt.

3. De hogere engelen zijn voor hogere functies bestemd. Maar het is geen hogere functie dezen of genen mensch te beschermen, daar alle mensen van nature gelijk zijn. Daar dus bij de engelen de één hooger is dan de andere, zooals Dionysius zegt, schijnen

ARTICULUS II.

Utrum singuli homines a singulis angelis custodiantur.

AD SECUNDUM sic proceditur. Videtur quod non singuli homines a singulis angelis custodiantur. Angelus enim est virtuosior quam homo. Sed unus homo sufficit ad custodiā multorum hominum. Ergo multo magis unus angelus multos homines potest custodire.

2. PRÆTEREA, inferiora reducuntur in Deum a superioribus per media, ut Dionysius dicit [cf. Coel. Hier. cap. 4. 13.]. Sed cum omnes angeli sint inaequales, ut supra dictum est [q. 50. art. 4.], solus unus angelus est inter quem et homines non est aliquis medius. Ergo unus angelus solus est qui immediate custodit homines.

3. PRÆTEREA, majores angeli majoribus officiis deputantur. Sed non est majus officium custodire unum hominem quam alium: cum omnes homines natura sint pares. Cum ergo omnium angelorum sit unus major alio, secun-

de verschillende mensen niet door verschillende engelen beschermd te worden.

Daartegenover staat echter wat Hieronymus bij zijn uitleg van Mattheus (18. 10) : « *Hun engelen in den hemel* », zegt: « *Groot is de waarde der zielen, dat ieder vanaf haar oorsprong bij de geboorte, een engel tot haar bescherming heeft gekregen* ».

LEERSTELLING. — Voor de afzonderlijke mensen worden afzonderlijke engelen ter bescherming bestemd. De reden hiervan is, dat de bescherming der engelen de uitvoering is der goddelijke Voorzienigheid ten opzichte van de mensen. Maar de voorzienigheid Gods verhoudt zich anders tot de mensen dan tot de andere vergankelijke schepselen. De mensen toch zijn niet alleen onvergankelijk wat hun soort betreft, maar ook wat de eigen vormen der individuen aangaat, die redelijke zielen zijn; iets wat van de overige vergankelijke dingen niet kan gezegd worden. Klaarblijkelijk is Gods Voorzienigheid vooral voor hetgeen altijd blijft: maar voor de dingen die voorbijgaan, is er goddelijke Voorzienigheid, in zoover zij alles richt op de blijvende dingen. De goddelijke Voorzienigheid verhoudt zich dus tot de afzonderlijke mensen,

dum Dionysium [cap. 10. Coel. Hier.], videtur quod diversi homines non custodiantur a diversis angelis.

SED CONTRA est quod Hieronymus exponens illud Matth. 18. [v. 10]: « *Angeli eorum in coelis* », etc. dicit: « *Magna est dignitas animarum, ut unaquaeque habeat, ab ortu nativitatis, in custodiam sui angelum delegatum* ».

RESPONDEO dicendum quod singulis hominibus singuli angeli ad custodiam deputantur. Cujus ratio est, quia angelorum custodia est quaedam executio divinae providentiae circa homines. Providentia autem Dei aliter se habet ad homines, et ad alias corruptibiles creaturas: quia aliter se habent ad incorruptibilitatem. Homines enim non solum sunt incorruptibles quantum ad communem speciem, sed etiam quantum ad proprias formas singulorum, quae sunt animae rationales: quod de aliis rebus corruptibilibus dici non potest. Manifestum est autem quod providentia Dei principaliter est circa illa, quae perpetuo manent: circa vero ea quae transeunt, providentia Dei est inquantum ordinat ipsa ad res perpetuas. Sic igitur providentia Dei com-

zoals zij zich verhoudt tot de afzonderlijke geslachten of soorten der vergankelijke dingen. Maar, naar Gregorius, worden de verschillende koren met de verschillende geslachten der dingen belast, b.v. de Krachten met het bedwingen der duivels, de Machten met het doen van wonderen in de lichamelijke dingen. En het is aan te nemen, dat verschillende engelen van hetzelfde koor over verschillende soorten der dingen zijn aangesteld. Zoo is het dus ook redelijk, dat voor de verschillende mensen verschillende engelen ter bescherming worden aangesteld.

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — 1. Op twee manieren wordt iemand een beschermer gegeven. Vooreerst in zoover hij een particulier mensch is, en zoo is er voor één mensch één beschermer noodig, en soms worden er meerdere met de bescherming van één belast. Vervolgens, in zoover hij deel uitmaakt van een college: en zoo wordt één mensch ter bescherming van het geheele college aangesteld, om nl. voorzieningen te treffen in de dingen, die met betrekking tot het geheele college, één mensch betreffen: zoals in al wat uiterlijk gedaan wordt, waarin anderen gesticht of geïrrgerd worden. Maar de bescherming van de mensen door de engelen betreft zich ook op de onzichtbare en geheime belangen, die de zaligheid der afzonderlijke mensen op zich aangaan.

paratur ad singulos homines, sicut comparatur ad singula genera vel species corruptibilium rerum. Sed secundum Gregorium [hom. 34. in Evang.], diversi ordines deputantur diversis rerum generibus; puta Potestates ad arcendos daemones, Virtutes ad miracula facienda in rebus corporeis. Et probabile est quod diversis speciebus rerum diversi angeli ejusdem ordinis praeficiantur. Unde etiam rationabile est ut diversis hominibus diversi angeli ad custodiā deputentur.

AD PRIMUM ergo dicendum quod alicui homini adhibetur custos dupliciter. Uno modo, inquantum est homo singularis: et sic uni homini debetur unus custos, et interdum plures deputantur ad custodiā unius. Alio modo, inquantum est pars alicujus collegii: et sic toti collegio unus homo ad custodiā praeponitur, ad quem pertinet providere ea quae pertinent ad unum hominem in ordine ad totum collegium; sicut sunt ea quae exterius aguntur, de quibus alii aedificantur vel scandalizantur. Angelorum autem custodia deputatur hominibus etiam quantum ad invisibilia et occulta, quae pertinent

Vandaar worden aan de afzonderlijke mensen afzonderlijke engelen ter bewaking toegewezen.

2. Zooals gezegd is (112e Kw. 3e Art. 4e Antw.), worden met betrekking tot sommige dingen, alle engelen der eerste hiérarchie onmiddellijk door God verlicht: maar er zijn dingen waarover alleen de hogeren onmiddellijk door God verlicht worden, welke zij dan aan de lageren bekend maken. En hetzelfde moet bedacht worden bij de lagere koren, want de laagste engel wordt, wat sommige dingen aangaat, onmiddellijk door een der hoogsten verlicht, en wat andere dingen aangaat door dengene, die onmiddellijk boven hem is. En zoo kan het ook zijn, dat een of andere engel, die anderen onder zich heeft, die hij verlicht, onmiddellijk een mensch verlicht.

3. Ofschoon alle mensen van nature gelijk zijn, wordt er toch ongelijkheid onder hen gevonden, naar gelang sommige door de goddelijke Voorzienigheid voor grotere dingen bestemd zijn, en andere voor mindere dingen, naar het woordt uit het *Boek Ecclesiasticus* (33. 11, 12): «*In den rijkdom zijner Wijsheid heeft de Heer onderscheid onder hen gemaakt: sommigen zegende en verhief Hij, anderen vloekte en vernederde Hij*». En zoo is het een hogere functie den eenen dan den anderen mensch te beschermen.

ad singulorum salutem secundum seipso. Unde singulis hominibus singuli angeli deputantur ad custodiam.

AD SECUNDUM dicendum quod, sicut dictum est [q. praec. art. 3. ad 4.], angeli primae hierarchiae omnes quantum ad aliqua illuminantur immediate a Deo: sed quaedam sunt de quibus illuminantur superiores tantum immediate a Deo, quae inferioribus revelant. Et idem etiam in inferioribus ordinibus considerandum est: nam aliquis infimus angelus illuminatur quantum ad quaedam ab aliquo supremo, et quantum ad aliqua ab eo qui immediate sibi praefertur. Et sic etiam possibile est quod aliquis angelus immediate illuminet hominem, qui tamen habet aliquos angelos sub se, quos illuminat.

AD TERTIUM dicendum quod quamvis homines natura sint pares, tamen inaequalitas in eis invenitur, secundum quod ex divina providentia quidam ordinantur ad majus, et quidam ad minus; secundum illud quod dicitur Eccli. 33. [v. 11. 12]: «In multitudine disciplinae Domini separavit eos, ex ipsis benedixit et exaltavit, ex ipsis maledixit et humiliavit». Et sic majus officium est custodire unum hominem quam alium.

IIIe ARTIKEL.

Behoort deze bescherming alleen bij de laagste koren?

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat de bescherming der mensen niet alleen het laagste engelenkoor aangaat. — 1. Chrysostomus toch zegt, dat het woord van *Mattheus* (18, 10) : « *Hun engelen in den hemel* » enz., « *niet van de engelen zonder meer, maar van de allerhoogste verstaan wordt* ». Dus de allerhoogste engelen beschermen de mensen.

2. De Apostel zegt, dat de engelen « *uitgezonden zijn tot hulp van hen, die de zaligheid zullen beërven* » (*Hebr. 1. 14*) : en zoo schijnt de zending der engelen gericht te zijn op de bescherming der mensen. Maar, zooals boven gezegd is (112^e Kw. 4^e Art.), worden er vijf koren ter uiterlijke bediening uitgezonden. Dus worden alle engelen der vijf koren ter bescherming van de mensen bestemd.

3. Het bedwingen der duivels schijnt toch wel hoog noodig voor de bescherming der mensen, en dit komt, naar *Gregorius*,

ARTICULUS III.

Utrum custodire homines pertineat solum ad infimum ordinem angelorum.

[2. Dist. II. q. 1. art. 2; 3. Cont. g. cap. 80.].

AD TERTIUM sic proceditur. Videtur quod custodire homines non pertinet solum ad infimum ordinem angelorum. Dicit enim Chrysostomus [hom. 60. in Matth.] quod hoc quod dicitur Matth. 18. [v. 10] : « *Angeli eorum in coelis, etc.* », « *intelligitur non de quibuscumque angelis, sed de superereminentibus* ». Ergo superereminentes angeli custodiunt homines.

2. PRÆTEREA. Apostolus ad *Hebr. 1.* [v. 14], dicit quod angeli sunt « *in ministerium missi propter eos, qui haereditatem capiunt salutis* ». Et sic videtur quod missio angelorum ad custodiam hominum ordinetur. Sed quinque ordines in exterius ministerium mittuntur, ut supra dictum est [q. praec. art. 4.]. Ergo omnes angeli quinque ordinum custodiae hominum deputantur.

3. PRÆTEREA, ad custodiam hominum maxime videtur esse necessarium arcere daemones, quod maxime pertinet ad Potestates, secundum *Gregorium*

aan de Krachten toe; zoo ook het doen van wonderen, wat aan de Machten toekomt. Dus is niet alleen het laagste koor, maar zijn ook deze koren voor de bescherming bestemd.

Daartegenover staat echter, dat in het *Boek der Psalmen* (90. 11) de bescherming der mensen aan de Engelen wordt toegewezen, wier koor, volgens Dionysius, het laagste is.

LEERSTELLING. — Zooals boven gezegd is (vorig Art. 1^e Antw.), wordt den mensch op twee manieren bescherming geschenken. Vooreerst de particuliere bescherming voor zoover aan afzonderlijke mensen afzonderlijke engelen ter bescherming worden aangewezen. En deze bescherming komt toe aan het laagste engelenkoor, welks functie is, naar Gregorius, minder belangrijke dingen boodschappen; dit echter schijnt bij al de functies der engelen het minst belangrijke te zijn: zorgen voor wat het heil van slechts één enkelen mensch aangaat. — Een andere bescherming is de algemeene. En deze wordt naar de verschillende orden verveelvoudigd: want hoe algemeener een werk-oorzaak is, des te hooger is zij. Zoo dan gaat de bescherming der

[hom. 34. in Evang.] ; et miracula facere, quod pertinet ad Virtutes. Ergo illi etiam ordines deputantur ad custodiam, et non solum virtutes (1).

SED CONTRA est quod in Psal. 90. [v. 11] custodia hominum attribuitur Angelis; quorum ordo est infimus, secundum Dionysium [cap. 9. Coel. Hier.].

RESPONDEO dicendum quod, sicut supra dictum est [art. praecc. ad 1.], homini custodia dupliciter adhibetur. Uno modo, custodia particularis, secundum quod singulis hominibus singuli angeli ad custodiam deputantur. Et talis custodia pertinet ad infimum ordinem angelorum, quorum, secundum Gregorium [loc. supra citato], est minima nuntiare; hoc autem videtur esse minimum in officiis angelorum, procurare ea quae ad unius hominis salutem pertinent. Alia vero est custodia universalis. Et haec multiplicatur secundum diversos ordines: nam quanto agens fuerit universalius, tanto est

(1) L. : infimus. .

menschelijke maatschappij het koor der Hoogheden aan: wellicht het koor der Aartsengelen, die Engelenvorsten genoemd worden; vandaar dat Michaël, dien wij een Aartsengel noemen, in het *Boek Daniël* (10. 13) één der vorsten genoemd wordt. Verder hebben de Machten de bescherming van alle lichamelijke naturen, en voorts hebben de Krachten de bewaking der demonen. En tenslotte hebben, volgens Gregorius, de Hoogheden de bescherming der goede geesten.

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — 1. Dat woord van Chrysostomus kan zoo verstaan worden, dat hij spreekt over de hoogsten in het koor der laagste engelen: want volgens Dionysius, zijn er in ieder koor hoogsten, middelsten, en laagsten. Nu is het aan te nemen, dat voor de bescherming van hen, die door God verkoren zijn tot een hooger graad van glorie, hogere engelen bestemd zijn.

2. Niet alle engelen, die gezonden worden, hebben particuliere bescherming der afzonderlijke mensen, maar sommige koren hebben, zooals gezegd is (in de Leerstelling), een min of meer algemeene bescherming.

superius. Sic igitur custodia humanae multitudinis pertinet ad ordinem Principatum: vel forte ad Archangelos, qui dicuntur Principes Angelorum. Unde et Michael, quem Archangelum dicimus, unus de Principibus dicitur Dan. 10. [v. 13]. Ulterius autem super omnes naturas corporeas habent custodiam Virtutes. Et ulterius etiam super daemones habent custodiam Potestates. Et ulterius super bonos spiritus habent custodiam Principatus, vel Dominationes (2), secundum Gregorium [hom. 34. in Evang.].

AD PRIMUM ergo dicendum quod verbum Chrysostomi potest intelligi, ut loquatur de supremis in ordine infimo angelorum: quia, ut Dionysius dicit [cap. 10. Coel. Hier.], in quolibet ordine sunt primi, medii et ultimi. Est autem probabile quod majores angeli deputentur ad custodiam eorum qui sunt ad majorem gradum gloriae a Deo electi.

AD SECUNDUM dicendum quod non omnes angeli qui mittuntur, habent particularem custodiam super singulos homines; sed quidam ordines habent universalem custodiam, magis, vel minus, ut dictum est [in corp.].

(2) L. om.: vel Dominationes.

3. De lagere engelen oefenen ook de functies der hogere uit, in zoover zij eenigerwijze deelen in hun gaven, en zich tot de hogere verhouden als uitvoerders van hun kracht. En op deze wijze kunnen ook de engelen van het laagste koor zoowel duivels bedwingen als wonderen doen.

IVe ARTIKEL.

Komt het iederen mensch toe een engelbewaarder te hebben?

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat niet aan alle mensen engelbewaarders gegeven worden. — 1. Over Christus immers wordt in den *Brief aan de Philippensen* (2. 7) gezegd, dat Hij « *gelijk geworden is aan de menschen, en uiterlijk als een mensch bevonden werd* ». Als dus aan alle mensen engelen ter bescherming gegeven worden, heeft ook Christus een engelbewaarder gehad. Maar dat schijnt niet aanvaardbaar, daar Christus hooger is dan alle engelen. Dus worden niet aan alle mensen engelbewaarders gegeven.

AD TERTIUM dicendum quod etiam inferiores angeli exercent officia superiorum, inquantum aliquid de dono eorum participant, et se habent ad superiores, sicut executores virtutis eorum. Et per hunc modum etiam omnes (3) angeli infimi ordinis possunt et arcere daemones, et miracula facere.

ARTICULUS IV.

Utrum omnibus hominibus angeli ad custodiam deputentur.

[2. Dist. 11. q. 1. art. 3.].

AD QUARTUM sic proceditur. Videtur quod non omnibus hominibus angeli ad custodiam deputentur. Dicitur enim de Christo, Philip. 2. [v. 7], quod est « *in similitudinem hominum factus, et habitu inventus ut homo* ». Si igitur omnibus hominibus angeli ad custodiam deputantur, etiam Christus angelum custodem habuisse. Sed hoc videtur inconveniens: cum Christus sit major omnibus angelis. Non ergo omnibus hominibus angeli ad custodiam deputantur.

(3) L. om. : omnes.

2. De eerste van alle mensen was Adam. Maar hij behoorde, minstens in den staat der onschuld, geen engelbewaarder te hebben, omdat hij toen door geen gevaren omringd was. Dus worden niet over alle mensen engelen ter bescherming aangesteld.

3. Er worden engelbewaarders aan de mensen gegeven, opdat zij door hen ten eeuwigen leven zouden geleid worden, en opgewekt om goed te doen, en beschermd tegen de aanvallen der duivels. Maar de mensen, die vooruit als verworpelingen gekend zijn, komen nooit tot het eeuwige leven. Ook de ongeloovigen, mogen ze soms al goede werken doen, doen ze niet op de goede wijze, omdat zij ze niet met goede meaning verrichten: « *het geloof* » toch « *richt de intentie* », zooals Augustinus zegt. Ook de komst van den Antichrist, zal, zooals in den *Tweeden Brief aan de Thessalonicensen* (2. 9) gezegd wordt, geschieden « *als een werk van Satan* ». Dus niet aan alle mensen worden engelbewaarders gegeven.

Daartegenover staat echter de autoriteit van Hieronymus, reeds boven geciteerd (2^e Art. Tegenbedenking), die zegt, dat « *iedere ziel tot haar bescherming een engel heeft gekregen* ».

2. PRÆTEREA, omnium hominum primus fuit Adam. Sed sibi non competebat habere angelum custodem, ad minus in statu innocentiae: quia tunc nullis periculis angustiabatur. Ergo angeli non praeficiuntur ad custodiam omnibus hominibus.

3. PRÆTEREA, hominibus angeli ad custodiam deputantur, ut per eos manuducantur ad vitam aeternam, et incitentur ad bene operandum, et muniantur contra insultus daemonum. Sed homines praesciti ad damnationem, numquam perveniunt ad vitam aeternam. Infideles etiam, etsi interdum bona opera faciant, non tamen bene faciunt, quia non recta intentione faciunt: fides enim intentionem dirigit, ut Augustinus dicit [Enarrat 11. in Psal. 31.]. Antichristi etiam adventus erit « secundum operationem Satanae », ut dicitur 2. ad Thessal. 2. [v. 9]. Non ergo omnibus hominibus angeli ad custodiam deputantur.

SED CONTRA est auctoritas Hieronymi supra inducta [art. 2. arg. sed contr.], qui dicit quod « unaquaque anima ad sui custodiam habet angelum deputatum ».

LEERSTELLING. — De mensch, die in den staat van dit leven gesteld is, is als op een weg, waarlangs hij naar het vaderland optrekt. Op dezen weg bedreigen den mensch zoowel van binnen uit, als van buiten af, vele gevaren, naar het psalmvers: « *Op dezen weg, daarop ik liep, heeft men mij een strik gespannen* » (*Ps. 141. 4*). Zooals dus aan menschen, die langs een onveiligen weg gaan, bewakers gegeven worden, zoo is ook iederen mensch, zoolang hij pelgrim is, een engelbewaarder gegeven. Als hij echter aan het einde van dien weg zal gekomen zijn, zal hij geen engelbewaarder meer hebben, maar in het Rijk des Hemels zal hij een mederegeerenden engel hebben, in de hel een straffenden duivel.

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — 1. Christus als mensch werd onmiddellijk door het Woord Gods geleid, zoodat Hij de bescherming van engelen niet van noode had. En insgelijks schouwde Hij naar de ziel God, maar alleen wat de lijdelijkheid van zijn lichaam aangaat was Hij pelgrim. En wat dit betreft, kwam Hem geen engelbewaarder als meerdere, maar een dienende engel als mindere, toe. Vandaar wordt bij *Mattheus* (4. 11) gezegd, dat « *engelen kwamen en Hem dienden* ».

2. In den staat der onschuld onderging de mensch geen gevaar

RESPONDEO dicendum quod homo in statu vitae istius constitutus, est quasi in quadam via, qua debet tendere ad patriam. In qua quidem via multa pericula homini imminent, tum ab interiori, tum ab exteriori; secundum illud *Psal. 141. [v. 4]*: « *In via hac qua ambulabam, absconderunt laqueum mihi* ». Et ideo sicut hominibus per viam non tutam ambulantibus dantur custodes, ita et cuiilibet homini, quamdui viator est, custos angelus deputatur. Quando autem jam ad terminum viae pervenerit, jam non habebit angelum custodem; sed habebit in regno angelum conregnantem, in inferno daemonem punientem.

AD PRIMUM ergo dicendum quod Christus, secundum quod homo, immediate regulabatur a Verbo Dei: unde non indigebat custodia angelorum. Et iterum secundum animam erat comprehensor; sed ratione passibilitatis corporis, erat viator. Et secundum hoc, non debebatur ei angelus custos, tamquam superior; sed magis minister, tamquam inferior. Unde dicitur *Matth. 4. [v. 11]* quod « *accesserunt angelii, et ministrabant ei* ».

AD SECUNDUM dicendum quod homo in statu innocentiae non patiebatur

van binnen uit, want, zooals boven gezegd is (95^e Kw. 1^e en 3^e Art.), was innerlijk alles in harmonie. Maar van buitenaf bedreigde hem gevaar om de lagen der duivels, zooals de uitkomst bewezen heeft. En daarom had hij bescherming van engelen noodig.

3. De vooruitgekende verworpelingen en ongeloovigen, en zelfs de Antichrist, zijn niet verstoken van de innerlijke hulp der natuurlijke rede; zoo zijn ze dus ook niet verstoken van de uiterlijke hulp, die van Godswegen aan heel de menschelijke natuur is toegestaan, nl. de bescherming der engelen. Ofschoon ze daardoor niet geholpen worden om door goede werken het eeuwig leven te verdienen, zoo worden zij er wel door geholpen om van sommig kwaad te worden afgehouden, waardoor zij én zichzelf én anderen kunnen schaden. Ook de duivels zelf immers worden door de goede engelen bedwongen om niet zooveel te schaden als ze willen. En zoo zal ook de Antichrist niet zooveel schade kunnen toebrengen, als hij zelf zou willen.

aliquid periculum ab interiori: quia interius erant omnia ordinata, ut supra dictum est [q. 95. art. 1. 3.]. Sed imminebat ei periculum ab exteriori, propter insidias daemonum; ut rei probavit eventus. Et ideo indigebat custodia angelorum.

AD TERTIUM dicendum quod, sicut praesciti et infideles, et etiam Antichristus, non privantur interiori auxilio naturalis rationis; ita etiam non privantur exteriori auxilio toti naturae humanae divinitus concesso, scilicet custodia angelorum. Per quam etsi non juventur quantum ad hoc quod vitam aeternam bonis operibus mereantur, juvantur tamen quantum ad hoc, quod ab aliquibus malis retrahuntur, quibus et sibiipsis, et aliis nocere possunt. Nam et ipsi daemones arcentur per bonos angelos, ne noceant quantum volunt. Et similiter Antichristus non tantum nocebit quantum vellet.

Ve ARTIKEL.

Wanneer begint de bescherming van den mensch door den engel?

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat er geen engelbewaarder aan den mensch gegeven wordt vanaf zijn geboorte. — 1. De engelen worden, zooals de Apostel zegt, « uitgezonden tot hulp van hen, die de zaligheid zullen beërven » (*Hebr. 1. 14*). Maar de mensen beginnen de zaligheid te beërven, als ze gedoopt worden. Dus wordt de engelbewaarder aan den mensch gegeven ten tijde van zijn doop, en niet ten tijde van zijn geboorte.

2. De mensen worden door de engelen beschermd, voor zoover zij door hen bij wijze van leering worden verlicht. Maar pasgeboren kinderen zijn voor leering niet vatbaar, omdat zij het gebruik der rede niet hebben. Dus worden aan pasgeboren kinderen geen engelbewaarders gegeven.

3. Kinderen, die nog in den moederschoot verblijven, hebben gedurende eenigen tijd zooals ook na de geboorte, een redelijke ziel. Maar zoolang zij in den moederschoot verblijven, wordt hun

ARTICULUS V.

Utrum angelus deputetur homini ad custodiam a sua nativitate.

[2. Dist. 11. q. 1. art. 3. corp. et ad 3.].

AD QUINTUM sic proceditur. Videtur quod angelus non deputetur homini ad custodiam a sua nativitate. Angeli enim mittuntur « in ministerium, propter eos, qui haereditatem salutis capiunt », ut Apostolus ad Hebr. 1. [v. 14] dicit. Sed homines incipiunt haereditatem capere salutis, quando baptizantur. Ergo angelus deputatur homini ad custodiam a tempore baptismi, et non a tempore nativitatis.

2. PRÆTEREA, homines ab angelis custodiuntur inquantum ab eis illuminantur per modum doctrinae. Sed pueri mox nati non sunt capaces doctrinae: quia non habent usum rationis. Ergo pueris mox natis non deputantur angeli custodes.

3. PRÆTEREA, pueri in materno utero existentes habent animam rationalem aliquo tempore, sicut et post navitatem ex utero. Sed cum sunt in

naar het schijnt, geen engelbewaarder gegeven, want ook de bedienaars der Kerk geven hun dan geen Sacramenten. Dus worden niet direct na de geboorte aan de mensen engelbewaarders gegeven.

Daartegenover staat echter, dat Hieronymus zegt, dat « *iedere ziel vanaf haar oorsprong bij de geboorte, een engel ter bescherming heeft gekregen* ».

LEERSTELLING. — Zooals Origenes zegt, is hierover een tweevoudige meening. Sommigen zeiden, dat aan den mensch een engelbewaarder gegeven wordt vanaf den tijd van het doopsel: anderen, vanaf den tijd der geboorte. En deze meening keurt Hieronymus goed, en redelijker wijze. De weldaden immers die van Gods wege aan den mensch gegeven worden als christen, beginnen vanaf het doopsel, zooals het ontvangen der Eucharistie, e. d. Maar wat den mensch door de goddelijke Voorzienigheid wordt toegewezen, in zoover hij een redelijke natuur heeft, wordt hem gegeven vanaf het oogenblik, waarop hij door de geboorte die natuur ontvangt. En een dergelijke weldaad is, zooals uit het voorafgaande blijkt (1° en

materno utero, non deputantur eis angeli ad custodiam, ut videtur: quia neque etiam ministri Ecclesiae eos sacramentis imbuunt. Non ergo statim a nativitate hominibus angeli ad custodiam deputantur.

SED CONTRA est quod Hieronymus dicit [loc. cit. art. 2. argum. sed contr.], quod « unaquaeque anima ab ortu nativitatis habet in custodiam sui angelum deputatum ».

RESPONDEO dicendum quod, sicut Origenes dicit super Matth. [Tract. 5.] super hoc est duplex opinio. Quidam enim dixerunt quod angelus ad custodiam homini deputatur a tempore baptismi: alii vero, quod a tempore nativitatis. Et hanc opinionem Hieronymus [loc. mox. cit.] approbat; et rationabiliter. Beneficia enim quae dantur homini divinitus ex eo quod est Christianus, incipiunt a tempore baptismi; sicut perceptio Eucharistiae, et alia hujusmodi. Sed ea quae providentur homini a Deo, inquantum habet naturam rationalem, ex tunc ei exhibentur, ex quo nascendo talem naturam accipit. Et tale beneficium est custodia angelorum, ut ex praemissis patet

4^e Art.), de bescherming der engelen. Vandaar heeft de mensch onmiddellijk na zijn geboorte een engel tot zijn bescherming toegewezen.

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — 1. Als men let op het laatste gevolg der bescherming, dat de verkrijging der erfenis is, dan worden de engelen alleen tot effectieve hulp uitgezonden van hen, die de zaligheid beërven. Maar niettemin wordt ook aan de anderen die hulp niet ontrokken, ofschoon die in hen niet deze krachtdadigheid heeft, dat zij tot de zaligheid gebracht worden. Maar de hulp der engelen is wat hen aangaat, toch krachtdadig, in zoover zij van veel kwaad worden weerhouden.

2. De functie van bescherming wordt wel op de verlichting en leer als op het laatste en voornaamste gevolg gericht, maar niettemin heeft zij ook vele andere gevolgen, die voor kinderen gelden: nl. het bedwingen van duivels, en het voorkomen van ander zoowel lichamelijk als geestelijk nadeel.

3. Zoolang het kind nog in den moederschoot is, is het nog niet geheel van de moeder gescheiden, maar door zekere verbinding is het nog iets van haar: zooals ook een vrucht, die aan den boom hangt, iets van dien boom is. Vandaar kan men gevoeglijk zeggen,

[art. 1. et 4.]. Unde statim a nativitate habet homo angelum ad sui custodiam deputatum.

AD PRIMUM ergo dicendum quod angeli mittuntur in ministerium, efficaciter quidem propter eos solos qui haereditatem capiunt salutis, si considetur ultimus effectus custodiae, qui est perceptio haereditatis. Nihilominus tamen et alijs ministerium angelorum non subtrahitur, quamvis enim in eis hanc efficaciam non habeat, quod perducantur ad salutem. Efficax tamen est circa eos angelorum ministerium, inquantum a multis malis retrahuntur.

AD SECUNDUM dicendum quod officium custodiae ordinatur quidem ad illuminationem doctrinae, sicut ad ultimum et principalem effectum. Nihilominus tamen multos alios effectus habet, qui pueris competit: scilicet arcere daemones, et alia nocimenta tam corporalia quam spiritualia prohibere.

AD TERTIUM dicendum quod puer quamdiu est in materno utero, non totaliter est a matre separatus, sed per quamdam colligationem est quodammodo adhuc aliquid ejus: sicut et fructus pendens in arbore, est aliquid arboris. Et ideo probabiliter dici potest quod angelus qui est in custodia

dat de engel, die de moeder beschermt, ook de vrucht in de moederschoot bewaart. Maar bij de geboorte, als het van de moeder gescheiden wordt, wordt er, zoals Hieronymus zegt, een engelbewaarder voor aangewezen.

VIe ARTIKEL.

Beschermt de engel den mensch altijd?

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat de engelbewaarder soms den mensch, tot wiens bescherming hij is aangewezen, verlaat. — 1. Bij Jeremias immers (51. 9) wordt in naam der engelen gezegd: « *We wilden Babel genezen, maar het is niet genezen: verlaten we het dus!* » En bij Isaïas (5.5): « *Ik neem zijn omheining weg, en hij zal vertrapt worden* », zegt de *Glossa*: « *Dit is de bescherming der engelen* ».

2. Meer dan de engelen beschermt God. Maar God verlaat soms den mensch volgens het psalmvers: « *God, mijn God, zie op mij neer, waarom hebt Gij mij verlaten?* » (Ps. 21. 2). Veel eer dus verlaat de engelbewaarder den mensch.

matris, custodiat prolem in matris utero existentem. Sed in nativitate, quando separatur a matre, angelus ei ad custodiam deputatur, ut Hieronymus dicit [loc. in arg. sed contr. cit.].

ARTICULUS VI.

Utrum angelus custos quandoque deserat hominem.

[2. Dist. 11. q. 1. art. 4.]

AD SEXTUM sic proceditur. Videtur quod angelus custos quandoque deserat hominem cuius custodiae deputatur. Dicitur enim Jerem. 51. [v. 9] ex persona angelorum: « *Curavimus Babylonem, et non est curata: derelinquamus ergo eam* ». Et Isa. 5. [v. 5]: « *Auferam sepem ejus, et erit in conculcatione;* Glossa [interlin.]: « *idest angelorum custodiam* ».

2. PRÆTEREA principalius custodit Deus quam angelus. Sed Deus aliquando hominem derelinquit; secundum illud Psal. 21. [v. 2]: « *Deus, Deus meus, respice in me, quare me dereliquisti?* » Ergo multo magis angelus custos hominem derelinquit.

3. Zooals Damascenus zegt, « *zijn de engelen, als zij hier bij ons zijn, niet in den hemel* ». Maar soms zijn zij in den hemel. Dus soms verlaten zij ons.

Daartegenover staat echter, dat de duivels ons altijd bestrijden naar het woord uit den *Eersten Brief van Petrus* (5. 8) : « *Uw vijand, de duivel, gaat rond als een brullende leeuw, zoekend wien hij zal verslinden* ». Veel meer dus zullen de goede engelen ons altijd beschermen.

LEERSTELLING. — De bescherming der engelen is, zooals uit het boven gezegde duidelijk is (2^e Art.), de uitvoering der goddelijke Voorzienigheid met betrekking tot de mensen. Het is echter klaar, dat noch de mensch, noch welk ding ook, geheel aan de goddelijke Voorzienigheid wordt ontrokken: in zoover iets aan het zijn deelachtig is, in zoover is het aan de algemeene Voorzienigheid der dingen onderworpen. Maar in zoover zegt men, dat God volgens de orde van zijn Voorzienigheid den mensch verlaat, voor zoover Hij toestaat, dat de mensch het kwaad van straf of zonde ondergaat. — Zoo moet men dus ook zeggen, dat de engel-

3. PRÆTEREA, sicut dicit Damascenus [lib. 2. Orth. Fid. cap. 3.] : « *Angeli cum sunt hic nobiscum, non sunt in coelo* ». Sed aliquando sunt in coelo. Ergo aliquando nos derelinquent.

SED CONTRA, daemones nos semper impugnant; secundum illud 1. Petr. 5. [v. 8] : « *Adversarius vester diabolus tamquam leo rugiens circuit, quaerens quem devoret* ». Ergo multo magis boni angeli semper nos custodiunt.

RESPONDEO dicendum quod custodia angelorum, ut ex supradictis patet [a. 2.], est quaedam executio divinae providentiae circa homines facta. Manifestum est autem quod nec homo nec res aliqua totaliter divinae providentiae subtrahitur: in quantum enim aliquid participat de esse, intantum subditur universalis providentiae entium. Sed intantum Deus, secundum ordinem suae providentiae, dicitur hominem derelinquere, in quantum permittit hominem pati aliquem defectum vel poenae vel culpae. Similiter etiam dicendum est quod Angelus custos numquam totaliter dimittit hominem, sed

bewaarder den mensch nooit geheel verlaat, maar hem soms in zeker opzicht verlaat, voor zoover hij nl. niet belet, dat de mensch, naar Gods bestel, tegenslag verduurt, of in zonde valt. En zoo wordt gezegd, dat Babylon en het huis Israël door de engelen verlaten werd, omdat hun bewaarengelen niet voorkwamen, dat ze tegenslagen ondervonden.

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — En hiermee is het antwoord gegeven op de eerste en tweede bedenking.

3. Al verlaat de engel den mensch soms plaatselijk, zoo verlaat hij hem toch niet wat de gevolgen zijner bescherming aangaat: want ook als hij in den hemel is, weet hij wat er met den mensch gebeurt; en hij heeft geen tijd noodig voor plaatselijke beweging, maar kan in een oogenblik aanwezig zijn.

VIIe ARTIKEL.

Doet hem het verlies van zijn beschermeling leed?

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat de engelen leed hebben over het verlies dergenen die zij beschermen. — 1. Bij *Isaías* (33).

ad aliquid interdum eum dimittit; prout scilicet non impedit quin subdatur alicui tribulationi, vel etiam quin cadat in peccatum, secundum ordinem divinorum judiciorum. Et secundum hoc Babylon et domus Israel ab angelis derelictae dicuntur, quia angeli earum custodes non impediverunt quia tribulationibus subderentur.

Et per hoc patet solutio AD PRIMUM et SECUNDUM.

AD TERTIUM dicendum quod angelus, etsi interdum derelinquit hominem loco, non tamen dereliquit eum quantum ad effectum custodiae: quia etiam cum est in coelo, cognoscit quid circa hominem agatur; nec indiget mora temporis ad motum localem, sed statim potest adesse.

ARTICULUS VII.

Utrum angeli doleant de malis eorum, quos custodiunt.

[2. Dist. 9. q. 1. art. 5.].

AD SEPTIMUM sic proceditur. Videtur quod angeli doleant de malis

7) wordt nl. gezegd: « *De engelen des vredes weenden bitter* ». Maar geween is een teeken van smart en droefheid. De engelen zijn dus bedroefd over het kwaad van de menschen die zij beschermen.

2. Droefheid is, naar Augustinus, « *over al wat ons tegen onzen wil overkomt* ». Maar het verlies van zijn beschermeling is tegen den wil van den bewaarengel. De engelen treuren dus over het verlies der menschen.

3. Zooals droefheid staat tegenover vreugde, zoo zonde tegenover boetvaardigheid. Maar de engelen verheugen zich, naar bij Lucas (15. 7) gezegd wordt, over een zondaar die boetvaardigheid doet. Dus bedroeven zij zich over een rechtvaardige, die in zonde valt.

4. Naar aanleiding van het woord uit het *Boek der Getallen* (18. 12): « *Al wat zij als eerstelingen brengen* » zegt Origenes: « *De engelen zullen voor het gerecht gebracht worden (om te onderzoeken) of door hun onachtzaamheid dan wel door eigen lafheid de menschen gevallen zijn* ». Maar iedereen heeft redelijker wijze verdriet over het kwaad, waarvoor hij voor het gerecht gedaagd is. Dus hebben de engelen leed over de zonden der menschen.

eorum quos custodiunt. Dicitur enim Isa. 33. [v. 7]: « *Angeli pacis amare silebunt* ». Sed fletus est signum doloris et tristitiae. Ergo angeli tristantur de malis hominum quos custodiunt.

2. PRÆTEREA, tristitia est, ut Augustinus dicit [lib. 14. de Civ. Dei cap. 15.], « *de his quae nobis nolentibus accident* ». Sed perditio hominis custoditi est contra voluntatem angeli custodis. Ergo tristantur angeli de perditione hominum.

3. PRÆTEREA, sicut gaudio contrariatur tristitia, ita poenitentiae contrariatur peccatum. Sed « *angeli gaudent de peccatore poenitentiam agente* », ut habetur Luc. 15. [v. 7]. Ergo tristantur de justo in peccatum cadente.

4. PRÆTEREA, super illud Num. 18. [v. 12]: « *Quidquid offerunt primitiarum, etc.* » dicit Glossa [ordin.] Origenis: « *Trahuntur angeli in judicium, utrum ex ipsorum negligentia, an hominum ignavia lapsi sint* ». Sed quilibet rationabiliter dolet de malis propter quae in judicium tractus est. Ergo angeli dolent de peccatis hominum.

Daartegenover staat echter, dat waar droefheid en smart is, geen volkomen geluk is. Daarom wordt in het *Boek der Openbaring* (21. 4) gezegd: « *En nooit zal de dood er meer zijn: geen rouw, geen geween, en geen smart* ». Maar de engelen zijn volmaakt gelukkig. Dus doet niets hen leed.

LEERSTELLING. — De engelen hebben noch over de zonden noch over de straffen der mensen leed. Droefheid en smart is, volgens Augustinus, niet dan over de dingen, die tegen onzen wil gebeuren. Er gebeurt echter in de wereld niets tegen den wil van de engelen en der andere heiligen, want hun wil hangt geheel de orde der goddelijke Gerechtigheid aan; er geschiedt echter niets in de wereld, dan wat door de goddelijke Gerechtigheid gebeurt of toegelaten wordt. En daarom moet men zonder meer zeggen, dat er niets in de wereld tegen den wil der zaligen gebeurt. Zooals immers de Wijsgeer zegt, wordt datgene zonder meer gewild, wat iemand in de praktijk zooals het gebeurt, dus gezien alle omstandigheden, wil, ofschoon het in het algemeen beschouwd, niet gewild is. Zoo wil de schipper, absoluut en in het algemeen beschouwd, niet de overboordzetting der koopwaar, maar bij dreiging van

SED CONTRA, ubi est tristitia et dolor, non est perfecta felicitas: unde dicitur Apoc. 21. [v. 4]: « Mors ultra non erit neque luctus, neque clamor, neque ullus dolor ». Sed angeli sunt perfecte beati. Ergo de nullo dolent.

RESPONDEO dicendum quod angeli non dolent neque de peccatis, neque de poenis hominum. Tristitia enim et dolor, secundum Augustinum [loc. cit. in arg. 2.] non est nisi de his quae contrariantur voluntati. Nihil autem accidit in mundo quod sit contrarium voluntati angelorum et aliorum beatorum: quia voluntas eorum totaliter inheret ordini divinae justitiae; nihil autem fit in mundo, nisi quod per divinam justitiam fit, aut permittitur. Et ideo, simpliciter loquendo nihil fit in mundo contra voluntatem beatorum. Ut enim Philosophus dicit in 3. Ethic. [cap. 1. n. 4 sqq.], illud dicitur simpliciter voluntarium, quod aliquis vult in particulari, secundum quod agitur, consideratis scilicet omnibus, quae circumstant, quamvis in universalis consideratum non esset voluntarium: sicut nauta non vult projectionem mercium in mare, absolute et universaliter considerando, sed im-

gevaar voor het behoud, wil hij het wel, zoodat het meer gewild, dan ongewild is. Zoo dus willen de engelen, in het algemeen en absoluut gesproken, niet de zonden en straffen der mensen; maar zij willen wel, dat hieromtrent de orde der goddelijke Gerechtigheid wordt bewaard, waarnaar sommigen straf ondergaan, en niet belet worden om te zondigen.

ANTWCORD OP DE BEDENKINGEN. — 1. Dat woord van Isaïas kan verstaan worden van de engelen, dat is van de boden, van Ezechias, die weenden om de woorden van den opperbevelhebber, waarover het gaat bij Isaïas (37. 2; vgl. 36. 22). En dit volgens den letterlijken zin. — In allegorischen zin zijn de engelen des vredes de Apostelen en andere predikers, die over de zonden der mensen weenen. — In anagogischen zin uitgelegd van de zalige engelen, is het beeldspraak om aan te duiden, dat de engelen in het algemeen het heil der mensen willen. Zoo immers worden aan God en de engelen dergelijke hartstochten toegeschreven.

Op de tweede bedenking is het antwoord uit het gezegde (in de leerstelling) duidelijk.

minente periculo salutis hoc vult. Unde magis est hoc voluntarium quam involuntarium, ut ibidem dicitur. Sic igitur angeli peccata et poenas hominum, universaliter et absolute loquendo, non volunt: volunt tamen quod circa hoc ordo divinae justitiae servetur, secundum quam (!) quidam poenis subduntur, et peccare permittuntur.

AD PRIMUM ergo dicendum quod verbum illud Isaiae potest intelligi de angelis, idest nuntiis, Ezechiae, qui fleverunt propter verba Rabsacis; de quibus habetur Isa. 37. [v. 2 sqq.]. Et hoc secundum litteralem sensum. Secundum vero allegoricum angeli pacis sunt apostoli et alii praedicatorum, qui flent pro peccatis hominum. Si vero secundum sensum anagogicum exponatur de angelis bonis (2), tunc metaphorica erit locutio, ad designandum quod angeli volunt in universali hominum salutem. Sic enim Deo et angelis hujusmodi passiones attribuuntur.

AD SECUNDUM patet solutio per ea quae dicta sunt [in corp.].

(1) L.: quem.

(2) L.: beatis.

3. Zoowel in de boetvaardigheid der mensen als in hun zonde, blijft dezelfde reden voor de vreugde der engelen, nl. de vervulling van het plan der goddelijke Voorzienigheid.

4. De engelen worden voor de zonde der mensen ten gerecht gedaagd, niet als verdachten, maar als getuigen om de mensen te overtuigen van hun lafheid.

VIIIe ARTIKEL.

Is er vanwege de bescherming tweedracht onder de engelen?

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat er onder de engelen geen strijd of tweedracht kan zijn. — 1. In het Boek Job (25. 2) wordt immers gezegd: « *Die eendracht maakt onder de hoogen* ». Maar strijd staat tegenover eendracht. Dus is er onder de hooge engelen geen tweedracht.

2. Waar volmaakte liefde is, en rechtvaardig gezag, daar kan geen strijd zijn. Maar dit is bij de engelen. Dus is er onder de engelen geen strijd.

AD TERTIUM dicendum quod tam in poenitentia hominum, quam in peccato, manet una ratio gaudii angelis, scilicet impletio ordinis divinae providentiae.

AD QUARTUM dicendum quod angeli ducuntur in judicium pro peccatis hominum, non quasi rei, sed quasi testes, ad convincendum homines deorum ignavia.

ARTICULUS VIII.

Utrum inter angelos possit esse pugna seu discordia.

[2. Dist. 11. q. 2. art. 5; 4. Dist. 45. q. 3. art. 3. ad 3.].

AD OCTAVUM sic proceditur. Videlicet quod inter angelos non possit esse pugna seu discordia. Dicitur enim Job 25. [v. 2]: « Qui facit concordiam in sublimibus ». Sed pugna opponitur concordiae. Ergo in sublimibus angelis non est pugna.

2. PRÆTEREA, ubi est perfecta charitas et justa praelatio, non potest esse pugna. Sed hoc totum est in angelis. Ergo in angelis non est pugna.

3. Als men zegt, dat de engelen strijd voeren voor hen die zij beschermen, begunstigt de eene engel de eene partij, en de andere engel de andere. Maar als de eene partij recht heeft, heeft de andere partij daarentegen onrecht. Dus volgt dat een goede engel begunstiger is van onrecht: wat niet aan te nemen is. Er is dus onder de engelen geen strijd.

Daartegenover staat echter, wat in het *Bock Daniël* (10. 13) in naam van Gabriël gezegd wordt: « *De vorst van het rijk der Perzen weerstand mij 21 dagen* ». Deze vorst der Perzen was de engel, aan het rijk der Perzen ter bescherming toegewezen. Dus weerstaat de eene goede engel den anderen: en zoo is er tweedracht onder hen.

LEERSTELLING. — Men stelt deze kwestie naar aanleiding van deze woorden van Daniël, die Hieronymus uitlegt met te zeggen, dat de vorst van het rijk der Perzen een engel is, die zich verzette tegen de bevrijding van het Israëlitische volk, waarvoor Daniël bad, wiens gebeden Gabriël aan God aanbood. Deze tegenstand kon plaats hebben, omdat een vorst der duivelenv, de Joden, die naar

3. PRÆTEREA, si angeli dicuntur pugnare pro eis quos custodiunt, necesse est quod unus angelus foveat unam partem, et alius aliam. Sed si una pars habet justitiam, constat quod (1) alia pars habet injustitiam. Ergo sequitur quod angelus bonus sit fautor injustitiae: quod est inconveniens. Ergo inter bonos angelos non est pugna.

SED CONTRA est quod dicitur Dan. 10. [v. 13] ex persona Gabrielis: « Princeps regni Persarum restitit mihi viginti et uno diebus ». Hic autem princeps Persarum erat angelus regno Persarum in custodiam deputatus. Ergo unus bonus angelus resistit alii: et sic inter eos est pugna.

RESPONDEO dicendum quod ista quaestio movetur occasione horum verborum Danielis. Quae quidem Hieronymus exponit [in Danielem, ad loc. cit.], dicens principem regni Persarum esse angelum qui se opposuit liberatione populi Israëlitici, pro quo Daniel orabat, Gabriele preces ejus Deo praesentante. Haec autem resistentia potuit fieri, quia princeps aliquis dae-

(1) L. addit: e contra.

Perzië gevoerd waren, tot zonde gebracht had, waardoor dus een beletsel gesteld werd aan het gebed van Daniël, die voor dit volk bad.

Maar volgens Gregorius, is de vorst van het rijk der Perzen een goede engel, voor de bescherming van dit rijk aangewezen. Om dus te zien, hoe men van den eene engel zegt, dat hij den ander weerstaat, bedenke men, dat de Godsoordeelen omtrent de verschillende rijken en mensen door de engelen worden uitgevoerd. Maar de engelen worden in hun handelingen door de goddelijke oordeelen beheerscht. Nu gebeurt het soms, dat bij verschillende rijken, of verschillende personen, elkaar tegenstrijdige verdiensten of wanverdiensten gevonden worden, zoodat de een den ander wordt onderworpen of over hem heerscht. Wat hieromtrent echter volgens de plannen der goddelijke Wijsheid is, kunnen de engelen niet kennen, tenzij God dit openbaart: zoodat zij hierover de goddelijke Wijsheid moeten ondervragen. Zoo dus, in zoover zij over tegengestelde en elkander tegenstrijdige verdiensten den goddelijken Wil ondervragen, zegt men dat zij elkander weerstaan: niet alsof er tegenstrijdigheid van wil bij hen was, want hierin zijn zij volkommen eendrachtig: dat Gods uitspraak volvoerd worde, maar de dingen, waarover zij vragen zijn tegenstrijdig.

En hiermede is het antwoord op de bedenkingen gegeven.

monum Judaeos in Persidem ductos ad peccatum induxerat, per quod impedimentum praestabatur orationi Danielis, pro eodem populo deprecantis. Sed, secundum Gregorium, 17. Moral. [cap. 12.], princeps regni Persarum bonus angelus fuit, custodiae regni illius deputatus. Ad videndum igitur qualiter unus angelus alteri resistere dicitur, considerandum est, quod divina judicia circa diversa regna et diversos homines, per angelos exercentur. In suis autem actionibus angeli per divinam sententiam regulantur. Contingit autem quandoque quod in diversis regnis, vel in diversis hominibus, contraria merita vel demerita inveniuntur, ut unus alteri subdatur aut praesit. Quid autem super hoc ordo divinae sapientiae habeat, cognoscere non possunt nisi Deo revelante: unde necesse habent super his sapientiam Dei consulere. Sic igitur inquantum de contrariis meritis et sibi repugnantibus, divinam consultunt voluntatem, resistere sibi invicem dicuntur: non quia sint eorum contrariae voluntates, cum in hoc omnes concordent, quod Dei sententia impleuratur; sed quia ea de quibus consulunt, sunt repugnantia.

Et per hoc patet solutio AD OBJECTA.

HONDERD EN VEERTIENDE KWESTIE.

DE AANVALLEN DES DUVELS.

(*Vijf Artikelen.*)

Vervolgens moeten we de aanvallen der duivel en bezien. En hieromtrent stellen we vijf vragen:

1. Worden de menschen door de duivels bestreden?
 2. Is bekoren het eigene van de duivel?
 3. Komen alle zonden der menschen van de aanvallen of bekoring des duivels voort?
 4. Kunnen ze wonderen werken om te verleiden?
 5. Worden de duivels, die door de menschen overwonnen zijn, uit den strijd tegen de menschen geweerd?
-

QUAESTIO CXIV.

DE DAEMONUM IMPUGNATIONE, IN QUINQUE ARTICULOS DIVISA.

Deinde considerandum est de impugnatione daemonum.

Et circa hoc quaeruntur quinque: 1. Utrum homines a daemonibus impugnentur. — 2. Utrum tentare sit proprium diaboli. — 3. Utrum omnia peccata hominum ex impugnatione sive tentatione daemonum proveniant. — 4. Utrum possint vera miracula facere ad seducendum. — 5. Utrum daemones, qui ab hominibus superantur ab impugnatione hominum arceantur.

I^e ARTIKEL.

Worden de mensen door de duivels bestreden?

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat de mensen niet door de duivels worden aangevallen. — 1. Er zijn immers engelen, die door God gezonden, belast zijn met de bescherming der mensen. Maar de duivels worden niet door God gezonden: want de bedoeling der duivels is zielen te verderven, Gods bedoeling zielen te redderen. Er worden dus geen duivels belast met de bestrijding der mensen.

2. De conditie van den strijd is ongelijk, als een zwakke tegen een sterke, een onwetende tegen een slimme ten strijde wordt gezonden. Maar de mensen zijn zwak en onwetend, de duivels machtig en slim. Omdat God dus de oorsprong van alle gerechtigheid is, kan Hij niet toelaten, dat de mensen door de duivels worden bestreden.

3. Voor de oefening der mensen is de bekoring van het vleesch en de wereld genoeg. Maar God staat toe, dat zijn uitverkorenen tot hun oefening worden bekoord. Het schijnt dus niet noodig, dat zij door de duivels worden bestreden.

ARTICULUS I.

Utrum homines impugnentur a daemonibus.

[Supr. q. 64. art. 4.]

AD PRIMUM sic proceditur. Videtur quod homines non impugnentur a daemonibus. Angeli enim deputantur ad hominum custodiam, missi a Deo. Sed daemones non mittuntur a Deo: cum daemonum intentio sit perdere animas, Dei autem salvare. Ergo daemones non deputantur ad hominum impugnationem.

2. PRÆTEREA, non est aequa conditio pugnae, ut infirmus contra fortē, ignarus contra astutum exponatur ad bellum. Sed homines sunt infirmi et ignari; daemones autem potentes et astuti. Non est ergo permittendum a Deo, qui est omnis justitiae auctor, ut homines a daemonibus impugnentur.

3. PRÆTEREA, ad exercitium hominum sufficit impugnatio carnis et mundi. Sed Deus permittit electos suos impugnari propter eorum exercitium. Ergo non videtur necessarium quod a daemonibus impugnentur.

Daartegenover staat echter, wat de Apostel zegt: « *Want niet tegen vleesch en bloed geldt onze strijd, maar tegen Hoogheden en Krachten, tegen wereldbeheerschers dezer duisternis, tegen de booze geesten in de lucht* » (*Eph. 6. 12*).

LEERSTELLING. — Met betrekking tot de bestrijding der duivels komen twee dingen in aanmerking: nl. de bestrijding zelf, en de orde der bestrijding. De bestrijding zelf komt voort uit de boosheid der duivels, die uit nijd den vooruitgang der mensen trachten te belemmeren, en uit hoogmoed zich de gelijkenis met Gods Macht aanmatigen, door zichzelf aan te stellen als de bepaalde dienaars van de bestrijding der mensen, zooals de engelen God dienen in bepaalde functies tot het heil der mensen. Maar de orde der bestrijding is van God, die het kwade door het te richten op het goede, ten goede weet te gebruiken. — Maar van den kant der engelen wordt zoowel de bescherming zelf, als de orde der bescherming, teruggebracht tot God, als tot de eerste oorzaak.

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — 1. De booze engelen bestrijden de mensen op twee manieren. Eerstens, door ze te

SED CONTRA est quod Apostolus dicit ad Ephes 6. [v. 12] quod « non est nobis collectatio adversus carnem et sanguinem. sed adversus principes et potestates, adversus mundi rectores tenebrarum harum, contra spiritualia inequitia in coelestibus ».

RESPONDEO dicendum quod circa impugnationem daemonum duo est considerare: scilicet ipsam impugnationem, et impugnationis ordinem. Impugnatio quidem ipsa ex daemonum malitia procedit, qui propter invidiam profectum hominum impedire nituntur; et propter superbiam divinae potestatis similitudinem usurpant, deputando sibi ministros determinatos ad hominum impugnationem, sicut et angeli Deo ministrant in determinatis officiis ad hominum salutem. Sed ordo impugnationis ipsius est a Deo, qui ordinate novit malis uti, ad bona ea ordinando. Sed ex parte angelorum tam ipsa custodia quam ordo custodiae reducitur ad Deum, sicut ad primum auctorem.

AD PRIMUM ergo dicendum quod mali angeli impugnant homines duplicititer. Uno modo, instigando ad peccatum. Et sic non mittuntur a Deo ad

verleiden tot de zonde. En zoo worden ze niet door God gezonden, maar soms volgens Gods gerechte oordeelen niet belet. Soms echter bestrijden ze de mensen door hen te straffen. En zoo worden ze door God gezonden, zooals de geest der leugentaal gezonden werd om Achab, den koning van Israël, te straffen, gelijk gezegd wordt in het *Derde Boek der Koningen* (22. 20). De straf wordt immers teruggebracht tot God, als laatste oorzaak. Maar toch straffen de duivels met andere intentie dan waarmee ze gezonden worden: want zij straffen uit haat of nijd; maar ze worden door God uit gerechtigheid gezonden.

2. Opdat de conditie van den strijd niet ongelijk zou zijn, heeft er van 's mensen kant een aanvulling plaats: voornamelijk door de hulp der goddelijke genade; op de tweede plaats echter door de bescherming der goede engelen. Daarom zegt Eliseus tot zijn dienaar: « *Wil niet vreezen; er zijn er meer met ons dan met hen* » (4 Kon. 6. 16).

3. Voor de menschelijke zwakheid zou ter oefening de bekoring van den kant van het vleesch en de wereld voldoende zijn: maar dit genoegt de boosheid der duiven niet, die beiden gebruiken om den mensch te bestrijden. Maar door goddelijke ordening komt dit de glorie der uitverkorenen ten goede.

impugnandum, sed aliquando permittuntur secundum Dei justa judicia. Aliquando autem impugnant homines puniendo. Et sic mittuntur a Deo; sicut missus est spiritus mendax ad puniendum Achab regem Israel, ut dicitur 3. Reg. ult. [v. 20 sqq.]. Poena enim refertur in Deum, sicut in primum auctorem. Et tamen daemones ad puniendum missi alia intentione puniunt, quam mituntur: nam ipsi puniunt ex odio vel invidia; mittuntur autem a Deo propter ejus justitiam.

AD SECUNDUM dicendum quod ad hoc quod non sit inaequalis pugnae conditio, sit ex parte hominis recompensatio, principaliter quidem per auxilium divinae gratiae; secundario autem per custodiam angelorum. Unde 4. Reg. 6. [v. 16] Eliseus dixit ad ministrum suum: « Noli timere, plures enim nobiscum sunt quam cum illis ».

AD TERTIUM dicendum quod infirmitati humanae sufficeret ad exercitium impugnatio, quae est a carne et mundo; sed malitia daemonum non sufficit, quae utroque utitur ad hominum impugnationem. Sed tamen ex divina ordinatione hoc provenit in gloriam electorum.

IIe ARTIKEL.

Is bekoren het eigene van den duivel?

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat bekoren niet het eigene van den duivel is. — 1. Men zegt immers, dat God bekoort (beproeft), volgens het woord uit het *Boek der Schepping* (22. 1) : « *God beproeſde Abraham* ». Ook het vleesch en de wereld bekoort. En ook zegt men, dat de mensch God en den mensch beproeft. Bekoren is dus niet eigen aan den duivel (1).

2. Beproeven doet iemand die niet weet. Maar de duivels weten hoe het de mensen vergaat. Dus beproeven de duivels niet.

3. Bekoring is de weg tot de zonde. De zonde is echter in den wil. Daar dus de duivels den wil des menschen niet kunnen beïnvloeden, zooals uit het bovengezegde (111^e Kw. 2^e Art.) duidelijk is, schijnt de bekoring hun niet toe te komen.

ARTICULUS II.

Utrum tentare sit proprium diaboli.

[2. Dist. 21. q. 1. art. 1; Opusc. 7. Expos. Orat. Dom. petit. 6; In Matth. cap. 4; 1 Thess. cap. 1. lec. un.; ad Hebr. cap. 11. lect. 4.]

AD SECUNDUM sic proceditur. Videtur quod tentare non sit proprium diaboli. Dicitur enim Deus tentare; secundum illud Gen. 22. [v. 1] : « *Tentavit Deus Abraham* ». Tentat etiam caro, et mundus. Et etiam homo dicitur tentare Deum, et hominem. Ergo non est proprium daemonis tentare.

2. PRÆTEREA, tentare est ignorantis. Sed daemones sciunt quid circa homines agatur. Ergo daemones non tentant.

3. PRÆTEREA, tentatio est via in peccatum. Peccatum autem in voluntate consistit. Cum ergo daemones non possint voluntatem hominis immutare, ut per supra dicta patet [q. 111. art. 2.], videtur quod ad eos non pertinet tentare.

(1) De latijnsche term *tentare*, naar aanleiding waarvan deze vraag gesteld wordt, heeft beide betekenissen, waarvoor het Nederlandsch twee woorden kent : *bekooren* (duivel, wereld, vleesch), *beproeven* (God, mensch, tegenslag).

Daartegenover staat echter, dat bij het woord uit den *Eersten Brief aan de Thessalonicensen* (3. 5) : « *Of de bekoorder u soms heeft bekoord* »; de *Glossa* zegt: « *dit is de duivel, wiens functie bekoren is* ».

LEERSTELLING. — Beproeven is eigenlijk: ergens de proef mee nemen. Maar de proef wordt met iets genomen, om te weten hoe het er mee staat: vandaar is het naaste doel van iedere beproeving: wetenschap. Maar soms wordt verder door de wetenschap een ander doel, goed of kwaad, gezocht: een goed doel, zooals wanneer iemand wil weten hoe het met een ander staat, wat kennis of deugd aangaat, om hem vooruit te helpen; een kwaad doel, wanneer hij dit weten wil om hem te bedriegen of de voet te lichten.

Op deze manier nu kan verstaan worden, hoe op verschillende wijzen aan verschillenden het beproeven wordt toegeschreven.

Men zegt van den mensch, dat hij beproeft, soms alleen om te weten: en daarom is God beproeven een zonde, omdat de mensch, als in onzekerheid, zich aanmatigt met Gods Macht de proef te nemen. Soms echter beproeft hij om te helpen, soms weer om schade te berokkenen. — De duivel echter beproeft (bekoort) altijd

SED CONTRA est, quod dicitur 1. ad Thessal. 3. [v. 5]: « Ne forte tentaverit nos is, qui tentat »; Glossa {interlin.}: « idest diabolus, cuius officium est tentare ».

RESPONDEO dicendum quod tentare est proprie experimentum sumere de aliquo. Experimentum (1) sumitur de aliquo, ut sciatur aliquid circa ipsum; et ideo proximus finis cuiuslibet tentantis est scientia. Sed quandoque ulterius ex scientia quaeritur aliquis aliis finis, vel bonus vel malus: bonus quidem, sicut cum aliquis vult scire qualis aliquis sit, vel quantum ad scientiam vel quantum ad virtutem, ut eum promoveat; malus autem, quando hoc scire vult, ut eum decipiat vel subvertat. Et per hunc modum potest accipi quomodo tentare diversis diversimode attribuatur. Homo enim tentare dicitur, quandoque quidem ut sciat tantum: et propter hoc, tentare Deum dicitur esse peccatum; quia homo, quasi incertus, experiri praesumit Dei virtutem. Quandoque vero tentat ut juvet: quandoque vero, ut noceat. Et Diabolus autem semper tentat ut noceat, in peccatum praecipitando. Et

(1) L. addit: autem.

om schade toe te brengen, door iemand in de zonde te storten. En hierom wordt bekoren zijn eigen functie genoemd: want al bekoort soms ook de mensch op deze wijze, hij doet dat als handlanger van den duivel. — Van God echter zegt men, dat Hij beproeft om te weten, maar bij wijze van spreken voor zoover weten is: anderen doen weten. Vandaar wordt er in het *Boek Deuteronomium* (13. 3) gezegd: « *God de Heer beproeft u, opdat het duidelijk zijn zal, of gij Hem bemint* ». — Van het vleesch en de wereld zegt men, dat zij werktuigelijk of materieel beproeven: in zoover men nl. weten kan hoe het met een mensch staat, uit het feit dat hij de verlokkingen des vleesches volgt of weerstaat, en de voordeelen en tegenheden der wereld veracht; maar deze dingen gebruikt ook de duivel om te bekoren.

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — En hiermee is het antwoord op de eerste bedenking gegeven.

2. De duivels weten, hoe het de mensen uiterlijk vergaat, maar de innerlijke conditie van den mensch kent God alleen, die de doorvorscher der geesten is; en uit deze conditie zijn sommigen meer tot de eene dan tot de andere ondeugd geneigd. En daarom beproeft de duivel, de innerlijke conditie des menschen onderzoekend, om

secundum hoc, dicitur proprium officium ejus tentare: nam etsi homo aliquando sic tentet, hoc agit inquantum est minister diaboli. Deus autem tentare dicitur ut sciatur; eo modo loquendi quo dicitur scire quod facit alios scire. Unde dicitur Deut. 13. [v. 3]: « Tentat vos Dominus Deus vester, ut palam fiat utrum diligatis eum ». Caro etiam (2) et mundus dicuntur tentare instrumentaliter, seu materialiter: inquantum scilicet potest cognosci qualis sit homo, ex hoc quod sequitur vel repugnat concupiscentiis carnis, et ex hoc quod contemnit prospera mundi et adversa; quibus etiam diabolus utitur ad tentandum.

Et sic patet solutio AD PRIMUM.

AD SECUNDUM dicendum quod daemones sciunt ea quae exterius aguntur circa homines: sed interiorem hominis conditionem solus Deus novit, qui est spirituum ponderator, ex qua aliqui sunt magis proni ad unum vitium

(2) L.: autem.

dan tot die ondeugd te bekoren, waartoe de mensch het meest geneigd is.

3. Al kan de duivel den wil niet beïnvloeden, zoo kan hij toch, gelijk boven gezegd is (111^e Kw. 3^e en 4^e Art.), eenigszins de lagere vermogens des menschen beïnvloeden, waaruit de wil wel niet gedwongen, maar toch geneigd wordt.

IIIe ARTIKEL.

Komen alle zonden der mensen van de aanvallen of bekoring des duivels voort?

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat alle zonden uit de bekoring des duivels voortkomen. — 1. Dionysius zegt immers, dat « *de menigte der duiveleken oorzaak is van alle kwaad voor zich en voor anderen* ». En Damascenus zegt, dat « *alle boosheid en alle onzuiverheid door den duivel uitgedacht zijn!* »

2. Van iederen zondaar kan gezegd worden, wat de Heer van

quam ad aliud. Et ideo diabolus tentat, explorando interiorem conditionem hominis, ut de illo vitio tentet, ad quod homo magis pronus est.

AD TERTIUM dicendum quod daemon etsi non possit immutare voluntatem, potest tamen, ut supra dictum est [q. 111. art. 3. 4.], aliqualiter immutare inferiores hominis vires; ex quibus etsi non cogitur voluntas, tamen inclinatur.

ARTICULUS III.

Utrum omnia peccata procedant ex tentatione diaboli.

[1-2. q. 80. art. 4; De Mal. q. 3. art. 5.]

AD TERTIUM sic proceditur. Videtur quod omnia peccata procedant ex tentatione diaboli. Dicit enim Dionysius 4. cap. de Div. Nom., quod « *multitudo daemonum est causa omnium malorum sibi et aliis* ». Et Damascenus dicit [lib. 2. Orth. Fid. cap. 4.], quod « *omnis malitia et omnis immunditia a diabolo excogitatae sunt* ».

2. PRÆTEREA, de quolibet peccatore dici posset, quod Dominus de Ju-

de Joden zeide: « *Gij zijt uit de duivel, uw vader* » (*Joan. 8. 44*) Dat is in zoover zij op aanstichting des duivels zondigden. All zonde is dus op aanstichting des duivels.

3. Zooals de engelen worden aangesteld voor de bescherming der mensen, zoo de duivels voor hun bestrijding. Maar alle goede dat we doen, komt voort op aansporing der goede engelen, omdat het goddelijke door bemiddeling der engelen tot ons komt. Daar komt ook het kwaad, dat we doen, voort op aanstichting des duivels.

Daartegenover staat echter, wat in het werk: « *De Ecclesiasticis Dogmatibus* » (Augustinus) gezegd wordt: « *Niet al onze kwaade gedachten worden door den duivel opgewekt, maar komen soms op uit onzen vrijen wil* ».

LEERSTELLING. — Op twee manieren kan iets oorzaak genoemd worden: vooreerst,direct, vervolgens indirect. Indirect, zooals een werkoorzaak, die een dispositie voor een gevolg voortbrengt, indirecte en toevallige oorzaak van dat gevolg genoemd wordt: zooals men zegt, dat hij die het hout droogt, oorzaak is van de ver-

daeis dicit *Joan. 8. [v. 44]*: « *Vos ex patre diabolo estis* ». Hoc autem est in quantum ipsi ex diaboli suggestione peccabant. Omne ergo peccatum est ex suggestione diaboli.

3. PRÆTEREA, sicut angeli deputantur ad custodiam hominum, ita daemones ad impugnationem. Sed omnia bona quae facimus, ex suggestione bonorum angelorum procedunt: quia divina ad nos mediantibus angelis perferuntur. Ergo et omnia mala quae facimus, proveniunt ex suggestione diaboli.

SED CONTRA est quod dicitur in lib. de Eccles. Dogmat. [cap. 82.] : « Non omnes cogitationes nostræ malae a diabolo excitantur, sed aliquoties ex nostri arbitrii motu emergunt ».

RESPONDEO dicendum quod causa alicujus potest dici aliquid duplicitate. Uno modo, directe; alio modo indirecte. Indirecte quidem, sicut cum aliquid agens causans aliquam dispositionem ad aliquem effectum, dicitur esse occasionaliter et indirecte causa illius effectus; sicut si dicatur quod ille qui

sanding. En zoo zegge men, dat de duivel oorzaak is van al hze zonden: omdat hij den eersten mensch tot zonde aanstichtte, it wiens zonde in heel het menschelike geslacht een geneigdheid ot alle zonden is ontstaan. En op deze manier zijn de woorden van Damascenus en Dionysius te verstaan.

Men zegt echter, dat iets direkt oorzaak van iets anders is, als et er direkt toe werkt. En op deze wijze is de duivel geen oorzaak an iedere zonde: niet alle zonden worden op aanstichting des duivels bedreven, maar sommige uit vrijen wil en bederf des leeschies. Want, zooals Origenes opmerkt, ook was er geen duivel, zouden de mensen begeerte hebben naar spijs en geslachtelijken omgang e. d., waarin veel onregelmatigheid voorkomt, tenzij die begeerte door de rede bedwongen wordt, vooral als we vooropstellen, dat de natuur bedorven is. Het bedwingen en regelen van dergelijke begeerte hangt van den vrijen wil af, en dus is het niet noodig, dat alle zonden op aanstichting des duivels gebeuren. Maar als er op zijn aanstichting gebeuren, dan worden, zooals Isidorus zegt, om dit te bereiken « *de menschen nu door dezelfde vleierij bedrogen, als onze eerste ouders* ».

secat (1) ligna, est causa combustionis eorum, Et hoc modo dicendum est, quod diabolus est causa omnium peccatorum nostrorum: quia instigavit primum hominem ad peccandum, ex cuius peccato consecuta est in toto genere humano quedam pronitas ad omnia peccata. Et per hunc modum intelligenda sunt verba Damasceni et Dionysii [inducta in arg. 1.]. Directe autem dicitur esse aliquid causa alicujus, quod operatur directe ad illud. Et hoc modo diabolus non est causa omnis peccati: non enim omnia peccata committuntur diabolo instigante, sed quedam ex libertate arbitrii et carnis corruptione. Quia, ut Origenes dicit [Peri Archon, l. 3. cap. 11], etiamsi diabolus non esset, homines haberent appetitum ciborum et venereorum, et hujusmodi; circa quae multa inordinatio contingit, nisi per rationem talis appetitus refraenetur; et maxime, supposita corruptione naturae. Refraenare autem et ordinare hujusmodi appetitum, subjacet libero arbitrio. Sic ergo non est necessarium omnia peccata ex instinctu diaboli provenire. Si qua tamen ex instinctu ejus proveniunt, ad ea complenda eo « blandimento decipiuntur homines nunc, quo primi parentes », ut Isidorus dicit [lib. 3. de Summo Bono, cap. 5.].

(1) L. : siccatur.

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — En hieruit is het antwoord op de eerste bedenking duidelijk.

2. Als er zonden bedreven worden zonder verleiding des duivels, worden de mensen hierdoor niettemin kinderen des duivels, in zoover zij hem, den eersten zondaar, navolgen.

3. De mensch kan uit zichzelf in zonde vallen: maar hij kan niet zonder goddelijken bijstand in verdienste vooruitgaan, welken bijstand den mensch verleend wordt door de bediening der engelen. Vandaar dat de engelen medewerken aan al ons goed, en toch niet al onze zonden voorkomen uit verleiding der duivel, ofschoon er geen enkele soort van zonde is, die niet somtijds op aanstichting der duivels gebeurt.

IVe ARTIKEL.

Kunnen ze wonderen werken om te verleiden?

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat de duivels de mensen

Et per hoc patet responsio AD PRIMUM.

AD SECUNDUM dicendum quod si qua peccata absque instinctu diaboli perpetrantur, per ea tamen fiunt homines filii diaboli, inquantum ipsum primo peccantem imitantur.

AD TERTIUM dicendum quod homo potest per seipsum ruere in peccatum: sed ad meritum proficere non potest nisi auxilio divino, quod homini exhibetur mediante ministerio angelorum. Et ideo ad omnia bona nostra cooperantur angeli: non tamen omnia peccata nostra procedunt ex daemonum suggestione. Quamvis nullum genus peccati sit, quod non interdum ex daemonum suggestione proveniat.

ARTICULUS IV.

Utrum daemones possint homines seducere per aliqua miracula.

[Supr. q. 110. art. 4. ad 2; 2-2. q. 178. art. 1. ad 2; art. 2;
2. Dist. 7. q. 3. art. 1; De Pot. q. 6. art. 5; In Matth. cap. 24;
2 Thessal. cap. 2. lect. 2.]

AD QUARTUM sic proceditur. Videtur quod daemones non possint homines seducere per aliqua miracula vera. Operatio enim daemonum maxime vigebit

niet kunnen verleiden door echte wonderen. — 1. Het duivelswerk zal zijn hoogtepunt bereiken in de werken van den Antichrist. Maar, zooals de Apostel zegt: « *Zijn verschijning zal geschieden als een werk van Satan, met allerlei kracht en teekenen en valsche wonderen* » (2 Thess. 2. 9). Dus geschieden door de duiveleen veel eerder op andere tijden niet dan slechts valsche teekenen.

2. Echte wonderen gebeuren door verandering van lichamen. Maar de duiveleen kunnen geen lichaam in een andere natuur veranderen: Augustinus zegt immers: « *Ik neem op geen enkelen grond aan, dat een menschelijk lichaam door de kunst en kracht der duiveleen in een dierenlichaam zou veranderd kunnen worden* ». Dus kunnen de duiveleen geen echte wonderen doen.

3. Een bewijs, dat voor twee tegenovergestelde dienen kan, heeft geen kracht. Als dus door de duiveleen echte wonderen kunnen gebeuren om tot valscheheid te overreden, hebben ze geen kracht om de geloofswaarheid te bevestigen. Dat is niet aan te nemen, daar bij Marcus (16. 20) gezegd wordt: « *De Heer werkte met hen mee, en bevestigde het woord door de wonderen, die het vergezelden* ».

Daartegenover staat echter, dat Augustinus zegt, dat « *door*

in operibus Antichristi. Sed sicut Apostolus dicit 2. ad Thessal. 2. [v. 9], ejus « *adventus est secundum operationem Satanae, in omni virtute et signis et prodigiis mendacibus* ». Ergo multo magis alio tempore per daemones non fiunt nisi signa mendacia.

2. PRÆTEREA, vera miracula per aliquam corporum immutationem fiunt. Sed daemones non possunt immutare corpus in aliam naturam: dicit enim Augustinus 18. de Civ. Dei [cap. 18.]: « *Nec corpus quidem humanum ulla ratione crediderim daemonum arte vel potestate in membra bestialia posse converti* ». Ergo daemones vera miracula facere non possunt.

3. PRÆTEREA, argumentum efficaciam non habet, quod se habet ad opposita. Si ergo miracula vera possunt fieri a daemonibus ad falsitatem persuadendam, non erunt efficacia ad veritatem fidei confirmandam. Quod est inconveniens: cum dicatur Marc. ult. [v. 20]: « *Domino cooperante, et sermonem confirmante sequentibus signis* ».

SED CONTRA est quod Augustinus dicit lib. 83. QQ. [Lib. 21. Sent.,

tooverkunsten dikwijls wonderen gebeuren, die gelijken op de wonderen, die door de dienaren Gods geschieden ».

LEERSTELLING. — Uit hetgeen boven gezegd werd (110^e Kw. 4^e Art.), is duidelijk, dat als het wonder in eigenlijken zin genomen wordt, de duivels geen wonderen kunnen doen, en geen enkel ander schepsel, maar God alleen: want eigenlijk wordt wonder genoemd, wat buiten de orde van geheel de geschapen natuur gebeurt, en onder die orde valt iedere kracht van het schepsel. Soms echter spreekt men van wonder in ruimen zin, wat nl. het menschelijk vermogen en de menschelijke kennis te boven gaat. En zoo kunnen de duivels wonderen doen, waarover de mensen zich verwonderen, omdat ze boven hun kracht en kennis uitgaan. Want ook de eene mensch kan, in zoover hij iets verricht, dat de kracht en de kennis van een ander te boven gaat, dien ander zoozeer in verwondering over zijn werk brengen, dat het er den schijn van heeft, dat hij in zekeren zin een wonder doet.

Men moet echter weten, dat dergelijke duivelswerken, die ons wonderen toeschijnen, ofschoon ze niet den waren aard van een wonder bereiken, toch soms ware dingen zijn. Zoo maakten de toovenaars van Pharaao door de macht der duivels echte slangen

sent. 4. Inter suppos. Aug.], quod « magicis artibus fiunt miracula plerumque similia illis miraculis quae fiunt per servos Dei ».

RESPONDEO dicendum quod, sicut ex supradictis patet [q. 110. art. 4.], si miraculum proprie accipiatur, daemones miracula facere non possunt, nec aliqua creatura, sed solus Deus: quia miraculum proprie dicitur quod fit praeter ordinem totius naturae creatae, sub quo ordine continetur omnis virtus creata (1). Dicitur tamen quandoque miraculum large, quod excedit humanam facultatem et considerationem. Et sic daemones possunt facere miracula, quae scilicet homines mirantur, inquantum eorum facultatem et cognitionem excedunt. Nam et unus homo, inquantum facit aliquid quod est supra facultatem et cognitionem alterius, dicit alium in admirationem sui operis, ut quodammodo miraculum videatur operari. Sciendum est tamen quod, quamvis huiusmodi opera daemonum, quae nobis miracula videntur, ad veram rationem miraculi non pertingant; sunt tamen quandoque verae res. Sicut magi Pharaonis per virtutem daemonum veros serpentes et ranas

(1) L.: creaturae.

en kikkers. En zooals Augustinus zegt, « *toen het vuur van den hemel viel, en het huisgezin van Job met zijn veckudden met één slag verteerde, en de storm zijn huis ineenwerpend zijn zonen doodde, waren dat werken van Satan, en was dat geen schijn* ».

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — 1. Zooals Augustinus zegt, kunnen de werken van den Antichrist leugenteeken genoemd worden, ofwel omdat hij de zinnen der stervelingen door schijn zal bedriegen, zoodat hij wat hij niet doet, schijnt te doen, ofwel omdat, als het ware teeken zijn, ze hen die erin gelooven, tot de leugen voeren.

2. Zooals boven gezegd is (110^e Kw. 2^e Art.), gehoorzaamt de lichamelijke stof niet op de wenken van goede of booze engelen, zoodat de duivels door eigen kracht de stof van den eenen vorm naar den anderen zouden kunnen doen overgaan; maar, zooals Augustinus zegt, kunnen ze om dergelijke gevolgen voort te brengen, gebruik maken van zaad, dat in de elementen der wereld gevonden wordt. Vandaar dient gezegd, dat alle veranderingen der lichamelijke voorwerpen, die door de natuurkrachten, waartoe deze zaden behooren, kunnen gebeuren, ook door de werking der duivels bij gebruik dezer zaden tot stand kunnen worden gebracht,

fecerunt. « *Et quando ignis de coelo cecidit et familiam Job cum gregibus pecorum uno impetu consumpsit, et turbo domum dejiciens filios ejus occidit, quae fuerunt opera Satanae, phantasmata non fuerunt* »; ut Augustinus dicit 20. de Civ. Dei [cap. 19].

AD PRIMUM ergo dicendum quod, sicut Augustinus dicit ibidem, Anti-christi opera possunt dici esse signa mendacii, « *vel quia mortales sensus per phantasmata decepturus est, ut quod non facit, videatur facere: vel quia si sint vera prodigia, ad mendacium tamen pertrahent credituros* ».

AD SECUNDUM dicendum quod, sicut supra dictum est [q. 110. art. 2.], materia corporalis non obedit angelis bonis seu malis ad nutum, ut daemones sua virtute possint transmutare materiam de forma in formam: sed possunt adhibere quaedam semina quae in elementis mundi inveniuntur, ad hujusmodi effectus complendos, ut Augustinus dicit 3. de Trinit. [cap. 8. 9.]. Et ideo dicendum est quod omnes transmutationes corporalium rerum quae possunt fieri per alias virtutes naturales, ad quas pertinent praedicta semina, possunt fieri per operationem daemonum, hujusmodi seminibus ad-

zooals wanneer sommige dingen in slangen of kikkers, die uit bederf ontstaan, veranderd worden. Maar de veranderingen van lichamelijke dingen, die niet door de natuur gebeuren kunnen, kunnen in waarheid op geen enkele manier door de duivels gedaan worden, zooals dat een menschelijk lichaam in dat van een beest veranderd zou worden, of dat het lichaam van een gestorvene zou herleven. En als het soms den schijn mocht hebben, dat iets dergelijks door de werking des duivels gebeurt, dan is het niet in waarheid, maar alleen in schijn.

En dat kan op twee manieren het geval zijn. Eerstens van binnen uit, in zoover de duivel de fantasie van den mensch kan beïnvloeden, en ook zijn zinnen, zoodat, naar boven gezegd is (111^e Kw. 3^e en 4^e Art.), iets anders schijnt dan het is. En, naar men zegt, gebeurt dat soms ook door de kracht van sommige lichamelijke dingen. — Vervolgens van buiten af. Daar hij immers uit de lucht een lichaam onder elke figuur en vorm kan vormen om dat aan te nemen, en daarin zichtbaar te verschijnen, kan hij om dezelfde reden ieder lichamelijk ding hullen in een lichamelijken vorm, zoodat het in die gedaante gezien wordt. En dit is wat Augustinus zegt, dat « *de menschelijke fantasie, die wakend of droomend op ontelbaar*

hibitis; sicut cum aliquae res transmutantur in serpentes vel ranas, quae per putrefactionem generari possunt. Illae vero transmutationes corporalium rerum quae non possunt virtute naturae fieri, nullo modo operatione daemonum, secundum rei veritatem, perfici possunt; sicut quod corpus humanum mutetur in corpus bestiale, aut quod corpus hominis mortuum reviviscat. Et si aliquando aliiquid tale operatione daemonum fieri videatur, hoc non est secundum rei veritatem, sed secundum apparentiam tantum. Quod quidem potest dupliciter contingere. Uno modo, ab interiori; secundum quod daemon potest mutare phantasiam hominis, et etiam sensus corporeos, ut aliiquid videatur aliter quam sit, sicut supra dictum est [q. 111. art. 3. et 4.]. Et hoc etiam interdum fieri dicitur virtute aliquarum rerum corporalium. Alio modo, ab exteriori, cum enim ipse possit formare corpus ex aëre cujuscumque formae et figurae, ut illud assumens in eo visibiliter appareat; potest eadem ratione circumponere cuicunque rei corporeae quamcumque formam corpoream, ut in ejus specie videatur. Et hoc est quod Augustinus dicit 18. de Civ. Dei [cap. 18.], quod « phantasticum hominis, quod etiam in cogitando, sive somniando per rerum innumerabilium genera

verschillende dingen overgaat, als belichaamd in het beeld van een of ander dier aan de zinnen van anderen verschijnt ». Dit moet men niet verstaan, alsof het verbeeldingsvermogen van den mensch, of zijn fantasiebeelden, zelf belichaamd aan de zinnen van een ander worden getoond, maar dat de duivel, die in de fantasie van den eenen mensch een of ander beeld vormt, zelf een dergelijk beeld aan de zinnen van een ander kan voorleggen.

3. Augustinus zegt: « *Als tovenaars dergelijke dingen als heiligen doen, gebeurt dat met ander doel en ander recht. Zij doen dat immers hun glorie zoekend, terwijl de anderen Gods glorie zoeken. Zij doen dat ook door privé contract, terwijl die anderen het doen uit publieke gerechtigheid en op bevel van God, aan wie ieder schepsel onderworpen is ».*

variatur, velut incorporatum (2) in alicujus animalis effigie sensibus appareat alienis », quod non est sic intelligendum, quod ipsa vis phantastica hominis, aut species ejus, eadem numero alterius sensibus ostendatur: sed quia daemon, qui in phantasia unius hominis format aliquam speciem, ipse etiam potest similem speciem alterius sensibus offerre.

AD TERTIUM dicendum quod, sicut Augustinus dicit in lib. 83. QQ. [q. 79.], « *cum talia faciunt magi, qualia sancti, diverso fine et diverso jure fiunt: « isti enim faciunt quaerentes gloriam suam, illi quaerentes gloriam Dei: et isti faciunt per quaedam privata commercia illi autem publica administratione, et jussu Dei, cui cuncta creata subjecta sunt » (3).*

(2) L.: corporatum.

(3) L.: creatura subjecta est.

Ve ARTIKEL.

*Worden de duivels, die door de mensen overwonnen zijn,
uit den strijd tegen de mensen geweerd?*

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat de duivel, die door iemand overwonnen is, daarom nog niet uit den strijd wordt geweerd. — 1. Christus heeft zijn bekoorder allerkrachtdadigst overwonnen, maar toch heeft hij Hem later weer bestreden door de Joden tot den Godsmoord aan te stichten. Het is dus niet waar dat een overwonnen duivel van den strijd aflaat.

2. Straf opleggen aan iemand, die in den strijd het onderspit delft, is aanvuren tot verbitterder strijd. Maar dit heeft niet te maken met Gods barmhartigheid. Dus worden de overwonnen duivels niet geweerd.

Daartegenover staat echter, wat bij *Mattheus* (4. 11) gezegd wordt: « *Toen verliet de duivel Hem* », nl. den overwinnenden Christus.

ARTICULUS V.

*Utrum daemon, qui superatur ab aliquo,
propter hoc ab impugnatione arceatur.*

[2. Dist. 6. art. 6.]

AD QUINTUM sic proceditur. Videtur quod daemon, qui superatur ab aliquo, non propter hoc ab impugnatione arceatur. Christus enim efficacis me suum tentatorem vicit. Sed tamen postea eum impugnavit, ad occasionem ejus Judaeos incitando. Ergo non est verum quod diabolus victus ab impugnatione cesseret.

2. PRÆTEREA infligere poenam ei qui in pugna succumbit, est incitare ad acrius impugnandum. Hoc autem non pertinet ad Dei misericordiam. Ergo daemones superati non arcentur.

SED CONTRA est quod dicitur Matth. 4. [v. 11]: « Tunc reliquit eum diabolus », scilicet Christum superantem.

LEERSTELLING. — Sommigen zeggen, dat een overwonnen duivel voortaan niemand meer kan bekoren noch tot dezelfde noch tot een andere zonde. — Anderen zeggen, dat hij niet denzelfden maar wel andere mensen bekoren kan. En dit is waarschijnlijker, als er tenminste sprake is van eenigen tijd. Daarom wordt ook bij Lucas (4. 13) gezegd: « *Nu de duivel al zijn bekoringen had uitgeput, verliet hij Hem voor een tijd* ». En de reden hiervan is een dubbele: vooreerst de goddelijke Barmhartigheid, want zooals Chrysostomus zegt: « *De duivel bekoort de mensen niet zoolang als hij wil, maar zoolang God het toelaat, want al staat Hij hem toe eenigszins te bekoren, toch verwijdert Hij hem weer om de zwakte van onze natuur* ». Een andere reden is van den kant van des duivels slimheid; daarom zegt Ambrosius: « *De duivel vreest vol te houden, daar hij ontgaan wil dijkwijs overwonnen te worden* ». — Dat echter de duivel soms terugkomt bij hem, dien hij verliet, blijkt uit wat bij Mattheus (12. 44) gezegd wordt: « *Ik zal terugkeeren naar mijn huis, dat ik verlaten heb* ».

En hiermee is het antwoord op de bedenkingen duidelijk.

RESPONDEO dicendum quod quidam dicunt quod daemon superatus nullum hominem potest de caetero tentare, nec de eodem, nec de alio peccato. Quidam autem dicunt quod potest alios tentare, sed non eumdem. Et hoc probabilius dicitur, si tamen intelligatur usque ad aliquod tempus: unde et Luc. 4. [v. 13] dicitur quod, « consummata omni tentatione, diabolus recessit a Christo usque ad tempus ». Et hujus ratio est duplex. Una est ex parte divinae clementiae: quia, ut Chrysostomus dicit super Matth. 4. [v. 10. hom. 5. in op. imperf.]: « Non tamdiu homines diabolus tentat, quamdiu vult, sed quamdiu Deus permittit; quia et si permittat paulisper tentare, tamen repellit propter infirmam naturam ». Alia ratio sumitur ex astutia diaboli: unde Ambros. dicit super Lucam 4. [v. 13], quod « diabolus instare formidat, quia frequentius refugit triumphari ». Quod tamen aliquando diabolus redeat ad eum quem dimisit, patet per illud quod dicitur Matth. 12. [v. 44]: « Revertar in domum meam, unde exivi ».

Et per hoc patet solutio AD OBJECTA.

HONDERD EN VIJFTIENDE KWESTIE.

DE WERKING VAN HET LICHAMELIJK SCHEPSEL.

(*Zes Artikelen.*)

Vervolgens dienen we de werking van het lichamelijk schepsel te beschouwen; alsmede het noodlot, dat aan sommige lichamen wordt toegeschreven.

Omtrent de werkingen der lichamen stellen we zes vragen:

1. Zijn er actieve lichamen?
 2. Zijn er zoogenaamde zaadbeginselen in de lichamen?
 3. Zijn de hemellichamen oorzaak van hetgeen hier door de lagere lichamen gebeurt?
 4. Zijn ze oorzaak van de menschelijke handelingen?
 5. Zijn de duivels aan hun werking onderworpen?
 6. Leggen de hemellichamen noodzakelijkheid op aan datgene wat aan hun activiteit onderworpen is?
-

QUAESTIO CXV.

DE ACTIONE CORPORALIS CREATURAE, IN SEX ARTICULOS DIVISA.

Consequenter considerandum est de actione corporalis creaturae; et fato, quod aliquibus corporibus attribuitur.

Circa actiones corporales quaeruntur sex: 1. Utrum aliquod corpus sit activum. — 2. Utrum in corporibus sint aliquae seminales rationes. — 3. Utrum corpora coelestia sint causa eorum quae hic per inferiora corpora fiunt. — 4. Utrum sint causa humanorum actuum. — 5. Utrum eorum actionibus daemones subdantur. — 6. Utrum coelestia corpora imponant necessitatem his quae eorum actionibus subduntur.

I^e ARTIKEL.

Zijn er actieve lichamen?

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat geen enkel lichaam actief is. — 1. Augustinus zegt immers: « *Men vindt bij de dingen iets dat gedaan wordt en niet doet, zooals de lichamen; iets dat doet en niet gedaan wordt, zooals God; iets dat doet en gedaan wordt, zooals de geestelijke zelfstandigheden* ».

2. Iedere werkoorzaak, met uitzondering van de eerste, heeft bij zijn werk een voorwerp noodig, dat zijn werking kan ontvangen. Maar beneden de lichamelijke zelfstandigheid, is geen zelfstandigheid die haar werking kan ontvangen, omdat deze zelfstandigheid op den laagsten trap der dingen staat. De lichamelijke zelfstandigheid is dus niet actief.

3. Iedere lichamelijke zelfstandigheid is door uitgebreidheid besloten. Maar de uitgebreidheid verhindert de zelfstandigheid in beweging en activiteit, omdat zij haar omvat, en ze erin ondergedompeld is: zooals nevelige lucht verhinderd wordt het licht te ontvangen. En een teeken hiervan is, dat hoe meer de uitgebreid-

ARTICULUS I.

Utrum aliquod corpus sit activum.

[3. Cont. g. cap. 69; De Verit. q. 5. art. 9. ad 4; De Pot. q. 3. art. 7.].

AD PRIMUM sic proceditur. Videtur quod nullum corpus sit activum. Dicit enim Augustinus [lib. 5. de Civ. Dei cap. 9.] quod « *in rebus invenitur aliquid actum et non agens, sicut sunt corpora; aliquid agens et non actum, sicut Deus; aliquid agens et actum, sicut substantiae spirituales* ».

2. PRÆTEREA, omne agens, excepto primo agente, in suo opere indiget subjecto quod sit susceptibile suae actionis. Sed infra substantiam corporalem non est substantia, quae sit receptibilis suae actionis: quia haec substantia tenet ultimum gradum in entibus. Ergo substantia corporalis non est activa.

3. PRÆTEREA, omnis substantia corporalis concluditur quantitate. Sed quantitas impedit substantiam a motu et actione, quia comprehendit eam, et mergitur in ea: sicut impeditur aër nubilosus a perceptione luminis. Et hujus

heid van een lichaam toeneemt, des te gewichtiger en zwaarder wordt het bij beweging. Dus is geen enkele lichamelijke zelfstandigheid actief.

4. Iedere werkoorzaak heeft arbeidskracht naar zijn nabijheid bij de eerste oorzaak. Maar de lichamen, die het meest gecompliceerd zijn, staan het verst af van de eerste werkoorzaak, die absoluut ongecompliceerd is. Dus is geen enkel lichaam actief.

5. Als er een actief lichaam is, werkt het of een zelfstandigheidsvorm of een bijkomstigen vorm uit. Maar geen zelfstandigheidsvorm: want in de lichamen wordt geen werkbeginsel gevonden, dan een actieve kwaliteit, die slechts bijkomstigheid is; maar een bijkomstigheid kan geen oorzaak van een zelfstandigheidsvorm zijn, daar de oorzaak meer is dan het gevolg. Maar insgelijks ook geen bijkomstige vorm, want, zooals Augustinus zegt, « *de bijkomstigheid reikt niet buiten haar subject* ». Dus is geen lichaam actief.

Daartegenover staat echter, dat Dionysius onder de overige eigenschappen van lichamelijk vuur noemt, dat het « *tegenover de ingeworpen stoffen actief en machtig zijn eigen grootheid toont* ».

signum est, quod quanto magis accreverit quantitas corporis, tanto est ponderosius et gravius ad hoc quod moveatur. Ergo nulla substantia corporalis est activa.

4. PRÆTEREA, omne agens habet virtutem agendi ex propinquitate ad primum activum. Sed a primo activo quod est simplicissimum, remotissima sunt corpora, quae sunt maxime composita. Ergo nullum corpus est agens.

5. PRÆTEREA, si aliquod corpus est agens, aut agit ad formam substantialem; aut ad formam accidentalem. Sed non ad formam substantialem: quia non invenitur in corporibus principium actionis nisi aliqua qualitas activa, quae est accidens; accidens autem non potest esse causa formæ substantialis, cum causa sit potior quam effectus. Similiter etiam neque ad formam accidentalem: quia « *accidens non se extendit ultra suum subiectum* », ut Augustinus dicit 9. de Trin. [cap. 4.]. Ergo nullum corpus est activum.

SED CONTRA est quod Dionysius, 15. cap. Coel. Hier., inter caeteras proprietates corporei ignis dicit quod « *ad susceptas materias manifestat suiipsius magnitudinem activus et potens* ».

LEERSTELLING. — Het staat langs zintuigelijken weg vast, dat sommige lichamen actief zijn. Maar sommigen hebben omtrent die werkingen der lichamen op drie wijzen gedwaald. Sommigen hebben dan absoluut iedere werking aan de lichamen ontzegd. En dit was de meening van Avicebron, die door de boven reeds aangeraakte argumenten probeert te bewijzen, dat geen enkel lichaam werkt, maar alle werkingen, die van lichamen schijnen te zijn, werkingen zijn van een geestelijke kracht, die alle lichamen doordringt; zoo verwarmt, volgens hem, niet 't vuur, maar een geestelijke kracht, die het doordringt. En deze meening schijnt afgeleid te zijn van de meening van Plato. Want het was de stelling van Plato, dat alle vormen in de lichamelijke stof, slechts deelnamen zijn, bepaald en beperkt tot deze stof; de vormen echter buiten de stof, absoluut en algemeen zijn; en daarom zeide hij dat die buiten de stof staande vormen de oorzaak zijn van de vormen in de stof. Naar deze stelling dus, dat de vorm in lichamelijke stof, bepaald is tot deze stof, geïndividueerd door de uitgebreidheid, beweerde Avicebron, dat de lichamelijke vorm door de uitgebreidheid, als beginsel der individuatie, wordt vastgehouden en bedwongen, zoodat hij zich niet door eenige activiteit tot een andere stof kan uitstrekken, maar alleen de geestelijke en onstoffe-

RESPONDEO dicendum quod sensibiliter appetit aliqua corpora esse activa. Sed circa corporum actiones tripliciter aliqui erraverunt. Fuerunt enim aliqui qui totaliter corporibus actiones subtraxerunt. Et haec est opinio Avicebron in libro Fontis Vitae, ubi per rationes quae tactae sunt, probare nititur quod nullum corpus agit, sed omnes actiones quae videntur esse corporum, sunt actiones cuiusdam virtutis spiritualis, quae penetrat per omnia corpora; ita quod ignis, secundum eum, non calefacit, sed virtus spiritualis penetrans per ipsum. Et videtur haec opinio derivata esse ab opinione Platonis. Nam Plato posuit omnes formas quae sunt in materia corporali, esse participatas et determinatas et contractas ad hanc materiam; formas vero separatas esse absolutas et quasi universales; et ideo illas formas separatas dicebat esse causas formarum quae sunt in materia. Secundum hoc ergo quod forma quae est in materia corporali, determinata est ad hanc materiam individuatam per quantitatem, ponebat Avicebron quod a quantitate, prout est individuationis principium, retinetur et arcetur forma corporalis, ne possit se extendere per actionem in aliam materiam; sed solum forma spiritualis et immaterialis, quae non est coarctata per quantitatem, potest effluere

lijke vorm, niet door de uitgebreidheid beperkt, door haar activiteit tot iets anders reiken kan.

Maar deze redeneering besluit niet hiertoe, dat de lichamelijke vorm niet actief is doch, dat zij geen algemeene werkoorzaak is. Want voor zoover men aan iets deelachtig is, is het noodig, dat men deelachtig is aan hetgeen daaraan eigen is: zooals men in de mate waarin men aan het licht deel heeft, ook deelt in zichtbaarheid. Werken echter, actief zijn, wat niets anders is dan iets tot actualiteit brengen, is op zich eigen aan de actualiteit als zoodanig, waarom dan ook iedere werkoorzaak werkt naar eigen gelijkenis. Zoo dus heeft een vorm, die niet door aan uitgebreidheid onderhevige stof beperkt wordt hierdoor ook, dat ze onbeperkt en algemeen actief is; maar uit het feit, dat een vorm beperkt is tot deze stof, heeft ze eveneens dat ze beperkt en particulier actief is. Als er dus, zooals de Platonici meenden, een van de stof vrije vuurvorm bestond, zou deze ook eenigermate oorzaak van iedere verbranding zijn. Deze vuurvorm echter, die in deze stof is, is oorzaak van deze verbranding van dit lichaam door dat lichaam, zoodat deze werking plaats heeft door het contact van twee lichamen.

Maar toch ging deze meening van Avicsebron uit boven de meening van Plato. Want Plato stelde alleen de zelfstandigheidsvormen vrij van stof; de bijkomstigheden daarentegen reduceerde

per actionem in aliud. Sed ista ratio non concludit quod forma corporalis non sit agens, sed quod non sit agens universale. Secundum enim quod participatur aliquid, secundum hoc est necessarium quod participetur id quod est proprium ei: sicut quantum participatur de lumine, tantum participatur de ratione visibilis. Agere autem quod nihil est aliud, quam facere aliquid actu, est per se proprium actus, inquantum est actus: unde et omne agens agit sibi simile. Sic ergo ex hoc quod aliquid est forma non determinata per materiam quantitati subjectam, habet quod sit agens indeterminatum ei universale: ex hoc vero quod est determinata ad hanc materiam, habet quod sit agens contractum et particulare. Unde si esset forma ignis separata, ut Platonici posuerunt, esset aliquo modo causa omnis ignitionis. Sed haec forma ignis quae est in hac materia corporali, est causa hujus ignitionis quae est ab hoc corpore in hoc corpus. Unde et fit talis actio per contactum duorum corporum. Sed tamen haec opinio Avicsebron superexcedit opinionem Platonis. Nam Plato ponebat solum formas substantiales separatas; accidentia vero reducebat ad principia materialia quae sunt magnum et parvum quae-

hij tot stoffelijke beginselen, als groot en klein, die hij de eerste tegengestelden noemde, zooals anderen los en dicht. En daarom meende zoowel Plato als Avicenna, die hem in zeker opzicht volgde, dat de lichamelijke werkoorzaken door hun bijkomstige vormen werken, de stof disponeerend voor den zelfstandigheidsvorm; maar de laatste volkommenheid, die door het inbrengen van den zelfstandigheidsvorm ontstaat, zou van een onstoffelijk beginsel zijn. En dit is de tweede opvatting over de activiteit der lichamen, waarover gesproken is (45^e Kw. 8^e Art.), toen we over de schepping handelden.

De derde meening was die van Democritus, die de stelling had, dat activiteit plaats heeft door uitstraling van atomen uit het actieve lichaam, terwijl passiviteit dan de ontvangst daarvan is in het passieve lichaam, welke opvatting echter Aristoteles weerlegt. Er zou nl. uit volgen, dat het lichaam niet geheel passief was, en de uitgebreidheid van het actieve lichaam door het werken zelf verminderde, wat klaarblijkelijk valsch is.

Men dient dus te zeggen, dat een lichaam naar mate het actueel is, actief is met betrekking tot een ander voor zoover dit in potentie is.

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — 1. Die uitspraak van Augustinus moet verstaan worden van de lichamelijke natuur in

ponebat esse prima contraria; sicut alii rarum et densum. Et ideo tam Plato quam Avicenna, in aliquo ipsum sequens, ponebat quod agentia corporalia agunt secundum formas accidentales, disponendo materiam ad formam substantialem; sed ultima perfectio quae est per inductionem formae substancialis, est a principio immateriali. Et haec est secunda opinio de actione corporum, de qua supra dictum est [q. 45. art. 8.], cum de creatione ageretur. Tertia vero opinio fuit Democriti, qui ponebat actionem esse per effluxionem atomorum a corpore agente, et passionem esse per receptionem eorumdem in poris corporis patientis. Quam opinionem improbat Aristoteles in de General. [cap. 8. 9.]. Sequerentur enim quod corpus non pateretur per totum, et quod quantitas corporis agentis diminueretur ex hoc quod agit: quae sunt manifeste falsa. Dicendum est ergo, quod corpus agit secundum quod est in actu, in aliud corpus secundum quod est in potentia.

AD PRIMUM ergo dicendum quod dictum Augustini est intelligendum de *tota natura corporali simul accepta*, quae non habet aliquam inferiorem

haar geheel, die geen lagere natuur onder zich heeft, waarop ze werkt, zoals de geestelijke op de lichamelijke, en de ongeschapen natuur op de geschapene. Maar het eene lichaam is onder het andere naarmate het in potentie is tot datgene wat het ander actueel heeft.

2. En hieruit is het antwoord op de tweede bedenking duidelijk.

— Men moet echter weten, dat toegegeven moet worden als Aviceborn aldus argumenteert: er is iets, dat onbewogen beweegt, nl. de eerste Maker der dingen; dus, uit tegenstelling, is er ook iets, dat alleen bewogen en passief is. Maar dit is de eerste stof, die pure potentie is, zoals God pure actualiteit is. Een lichaam echter is samengesteld uit potentie en actualiteit, en daarom is het actief en passief.

3. De uitgebreidheid hindert den lichamelijken vorm niet in iedere activiteit, zoals gezegd is (in de Leerstelling): maar ze verhindert haar algemeene werkoorzaak te zijn, in zoover de vorm geïndividuëerd wordt doordat ze in aan uitgebreidheid onderhevige stof is. — Het teeken echter uit het gewicht der lichamen is niet ter zake. Vooreerst daar toevoeging van uitgebreidheid geen oorzaak van zwaarte is. Ten tweede omdat het valsche is, dat het gewicht langzamere beweging geeft: integendeel, hoe

naturam infra se, in quam agat, sicut natura spiritualis in corporalem, et natura increata in creatam. Sed tamen unum corpus est infra alterum, inquantum est in potentia ad id quod habet aliud in actu.

Et per hoc patet solutio AD SECUNDUM. Sciendum est tamen quod, cum Aviceborn sic argumentatur, «Est aliquid, quod est movens non motum, scilicet primus Factor rerum: ergo, ex opposito est aliquid quod est motum et patiens tantum», quod concedendum est. Sed hoc est materia prima, quae est potentia pura, sicut Deus est actus purus. Corpus etiam componitur ex potentia et actu: et ideo est agens et patiens.

AD TERTIUM dicendum quod quantitas non impedit formam corporalem omnino ab actione, sicut dictum est [in corp.]: sed impedit eam ne sit agens universale, inquantum forma individuatur prout est in materia quantitati subjecta. Signum tamen quod inducitur de ponderositate corporum, non est ad propositum. Primo quidem, quia additio quantitatis non est causa gravitatis; ut probatur in 4. de Coel. et Mundo [cap. 11. n. 2 sqq.]. Secundo, quia falsum est quod ponderositas faciat tardiorum motum: immo

zwaarder iets is des te meer wordt het eigener beweging bewogen. Ten derde, omdat activiteit niet, zooals Democritus meende, door plaatselijke beweging gebeurt, maar hierdoor, dat iets van potentie tot actualiteit gebracht wordt.

4. Het lichaam staat niet het verst van God af: het deelt nl., door den vorm dien het heeft, eenigermate in de gelijkenis van het goddelijke zijn. Maar wat het verst van God afstaat, is de eerste stof, die op geen enkele wijze actief is, daar zij slechts in potentie is.

5. Een lichaam is actief, zoowel met betrekking tot bijkomstigen als zelfstandigheidsvorm. Een actieve kwaliteit, als de warmte, ze moge dan al een bijkomstigheid zijn, is in de kracht van den zelfstandigheidsvorm, als zijn werktuig, actief, en daarom kan zij actief zijn met betrekking tot een zelfstandigheidsvorm; zooals natuurlijke warmte, als werktuig der ziel, actief is met betrekking tot het ontstaan van vleesch. Met betrekking tot een bijkomstigheid is ze uit eigen kracht actief. — En het is niet tegen den eigen aard van de bijkomstigheid, dat ze het eigen subject in werking overtreft, maar wèl dat ze dit in zijn overtreffen zou, tenzij men fantaseeren mocht, dat numeriek dezelfde bijkomstigheid van de werkoorzaak naar het passieve zou overgaan, zooals Democritus meende, dat de werking door uitstraling van atomen plaats heeft.

quanto aliquid est gravius, tanto magis movetur motu proprio. Tertio, quia actio non fit per motum localem, ut Democritus posuit; sed per hoc quod aliquid reducitur de potentia in actum.

AD QUARTUM dicendum quod corpus non est id quod maxime distat a Deo: participal enim aliquid de similitudine divini esse, secundum formam quam habet. Sed id quod maxime distat a Deo, est materia prima; quae nullo modo est agens, cum sit in potentia tantum.

AD QUINTUM dicendum quod corpus agit et ad formam accidentalem, et ad formam substantialem. Qualitas enim activa, ut calor, etsi sit accidens, agit tamen in virtute formae substantialis, sicut ejus instrumentum; et ideo potest agere ad formam substantialem; sicut et calor naturalis, inquantum est instrumentum animae, agit ad generationem carnis. Ad accidens vero agit propria virtute. Nec est contra rationem accidentis, quod excedat suum subjectum in agendo, sed quod excedat in essendo: nisi forsitan quis imagineatur idem accidens numero defluere ab agente in patiens, sicut Democritus ponebat fieri actionem per defluxum atomorum.

IIe ARTIKEL.

Zijn er zoogenaamde zaadbeginselen in de lichamen?

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat er in de lichamelijke stof geen zaadbeginselen zijn. — 1. Beginsel zegt iets naar onstoffelijk zijn. Maar in de lichamelijke stof is niets op onstoffelijke, maar alleen op stoffelijke wijze, op de wijze nl. van hetgeen waarin het is. Dus zijn in de lichamelijke stof geen zaadbeginselen.

2. Augustinus zegt, dat de duivels sommige dingen doen door met geheime bewegingen gebruik te maken van zaden, die zij in de elementen weten. Maar wat door plaatselijke beweging aangewend wordt, zijn lichamen, geen beginsels. Dus wordt onjuist gezegd, dat er in de lichamelijke stof zaadbeginsels zijn.

3. Zaad is een actief beginsel. Maar in de lichamelijke stof is geen actief beginsel, daar zooals gezegd is (vorig Art. 2^e en 4^e Antw.), het niet aan de stof toekomt actief te zijn. Dus zijn er in de lichamelijke stof geen zaadbeginsels.

ARTICULUS II.

Utrum in materia corporali sint aliquae rationes seminales.

[2. Dist. 18. q. 1. art. 2; De Verit. q. 5. art. 9. ad 8.].

AD SECUNDUM sic proceditur. Videtur quod in materia corporali non sint aliquae rationes seminales. Ratio enim importat aliquid secundum esse spirituale. Sed in materia corporali non est aliquid spiritualiter, sed corporaliter (1), secundum scilicet modum ejus in quo est. Ergo in materia corporali non sunt seminales rationes.

2. PRÆTEREA, Augustinus dicit 3. de Trin. [cap. 8. 9.], quod daemones quaedam opera faciunt adhibendo occultis motibus quaedam semina, quae in elementis cognoscunt. Sed ea quae per motum localem adhibentur, sunt corpora, non rationes. Ergo inconvenienter dicitur quod sunt in corporali materia seminales rationes.

3. PRÆTEREA, semen est principium activum. Sed in materia corporali non est aliquid principium activum: cum materiae non competit agere, ut dictum est [art. praec.]. Ergo in materia corporali non sunt seminales rationes.

(1) L.: materialiter.

4. Men zegt, dat er in de lichamelijke stof oorzaakbeginsels zijn, die toch voldoende schijnen te zijn voor de voortbeweging der dingen. Maar zaadbeginsels zijn andere dan oorzaakbeginsels: wonderen gebeuren buiten de zaadbeginsels om, niet echter buiten de oorzaakbeginsels om. Onjuist zegt men dus, dat er in de lichamelijke stof zaadbeginsels zijn.

Daartegenover staat echter, dat Augustinus zegt: « *Van alle dingen die lichamelijk en zichtbaar ontstaan, liggen er in de elementen van deze wereld zekere zaden verborgen* ».

LEERSTELLING. — Naar in *De Anima* gezegd wordt, is het gewoonte de dingen te noemen naar het volmaakttere. In heel de lichamelijke natuur nu zijn de levende lichamen de volmaaktste, vandaar dat de naam natuur zelf van de levende dingen op alle natuurdingen is overgegaan. Want naar de Wijsgeer zegt, is de naam natuur het eerst gegeven om het ontstaan der levende dingen, wat geboorte heet, aan te duiden. En daar de levende dingen geboren worden uit een verbonden beginsel, zooals de vrucht voortkomt van den boom en het kind uit de moeder, met wie het ver-

4. PRÆTEREA, in materia corporali dicuntur esse quaedam causales rationes, quae videntur sufficere ad rerum productionem. Sed seminales rationes sunt aliae a causalibus: quia praeter seminales rationes fiunt miracula, non autem praeter causales. Ergo inconvenienter dicitur quod seminales rationes sunt in materia corporali.

SED CONTRA est quod Augustinus dicit 3. de Triu. [cap. 8.]: « Omnia rerum quae corporaliter visibiliterque nascuntur, occulta quaedam semina in istis corporeis mundi hujus elementis latent ».

RESPONDEO dicendum quod denominationes consueverunt fieri a perfectioni, ut dicitur in 2. de Anima. [cap. 4. n. 15.]. In tota autem natura corporea perfectiora sunt corpora viva: unde et ipsum nomen naturae translatum est a rebus viventibus ad omnes res naturales. Nam ipsum nomen naturae, ut Philosophus dicit in 5. Metaph. [cap. 4. n. 1.], primo impositum fuit ad significandam generationem viventium, quae nativitas dicitur: et quia viventia generantur ex principio conjuncto, sicut fructus ex arbore,

bonden is, is bij gevolg de naam natuur overgenomen voor ieder beginsel van beweging, dat in hetgeen bewogen wordt is. — Het is echter duidelijk, dat de actieve en passieve beginsels van de geboorte der levende dingen zaden zijn, waaruit de levende dingen ontstaan. En daarom heeft Augustinus heel juist de actieve en passieve krachten, die de beginsels zijn van het ontstaan en de beweging der natuurdingen, *zaadbeginsels* genoemd.

Dergelijke actieve en passieve krachten kan men echter op verschillende wijzen beschouwen. Want vooreerst zijn ze, naar Augustinus zegt, voornamelijk en oorspronkelijk in het Woord Gods als ideële beginsels. Ten tweede zijn ze in de elementen der wereld, waarin ze tegelijk vanaf den beginne, als in de algemeene oorzaken, zijn voortgebracht. Ten derde zijn ze in de dingen, die door de algemeene oorzaken naar tijdsorde worden voortgebracht, zoals in deze plant, en in dit dier, als in particuliere oorzaken. Ten vierde zijn ze in de zaden, die uit dier en plant voortkomen. En deze worden op hun beurt met andere particuliere gevallen vergeleken als eerste algemeene oorzaken tot de eerst voortgebrachte gevallen.

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — I. Dergelijke actieve

et foetus ex matre, cui colligatur, consequenter tractum est nomen naturae ad omne principium motus quod est in eo quod movetur. Manifestum est autem quod principium activum et passivum generationis rerum viventium sunt semina ex quibus viventia generantur. Et ideo convenienter Augustinus [loc. cit. in arg. sed contr.] omnes virtutes activas, et passivas quae sunt principia generationum et motuum naturalium, seminales rationes vocat. Hujusmodi autem virtutes activae et passivae in multiplice ordine considerari possunt. Nam primo quidem, ut Augustinus dicit 6. super Gen. ad litt. [cap. 10.], sunt principaliter et originaliter in ipso Verbo Dei, secundum rationes ideales. Secundo vero sunt in elementis mundi, ubi simul a principio productae sunt, sicut in universalibus causis. Tertio vero modo, sunt in iis, quae ex universalibus causis secundum successiones temporum producuntur, sicut in hac planta et in hoc animali, tamquam particularibus causis. Quarto modo, sunt in seminibus quae ex animalibus et plantis producuntur. Quae iterum comparantur ad alios effectus particulares, sicut primordiales causae universales ad primos effectus productos.

AD PRIMUM ergo dicendum quod hujusmodi virtutes activae et passivae

en passieve krachten der natuurdingen mogen al geen beginsels genoemd kunnen worden voor zoover ze in de lichamelijke stof zijn, ze kunnen echter wel beginsels genoemd worden in vergelijking met haar oorsprong in zoover ze afgeleid zijn van de ideële beginsels.

2. Dergelijke actieve en passieve krachten zijn in sommige lichaamsdeelen; als deze dus door plaatselijke beweging aangewend worden om sommige gevolgen uit te werken, zegt men, dat door duivels de zaden gebruikt worden.

3. Het mannelijk zaad is het actieve beginsel bij de geboorte der dieren. Maar wat van den kant van het vrouwtje is, het passieve beginsel, kan ook zaad genaamd worden. En zoo kunnen onder den naam zaad de actieve en passieve krachten verstaan worden.

4. Als Augustinus over deze zaadbeginsels spreekt, kan voldoende uit zijn woorden worden opgemaakt, dat de zaadbeginsels zelf de oorzaakbeginsels zijn, zooals ook zaad zekere oorzaak is: Hij zegt immers, dat zooals de moeders zwanger gaan van hun kinderen, zoo ook de wereld zwanger is van de oorzaken van al wat wordt. De ideële beginsels echter kunnen oorzakelijke genoemd worden, maar de zaadbeginsels niet in eigenlijken zin, daar het zaad geen afzonderlijk beginsel is; en buiten dergelijke beginsels

rerum naturalium, etsi non possint dici rationes secundum quod sunt in materia corporali; possunt tamen dici rationes per comparationem ad suam originem, secundum quod deducuntur a rationibus idealibus.

AD SECUNDUM dicendum quod hujusmodi virtutes activae et passivae sunt in aliquibus partibus corporalibus; quae dum adhibentur per motum localem ad aliquos effectus complendos, dicuntur semina adhiberi per daemones.

AD TERTIUM dicendum quod semen maris est principium activum in generatione animalis. Sed potest etiam dici semen id quod est ex parte foeminae, quod est principium passivum. Et sic sub semine comprehendi possunt vires activae et passivae.

AD QUARTUM dicendum quod ex verbis Augustini de hujusmodi rationibus seminalibus loquentis, satis accipi potest quod ipsae rationes seminales sunt etiam rationes causales, sicut et semen est quaedam causa: dicit enim in 3. de Trin. [cap. 9.], quod « sicut matres gravidae sunt foetibus, sic ipse mundus est gravidus causis nascentium ». Sed tamen rationes ideales possunt dici causales, non autem proprie loquendo seminales, quia semen non est

om gebeuren geen wonderen. Insgelijks niet buiten de passieve krachten om, die in het schepsel gelegd zijn, opdat daaruit zou kunnen worden wat God dan ook bevolen heeft. Maar als men zegt, dat wonderen gebeuren buiten de zaadbeginsels om, zegt men dat ze gebeuren buiten de actieve natuurkrachten, en de daaraan beantwoordende passieve krachten om.

IIIe ARTIKEL.

Zijn de hemellichamen oorzaak van hetgeen hier door de lagere lichamen gebeurt?

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat de hemellichamen geen oorzaak zijn van hetgeen hier in de lagere lichamen gebeurt. Damascenus zegt immers: « *Wij echter zeggen, dat zij* », nl. de hemellichamen, « *geen oorzaak zijn van iets dat wordt, noch van het bederf van wat bederft; maar zij zijn eerder teekenen van regen en verandering van lucht* ».

principium separatum: et praeter hujusmodi rationes non fiunt miracula. Similiter etiam neque praeter virtutes passivas creaturae inditas, ut ex ea fieri possit quidquid Deus mandaverit. Sed praeter virtutes activas naturales, et potentias passivas quae ordinantur ad hujusmodi virtutes activas, dicuntur fieri miracula, dum dicitur quod fiunt praeter rationes seminales.

ARTICULUS III.

*Utrum corpora coelestia sint causa eorum,
quae hic in inferioribus corporibus fiunt.*

[2. Dist. 15. q. 1. art. 2; 3. Cont. g. cap. 82;
De Verit. q. 5. art. 9; Compend. Theol. cap. 127.]

AD TERTIUM sic proceditur. Videtur quod corpora coelestia non sint causa eorum quae hic in inferioribus corporibus fiunt. Dicit enim Damascenus [lib. 2. Orth. Fid. cap. 7.]: « *Nos autem dicimus, quoniam ipsa* » scilicet corpora coelestia, « *non sunt causa alicujus eorum quae fiunt, neque corruptionis eorum quae corrumpuntur: signa autem sunt magis imbrum et aeris transmutationis* ».

2. Om iets te maken genoegt én werkoorzaak én stof. Bij deze lagere dingen nu vindt men passieve stof en ook tegengestelde werkoorzaken als warmte en koude e. d. Ter veroorzaaking dus van hetgeen hier geschiedt, is het niet noodig de oorzakelijkheid toe te schrijven aan de hemellichamen.

3. Een werkoorzaak werkt naar eigen gelijkenis. Maar we zien, dat al wat hier beneden gebeurt, geschiedt doordat de dingen verwarmd worden of afgekoeld, of bevochtigd of gedroogd of naar dergelijke kwaliteiten veranderd, die niet in de hemellichamen gevonden worden. Dus zijn de hemellichamen geen oorzaak van wat hier gebeurt.

4. Augustinus zegt: «*Niets is meer lichamelijk dan de sexe der lichamen*». Maar de sexe der lichamen wordt niet door de hemellichamen veroorzaakt: hiervan schijnt toch wel een teeken te zijn, dat van twee tweelingen onder dezelfde sterrenconstellatie geboren, de één mannelijk de ander vrouwelijk is. Dus zijn de hemellichamen geen oorzaak van de lichamelijke dingen, die hier gebeuren.

Daartegenover staat echter wat Augustinus zegt, dat «*de grovere en lagere lichamen door de fijnere en hogere naar een*

2. PRÆTEREA, ad faciendum aliiquid, sufficit agens et materia. Sed in istis inferioribus invenitur materia patiens: inveniuntur etiam contraria agentia, scilicet calidum et frigidum et hujusmodi. Ergo non est necessarium, ad causandum ea quae hic inferius fiunt, causalitatem coelestibus corporibus attribuere.

3. PRÆTEREA, agens agit sibi simile. Sed videmus quod omnia quae fiunt hic inferius, fiunt per hoc quod calefiunt et frigidantur, et humectantur et desiccantur, et aliis hujusmodi qualitatibus alterantur, quae non inveniuntur in corporibus coelestibus. Ergo corpora coelestia non sunt causa eorum quae hic fiunt.

4. PRÆTEREA, sicut Augustinus dicit 5. de Civ. Dei [cap. 6.], «*nihil est magis corporeum, quam corporis sexus*». Sed corporis sexus non causatur ex corporibus coelestibus: cuius signum esse videtur quod duorum geminorum sub una constellatione natorum, unus est masculus et alter est foemina. Ergo corpora coelestia non sunt causa rerum corporalium quae hic fiunt.

SED CONTRA est quod Augustinus dicit 3. de Trin. [cap. 4.] quod «*corpora crassiora et inferiora per subtiliora et potentiora quodam ordine*

bepaalde orde geleid worden ». — En Dionysius zegt, dat « *het licht der zon tot het ontstaan der zinnelij^k waarneembare dingen bijdraagt, en tot het leven brengt, en voedt, en doet wassen, en vervolmaakt* ».

LEERSTELLING. — Daar iedere veelheid van de eenheid voortkomt; daar wat onbewegelijk is zich slechts op één wijze gedraagt, het bewegelijke echter op vele wijzen: bedenke men, dat in heel de natuur iedere beweging van het onbewegelijke voortkomt. En daarom hoe onbewegelijker sommige dingen zijn, des te meer zijn ze oorzaak van de meer bewegelijke dingen. De hemellichamen echter zijn onder de andere lichamen de minst bewegelijke, daar ze niet dan plaatselijk bewogen worden. Vandaar dat de bewegingen der lagere lichamen tot de beweging der hemellichamen als tot hun oorzaak worden teruggebracht.

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — 1. Men moet het woord van Damascenus zoo verstaan, dat de hemellichamen niet de eerste oorzaak zijn van ontstaan en vergaan der dingen die hier voor-

reguntur ». Et Dionysius dicit, 4. cap. de Div. Nom. quod « *lumen solis ad generationem sensibilium corporum confert, et ad vitam ipsam movet et nutrit et auget et perficit* ».

RESPONDEO dicendum quod, cum omnis multitudo ab unitate procedat; quod autem immobile est, uno modo se habet, quod vero movetur, multiformiter: considerandum est, in tota natura, quod omnis motus ab immobili procedit. Et ideo quanto aliqua magis sunt immobilia (1) tanto sunt magis causa eorum quae sunt magis mobilia. Corpora autem coelestia sunt inter alia corpora magis immobilia: non enim moventur nisi motu locali. Et ideo motus horum inferiorum corporum, qui sunt varii et multiformes, reducuntur in motum corporis coelestis, sicut in causam.

AD PRIMUM ergo dicendum quod dictum Damasceni intelligendum est, quod corpora coelestia non sunt primo causa generationis et corruptionis

(1) L.: immobiliora.

komen, zooals degenen zeiden, die meenden dat de hemellichamen goden waren.

2. Als actieve beginsels worden in de lagere lichamen geen andere gevonden dan de actieve kwaliteiten der elementen, als warmte en koude e. d. En als het zoo was, dat de zelfstandigheidsvormen der lagere lichamen niet varieerden dan naar dergelijke bijkomstigheden, welker beginseLEN losheid en dichtheid waren, zooals de oude natuurphilosophen meenden, dan behoefde men boven de lagere lichamen geen actief beginsel aan te nemen, maar zouden zij zelf tot werken volstaan. Maar voor wie goed toeziet blijkt het, dat dergelijke bijkomstigheden zich slechts verhouden als materiëele disposities voor de zelfstandigheidsvormen der natuurdingen. De stof echter volstaat niet tot werking.. En daarom moet men boven deze materiëele disposities een actief beginsel aannemen. Daarom hielden de Platonici de onstoffelijke soorten, naar welker deelname de lagere lichamen hun zelfstandigheidsvormen verkrijgen. — Maar dit schijnt niet te volstaan. Want daar de onstoffelijke soorten als onbewegelijk worden voorgesteld, gedragen ze zich altijd op dezelfde wijze: en zoo zou volgen, dat er geen variatie was bij het ontstaan en vergaan der lagere lichamen,

eorum quae hic fiunt; sicut dicebant illi qui ponebant corpora coelestia esse deos.

AD SECUNDUM dicendum quod principia activa in istis inferioribus corporibus non inveniuntur nisi qualitates activae elementorum, quae sunt calidum et frigidum et hujusmodi. Et si sic esset quod formae substantiales inferiorum corporum non diversificarentur nisi secundum hujusmodi accidentia, quorum principia rarum et densum antiqui Naturales posuerunt; non oporteret super haec inferiora corpora aliquod principium activum ponere, sed ipsa sufficerent ad agendum. Sed recte considerantibus appareat quod hujusmodi accidentia se habent sicut materiales dispositioNES ad formas substantiales naturalium corporum. Materia autem non sufficit ad agendum. Et ideo oportet super has materiales dispositioNES ponere aliquod principium activum. Unde Platonici posuerunt species separatas, secundum quarum participationem inferiora corpora substantiales formas consequuntur. Sed hoc non videtur sufficere. Quia species separatae semper eodem modo se haberent, cum ponantur immobiles: et sic sequeretur quod non esset aliqua variatio circa generationem, et corruptionem inferiorum corporum; quod patet esse falsum. Unde secundum Philosophum in 2. de Gen. [cap. 10.

wat valsch blijkt. Daarom is met den Wijsgeer een actief bewegelijk beginsel aan te nemen, dat door zijn tegenwoordigheid en afwezigheid oorzaak is van de variatie bij ontstaan en vergaan der lagere lichamen. En dergelijke beginsels zijn de hemellichamen. En daarom welk dezer lagere lichamen dan ook iets voortbrengt, slechts als werktuig der hemellichamen, beweegt het tot de soort, naar het woord uit de *Physica*, dat « *de mensch den mensch voortbrengt, maar ook de zon* ».

3. De hemellichamen hebben geen gelijkenis met de lagere lichamen naar de soort, maar slechts in zoover zij in hun algemeene kracht al wat in de lagere lichamen ontstaat omvatten, op dezelfde manier waarop wij zeggen, dat alles op God gelijkt.

4. De werking der hemellichamen wordt, naar verschil van dispositie in de stof, op verschillende manier in de lagere lichamen ontvangen. Nu gebeurt het soms, dat de stof der menschelijke vrucht niet geheel gedisponeerd is voor het mannelijk geslacht, zoodat zij gedeeltelijk tot man, gedeeltelijk tot vrouw gevormd wordt; vandaar dat dit ook door Augustinus (cfr. de Bedenking)

n. 1. sqq.], necesse est ponere aliquod principium activum mobile, quod per suam praesentiam, et abundantiam (2) causet varietatem circa generationem, et corruptionem inferiorum corporum. Et hujusmodi sunt corpora coelestia. Et ideo quidquid in istis inferioribus generat et (3) movet ad speciem, est (4) sicut instrumentum coelestis corporis; secundum quod dicitur 2. Physic. [cap. 11. n. 11.] quod « homo generat hominem, et sol ».

AD TERTIUM dicendum quod corpora coelestia inferioribus corporibus non sunt similia similitudine speciei; sed inquantum sua universalis virtute continent in se quidquid in inferioribus generatur; secundum quem modum dicimus etiam omnia esse Deo similia.

AD QUARTUM dicendum quod actiones corporum coelestium diversimode recipiuntur in inferioribus corporibus secundum diversam materiae dispositionem. Contingit autem quandoque quod materia conceptus humani non est disposita totaliter ad masculinum sexum; unde partim formatur in masculum, partim in foeminam. Unde et hoc introducitur ab Augustino

(2) L.: absentiam.

(3) L. om.: et.

(4) L. om.: est.

wordt aangevoerd om de waarzegging volgens de sterren af te wijzen: want ook de gevolgen der sterren in de lagere lichamen variëren naar verschil van dispositie der stof.

IVe ARTIKEL.

Zijn ze oorzaak van de menschelijke handelingen?

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat de hemellichamen oorzaak zijn van de menschelijke handelingen. — 1. Daar immers, zooals boven gezegd is (110^e Kw. 3^e Art.), de hemellichamen door geestelijke zelfstandigheden bewogen worden, werken ze als werktuigen in haar kracht. Maar die geestelijke zelfstandigheden zijn hooger dan onze zielen. Dus schijnt het, dat zij onze zielen kunnen beïnvloeden, en aldus menschelijke handelingen veroorzaken.

2. Alle veelvoud wordt teruggebracht op een enkelvoudig beginsel. Maar de menschelijke handelingen zijn verscheiden en

[loc. cit. in arg.] ad repellendum scilicet divinationem quae fit per astra: quia effectus astrorum variantur etiam in rebus corporeis, secundum diversam materiae dispositionem.

ARTICULUS IV.

Utrum corpora coelestia sint causa humanorum actuum.

[2-2. q. 95. art. 5; 2. Dist. 15. q. 1. art. 3; Dist. 25. art. 2. ad 5; 3. Cont. g. cap. 84. 85. 87; De Verit. q. 5. art. 10; Compend. Theol. cap. 117. 118; I Periherm. lect. 14; 3. De An. lect. 4; 6. Metaphys. lect. 3; In Matth. cap. 2.].

AD QUARTUM sic proceditur. Videtur quod corpora coelestia sint causa humanorum actuum. Corpora enim coelestia, cum moventur a spiritualibus substantiis, sicut supra dictum est [q. 110. art. 3.], agunt in virtute earum quasi instrumenta. Sed illae substantiae spirituales sunt superiores animabus nostris. Ergo videtur quod possint imprimere in animas nostras, et sic causare actus humanos.

2. PRÆTEREA, omne multiforme reducitur in aliquod uniforme princi-

veelvoudig: Dus schijnen ze teruggebracht te worden tot de enkelvoudige beweging der hemellichamen, als hun beginsel.

3. De sterrenwichelaars voorzeggen dikwijls ware dingen over de uitkomsten van oorlogen en over andere menschelijke handelingen, waarvan verstand en wil beginsel zijn. Dit zouden ze niet volgens de hemellichamen kunnen doen, als deze geen oorzaak van de menschelijke handelingen waren. Dus zijn de hemellichamen oorzaak van de menschelijke handelingen.

Daartegenover staat echter, wat Damascenus zegt, dat « *de hemellichamen geen oorzaak van de menschelijke handelingen zijn* ».

LEERSTELLING. — De hemellichamen hebben, zooals gezegd is (vorig Art.), op lichamen direkt en op zich, invloed. Op zielekrachten, die de actualiteiten zijn van lichamelijke organen, wel direkt, maar bijkomstig: want de werking van dergelijke vermogens moet gehinderd worden naar gelang van het beletsel in het orgaan, zooals een zeer oog niet goed ziet. Waren dus verstand en wil

pium. Sed actus humani sunt varii et multiformes. Ergo videtur quod reducantur in uniformes motus coelestium corporum, sicut in sua principia.

3. **PRÆTEREA**, astrologi frequenter vera annuntiant de eventibus bellorum, et aliis humanis actibus, quorum principia sunt intellectus, et voluntas. Quod facere non possent, nisi coelestia corpora, essent (1) humanorum actuum causa. Sunt ergo corpora coelestia humanorum actuum causa.

SED CONTRA est quod Damascenus dicit [lib. 2. Orth. Fid. cap. 7.], quod « *corpora coelestia humanorum actuum nequaquam sunt causa* ».

RESPONDEO dicendum quod corpora coelestia in corpora quidem impriunt directe et per se, sicut jam dictum est [art. praec.]. In vires autem animae quae sunt actus organorum corporeorum, non (2) directe quidem, sed per accidens: quia necesse est hujusmodi actus harum potentiarum impediri secundum impedimenta organorum, sicut oculus turbatus non bene

(1) L.: secundum coelestia corpora, nisi essent.

(2) L. om.: non.

vermogens met lichamelijke organen verbonden, zooals sommigen hebben gemeend, zeggende, dat het verstand niet van de zinnen onderscheiden is, dan zou noodzakelijk volgen, dat de hemellichamen oorzaak waren van de keuze en handelingen der mensen. En hieruit zou volgen, dat de mensch evenals de andere dieren, waarin geen andere zielekrachten zijn dan aan lichamelijke organen verbonden, uit natuurinstinct tot zijn daden gedreven werd; want wat in de lagere dingen door den invloed der hemellichamen gebeurt, wordt noodzakelijk gedaan. En dus zou volgen, dat de mensch geen vrijen wil had, maar, zooals de andere natuurdingen, slechts bepaalde werkingen had. Maar dat is klaarblijkelijk valsch, en in strijd met de menschelijke samenleving.

Men moet echter wel weten, dat de indrukken der hemellichamen indirekt en bijkomstig verstand en wil bereiken kunnen, in zoover nl. zoowel verstand als wil op eenigerlei wijze van de lagere krachten, die met lichamelijke organen verbonden zijn, ontvangen. Maar hierin zijn verstand en wil onderscheiden. Want het verstand ontvangt noodzakelijk van de lagere kenvermogens, zoodat bij storing van verbeelding, cogitativa of herinnering, noodzakelijk ook de activiteit van het verstand gestoord wordt. Maar de wil

videt. Unde si intellectus et voluntas essent vires corporeis organis alligatae, sicut posuerunt aliqui, dicentes quod intellectus non differt a sensu; ex necessitate sequeretur, quod corpora coelestia essent causa electionum et actuum humanorum. Et ex hoc sequeretur quod homo naturali instinctu ageretur ad suas actiones, sicut caetera animalia, in quibus non sunt nisi vires animae corporeis organis alligatae: nam illud quod fit in istis inferioribus ex impressione corporum coelestium, naturaliter agitur. Et ita sequeretur, quod homo non esset liberi arbitrii, sed haberet actiones determinatas, sicut et caeterae res naturales. Quae manifeste sunt falsa et conversationi humanae contraria.

Sciendum est tamen quod indirecte et per accidens impressiones corporum coelestium ad intellectum et voluntatem pertingere possunt, inquantum scilicet tam intellectus quam voluntas aliquo modo ab inferioribus viribus accipiunt, quea organis corporeis alligantur. Sed circa hoc diversimode se habent intellectus et voluntas. Nam intellectus ex necessitate accipit ab inferioribus viribus apprehensivis: unde turbata vi imaginativa vel cogitativa vel memorativa, ex necessitate turbatur actio intellectus. Sed voluntas non

volgt niet noodzakelijk de neiging van de lagere begeerde, al mogen dan de hartstochten, die in het toorn- en begeervermogen zijn, zekere kracht hebben den wil te neigen; het blijft altijd in de macht van den wil de hartstochten te volgen of ze af te wijzen. Vandaar dat de indruk der hemellichamen, waardoor ze de lagere krachten kunnen beïnvloeden, minder tot den wil, die de naaste oorzaak der menschelijke handelingen is, dan tot het verstand reikt.

Meenen dus, dat de hemellichamen oorzaak der menschelijke handelingen zijn, is eigen aan hen, die zeggen dat het verstand niet van de zinnen onderscheiden is. Vandaar hebben sommigen hunner gezegd, dat « *de wil des menschen zóó is als de vader van menschen en goden voor den dag brengt* ». Daar dus vaststaat, dat verstand en wil geen actualiteiten van lichamelijke organen zijn, is het onmogelijk, dat de hemellichamen oorzaak van de menschelijke handelingen zijn.

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — I. De geestelijke zelfstandigheden, die de hemellichamen bewegen, kunnen door deze hemellichamen op de lichamelijke dingen inwerken: maar op het

ex necessitate sequitur inclinationem appetitus inferioris: licet enim passiones quae sunt in irascibili et concupiscibili, habeant quamdam vim ad inclinandam voluntatem; tamen in potestate voluntatis remanet sequi passiones vel eas refutare. Et ideo impressio coelestium corporum, secundum quam immutari possunt inferiores vires, minus pertingit ad voluntatem, quae est proxima causa humanorum actuum, quam ad intellectum. Ponere igitur coelestia corpora esse causam humanorum actuum, est proprium illorum qui dicunt, intellectum non differre a sensu. Unde quidam eorum dicebant quod talis est voluntas in hominibus, qualem in die inducit pater virorum deorumque. Quae ergo constat intellectum et voluntatem non esse actus organorum corporeorum, impossibile est quod corpora coelestia sint causa humanorum actuum.

AD PRIMUM ergo dicendum quod spirituales substantiae quae caelestia corpora movent, in corporalia quidem agunt mediantibus coelestibus corpo-

menschelijk verstand werken ze onmiddellijk in door verlichting. De wil kunnen ze echter, zooals boven gezegd is (111^e Kw. 2^e Art.), niet beïnvloeden.

2. De veelvormigheid der lichamelijke bewegingen wordt tot de eenvormigheid der hemellichamen als tot haar oorzaak teruggebracht; zoo wordt ook veelvormigheid der daden van verstand en wil teruggebracht tot een eenvormig beginsel, dat verstand en wil van God is.

3. Meerdere mensen volgen de hartstochten, die de bewegingen der zinnelijke begeerte zijn, en waartoe de hemellichamen kunnen meewerken: weinig echter zijn de wijzen, die dergelijke hartstochten weerstaan. Vandaar kunnen de sterrenwichelaars in de meeste gevallen, vooral in het algemeen, ware dingen voorzeggen. Niet echter in particuliere gevallen, omdat er niets in den weg staat, dat iemand door zijn vrijen wil de hartstochten weerstaat. Daarom zeggen de sterrenwichelaars zelf, dat « *de wijze mensch de sterren beheerscht* », in zoover hij nl. zijn harts- tochten beheerscht.

ribus: sed in intellectum humanum agunt immediate, illuminando. Voluntatem autem immutare non possunt, ut supra habitum est [q. 111. art. 2.].

AD SECUNDUM dicendum quod, sicut multiformitas corporalium motuum reducitur, sicut in causam, in uniformitatem motuum coelestium; ita multiformitas actuum qui sunt ab intellectu et voluntate, reducitur in principium uniforme quod est intellectus et voluntas divina.

AD TERTIUM dicendum quod plures hominum sequuntur passiones, quae sunt motus sensitivi appetitus, ad quas cooperari possunt corpora coelestia: pauci autem sunt sapientes, qui hujusmodi passionibus resistant. Et ideo astrologi ut in pluribus vera possunt praedicere, et maxime in communi. Non autem in speciali: quia nihil prohibet aliquem hominem per liberum arbitrium passionibus resistere. Unde et ipsi astrologi dicunt quod sapiens homo dominatur astris, inquantum scilicet dominatur suis passionibus.

Ve ARTIKEL.

Zijn de duivels aan hun werking onderworpen?

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat de hemellichamen zelfs de duivels kunnen beïnvloeden. — 1. De duivels immers kwellen bij wassende maan sommige mensen, die daarom maanzieken genoemd worden, zooals blijkt bij *Mathheus* (4. 24 en 17. 14). Maar dat zou niet zijn, als ze niet aan de hemellichamen onderworpen waren. Dus zijn de duivels onderhevig aan de inwerking der hemellichamen.

2. De aanhangiers der zwarte kunst observeeren zekere sterrenconstellaties om de duivels aan te roepen. Ze zouden echter niet naar de hemellichamen worden aangeroepen, als ze daaraan niet onderworpen waren. Dus zijn de duivels onderhevig aan de inwerking der hemellichamen.

3. De hemellichamen zijn krachtiger dan de lagere lichamen. Maar door sommige lagere lichamen worden de duivels geweerd, nl. « *door hruiden en steenen en levende wezens, door sommige*

ARTICULUS V.

Utrum corpora coelestia possint imprimere in ipsos daemones.

[De Pot. q. 6. art. 10.]

AD QUINTUM sic proceditur. Videtur quod corpora coelestia possint imprimere in ipsos daemones. Daemones enim secundum certa augmenta lunae aliquos homines vexant, qui et propter hoc lunatici dicuntur; ut patet *Matth. 4. [v. 24] et 17. [v. 14]*. Sed hoc non esset, nisi corporibus coelestibus subjacerent. Ergo daemones subjacent actionibus coelestibus (1) corporum.

2. PRÆTEREA, necromantici observant certas constellationes ad invocandos daemones. Non autem per corpora coelestia invocarentur, si non eis subjacerent. Ergo daemones subjacent actionibus coelestium corporum.

3. PRÆTEREA, corpora coelestia virtuosiora sunt quam corpora inferioria. Sed quibusdam inferioribus corporibus daemones arcentur: scilicet « *herbis*

(1) L. : *coelestium*.

bepaalde tonen en woorden, en figuren en teekens », naar Augustinus uit Porphyrius citeert. Dus zijn de duivels veel eer onderhevig aan de inwerking der hemellichamen.

Daartegenover staat echter, dat de duivels van nature hooger zijn dan de hemellichamen. Zooals echter Augustinus zegt, is « *de werkoorzaak hooger dan het passieve* ». Dus zijn de duivels niet onderhevig aan de werking der hemellichamen.

LEERSTELLING. — Over de duivels waren drie meeningen. De stelling der Peripatetici was, dat er geen duivels zijn; maar wat volgens de zwarte kunst aan de duivels wordt toegeschreven, gebeurt door de kracht der hemellichamen. En dit is wat Augustinus als van Porphyrius afkomstig geeft: « *Op aarde worden door de mensen geschikte krachten gevormd ter verkrijging van de diverse gevolgen der sterren* ». — Maar deze stelling is klaarblijkelijk valsch. Het is experimenteel bekend, dat er veel dingen door de duivels gebeuren, waartoe de kracht der hemellichamen absoluut niet volstaat; b.v. dat bezetenen vreemde talen spreken, verzen en

et lapidibus et animantibus, et quibusdam sonis certis ac vocibus, et figurationibus atque figmentis », ut a Porphyrio dictum, Augustinus introducit in 10. de Civ. Dei [cap. 11.]. Ergo multo magis daemones subduntur actioni coelestium corporum.

SED CONTRA est quod daemones sunt superiores ordine naturae quam corpora coelestia. Agens autem est superius paciente, ut Augustinus dicit 12. super Gen. ad litt. [cap. 16.]. Ergo daemones non subjiciuntur actioni corporum coelestium.

RESPONDEO dicendum quod circa daemones fuit triplex opinio. Prima Peripateticorum, qui posuerunt daemones non esse; sed ea quae attribuuntur daemonibus, secundum artem nigromanticam fiunt virtute coelestium corporum. Et hoc est, quod Augustinus 10. de Civ. Dei [cap. 11.], introducit dictum a Porphyrio, quod « *fabricantur in terra ab hominibus potestates idoneae siderum variis effectibus exequendis* ». Sed haec positio est manifeste falsa. Experimento enim scitur multa per daemones fieri, ad quae nullo modo virtus coelestium corporum sufficeret; puta quod arreptitii

autoriteiten citeeren, die zij nooit gekend hebben; dat toovenaars beelden laten spreken en zich bewegen, e. d.

Daardoor getroffen, hebben de Platonici beweerd, dat « *de duivels beesten zijn met een lichaam van lucht, en een passieve ziel* », zooals Augustinus als van Apuleius afkomstig geeft. En dit is de tweede opvatting, waarnaar men zeggen kan, dat de duivels op dezelfde wijze aan den invloed der hemellichamen onderworpen zijn, als van de mensen gezegd is (vorig Art.). — Maar uit het bovenstaande (51^e Kw. 1^e Art.) blijkt ook deze opinie valsch: we zeggen immers, dat de duivels intellectueele zelfstandigheden zijn, aan geen lichamen verbonden. Het is dus duidelijk dat ze niet onderhevig zijn aan de inwerking der hemellichamen noch op zich, noch bijkomstig, noch direct, noch indirect.

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — 1. Dat de duivels bij het wassen der maan de mensen kwellen, gebeurt om twee redenen. Ten eerste om, zooals Hieronymus en Chrysostomus zeggen, « *een schepsel Gods* », nl. de maan, « *te blameeren* ». — Ten tweede omdat ze, zooals boven gezegd, niet zonder tusschenkomst der natuurlijke krachten kunnen werken, letten ze ter ver-

loquuntur lingua ignota, quod recitant versus et auctoritates, quas numquam sciverunt, quod nigromantici faciunt statuas loqui et moveri, et similia. Ex quibus Platonici moti fuerunt ut ponerent daemones esse « *animalia corpore aëra, animo passiva* »; ut ab Apulejo dictum Augustinus introducit 8. de Civ. Dei [cap. 16]. Et haec est secunda opinio: secundum quam dici posset quod daemones hoc modo subduntur corporibus coelestibus sicut et de hominibus dictum est [art. praec.]. Sed haec opinio, ex superioribus patet [q. 51. art. 1.] esse falsa: dicimus enim daemones esse substantias intellectuales corporibus non unitas. Unde patet, non subdi (2) actioni coelestium corporum, nec per se nec per accidens, nec directe nec indirecte.

AD PRIMUM ergo dicendum quod hoc quod daemones secundum certa augmenta lunae homines vexant, contingit propter duo. Primo quidem, ad hoc quod infament creaturam Dei, scilicet lunam; ut Hieronymus [in cap. 4. Matth. v. 24] et Chrysostomus [hom. 58. in Matth.] dicunt. Secundo quia, cum non possint operari nisi mediantibus naturalibus virtutibus, ut supra dictum est [q. 114. art. 4. ad 2.]; in suis operibus considerant cor-

(2) L.: quod non subduntur.

krijging der bedoelde gevolgen, bij hun werkingen op de geschiktheid der lichamen. Nu is het klaar, dat zooals Aristoteles opmerkt, « *de hersenen de weekste van alle lichaamsdeelen zijn* », en dus in hoogen graad onderworpen aan de werking van de maan, die als eigenschap heeft vocht te bewegen. De zielekrachten echter vinden hun vervolmaking in de hersenen: vandaar dat de duivels volgens bepaalden was van de maan, als ze zien, dat de hersenen zijn gedisponeerd, de fantasie des menschen verstoren.

2. De duivels, die bij bepaalde constellaties der sterren worden aangeroepen, komen om twee redenen. Vooreerst om de mensen te doen dwalen, meenende dat er een godheid in de sterren is. — Ten tweede, omdat ze zien, dat bij bepaalde constellaties de lichaamlijke stof beter gedisponeerd is voor die gevolgen, waarom ze worden aangeroepen.

3. Zooals Augustinus zegt « *worden de duivels aangetrokken door verschillende soorten van steenen, kruiden, hout, dieren, gezangen en riten, niet zooals dieren door voedsel, maar als geesten door teekens* »; dergelijke dingen worden hun aangeboden als teekens van goddelijke eer, waarnaar ze begeerig zijn.

porum aptitudines ad effectus intentos. Manifestum est autem quod « cerebrum humidissimum est omnium partium corporis », ut Aristoteles dicit [lib. de Somn. et Vig. cap. 3.] : et ideo maxime subjicitur operationi lunae, quae ex sui proprietate habet movere humorem. In cerebro autem perficiuntur vires animales: et ideo daemones secundum certa augmenta lunae perturbant hominis phantasiam, quando considerant cerebrum ad hoc esse dispositum.

AD SECUNDUM dicendum quod daemones advocati in certis constellatiis propter duo veniunt. Primo quidem, ut homines in hunc errorem inducant, quod credant aliquod numen esse in stellis. Secundo, quia considerant secundum alias certas constellaciones materiam corporalem magis esse dispositam ad effectus pro quibus advocantur.

AD TERTIUM dicendum quod, sicut Augustinus dicit 21. de Civ. Dei [cap. 6.], « daemones alliciuntur per varia genera lapidum, herbarum, lignorum, animalium, carminum, rituum, non ut animalia cibis, sed ut spiritus signis »; inquantum scilicet haec eis exhibentur in signum divini honoris, cuius ipsi sunt cupidi.

VIe ARTIKEL.

Leggen de hemellichamen noodzakelijkheid op aan datgene wat aan hun activiteit onderworpen is?

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat de hemellichamen noodzakelijkheid opleggen aan de dingen, die aan hun inwerking onderworpen zijn. — 1. Is de voldoende oorzaak gesteld, dan volgt noodzakelijk het gevolg. Maar de hemellichamen zijn voldoende oorzaak van hun gevolgen. Daar dus de hemellichamen met hun bewegingen en disposities als noodzakelijke dingen gesteld worden, schijnen hun gevolgen uit noodzaak te volgen.

2. Het gevolg van een werkoorzaak volgt noodzakelijk in de stof, wanneer de kracht dier werkoorzaak zoo groot is, dat ze de stof volkomen kan beheerschen. Maar geheel de stof der lagere lichamen is aan de kracht der hemellichamen, als iets hoogers, onderworpen. Dus wordt het gevolg der hemellichamen in de stof noodzakelijk ontvangen.

ARTICULUS VI.

*Utrum corpora coelestia imponant necessitatem his,
quae eorum actioni subduntur.*

[2. Dist. 15. q. 1. art. 2. ad 3; art. 3. ad 4; 3. Cont. g. cap. 86;
De Verit. q. 5. art. 9. ad 1. et 2; De Mal. q. 6. ad 21; q. 16 art. 7.
ad 14. et 16; 1. Periherm. lect. 14; 6. Metaphys. lect. 3.]

AD SEXTUM sic proceditur. Videtur quod corpora coelestia imponant necessitatem iis quae eorum actioni subduntur. Causa enim sufficienti posita, necesse est effectum ponи. Sed corpora coelestia sunt sufficiens causa suorum effectuum. Cum igitur corpora coelestia cum suis motibus et dispositionibus, ponantur sicut ex necessitate entia; videtur quod effectus eorum ex necessitate consequantur.

2. PRÆTEREA, effectus agentis ex necessitate sequitur in materia, quando virtus agentis tanta fuerit quod possit sibi subjicere totam materiam. Sed tota materia inferiorum corporum subjicitur virtuti coelestium corporum, tamquam excellentiori. Ergo ex necessitate effectus coelestium corporum recipitur in materia corporali.

3. Als het gevolg van een hemellichaam niet noodzakelijk gebeurt, is dit vanwege een oorzaak, die dat belet. Maar iedere lichamelijke oorzaak, die het gevolg van een hemellichaam kan verhinderen, moet noodzakelijk teruggebracht worden op een ander hemelsch beginsel, daar de hemellichamen oorzaak zijn van alles wat hier gebeurt. Daar dus ook dat hemelsche beginsel noodzakelijk is, volgt dat het gevolg van dat andere hemellichaam noodzakelijk verhinderd wordt. En zoo geschieden alle dingen, die hier gebeuren, noodzakelijk.

Daartegenover staat echter, wat de Wijsgeer zegt, « *dat het niet onjuist is, dat veel van wat van den kant der hemelsche teekenen in de lichamen is, als water en wind, niet gebeurt* ». Zoo gebeuren dus niet alle gevolgen der hemellichamen noodzakelijk.

LEERSTELLING. — Deze kwestie is gedeeltelijk in het bovenstaande afgehandeld; en heeft gedeeltelijk nog moeilijkheid. We hebben aangetoond (4^e Art.), dat ofschoon er door den invloed der hemellichamen in de lichamelijke natuur sommige neigingen

3. PRÆTEREA, si effectus coelestis corporis non ex necessitate proveniat, hoc est propter aliquam causam impedientem. Sed quaelibet causa corporea (1), quae impedire posset effectum coelestis corporis, necesse est reduci in aliquod coeleste principium: cum coelestia corpora sint causa omnium quae hic fiunt. Ergo, cum et illud coeleste principium sit necessarium, sequitur quod necesse sit impediri effectum alterius corporis coelestis. Et sic omnia quae hic contingunt, ex necessitate eveniunt.

SED CONTRA est quod Philosophus dicit in libro de Somn., et Vigil. [de Divin. per Somn. cap. 11.] quod « neque eorum quae in corporibus sunt signorum coelestium, velut aquarum et ventorum, inconveniens est multa non evenire ». Sic ergo non omnes effectus coelestium corporum ex necessitate eveniunt.

RESPONDEO dicendum quod ista quaestio partim quidem absoluta est, secundum praemissa; partim autem difficultatem habet. Ostensum enim est [art. 4.] quod, quamvis ex impressione corporum coelestium fiant aliquae

(1) L.: quamlibet causam corpoream.

ontstaan, toch de wil deze neigingen niet noodzakelijk involgt. En daarom belet niets om door een wilsdaad het gevolg der hemellichamen te verhinderen, en niet alleen in den mensch zelf, maar ook in andere dingen, waartoe de handeling des menschen reikt.

Maar in de natuurdingen wordt zulk een beginsel, dat vrijheid heeft de hemelinvoeden al of niet te volgen, niet gevonden. Van daar schijnt het, dat minstens in dergelijke dingen alles uit noodzakelijkheid gebeurt: naar het oude beginsel van sommigen, die vooropstellend, dat alles wat is een oorzaak heeft, en eenmaal de oorzaak gesteld, ook noodzakelijk het gevolg volgt, besloten, dat alles noodzakelijk gebeurt. Maar Aristoteles weerlegt die meening juist naar de twee dingen, die zij vooropstellen.

Vooreerst is het niet waar, dat als welke oorzaak ook gesteld is, ook het gevolg noodzakelijk gesteld wordt. Er zijn toch sommige oorzaken, die niet noodzakelijk op hun gevolg gericht worden, maar in de meeste gevallen, en die dan ook soms in de minste gevallen te kort schieten. — Maar omdat deze oorzaken ook in de minste gevallen niet te kort schieten dan door een oorzaak die verhinderend optreedt, schijnt nog bovengenoemde onjuistheid niet vermeden, omdat ook de verhindering van zulk een oorzaak noodzakelijk geschiedt.

inclinationes in natura corporali, voluntas tamen non ex necessitate sequitur has inclinationes. Et ideo nihil prohibet per voluntariam actionem impediri effectum coelestium corporum, non solum in ipso homine, sed etiam in aliis rebus ad quas hominum operatio se extendit.

Sed nullum tale principium inventur in rebus naturalibus, quod habeat libertatem sequendi vel non sequandi impressiones coelestes. Unde videtur quod in talibus, ad minus, omnia ex necessitate proveniant: secundum antiquam quorundam rationem, qui, supponentes omne quod est causam habere, et quod, posita causa, ex necessitate ponitur effectus, concludebant quod omnia ex necessitate contingent. Quam quidem opinionem repellit Aristoteles in 6. Metaphys. [cap. 3.] secundum duo quae ipsis supponunt. Primo enim, non est verum quod, posita quacumque causa, necesse sit effectum ponи. Sunt enim quaedam causae quae ordinantur ad suos effectus non ex necessitate, sed ut in pluribus, quae quandoque deficiunt in minori parte. Sed quia hujusmodi causae non deficiunt in minori parte, nisi propter aliquam causam impedientem, videtur adhuc praedictum inconveniens non vitari: quia et ipsum impedimentum talis causae ex necessitate contingit.

En daarom moet ten tweede gezegd worden, dat al wat op zich is, een oorzaak heeft, maar wat bijkomstig is, geen oorzaak heeft, omdat het geen echt ding is, daar het geen echte eenheid is. Iets dat wit is heeft een oorzaak, en ook een musicus heeft een oorzaak, maar een witte musicus heeft geen oorzaak, omdat het geen echt ding is, noch echte eenheid. Nu is het duidelijk, dat een oorzaak, die de werking van een andere oorzaak, welke slechts als in de meeste gevallen, op haar gevolg gericht is, belet, op bijkomstige wijze soms met haar samentreft: vandaar heeft dat samentreffen als bijkomstigheid, geen oorzaak. En daarom wordt datgene wat uit dit samentreffen volgt, niet teruggebracht tot een vorige oorzaak, waaruit het noodzakelijk volgt. Zooals wanneer in de bovenste luchtlagen een of ander gloeiend lichaam ontstaat, en naar beneden valt, heeft dat een hemelkracht als oorzaak: en insgelijks kan het tot een hemellichaam worden teruggebracht, dat er op het aardoppervlak brandbaar materiaal aanwezig is. Maar dat dit vallende vuur niet dit materiaal samentreft, en het verbrandt, heeft geen hemellichaam als oorzaak, maar is bijkomstig. — En zoo blijkt, dat niet alle gevolgen der hemellichamen noodzakelijk zijn.

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — I. De hemellichamen

Et ideo, secundo, oportet dicere quod omne quod est per se, habet causam: quod autem est per accidens, non habet causam, quia non est vere ens, cum non sit vere unum. Album enim causam habet, similiter et musicum; sed album musicum non habet causam, quia non est vere ens, neque vere unum. Manifestum est autem quod causa impediens actionem alicuius causae ordinatae ad suum effectum ut in pluribus, concurrit ei interdum per accidens: unde talis concursus non habet causam, inquantum est per accidens. Et propter hoc id quod ex tali concursu sequitur, non reducitur in aliquam causam praexistentem, ex qua ex necessitate sequatur. Sicut quod aliquod corpus terrestre ignitum in superiori parte aëris generetur et deorsum cadat, habet causam aliquam virtutem coelestem: et similiter etiam quod in superficie terrae sit aliqua materia combustibilis, potest reduci in aliquod coeleste principium. Sed quod ignis cadens huic materiae occurrat et comburat eam, non habet causam aliquod coeleste corpus, sed est per accidens. Et sic patet quod non omnes effectus coelestium corporum sunt ex necessitate.

AD PRIMUM ergo dicendum quod corpora coelestia sunt causa inferiorum

zijn oorzaak van de lagere gevolgen door middel van de lagere particuliere oorzaken, die in mindere gevallen niet toereikend kunnen zijn.

2. De kracht van een hemellichaam is niet oneindig. Vandaar vraagt deze om zijn gevolg te kunnen voortbrengen, een bepaalde dispositie der stof, zoowel wat plaatselijken afstand als andere voorwaarden aangaat. En zooals dus de plaatselijke afstand het gevolg van het hemellichaam belet (de zon heeft immers niet hetzelfde warmtegevolg in Dacië als in Ethiopië), zoo kan ook de grofheid der stof, en haar koude of warmte of een andere dergelijke dispositie, het gevolg van het hemellichaam beletten.

3. Ofschoon de oorzaak, die het gevolg van een andere oorzaak verhindert, tot het hemellichaam als oorzaak wordt teruggebracht, zoo wordt toch, zooals gezegd is (in de Leerstelling), het samentreffen van twee oorzaken, daar het bijkomstig is, niet tot een hemeloorzaak teruggebracht.

effectuum mediantibus causis particularibus inferioribus, quae deficere possunt in minori parte.

AD SECUNDUM dicendum quod virtus corporis coelestis non est infinita. Unde requirit determinatam dispositionem in materia ad inducendum suum effectum, et quantum ad distantiam loci, et quantum ad alias conditiones. Et ideo sicut distantia loci impedit effectum coelestis corporis (non enim sol eundem caloris effectum habet in Dacia, quem habet in Aethiopia); ita et grossities materiae, vel frigiditas aut caliditas, aut alia hujusmodi dispositio, impedire potest effectum corporis coelestis.

AD TERTIUM dicendum quod licet causa impediens effectum alterius causae, reducatur in aliquod coeleste corpus sicut in causam; tamen concursus duarum causarum, cum sit per accidens, non reducitur in causam coelestem, ut dictum est [in corp.].

HONDERD EN ZESTIENDE KWESTIE.

HET NOODLOT.

(*Vier Artikelen.*)

Vervolgens dient het noodlot beschouwd. En hierover stellen we vier vragen:

1. Is er een noodlot?
2. Waarin is het?
3. Is het onwrikbaar?
4. Valt alles onder het noodlot?

I^e ARTIKEL.

Is er een noodlot?

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat het noodlot een niets is.

QUAESTIO CXVI.

DE FATO, IN QUATUOR ARTICULOS DIVISA.

Deinde considerandum est de fato.

Et circa hoc quaeruntur quatuor: 1. An fatum sit. — 2. In quo sit. — 3. Utrum sit immobile. — 4. Utrum omnia subsint fato.

ARTICULUS I.

Utrum fatum sit aliquid.

[3. Cont. g. cap. 93; Compend. Theol. cap. 138; quodl. 12. q. 3. art. 2; Opusc. 28. cap. 1; In Matth. cap. 2; 1. Periherm. lect. 14; 6. Metaphys. lect. 3.]

AD PRIMUM sic proceditur. Videtur quod fatum nihil sit. Dicit enim

— I. Gregorius zegt immers: « *Het zij verre van de gelooigen te zeggen, dat het noodlot iets is* ».

2. Wat door het noodlot gebeurt, is niet onvoorzien, want zoals Augustinus zegt: « *De naam noodlot (fatum) wordt naar ons begrip ontleend aan spreken (fari)* », zoodat men van die dingen zegt, dat ze door het noodlot gebeuren, die door iemand, die ze bepaalde, van te voren gezegd zijn. Wat echter voorzien is, is niet op goed geluk of toevallig. Als dus de dingen door het noodlot gebeuren, wordt alle toeval en geluk uitgesloten.

Daartegenover staat echter, dat wat niet is, niet bepaald wordt. Maar Boëtius bepaalt het noodlot aldus: « *Het noodlot is de dispositie in de veranderlijke dingen, waardoor de Voorzienigheid alles in eigen volgorde samenbindt* ». Dus is het noodlot iets.

LEERSTELLING. — In de lagere dingen schijnen er sommige door geluk of toeval te gebeuren. Maar het gebeurt soms, dat iets met lagere oorzaken vergeleken, gelukkig of toevallig is, wat echter met een hogere oorzaak vergeleken, opzettelijk blijkt. Zooals wanneer twee knechten door hun meester naar dezelfde plaats

Gregorius, in Hom. 10. Epiphaniae: « *Absit a fidelium cordibus, ut fatum esse aliquid dicant* ».

2. **PRÆTEREA**, ea quae fato aguntur, non sunt improvisa: quia, ut Augustinus dicit 5. de Civ. Dei [cap. 9.], « *fatum a fando dictum intelligimus, idest a loquendo* », ut ea fato fieri dicantur quae ab aliquo determinante sunt ante praelocuta. Quae autem sunt provisa, non sunt fortuita neque casualia. Si igitur res fato aguntur, excludetur casus et fortuna a rebus.

SED CONTRA, quod non est, non definitur. Sed Boetius in 4. de Consol. [prosa 6.] definit fatum dicens, quod « *fatum est inhaerens rebus mobilibus dispositio, per quam providentia suis quaeque nectit ordinibus. Ergo fatum aliquid est* ».

RESPONDEO dicendum quod in rebus inferioribus videntur quaedam a fortuna vel casu provenire. Contingit autem quandoque quod aliquid, ad inferiores causas relatum est fortuitum vel casuale, quod tamen, relatum ad causam aliquam superiori, invenitur esse per se intentum. Sicut si duo

gestuurd worden, terwijl de een van den ander niets weet; het samentreffen van beide knechten is, als men het met hen zelf vergelijkt, toevallig, omdat het buiten beider bedoeling gebeurt; maar vergeleken met den meester, die dit zoo regelde, is het niet toevallig, doch opzettelijk.

Nu zijn er geweest, die dergelijk toeval en geluk in de lagere dingen tot geen enkele hogere oorzaak wilden terugbrengen. En dezen hebben zoowel het noodlot als de Voorzienigheid ontkend, zooals Augustinus van Tullius verhaalt. — Maar dit is tegenstrijdig met hetgeen boven over de Voorzienigheid gezegd is (22^e Kw. 2^e Art.).

Sommigen echter wilden alle toeval en geluk, in de lagere dingen, hetzij in de natuurdingen, hetzij in menschelijke angelegenheden, tot een hogere oorzaak, nl. de hemellichamen, terugbrengen. En volgens dezen is het noodlot niets anders dan de dispositie der sterren, waaronder eenieder ontvangen of geboren is. — Maar om twee redenen kan dit niet blijven staan. Vooreerst wat de menschelijke angelegenheden aangaat. Want er is reeds aangeïtoond (115^e Kw. 4^e Art.), dat de menschelijke handelingen niet dan alleen bijkomstig en indirekt, aan de inwerking der hemel-

servi alicujus domini mittantur ab eo ad eumdem locum, uno de altero ignorante; concursus duorum servorum, si ad ipsos servos referatur, casualis est, quia accidit praeter utriusque intentionem; si autem referatur ad dominum, qui hoc praeordinavit, non est casuale, sed per se intentum. Fuerunt igitur aliqui, qui hujusmodi causalia et fortuita, quae in his inferioribus accidunt, in nullam superiorem causam reducere voluerunt. Et hi fatum et providentiam negaverunt; ut de Tullio, Augustinus recitat in 5. de Civ. Dei [cap. 9.], quod est contra ea, quae superius de providentia dicta sunt [q. 22. art. 2.]. Quidam vero omnia fortuita et casualia quae in istis inferioribus accidunt, sive in rebus naturalibus sive in rebus humanis, reducere voluerunt in superiorem causam, idest in coelestia corpora. Et secundum hoc (1) fatum nihil aliud est quam dispositio siderum in qua quisque conceptus est vel natus.

Sed hoc stare non potest, propter duo. Primo quidem, quantum ad res humanas. Quia jam ostensum est [q. praec. art. 4.] quod humani actus non subduntur actioni coelestium corporum, nisi per accidens et indirekte.

(1) L.: hos.

lichamen onderhevig zijn. Maar een fatale oorzaak moet, daar zij de regeling heeft van al wat door het noodlot gebeurt, noodzakelijk direkt en op zich oorzaak zijn van hetgeen gebeurt. — Vervolgens wat betreft al wat bijkomstig gebeurt. Boven is toch gezegd (t.a.p. 6° Art.), dat datgene wat bijkomstig is, geen echt ding en geen echte eenheid is. Vandaar is het onmogelijk dat wat bijkomstig is, op zich gevolg is van een natuurlijk werkbeginsel. Geen enkele natuur kan dus op zich maken, dat iemand die een graf bedoelt te graven, een schat vindt. Het is echter klaar, dat een hemellichaam werkt op de wijze van een natuurlijk beginsel, zoodat zijn gevolgen in deze wereld natuurlijk zijn. Het is dus onmogelijk, dat de actieve kracht van een hemellichaam oorzaak is van hetgeen hier bijkomstig, hetzij door toeval of geluk, gebeurt.

Vandaar dienen we te zeggen, dat al wat hier bijkomstig, hetzij in natuurdingen hetzij in menschelijke aangelegenheden, gebeurt, teruggebracht moet worden tot een voorafregelende oorzaak, die de goddelijke Voorzienigheid is. Niets belet immers, dat wat bijkomstig is, door een verstand als eenheid wordt opgevat, anders zou het verstand niet dezen zin kunnen vormen: een grafdeler vindt

Causa autem fatalis, cum habeat ordinationem super ea quae fato aguntur, necesse est, quod sit directe et per se causa ejus quod agitur. Secundo, quantum ad omnia quae per accidens aguntur. Dictum est enim supra [q. praec. art. 6.] quod id quod est per accidens, non est proprie ens neque unum. Omnis autem naturae actio terminatur ad aliquid unum. Unde impossibile est quod id quod est per accidens, sit effectus per se alicuius naturalis principii agentis. Nulla ergo natura per se hoc facere potest, quod intendens fodere sepulchrum, inveniat thesaurum. Manifestum est autem quod corpus coeleste agit per modum naturalis principii: unde et effectus ejus in hoc mundo sunt naturales. Impossibile est ergo quod aliqua virtus activa coelestis corporis sit causa eorum quae hic aguntur per accidens, sive a casu sive a fortuna. Et ideo dicendum est quod ea quae hic per accidens aguntur, sive in rebus naturalibus sive (2) humanis, reducuntur in aliquam causam praeordinantem, quae est providentia divina. Quia nihil prohibet id quod est per accidens, accipi ut unum ab aliquo intellectu: alioquin intellectus formare non posset hanc propositionem, Fodiens sepulchrum invenit thesaurum. Et sicut hoc potest intellectus apprehendere, ita

(2) L. addit: in rebus.

een schat. En zooals het verstand dit kan begrijpen, zoo kan het het ook maken: zooals wanneer iemand wetend waar een schat verborgen ligt, een boer, die dit niet weet, aanspoort om daar een gat te graven. En zoo belet niets om wat hier bijkomstig gebeurt, als geluk of toeval, terug te brengen tot een regelende oorzaak, die met verstand werkt, en vooral met goddelijk verstand. Want alleen God kan, zooals boven gezegd is (105^e Kw. 4^e Art.; 106^e Kw. 2^e Art.; 111^e Kw. 2^e Art.), den menschelijken wil beïnvloeden. En bijgevolg moet de regeling der menschelijke handelingen, waar de wil beginsel van is, alleen aan God worden toegekend.

In zoover dus alles wat hier gebeurt, aan de goddelijke Voorzienigheid onderworpen is, als door haar geregeld en voorzegd, kunnen we een noodlot aannemen, ofschoon de H. Leeraars het gebruik van dien naam geweigerd hebben om wille van hen, die dien naam verdraaiden tot een kracht der sterrenconstellatie. Vandaar zegt Augustinus: « *Als iemand de menschelijke aangelegenheden alleen aan het noodlot toeschrijft, omdat hij den wil en de macht van God zelf met den naam noodlot noemt, blijve hij bij zijn meening, maar corrigeere zijn taal* ». En zoo ook ontket Gregorius het bestaan van het noodlot.

potest efficere: sicut si aliquis sciens in quo loco sit thesaurus absconditus, instiget aliquem rusticum hoc ignorantem, ut ibi fodiat sepulchrum. Et sic nihil prohibet ea quae hic per accidens aguntur, ut fortuita vel casualia, reduci in aliquam causam ordinantem, quae per intellectum agat; et praeципue intellectum divinum. Nam solus Deus potest voluntatem immutare, ut supra habitum est [q. 105. art. 4; q. 106. art. 2; q. 111. art. 2]. Et per consequens ordinatio humanorum actuum, quorum principium est voluntas, soli Deo attribui debet. Sic igitur inquantum omnia quae hic aguntur, divinae providentiae subduntur, tamquam per eam ordinata et quasi praelocuta, fatum ponere possumus: licet hoc nomine sancti Doctores uti recusaverint, propter eos qui ad vim positionis siderum hoc nomen detorsebant. Unde Augustinus dicit in 5. de Civit. Dei [cap. 1]: « Si propterea quisquam res humanas fato tribuit, quia ipsam Dei voluntatem vel potestatem fati nomine appellat, sententiam teneat, et linguam corrigat ». Et sic Gregorius [loc. cit. in argum. 1.] fatum esse negat.

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — En hieruit blijkt het antwoord op de eerste bedenking.

2. Er is niets op tegen, dat sommige dingen met betrekking tot de naaste oorzaken gelukkig of toevallig zijn, maar niet met betrekking tot de goddelijke Voorzienigheid: zoo immers « *gebeurt er* », zooals Augustinus zegt, « *niets blindelings in de wereld* ».

IIe ARTIKEL.

Waarin is het noodlot?

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat het noodlot niet in de geschapen dingen is. — 1. Augustinus zegt immers, dat « *de Wil of de Macht van God zelf met den naam noodlot wordt aangeduid* ». Maar de Wil en de Macht van God zijn niet in de schepselen, maar in God. Dus is het noodlot niet in de geschapen dingen, maar in God.

2. Het noodlot wordt met wat door het noodlot gebeurt, ver-

Unde patet solutio AD PRIMUM.

AD SECUNDUM dicendum quod nihil prohibet aliqua esse fortuita vel casualia per comparationem ad causas proximas, non tamen per comparationem ad divinam providentiam: sic enim nihil temere fit in mundo, ut Augustinus dicit in lib. 83. QQ. [q. 24.]

ARTICULUS II.

Utrum fatum sit in rebus creatis.

[1. Dist. 39. q. 2. art. 1. ad 5; 3. Cont. g. cap. 93;

De Verit. q. 5. art. 1. ad 1; Quodl. 12. q. 3. art. 2;

Compend. Theol. cap. 138; Opusc. 28. cap. 2.].

AD SECUNDUM sic proceditur. Videtur quod fatum non sit in rebus creatis. Dicit enim Augustinus 5. de Civ. Dei [cap. 1] quod « *ipsa Dei voluntas vel potestas fati nomine appellatur* ». Sed voluntas et potestas Dei non est in creaturis, sed in Deo. Ergo fatum non est in rebus creatis, sed in Deo.

2. **PRÆTEREA**, fatum comparatur ad ea quae fato aguntur, ut causa;

geleken als oorzaak, zooals de manier van spreken zelf aanduidt. Maar wat op zich algemeene oorzaak is van wat hier bijkomstig gebeurt, is, zooals boven gezegd is (vorig Art.), alleen God. Dus is het noodlot in God, en niet in de geschapen dingen.

3. Als het noodlot in de dingen is, is het ofwel een zelfstandigheid ofwel een bijkomstigheid: en wat van deze het zij, het moet vermenigvuldigd worden volgens de veelheid der dingen. Daar dus het noodlot slechts één schijnt te zijn, schijnt het niet in de scheppelen, maar in God te zijn.

Daartegenover staat echter, wat Boëtius zegt, dat « *het noodlot de dispositie is in de veranderlijke dingen* ».

LEERSTELLING. — Zooals uit het bovenstaande (22e Kw. 3e Art.; 103e Kw. 6e Art.) duidelijk is, voert de goddelijke Voorzienigheid haar gevolgen uit door tusschenoorzaken. Men kan dus op twee manieren de volgorde van gevolgen bezien. Eerst, voor zoover deze in God is: en zoo wordt de ordening der gevolgen Voorzienigheid genoemd. Voor zoover echter voornoemde orde bezien wordt in de door God tot het voortbrengen van bepaalde

ut ipse modus loquendi ostendit. Sed causa universalis per se eorum quae hic per accidens aguntur, est solus Deus, ut supra dictum est [art. praec.]. Ergo fatum est in Deo, et non in rebus creatis.

3. PRÆTEREA, si fatum est in creaturis aut est substantia, aut accidens: et quodcumque horum detur, oportet quod multiplicetur secundum creaturarum multitudinem. Cum ergo fatum videatur esse unum tantum, videtur quod fatum non sit in creaturis, sed in Deo.

SED CONTRA est quod Boetius dicit, in 4. de Consol. [pros. 6.] quod « fatum est dispositio rebus mobilibus inhaerens ».

RESPONDEO dicendum quod sicut ex predictis patet [q. 22. art. 3; q. 103. art. 6.], divina providentia per causas medias suos effectus exequitur. Potest ergo ipsa ordinatio effectuum dupliciter considerari. Uno modo, secundum quod est in ipso Deo: et sic ipsa ordinatio effectuum vocatur providentia. Secundum vero quod predicta ordinatio consideratur in mediis causis a Deo ordinatis ad aliquos effectus producendos, sic habet

gevolgen verordende tusschenoorzaken, heeft zij het karakter van noodlot. En dit is wat Boëtius zeide: « *Hetzij het noodlot uitgevoerd wordt door sommige de goddelijke Voorzienigheid dienende geesten, of door de ziel, of de geheele dienende natuur, hetzij door de hemelbewegingen der sterren, of de kracht der engelen, of de verschillende listigheden der duivels, hetzij door sommige van deze hetzij door alle, steeds wordt de fatale reeks geweven* ». En over dit alles is in het voorgaande afzonderlijk gesproken (vorig Art.; 104^e Kw. 1^e Art.; 110^e Kw. 1^e Art.; 113^e en 114^e Kw.). Zoo is het dus klaar, dat het noodlot in de geschapen dingen zelf is, in zoover ze door God tot het voortbrengen van gevolgen geordend zijn.

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — 1. De volgorde der tweede oorzaken, die Augustinus « *oorzaekenreeks* » noemt, heeft alleen het karakter van noodlot, voor zoover zij van God afhangt. En daarom kan oorzakelijk Gods Macht en Wil noodlot genoemd worden. Maar wezenlijk is het noodlot de dispositie of reeks, dat is volgorde, der tweede oorzaken.

2. Het noodlot heeft in zoover karakter van oorzaak, als de tweede oorzaken zelf, wier reeks noodlot genoemd wordt.

rationem fati. Et hoc est quod Boetius dicit. 4. de Consol. [loc. cit.]: « *Sive famulantibus quibusdam providentiae divinae spiritibus fatum exercetur; seu anima, seu tota inserviente natura, sive coelestibus siderum motibus, seu angelica virtute, seu daemonum varia solertia, seu aliquibus eorum, seu omnibus, fatalis series texitur* »: de quibus omnibus per singula in praecedentibus dictum est [art. 1; q. 104. art. 2; et q. 110. art. 1; q. 113; q. 114]. Sic ergo est manifestum quod fatum est in ipsis causis creatis, inquantum sunt ordinatae a Deo ad effectus producendos.

AD PRIMUM ergo dicendum quod ipsa ordinatio causarum secundarum, quam Augustinus [loc. cit. in arg.] seriem causarum nominat, non habet rationem fati, nisi secundum quod dependet a Deo. Et ideo causaliter Dei potestas vel voluntas dici potest fatum. Essentialiter vero fatum est ipsa dispositio seu series, idest ordo, causarum secundarum.

AD SECUNDUM dicendum quod intantum fatum habet rationem causae, inquantum et ipsae causae secundae, quarum ordinatio fatum vocatur.

3. Het noodlot wordt geen dispositie genoemd, die in het geslacht kwaliteit is, maar die *reeks* betekent; deze is geen zelfstandigheid maar betrekking. En deze reeks is naar haar beginsel beschouwd, één, en zoo is er slechts één noodlot. Wordt ze echter bezien met betrekking tot de gevolgen of tot de tusschenoorzaken zelf, dan wordt ze veelvoudig: en op deze manier zeide de dichter: « *Uw noodlotten trekken u* ».

IIIe ARTIKEL.

Is het noodlot onwrikbaar?

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat het noodlot niet onwrikbaar is. — 1. Boëlius zegt immers: « *Wat ten opzichte van het verstand de redeneering is; van wat is, dat wat wordt; van het middelpunt de cirkel; dat is de bewegelijke fatale reeks ten opzichte van de stabiele eenvoud der voorzienigheid* ».

2. Zooals de Wijsgeer zegt, « *wordt als wij bewogen worden,*

AD TERTIUM dicendum quod fatum dicitur dispositio, non quae est in genere qualitatis; sed secundum quod dispositio designat ordinem, qui non est substantia, sed relatio. Qui quidem ordo, si consideretur per comparationem ad suum principium, est unus: et sic dicitur unum fatum. Si autem consideretur per relationem ad effectus, vel ad ipsas causas medias, sic multiplicatur: per quem modum Poeta dixit: « *Te tua fata trahunt* ».

ARTICULUS III.

Utrum fatum sit immobile.

[Opusc. 28. cap. 2. et 3.]

AD TERTIUM sic proceditur. Videtur quod fatum non sit immobile. Dicit enim Boetius, in 4. de Consolat. [prosa 6.]: « *Uti est ad intellectum ratiocinatio, ad id quod est id quod gignitur, ad aeternitatem tempus, ad punctum medium circulus, ita est fati series mobilis ad providentiae stabilem simplicitatem* ».

2. PRÆTEREA, sicut Philosophus dicit in 2. Topic. [cap. 7. n. 3.]:

al wat in ons is, bewogen ». Maar het noodlot is, zooals Boëtius zegt, de dispositie in de veranderlijke dingen. Dus is het noodlot veranderlijk.

3. Als het noodlot onwrikbaar is, zal alles wat aan het noodlot onderworpen is, onveranderlijk en noodzakelijk gebeuren. Maar juist wat aan het noodlot wordt toegekend, schijnt in de hoogste mate te gebeuren al naar het uitvalt. Dus zal er niets in de dingen al naar het uitvalt gebeuren, maar alles noodzakelijk geschieden.

Daartegenover staat wat Boëtius zegt, dat het noodlot een onwrikbare dispositie is.

LEERSTELLING. — De reeks der tweede oorzaken, die wij noodlot noemen, kan op twee wijzen bezien worden: eerst naar de tweede oorzaken zelf, die aldus worden gedisponeerd of geordend; vervolgens naar het eerste beginsel, waardoor ze geordend worden, nl. God.

Sommigen hebben gemeend dat de oorzakenreeks of volgorde op zich beschouwd noodzakelijk is, zóó dat alles noodzakelijk gebeurt, en wel hierom, daar ieder gevolg een oorzaak heeft; en

« *Moventibus (1) nobis, moventur ea quae in nobis sunt* ». Sed fatum est dispositio inhaerens rebus mobilibus, ut Boetius dicit. Ergo fatum est mobile.

3. **PRÆTEREA**, si fatum est immobile, ea quae subduntur fato, immobiliter et ex necessitate eveniunt. Sed talia maxime videntur esse contingentia, quae fato attribuuntur. Ergo nihil erit contingens in rebus, sed omnia ex necessitate evenient.

SED CONTRA est quod Boetius dicit [loc. cit.], quod fatum est immobilis dispositio.

RESPONDEO dicendum quod dispositio secundarum causarum, quam fatum dicimus, potest dupliciter considerari: uno modo, secundum ipsas causas secundas, quae sic disponuntur seu ordinantur: alio modo, per relationem ad primum principium a quo ordinantur, scilicet Deum. Quidam ergo posuerunt ipsam seriem seu dispositionem causarum esse secundum se

(1) L. : motis.

eenmaal de oorzaak aangenomen, ook het gevolg aangenomen moet worden. — Maar dit blijkt uit hetgeen boven gezegd is (115^e Kw. 6^e Art.), valsch.

Anderen daarentegen meenden, dat het noodlot veranderlijk was, ook voor zoover het van de goddelijke Voorzienigheid afhangt. Vandaar zeiden, zooals Gregorius van Nyssa zegt, de Egyptenaren, dat door sommige offers het noodlot kon veranderd worden. — Maar dit is boven uitgesloten (23^e Kw. 8^e Art.), daar het met de onwrikbaarheid der goddelijke Voorzienigheid in strijd is.

En daarom moet men zeggen, dat het noodlot — gezien de tweede oorzaken — veranderlijk is; maar voor zoover het van de goddelijke Voorzienigheid afhangt, een onwrikbaarheid krijgt, die niet absoluut noodzakelijk is, maar voorwaardelijk; zooals we ook zeggen, dat deze voorwaardelijke zin waar of noodzakelijk is: *Als God dit vooruit als toekomstig heeft gekend, zal het zijn.* Vandaar dat Boëtius, na gezegd te hebben, dat de fatale reeks veranderlijk is, een weinig later toevoegt: « *Daar die (reeks) van een onwrikbare Voorzienigheid uitgaat, moet zij ook zelf onwrikbaar zijn.* ».

En hiermede is het antwoord op de bedenkingen duidelijk.

necessariam, ita quod omnia ex necessitate contingenter; propter hoc, quod quilibet effectus habet causam, et causa posita necesse est effectum ponit. Sed hoc patet esse falsum, per ea quae supra dicta sunt [q. praec. art. 6.]. Alii vero e contrario posuerunt fatum esse mobile, etiam secundum quod a divina providentia dependet. Unde Aegyptii dicebant quibusdam sacrificiis fatum posse mutari, ut Gregorius Nyssenus dicit [Nemesius, de Homine, cap. 36.]. Sed hoc supra exclusum est [q. 23. art. 8.], quia immobilitati divinae providentiae repugnat. Et ideo dicendum est quod fatum secundum considerationem secundarum causarum, mobile est: sed secundum quod subest divinae providentiae, immobilitatem sortitur, non quidem absolutae necessitatis, sed conditionatae; secundum quod dicimus hanc conditionalem esse veram vel necessariam, si Deus praescivit hoc futurum, erit. Unde cum Boëtius dixisset fati seriem esse mobilem, post pauca subdit [loc. cit.]: « Quae tamen ab immobili providentiae proficiscatur exordiis, ipsam quoque immutabilem esse necesse est ».

Et per hoc patet responsio AD OBJECTA.

IVe ARTIKEL.

Valt alles onder het noodlot?

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat alles onder het noodlot valt. — 1. Boëtius zegt immers: « *De fatale reeks beweegt de hemel en de sterren, matigt de elementen ten opzichte van elkaar, en vormt ze door wederzijsche verandering; hernieuwt al wat ontstaat en vergaat door gelijke ontwikkeling van vrucht en zaad; en bindt de daden en het geluk der mensen door een onoplosbare band van oorzaaken* ». Niets schijnt dus uitgezonderd te worden, wat niet onder de fatale reeks zou vallen.

2. Augustinus zegt, dat het noodlot iets is, in zoover het tot Gods Wil en Macht wordt teruggebracht. Maar Gods Wil is, naar Augustinus zegt, de oorzaak van al wat gebeurt. Alles valt dus onder het noodlot.

3. Het noodlot is volgens Boëtius, « *de dispositie in de veranderlijke dingen* ». Maar zooals boven gezegd is (9^e Kw.

ARTICULUS IV.

Utrum omnia fato subdantur.

[Supr. art. 1.]

AD QUARTUM sic proceditur. Videtur quod omnia fato subdantur. Dicit enim Boetius 4. de Consol. [prosa 6.]: « *Series fati coelum et sidera movet, elementa in se invicem temperat, et alterna format transmutatione; eadem nascentia occidentiaque omnia per similes foetuum seminumque renovat progressus; haec actus fortunasque hominum indissolubili causarum connexione constringit* ». Nihil ergo excipi videtur, quod sub fati serie non contineatur.

2. PRÆTEREA, Augustinus dicit in 5. de Civ. Dei [cap. 1.], quod fatum aliquid est, secundum quod ad voluntatem, et potestatem Dei referatur. Sed voluntas Dei est causa omnium quae fiunt, ut Augustinus dicit in 3. de Trinit. [cap. 1. sqq.]. Ergo omnia subduntur fato.

3. PRÆTEREA, fatum secundum Boetium [loc. cit.], est dispositio rebus mobilibus inhaerens. Sed omnes creaturae sunt mutabiles, et solus Deus

2^e Art.),, zijn alle schepselen veranderlijk, en is God alleen waarlijk Onveranderlijk. Dus is onder alle schepselen noodlot.

Daartegenover staat echter, wat Boëtius zegt, « *dat sommige dingen, die onder de voorzienigheid geplaatst zijn, de fatale reeks te boven gaan* ».

LEERSTELLING. — Het noodlot is, zooals boven gezegd is (2^e Art.), de volgorde der tweede oorzaken, voor de van Gods-wege voorziene gevlogen. Al wat dus onder tweede oorzaken valt, valt onder het noodlot. Maar zijn er dingen, die onmiddellijk door God gebeuren, dan vallen ze niet onder het noodlot, omdat ze niet onder de tweede oorzaken vallen: zooals de schepping der dingen, de verheerlijking der geestelijke zelfstandigheden, e. d. En dit is wat Boëtius zegl, dat « *wat stabiel bevestigd, de eerste Godheid nabij is, de fatale veranderlijke orde te boven gaat* ». Waaruit ook duidelijk is dat « *hoe meer iets zich verder van het eerste verstand verwijderd, het des te meer verstrikt wordt in de handen van het noodlot* »: want dan is het meer onderworpen aan de noodzaak der tweede oorzaken.

vere immutabilis, ut supra habitum est [q. 9. art. 2.]. Ergo in omnibus creaturis est fatum.

SED CONTRA est quod Boetius dicit in 4. de Consol. [loc. cit.], quod « *quaedam quae sub providentia locata sunt, fati seriem superant* ».

RESPONDEO dicendum quod, sicut supra dictum est [art. 2.], fatum est ordinatio secundarum causarum ad effectus divinitus provisos. Quaecumque igitur causis secundis subduntur, ea subduntur et fato. Si qua vero sunt quae immediate a Deo fiunt, cum non subdantur secundis causis, non subduntur fato; sicut creatio rerum, glorificatio spiritualium substantiarum, et alia hujusmodi. Et hoc est quod Boetius dicit [loc. cit.], quod « *ea quae sunt primae divinitati propinqua, stabiliter fixa, fatalis ordinem mobilis excedunt* ». Ex quo etiam patet quod, quanto aliquid longius a prima mente discedit, nexibus fati majoribus implicatur; quia magis subjicitur necessitati secundarum causarum.

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — 1. Alles wat in deze bedenking wordt aangeraakt, geschiedt door God door middel van tusschenoorzaken, en valt dus onder de fatale reeks. Maar datzelfde geldt niet, zooals boven gezegd is (in de Leerstelling), voor alle andere dingen.

2. Het noodlot wordt tot den Wil en de Macht Gods als tot zijn eerste beginsel teruggebracht. Daarom is het, zooals boven gezegd, (in de Leerstelling), niet noodig dat al wat aan den Wil en de Macht Gods onderworpen is, ook aan het noodlot onderworpen is.

3. Mogen ook alle schepselen eenigszins veranderlijk zijn, niet alle komen van veranderlijke geschapen oorzaken voort. En dus zijn deze, zooals gezegd is (in de Leerstelling), niet aan het noodlot onderworpen.

AD PRIMUM ergo dicendum quod omnia illa quae ibi tanguntur, fiunt a Deo mediantibus causis secundis; et ideo sub fati serie continentur. Sed non est eadem ratio de omnibus aliis, ut supra dictum est [in corp.].

AD SECUNDUM dicendum quod fatum refertur ad voluntatem et potestatem Dei, sicut ad primum principium. Unde non oportet quod quidquid subjicitur voluntati divinae vel potestati, subjiciatur fato, ut dictum est [in corp.].

AD TERTIUM dicendum quod quamvis omnes creaturae sint aliquo modo mutabiles, tamen aliquae earum non procedunt a causis creatis mutabilibus. Et ideo non subjiciuntur fato, ut dictum est [in corp.].

HONDERD EN ZEVENTIENDE KWESTIE.

DE WERKING DES MENSCHEN.

(*Vier Artikelen.*)

Na het voorgaande dient al datgene beschouwd te worden, dat betrekking heeft op de werking van den mensch, die uit een geestelijk en lichamelijk schepsel is samengesteld. Op de eerste plaats moeten we de activiteit van den mensch bezien, en vervolgens de voortplanting van den mensch uit den mensch.

Met betrekking tot het eerste punt, stellen we vier vragen:

1. Kan de eene mensch den ander onderwijzen door in hem wetenschap te veroorzaken?
 2. Kan een mensch een engel onderwijzen?
 3. Kan de mensch door de kracht zijner ziel lichamelijke stof veranderen?
 4. Kan de van het lichaam gescheiden menschelijke ziel andere lichamen plaatselijk bewegen?
-

QUAESTIO CXVII.

DE PERTINENTIBUS AD HOMINIS ACTIONEM. IN QUATUOR ARTICULOS DIVISA.

Postea considerandum est de his quae pertinent ad actionem hominis, qui est compositus ex spirituali et corporali creatura. Et primo considerandum est de actione hominis; secundo de propagatione hominis ex homine.

Circa primum quaeruntur quatuor: 1. Utrum unus homo possit docere alium, causando in ipso scientiam. — 2. Utrum unus homo possit docere angelum. — 3. Utrum homo per virtutem suae animae possit immutare materiam corporalem. — 4. Utrum anima hominis separata possit mouere corpora motu locali.

I^e ARTIKEL.

Kan de eene mensch den andere onderwijzen door in hem wetenschap te veroorzaken?

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat de eene mensch den ander niet kan onderwijzen. — 1. De Heer zegt immers bij *Mattheus* (23. 8) : « *Wilt niet leeraar genoemd worden* », waarbij Hieronymus opmerkt: « *Om geen goddelijke eer aan de menschen te geven* ». Leeraar zijn behoort dus eigenlijk bij de goddelijke eer. Maar onderwijzen is het eigene van den leeraar. De mensch kan dus niet onderwijzen, maar dit is eigen aan God.

2. Als de mensch onderwijsst is dat niet dan voor zoover hij door eigen wetenschap handelt om in een ander wetenschap voort te brengen. Maar de kwaliteit waardoor iemand werkt om iets naar eigen gelijkenis voort te brengen, is een actieve kwaliteit. Er volgt dus uit, dat wetenschap, evenals warmte, een actieve kwaliteit is.

3. Voor wetenschap worden verstandslicht en kenbeelden der gekende zaak vereischt. Maar de eene mensch kan geen van beide

ARTICULUS I.

Utrum unus homo possit alium docere.

[2. Dist. 9. art. 2. ad 4; Dist. 28. art. 5. ad 3; 2. Cont. g. cap. 75; De Verit. q. 11. art. 1; Opusc. 16. cap. 5.].

AD PRIMUM sic proceditur. Videtur quod homo non possit alium docere. Dicit enim Dominus, Matth. 23. [v. 8]: « Nolite vocari Rabbi »; ubi dicit Glossa Hieronymi [interl.]: « Ne divinum honorem hominibus tribuatis ». Esse ergo magistrum pertinet proprie ad divinum honorem. Sed docere est proprium magistri. Homo ergo non potest docere, sed hoc est proprium Dei.

2. PRÆTEREA, si homo alium docet, hoc non est nisi inquantum agit per scientiam suam ad causandum scientiam in alio. Sed qualitas per quam aliquis agit ad faciendum sibi simile, est qualitas activa. Ergo sequitur quod scientia sit qualitas activa, sicut et calor.

3. PRÆTEREA, ad scientiam requiritur lumen intelligibile et species rei

in een ander veroorzaken. Dus kan de eene mensch den ander niet onderwijzen door in hem wetenschap te veroorzaken.

4. De leeraar doet voor den leerling niets anders, dan hem enige tekenen voorstellen door woorden of gesties betekend. Maar door het voorstellen van tekenen kan iemand een ander niet onderwijzen door in hem wetenschap te veroorzaken, want hij stelt ofwel tekenen van bekende dingen voor ofwel van onbekende. Indien van bekende dingen, dan heeft degene aan wien ze worden voorgesteld, de wetenschap al, en verkrijgt ze dus niet van den leeraar. Indien van onbekende dingen, dan leert hij er niets door: zoals wanneer iemand aan een Latijn grieksche woorden voorstelt, waarvan hij de beteekenis niet weet, kan hij hem hierdoor niet onderwijzen. Op geen enkele manier kan dus de eene mensch door den ander te onderwijzen, wetenschap in hem veroorzaken.

Daartegenover staat echter, dat de Apostel zegt: « *Hiertoe ben ik aangesteld als heraut en apostel, als leeraar der heidenen in geloof en waarheid* » (1 Tim. 2. 7).

LEERSTELLING. — Over dit punt zijn verschillende opvattingen

intellectae. Sed neutrum istorum potest causare unus homo in alio. Ergo unus homo non potest docendo causare scientiam in alio.

4. PRÆTEREA, doctor nihil agit ad discipulum nisi quod proponit ei quaedam signa, vel vocibus aliquid significando, vel nutibus. Sed proponendo signa non potest aliquis aliud docere, causando in eo scientiam. Quia aut proponit signa rerum notarum; aut rerum ignotarum. Si rerum notarum, ille ergo cui signa proponuntur, jam habet scientiam, et eam non acquirit a magistro. Si autem rerum ignotarum, per hujusmodi signa nihil addiscit: sicut si aliquis proponeret alicui latino verba græca, quemadmodum significationem ignoraret, per hoc eum docere non posset. Nullo ergo modo unus homo potest, aliud docendo, scientiam in eo causare.

SED CONTRA est quod Apostolus dicit 1. ad Tim. 2. [v. 7]: « In voto positus sum ego praedicator et Apostolus. Doctor gentium in fide et veritate ».

RESPONDEO dicendum quod circa hoc divergunt suerunt opiniones. Atque

geweest. Zooals boven gezegd, meende Averroës, dat er slechts één kennend verstand voor alle mensen samen is. En hieruit volgde, dat er ook dezelfde kenbeelden voor alle mensen zijn. En daarom meende hij, dat de eene mensch door zijn onderwijs in den ander geen wetenschap veroorzaakt, die onderscheiden is van die hij zelf heeft; maar hij deelt hem de wetenschap, die hij zelf heeft mede, doordat hij hem beweegt de fantasiebeelden in zijn ziel zoo te rangschikken, dat ze gedisponeerd zijn in overeenstemming met de verstandelijke waarneming. — Deze meening is in zoover waar, dat dezelfde wetenschap in leerling en leeraar is, als men de identiteit ziet naar de eenheid der geweten zaak: het is nl. dezelfde waarheid van het ding, dat de leerling en de leeraar kent. Maar in zoover hij één verstand voor alle mensen aanneemt, en dezelfde kenbeelden, die alleen verschillen naar de verschillende fantasiebeelden, is, zooals boven gezegd, zijn opinie valsch.

Een andere opvatting is die der Platonici, die ,zooals boven gezegd is (84e Kw 3e en 4e Art.), meenden, dat vanaf het begin de wetenschap door deelname aan de onstoffelijke vormen, in onze

roës enim in comment. 3. de Anima, posuit unum intellectum possibilem esse omnium hominum, ut supra dictum est [q. 76. art. 2.]. Et ex hoc sequebatur quod eaedem species intelligibiles sint omnium hominum. Et secundum hoc ponit quod unus homo per doctrinam non causat aliam scientiam in altero ab ea quam ipse habet; sed communicat ei eamdem scientiam quam ipse habet, per hoc quod movet eum ad ordinandum phantasmata in anima sua, ad hoc quod sint disposita convenienter ad intelligibilem comprehensionem (1). Quae quidem opinio quantum ad hoc vera est, quod est eadem scientia in discipulo et magistro, si consideretur iden-titas secundum unitatem rei scitae: eadem enim rei veritas est quam cognoscit et discipulus et magister. Sed quantum ad hoc quod ponit esse unum intellectum possibilem omnium hominum, et easdem species intelligibiles, dif-ferentes solum secundum diversa phantasmata; falsa est eius opinio, ut supra habitum est [loc. cit.].

Alia est opinio Platoniconum, quia posuerunt quod scientia inest a principio animabus nostris per participationem formarum separatarum, sicut supra habitum est [q. 84. art. 3. 4.]. Sed anima ex unione corporis impeditur, ne possit considerare libere ea, quorum scientiam habet. Et secun-

(1) L.: apprehensionem.

zielen is; maar de ziel wordt door de vereeniging met het lichaam verhinderd om vrij, wat zij weet, te beschouwen. En daarom krijgt de leerling van den leermeester niet nieuwe wetenschap, maar wordt hij door hem opgewekt, om wat hij weet te beschouwen, zoodat aanleeren niets anders is dan zich herinneren. Zoo meenden zij ook, dat de natuurlijke werkoorzaken alleen maar disponeerden voor de ontvangst der vormen, welke de stof verkrijgt door deelname aan de onstoffelijke soorten. — Maar hiertegenover is boven aangetoond (79^e Kw. 2^e Art.; 84^e Kw. 3^e Art.), dat volgens Aristoteles, het werkverstand der menschelijke ziel met betrekking tot de te begrijpen dingen in pure potentie is.

En dus moet men zeggen, dat de leeraar in den leerling de wetenschap veroorzaakt door hem, zooals in de *Physica* gezegd wordt, van potentie tot actualiteit te brengen. Ter verduidelijking hiervan bedenke men, dat sommige van de gevolgen, die door een uitwendig beginsel worden voortgebracht, alleen door dat uitwendig beginsel zijn, zooals de vorm van een huis alleen door de kunst in de stof wordt voortgebracht. Andere zijn soms door een uitwendig, soms door een inwendig beginsel: zooals de gezondheid soms in een zieke door een uitwendig beginsel, nl. de geneeskunst, soms door een

dum hoc, discipulus a magistro non acquirit scientiam de novo, sed ab eo excitatur ad considerandum ea quorum scientiam habet; ut sic addiscere nihil aliud sit quam reminisci. Sic etiam ponebant quod agentia naturalia solummodo disponunt ad susceptionem formarum, quas acquirit materia corporalis per participationem specierum separatarum. Sed contra hoc supra ostensum est [q. 79. art. 2; q. 84. art. 3.] quod intellectus possibilis animae humanae est in potentia pura ad intelligibilia, secundum quod Aristoteles dicit in 3. de Anima [cap. 4. n. 11.].

Et ideo aliter dicendum est, quod docens causat scientiam in addiscente, reducendo ipsum de potentia in actum, sicut dicitur in 8. *Physic.* [cap. 4. n. 6.]. Ad cuius evidentiam, considerandum est quod effectuum qui sunt ab exteriori principio, aliquis est ab exteriori principio tantum; sicut forma domus causatur in materia solum ab arte. Aliquis autem effectus est quandoque quidem ab exteriori principio, quandoque autem ab interiori: sicut sanitas causatur in infirmo quandoque ab exteriori principio, scilicet ab arte medicinae; quandoque autem ab interiori principio, ut cum aliquis sahatur per virtutem naturae. Et in talibus effectibus sunt duo attendenda.

inwendig beginsel — wanneer iemand door de kracht zijner natuur geneest — wordt voortgebracht. En bij dergelijke gevallen lette men op twee dingen. Ten eerste, dat de kunst in haar werking de natuur navolgt: zooals de natuur een zieke geneest door verandering, digestie, en verwijdering van de stoffen die de ziekte veroorzaken, zoo ook de kunst. Vervolgens lette men hierop, dat het uitwendig beginsel, de kunst, niet als voornaamste werkzaak werkt, maar als hulp van de voornaamste oorzaak, dat het inwendig beginsel is, door dit te versterken, en er werktuigen en hulpmiddelen aan te verschaffen, die het gebruikt om het gevolg te bewerken: zooals de medicus de natuur versterkt, en spijzen en geneesmiddelen voorschrijft, die de natuur tot het beoogde doel gebruikt. Wetenschap nu verwerft de mensch én door een inwendig beginsel, zooals blijkt bij dengene die door eigen vinding wetenschap verwerft, én door een uitwendig beginsel, zooals blijkt bij hem die leert. In iederen mensch toch is een beginsel van wetenschap, nl. het licht van het werkverstand, waardoor dadelijk vanaf het begin van natuurwege sommige algemeene beginselen van alle wetenschappen gekend worden. Wanneer nu iemand dergelijke algemeene beginselen toepast op sommige particuliere gevallen, waarvan hij

Primo quidem, quod ars imitatur naturam in sua operatione: sicut enim natura sanat infirmum alterando, digerendo, et expellendo materiam quae causat morbum, ita et ars. Secundo attendendum est. quod principium exterior, scilicet ars, non operatur sicut principale agens, sed sicut coadjuvans agens principale, quod est principium interius, confortando ipsum, et ministrando ei instrumenta et auxilia, quibus natura utatur ad effectum producendum: sicut medicus confortat naturam, et adhibet ei cibos et medicinas, quibus natura utatur ad finem intentum. Scientia autem acquiritur in homine et ab interiori principio, ut patet in eo qui per inventionem propriam scientiam acquirit; et a principio exteriori, ut patet in eo, qui addiscit. Inest enim unicuique homini quoddam principium scientiae, scilicet lumen intellectus agentis per quod cognoscuntur statim a principio naturaliter quaedam universalia principia omnium scientiarum. Cum autem aliquis hujusmodi universalia principia applicat ad aliqua particularia, quorum memoriam et experimentum per sensum accipit; per inventionem propriam acquirit scientiam eorum quae nesciebat, ex notis ad ignota procedens. Unde et quilibet docens, ex his quae discipulus novit, dicit eum in cognitionem eorum quae ignorabat; secundum quod dicitur in 1. Poster. [cap. 1.]

herinnering en ondervinding door de zinnen kreeg, verwerft hij door eigen vinding de kennis der dingen, die hij niet kende, doordat hij van het bekende tot wat onbekend was redeneert. Vandaar dat ook iedere leeraar zijn leerling van hetgeen deze weet tot de kennis brengt van hetgeen deze niet wist, volgens het gezegde uit de *Posteriora Analytica*: « *Iedere leer en ieder onderwijs ontstaat uit de reeds vooraf aanwezige kennis* ».

Maar de leermeester brengt zijn leerling op twee manieren van hetgeen deze reeds wist, tot de kennis van het onbekende. Vooreerst door hem de werktuigen en hulpmiddelen te wijzen, die het verstand gebruikt om kennis te verwerven: b.v. als hij hem sommige minder algemene oordeelen voorhoudt, die de leerling uit hetgeen hij reeds weet, kan beoordeelen; of als hij hem zinnelijk waarneembare voorbeelden geeft, gelijke of tegengestelde, o. i. d., waardoor het verstand van den leerling geleid wordt tot de kennis van een niet gekende waarheid. — Vervolgens, als hij het verstand van zijn leerling versterkt, wel niet door eenig actief vermogen als van hogere orde, zooals boven (106^e Kw. 1^e Art.; 111^e Kw. 1^e Art.) van de verlichting der engelen gezegd is, want alle menschenverstanden zijn in de orde der natuur van denzelfden graad; maar in zoover hij aan den leerling, die misschien zelf niet zooveel vergelijkingsvermogen heeft, dat hij uit de beginselen de conclusies

n. 1.], quod « *omnis doctrina et omnis disciplina ex praecexistenti fit cognitione* ». Dicit autem magister discipulum ex praecognitis in cognitionem ignotorum, dupliciter. Primo quidem, proponendo ei aliqua auxilia vel instrumenta, quibus intellectus ejus utatur ad scientiam acquirendam: puta cum proponit ei alias propositiones minus universales, quas tamen ex praecognitis discipulus dijudicare potest; vel cum proponit ei aliqua sensibilia exempla, vel similia, vel opposita, vel aliqua hujusmodi, ex quibus intellectus addiscens manuducitur in cognitionem veritatis ignotae. Alio modo, cum confortat intellectum addiscens; non quidem aliqua virtute activa quasi superioris naturae, sicut supra dictum est [q. 106. art. 1; q. 111. art. 1.] de angelis illuminantibus, quia omnes humani intellectus sunt unius gradus in ordine naturae; sed inquantum proponit discipulo ordinem principiorum ad conclusiones, qui forte per seipsum non haberet tantam virtutem collativam, ut ex principiis posset conclusiones deducere.

kan trekken, de orde aantoon van de beginselen tot de conclusies. En daarom wordt in de *Posteriora Analytica* gezegd, dat « een bewijsvoering een syllogisme is, dat doet weten ». En op deze manier maakt degene die bewijst, zijn hoorder tot kenner.

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — 1. Zooals reeds gezegd is (in de Leerstelling), bewijst de mensch, die onderwijst, alleen uiterlijk dienst, zooals een medicus, die doet genezen; maar zooals de innerlijke natuur de voornaamste oorzaak der genezing is, zoo is ook het innerlijk licht der rede de voornaamste oorzaak der wetenschap. Beide is echter van God. En zooals dus van God gezegd wordt: « *Die al uw zwakheden geneest* » (Ps. 102. 3), zoo wordt ook van Hem gezegd: « *Die den mensch de wetenschap leert* » (Ps. 93. 10), in zoover nl. « *het licht van zijn Aangezicht over ons licht* » (Ps. 4. 7), waardoor ons alles wordt getoond.

2. De leeraar veroorzaakt niet, zooals Averroës opwerpt, bij wijze van natuurlijke werkoorzaak, de kennis in zijn leerling. Daarom is het ook niet noodig, dat de wetenschap een actieve kwaliteit is: maar zij is het beginsel, waardoor iemand bij het onderwijs geleid wordt, zooals de kunst het beginsel is, waardoor iemand geleid wordt bij het werk.

Et ideo dicitur in 1. Poster. [cap. 11. n. 4.], quod, « *daemonstratio est syllogismus faciens scire* ». Et per hunc modum ille qui demonstrat, auditorem scientem facit.

AD PRIMUM ergo dicendum, quod sicut jam dictum est [in corp.], homo docens solummodo exterius ministerium adhibet, sicut medicus sanans: sed sicut natura interior est principalis causa sanationis, ita et interius lumen intellectus est principalis causa scientiae. Utrumque autem horum est a Deo. Et ideo, sicut de Deo dicitur [Psal. 102. v. 3]: « *Qui sanat omnes infirmitates tuas* »; ita de eo dicitur [Psal. 93. v. 10]: « *Qui docet hominem scientiam* », inquantum « *lumen vultus ejus super nos signatur* », per quod nobis omnia ostenduntur.

AD SECUNDUM dicendum quod doctor non causat scientiam in discipulo per modum agentis naturalis, ut Averroës objicit [loc. cit.]. Unde non oportet quod scientia sit qualitas activa: sed est principium quo aliquis dirigitur in operando.

3. De leeraar veroorzaakt niet het licht der rede in den leerling, noch onmiddellijk de kenbeelden, maar door zijn doctrien beïnvloedt hij zijn leerling, dat deze zelf door de kracht van zijn verstand de gedachte vormt, welker teekenen de leeraar uiterlijk voorhoudt.

4. De teekenen, die de leeraar aan zijn leerling voorhoudt, zijn van zaken, die in het algemeen, en met zekere verwardheid, gekend worden, maar in het particuliere en met zekere onderscheiding niet gekend zijn. Vandaar dat als iemand door zichzelf wetenschap verwerft, men niet van hem zegt, dat hij zichzelf onderwijst, of zijn eigen leermeeester is, omdat in hem van te voren geen volledige kennis bestaat, zooals deze in den leeraar vereischt is.

IIe ARTIKEL.

Kan een mensch een engel onderwijzen?

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat de mensen de engelen kunnen onderwijzen. De Apostel zegt immers: « *Opdat de veelzijdige Wijsheid Gods door de kerk aan de Hoogheden en*

AD TERTIUM dicendum quod magister non causal lumen intelligibile in discipulo, nec directe species intelligibiles: sed movet discipulum per suam doctrinam ad hoc, quod ipse per virtutem sui intellectus formet intelligibiles conceptiones, quarum signa sibi proponit exterius.

AD QUARTUM dicendum quod signa quae magister discipulo proponit, sunt rerum notarum in universalis, et sub quadam confusione; sed ignotorum in particulari, et sub quadam distinctione. Et ideo cum quisque per seipsum scientiam acquirit non potest dici docere seipsum, vel esse suipius magister: quia non praeexistit in eo scientia completa, qualis requiritur in magistro.

ARTICULUS II.

Utrum homines possint docere angelos.

[2. Dist. 11. art. 4; Opusc. 1. cap. 26; ad Ephes. cap. 3. lect. 3.]

AD SECUNDUM sic proceditur. Videtur quod homines possint docere angelos. Dicit enim Apostolus ad Ephes. 3. [v. 10]: « Ut innotescat

Krachten bekend worde ». (*Eph. 3. 10*). Maar de kerk is de vereeniging van de geloovige mensen. Dus worden sommige dingen door de mensen aan de engelen bekend.

2. De hogere engelen, die over de goddelijke dingen onmiddellijk door God verlicht worden, kunnen zooals boven gezegd is (106^e Kw. 1^e Art.; 112^e Kw. 3^e Art.), de lagere aanwijzingen geven. Maar sommige mensen zijn onmiddellijk door het Woord Gods onderwezen, zooals vooral van de Apostelen blijkt, naar het woord uit den *Brief aan de Hebreën* (1. 1, 2): « *Tenslotte heeft Hij, in deze dagen, tot ons gesproken in zijn Zoon* ». Dus hebben sommige mensen sommige engelen kunnen onderwijzen.

3. De lagere engelen worden door de hogere onderwezen. Maar sommige mensen zijn de meerderen van sommige engelen; want, zooals Gregorius zegt, worden sommige mensen tot de hoogste engelenkoren opgenomen. Dus kunnen sommige lagere engelen door sommige mensen over de goddelijke dingen onderwezen worden.

Daartegenover staat echter, wat Dionysius zegt, dat alle goddelijke verlichtingen door middel van de engelen tot de mensen

Principibus et Potestatibus in coelestibus per Ecclesiam multiformis sapientia Dei ». Sed Ecclesia est congregatio hominum fidelium. Ergo angelis per homines aliqua innescunt.

2. PRÆTEREA, angeli superiores, qui immediate de divinis a Deo illuminantur, inferiores angelos instruere possunt, ut supra dictum est [q. 106. art. 1; q. 112. art. 3.]. Sed aliqui homines immediate de divinis per Dei Verbum sunt instructi; sicut maxime patet de Apostolis, secundum illud ad Hebr. 1. [v. 1. 2]: « *Novissime diebus istis, locutus est nobis in Filio* ». Ergo aliqui homines aliquos angelos docere potuerunt.

2. PRÆTEREA, inferiores angeli a superioribus instruuntur. Sed quidam homines superiores sunt aliquibus angelis: cum ad supremos ordines angelorum aliqui homines assumantur, ut Gregorius dicit in quadam homil. [34.]. Ergo aliqui inferiores angeli per aliquos homines de divinis instrui possunt.

SED CONTRA est quod Dionysius dicit 4. cap. de Div. Nom., quod

komen. Dus worden niet de engelen door de mensen over de goddelijke dingen onderwezen.

LEERSTELLING. — Zooals boven gezegd is (107^e Kw. 2^e Art.), kunnen de lagere engelen wel tot de hogere spreken door hun gedachten aan hen bekend te maken, maar over de goddelijke dingen worden de hogere nooit door de lagere verlicht. Het is echter klaar, dat op dezelfde manier, waarop de lagere engelen aan de hogere onderworpen zijn, ook de hoogste mensen aan de laagste engelen onderworpen zijn. Dat blijkt uit hetgeen de Heer bij *Mattheus* zegt (11, 11): « *Onder de kinderen der vrouwen is er geen grooter opgestaan dan Joannes de Dooper, maar de minste in het rijk der hemelen is groter dan hij* ». Zoo worden dus de engelen over de goddelijke dingen nooit door de mensen verlicht. Maar de mensen kunnen hun geheime gedachten aan de engelen bij wijze van spreken bekend maken, want God alleen kent de geheimen des harten.

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — 1. Augustinus legt dat woord van den Apostel aldus uit. De Apostel heeft vooraf gezegd: « *Aan mij, den geringste van alle heiligen, is deze genade geschonken, aan allen het Bestel te doen zien van het heilsgeheim, dat van*

omnes divinae illuminationes perferuntur ad homines mediantibus angelis. Non ergo angeli instruuntur per homines de divinis.

RESPONDEO dicendum quod, sicut supra habitum est [q. 107. art. 2.], inferiores angelii loqui quidem possunt superioribus angelis, manifestando eis suas cogitationes; sed de rebus divinis superiores ab inferioribus numquam illuminantur. Manifestum est autem quod eo modo quo inferiores angelii superioribus subduntur, supremi homines subduntur etiam infimis angelorum. Quod patet per id, quod Dominus dicit Matth. 11, [v. 11]: « *Inter natos mulierum non surrexit major Joanne Baptista; sed qui minor est in regno coelorum, major est illo* ». Sic igitur de rebus divinis ab hominibus angelii numquam illuminantur. Cogitationes tamen suorum cordium homines angelis per modum locutionis manifestare possunt: quia secreta cordium scire solius Dei est.

AD PRIMUM ergo dicendum quod Augustinus 5. super Gen. ad litt. [cap. 19.] sic exponit illam Apostoli auctoritatem. Praemiserat enim Apostolus: « *Mihi omnium sanctorum minimo, data est gratia haec illuminandi*

eeuwigheid verborgen was in God ». Maar ik zeg zoo verborgen, dat echter aan de Hoogheden en Krachten in het hemelsche, nl. door de Kerk, de veelzijdige wijsheid Gods bekend was. Alsof hij zegt: dit Bestel was zoodanig aan de mensen verborgen, dat het echter aan de hemelsche Kerk, die onder de Hoogheden en Krachten is, « van eeuwen af, niet echter vóór de eeuwen, bekend was: want eerst was daar de Kerk, waar na de verrijzenis ook de Kerk der mensen verzameld wordt ».

Maar men kan ook anders zeggen, dat nl., zooals Augustinus erbij voegt, « wat verborgen is, den engelen niet slechts in God kenbaar is, maar ook hier voor hen blijkt als het hier gebeurt en openbaar wordt ». En op deze wijze worden aan de engelen, als door de Apostelen de geheimen van Christus en de Kerk vervuld zijn, enkele dingen in deze mysteries duidelijk, die eerst voor hen verborgen waren. — En zoo kan men begrijpen, wat Hieronymus zegt, dat door de prediking der Apostelen de engelen sommige mysteries gekend hebben: want door de prediking der Apostelen werden dergelijke mysteries in de dingen voltrokken, zooals door de prediking van Paulus de heidenen bekeerd werden, waarover de Apostel daar spreekt.

nare omnes, quae sit dispensatio sacramenti absconditi a saeculis in Deo ». « Ita dico absconditi, ut tamen innotesceret principibus et potestatibus in coelestibus per ecclesiam scilicet multiformis sapientia Dei ». Quasi dicat: Ita hoc sacramentum erat absconditum hominibus, ut tamen ecclesiae coelesti, quae continetur in principibus et potestatibus, hoc sacramentum notum esset a saeculis, non ante saecula: quia ibi primitus ecclesia fuit, quo post resurrectionem et ista ecclesia hominum congreganda est.

Potest tamen et aliter dici quod illud quod absconditum est, non tantum in Deo innotescit angelis, verum etiam hoc eis appareat, cum efficitur atque propalatur, ut Augustinus ibidem subdit. Et sic dum per Apostolos impleta sunt Christi et Ecclesiae mysteria, angelis aliqua apparuerunt de hujusmodi mysteriis quae ante erant eis occulta. Et per hunc modum potest intelligi, quod Hieronymus dicit [in cap. 4. ep. ad Ephes.], quod, Apostolis praedicantibus, angeli aliqua mysteria cognoverunt: quia scilicet per praedicationem Apostolorum hujusmodi mysteria explebantur in rebus ipsis, sicut, praedicante Paulo apostolo convertebantur gentes; de quo Apostolus ibi loquitur.

2. De Apostelen zijn onmiddellijk door het Woord Gods onderwezen, niet naar zijn goddelijke natuur, maar in zoover zijn menschheid tot hen sprak. Dus klopt dit argument niet.

3. Sommige mensen zijn reeds in den staat van dit leven hooger dan sommige engelen, maar niet actueel, doch in kracht; in zoover zij nl. zulk een krachtige liefde hebben, dat zij een hoogeren graad van zaligheid kunnen verdienen, dan sommige engelen hebben. Zoo zeggen we dat het zaad van een grooten boom grooter is in kracht dan een kleine boom, ofschoon het actueel veel kleiner is.

IIIe ARTIKEL.

Kan de mensch door de kracht van zijn ziel lichamelijke stof veranderen?

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat de mensch door de kracht van zijn ziel lichamelijke stof kan veranderen. — 1. Gregorius zegt immers, dat « *de heiligen soms door gebed, soms door kracht wonderen doen: zoals Petrus, die door gebed de doode Tabitha*

AD SECUNDUM dicendum quod Apostoli instruebantur immediate a Verbo Dei, non secundum ejus divinatem, sed inquantum ejus humanitas loquebatur. Unde ratio non sequitur.

AD TERTIUM dicendum quod aliqui homines, etiam in statu viae sunt majores aliquibus angelis, non quidem actu, sed virtute; inquantum scilicet habent charitatem tantae virtutis, ut possint mereri majorem beatitudinis gradum quam quidam angeli habeant. Sicut si dicamus semen alicujus magnae arboris esse majus virtute quam aliquam parvam arborem, cum tamen multo minus sit in actu.

ARTICULUS III.

Utrum homo per virtutem animae possit corporalem materiam immutare.

[Ad Galat. cap. 3. lect. 1.]

AD TERTIUM sic proceditur. Videtur quod homo per virtutem animae possit corporalem materiam immutare. Dicit enim Gregorius 2. Dialog. [cap. 30.], quod « *sanceti miracula aliquando ex prece faciunt, aliquando*

ten leven wekte, de leugenaars Ananias en Saphira door beschuldiging aan den dood overleverde ». Maar bij wonderwerking heeft eenige verandering der lichamelijke stof plaats. Dus kunnen de mensen door de kracht hunner ziel de lichamelijke stof veranderen.

2. Naar aanleiding van het woord uit den *Brief aan de Galaten* (3. 1) : « *Wie heeft u behekst om de waarheid niet te gehoorzamen?* » zegt de *Glossa*, dat « *sommigen het kwade oog hebben, die door hun blik alleen anderen aansteken, en vooral kinderen* ». Maar dit zou niet zijn als de kracht der ziel de lichamelijke stof niet kon veranderen. Dus kan de mensch door de kracht van zijn ziel de lichamelijke stof veranderen.

3. Het menschelijk lichaam is nobeler dan de overige lagere lichamen. Maar door de waarneming der menschelijke ziel verandert het menschelijk lichaam met betrekking tot hitte en koude, zooals blijkt bij mensen, die vervoerd of beangst zijn; en soms reikt deze verandering tot ziekte en dood. Dus kan de menschenziel door haar kracht veel meer nog de lichamelijke stof veranderen.

Daartegenover staat echter, wat Augustinus zegt, dat « *de lichamelijke stof alleen God op zijn wens gehoorzaamt* ».

ex potestate: sicut Petrus, qui Tabitham mortuam orando suscitavit, Ananiam, et Saphiram mentientes, morti increpando tradidit. Sed in operatione miraculorum fit aliqua immutatio materiae corporalis. Ergo homines virtute suae animae possunt materiam corporalem immutare.

2. PRÆTEREA, super illud ad Gal. 3. [v. 1] : « *Quis vos fascinavit veritati non obediens?* » dicit *Glossa* [ordin.] quod « *quidam habent oculos urentes, qui solo aspectu inficiunt alios, et maxime pueros* ». Sed hoc non esset, nisi virtus animae posset materiam corporalem immutare. Ergo homo per virtutem suae animae potest materiam corporalem immutare.

3. PRÆTEREA, corpus humanum est nobilior quam alia inferiora corpora. Sed per apprehensionem animae humanae immutatur corpus humanum ad calorem, et frigus, ut patet in irascentibus et timentibus; et quandoque etiam haec immutatio pervenit usque ad aegritudinem et mortem. Ergo multo magis anima hominis potest sua virtute materiam corporalem immutare.

SED CONTRA est quod dicit Augustinus in 3. de Trin. [cap. 8.], quod « *materia corporalis soli Deo obedit ad nutum* ».

LEERSTELLING. — Zoals boven gezegd is (110^e Kw. 2^e Art.), verandert de lichamelijke stof niet van vorm, dan door een werkoorzaak, die zelf uit stof en vorm is samengesteld, of door God zelf, in wiens kracht als in beider eerste oorzaak, stof en vorm voorafbestaan. Vandaar is boven van de engelen gezegd, dat ze door hun natuurlijke kracht de lichamelijke stof niet veranderen kunnen, tenzij door voor sommige te bewerken gevolgen lichamelijke werkoorzaken toe te passen. Veel minder nog kan dus de ziel door haar natuurlijke kracht de lichamelijke stof veranderen, tenzij door middel van sommige lichaamen.

ANTWCCRD OP DE BEDENKINGEN. — 1. Van de heiligen zegt men, dat zij wonderen doen door de kracht der genade, niet der natuur. Dat blijkt ook uit hetgeen Gregorius toevoegt: « *Die, zoals Joannes zegt, kinderen Gods zijn uit kracht, wat wonder dat ze uit kracht wonderen kunnen doen!* »

2. De oorzaak der beheksing heeft Avicenna hierin gezocht, dat de lichamelijke stof uiteraard meer de geestelijke zelfstandigheid dan de tegenwerkende natuurkrachten gehoorzaamt. En als dus de ziel sterk is in haar verbeelding, verandert de lichamelijke stof daarnaar. En dit noemde hij de oorzaak van het kwade oog. —

RESPONDEO dicendum quod, sicut supra dictum est [q. 110. art. 2.], materia corporalis non immutatur ad formam, nisi vel ab agente aliquo composito ex materia et forma; vel ab ipso Deo, in quo virtualiter et materia et forma praeexistit, sicut in primordiali causa utriusque. Unde et de angelis supra dictum est [ibid.], quod materiam corporalem immutare non possunt naturali virtute, nisi applicando corporalia agentia ad effectus aliquos producendos. Multo igitur minus anima sua virtute naturali potest immutare materiam corporalem, nisi mediantibus aliquibus corporibus.

AD PRIMUM ergo dicendum quod sancti dicuntur miracula facere ex potestate gratiae non naturae. Quod patet per illud, quod Gregorius ibidem dicit: « qui filii Dei ex potestate sunt, ut dicit Joannes, quid mirum si signa facere ex potestate valeant? »

AD SECUNDUM dicendum quod fascinationis causam assignavit Avicenna ex hoc, quod materia corporalis nata est obedire spirituali substantiae magis quam contrariis agentibus in natura. Et ideo quando anima fuerit fortis in sua imaginatione, corporalis materia immutatur secundum eam. Et hanc

Maar boven (110^e Kw. 2^e Art.) is aangetoond, dat de lichamelijke stof geen geestelijke zelfstandigheid, dan alleen den Schepper, op zijn wenken gehoorzaamt. Daarom is het beter te zeggen, dat door sterke verbeelding der ziel de gassen van het met de ziel verbonden lichaam veranderd worden. Welke verandering der gassen vooral in de oogen, waarin de fijnste gassen doordringen, plaats heeft. De oogen nu steken tot op bepaalden afstand de omringende lucht aan, op dezelfde manier, waarop, naar Aristoteles zegt, nieuwe en zuivere spiegels eenigszins beslaan door de blik van een vrouw die maandstonden heeft.

Als dus een ziel heel hevig tot boosheid bewogen is, wat vooral bij oude wijven gebeurt, wordt op genoemde wijze haar blik vergiftig en schadelijk: en vooral voor kinderen, die een teer, voor indrukken gemakkelijk vatbaar, lichaam hebben. — Het is ook mogelijk, dat met Gods toelating of om een verborgen grond, hiertoe de boosheid der duivels, met wie zulke oude heksen een verbond hebben, medewerkt.

3. De ziel is met het menschelijk lichaam als zijn vorm verbonden; en de zinnelijke begeerte, die, zooals boven gezegd is (81^e

dicit esse causam oculi fascinantis. Sed supra ostensum est [q. 110. art. 2.] quod materia corporalis non obedit substantiae spirituali ad nutum, nisi soli creatori. Et ideo melius dicendum est, quod ex forti imaginatione animae immutantur spiritus corpori conjuncti. Quae quidem immutatio spirituum maxime fit in oculis, ad quos subtiliores spiritus perveniunt. Oculi autem inficiunt aërem continuum usque ad determinatum spatium: per quem modum specula, si fuerint nova et pura, contrahunt quandam impuritatem ex aspectu mulieris menstruatae, ut Aristoteles dicit in lib. de Somn. et Vig. [de Insomniis, cap. 2.]. Sic igitur cum aliqua anima fuerit vehementer commota ad malitiam, sicut maxime in vetulis (1) contingit, efficitur secundum modum praedictum aspectus ejus venenosus et noxious: et maxime pueris, qui habent corpus tenerum, et de facili receptivum impressionis. Possibile est etiam quod ex Dei permissione, vel etiam ex aliquo facto occulto, cooperetur ad hoc malignitas daemonum, cum quibus vetulæ sortilegæ aliquod foedus habent.

AD TERTIUM dicendum quod anima corpori humano unitur ut forma: et appetitus sensitivus, qui obedit aliqualiter rationi, ut supra dictum est [q. 81.

(1) L.: vetulabus.

Kw. 3^e Art.), eenigzins de rede gehoorzaamt, is de actualiteit van een lichamelijk orgaan. En daarom moet op de waarneming der ziel de zinnelijke begeerte bewogen worden, gepaard met enige lichamelijke werking. Maar voor verandering van uitwendige lichamen is de menschenziel niet toereikend, dan, zooals boven gezegd is (2^e Antw.), door middel van de verandering van het eigen lichaam.

IVe ARTIKEL.

*Kan de van het lichaam gescheiden menschelijke ziel
andere lichamen plaatselijk bewegen?*

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat de afgescheiden menschelijke ziel lichamen minstens plaatselijk kan bewegen. — 1. Zooals boven gezegd is (110^e Kw. 3^e Art.), gehoorzaamt het lichaam den geest wat plaatselijke beweging aangaat. Maar de afgescheiden ziel is een geest. Dus kan zij door haar bevel andere lichamen bewegen.

2. In de reisbeschrijving van Clemens wordt gezegd, dat Simon

art. 3.], est actus alicujus organi corporalis. Et ideo oportet quod ad apprehensionem animae humanae, commoveatur appetitus sensitivus cum aliqua operatione corporali. Ad exteriora vero corpora immutanda apprehensio animae humanae non sufficit, nisi mediante immutatione proprii corporis, ut dictum est [ad 2.].

ARTICULUS IV.

Utrum anima hominis separata possit corpora saltem localiter movere.

[De Mal. q. 16. art. 10. ad 2.].

AD QUARTUM sic proceditur. Videtur quod anima hominis separata possit corpora saltem localiter movere. Substantiae enim spirituali naturaliter obedit corpus ad motum localem, ut supra dictum est [q. 110. art. 3.]. Sed anima separata est substantia spiritualis. Ergo suo imperio potest exteriora corpora movere.

2. PRÆTEREA, in Itinerario Clementis [cap. 27.] dicitur, narrante

de Toovenaar, aldus het verhaal van Niceta aan Petrus, door tooverkunsten de zielen van door hem vermoorde kinderen behield om daardoor zijn tooverkunsten uit te oefenen. Maar dit had niet kunnen zijn zonder eenige, minstens plaatselijke, verandering der lichamen. Dus heeft de afgescheiden ziel de macht lichamen plaatselijk te bewegen.

Daartegenover staat echter, wat de Wijsgeer zegt, dat de ziel geen enkel lichaam kan bewegen dan alleen het eigen.

LEERSTELLING. — De afgescheiden ziel kan door haar natuurlijke kracht geen lichaam bewegen. Het is toch klaar, dat als de ziel met het lichaam verbonden is, ze geen enkel lichaam beweegt, dan alleen het door haar levende; waarom dan ook als een lichaamsdeel afgestorven is, het haar niet meer met betrekking tot plaatselijke beweging gehoorzaamt. Nu is het duidelijk, dat door de afgescheiden ziel geen enkel lichaam levend wordt gemaakt. Vandaar gehoorzaamt ook geen enkel lichaam haar wat plaatselijke beweging aangaat zoover haar natuurlijke kracht betreft: maar daarboven kan haar door goddelijke kracht iets geschenken worden.

Misceta (1) ad Petrum, quod Simon Magus per magicas artes pueri a se interfecti animam retinebat, per quam magicas operationes efficiebat. Sed hoc esse non potuisse sine aliqua corporum trasmutacione, ad minus locali. Ergo anima separata habet virtutem localiter movendi corpora.

SED CONTRA est quod Philosophus dicit in lib. I. de Anima [cap. 3. n. 22. 23.], quod anima non potest mouere quocumque corpus, sed solummodo proprium.

RESPONDEO dicendum quod anima separata sua naturali virtute non potest mouere aliquod corpus. Manifestum est enim quod, cum anima est corpori unita, non movet corpus nisi vivificatum: unde si aliquod membrum corporis mortificetur, non obedit animae ad motum localem. Manifestum est autem, quod ab anima separata nullum corpus vivificatur. Unde nullum corpus obedit ei ad motum localem, quantum est de virtute suae naturae: supra quam potest aliquid ei conferri virtute divina.

(1) L.: Niceta.

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — 1. Er zijn sommige geestelijke zelfstandigheden, zooals de engelen, die natuurlijker wijze vrij van een lichaam zijn, wier krachten niet tot sommige lichamen beperkt zijn: en daarom kunnen verschillende lichamen hen met betrekking tot beweging, gehoorzamen. Maar als de beweegkracht van een afgescheiden zelfstandigheid natuurlijker wijze tot één lichaam beperkt is, kan die zelfstandigheid, geen groter, maar wel een kleiner lichaam bewegen, zooals, volgens de wijsgeeren, de beweger van den ondersten hemel de hoogere niet bewegen kan. Daar dus de ziel door haar natuur beperkt is tot het bewegen van het lichaam, waarvan zij de vorm is, kan zij door haar natuurlijke kracht geen enkel ander lichaam bewegen.

2. Naar Augustinus en Chrysostomus zeggen, geven de duivels dikwijls voor, dat ze zielen van afgestorvenen zijn om daardoor de dwaling der heidenen, die dit gelooven, te bevestigen. En daarom is het geloofwaardig, dat Simon de Toovenaar voor den gek gehouden werd door een duivel, die voorgaf de ziel van een door hem vermoord kind te zijn.

AD PRIMUM ergo dicendum quod substantiae quaedam spirituales sunt, quarum virtutes non determinantur ad aliqua corpora, sicut sunt angeli, qui sunt naturaliter a corporibus absoluti: et ideo diversa corpora eis possunt obedire ad motum. Si tamen alicujus substantiae separatae virtus motiva determinetur naturaliter ad movendum aliquod corpus, non poterit illa substantia movere aliquod corpus majus, sed minus: sicut, secundum philosophos, motor inferioris coeli non posset movere coelum superius. Unde cum anima secundum suam naturam determinetur ad movendum corpus cuius est forma, nullum aliud corpus sua naturali virtute movere potest.

AD SECUNDUM dicendum quod, sicut dicit Augustinus 10. de Civ. Dei [cap. 11.], et Chrysostomus super Matth. [hom. 29.] frequenter daemones simulant se esse animas mortuorum, ad confirmandum Gentilium errorem, qui hoc credebant. Et ideo credibile est quod Simon Magus illudebatur ab aliquo daemone, qui simulabat se esse animam pueri quem ipse occiderat.

HONDERD EN ACHTTIENDE KWESTIE.

DE OORSPRONG VAN DEN MENSCH UIT DEN MENSCH WAT DE ZIEL AANGAAT.

(*Drie Artikelen.*)

Vervolgens moeten we de oorsprong van den mensch uit den mensch beschouwen. En eerst wat de ziel aangaat; daarna betreffende het lichaam.

Over het eerste punt stellen we drie vragen:

1. Wordt de zinnelijke ziel tegelijk met het zaad overgebracht?
 2. Ook de redelijke ziel?
 3. Zijn alle zielen tegelijk geschapen?
-

QUAESTIO CXVIII.

DE TRADUCTIONE HOMINIS EX HOMINE QUANTUM AD ANIMAM, IN TRES ARTICULOS DIVISA.

Deinde considerandum est de traductione hominis ex homine. Et primo quantum ad animam; secundo quantum ad corpus.

Circa primum quaeruntur tria: 1. Utrum anima sensitiva traducatur cum semine. — 2. Utrum anima intellectiva. — 3. Utrum omnes animae fuerint simul creatae.

I^r ARTIKEL.

Wordt de zinnelijke ziel tegelijk met het zaad overgebracht?

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat de zinnelijke ziel niet tegelijk met het zaad wordt overgebracht, maar door God geschenpen wordt. — 1. Iedere volkomen zelfstandigheid immers, die niet uit stof en vorm is samengesteld en begint te zijn, doet dit niet door teelt, maar door schepping: omdat niet geteeld wordt dan uit de stof. Maar de zinnelijke ziel is een volkomen zelfstandigheid, anders kon zij geen lichaam bewegen; en daar zij een lichaamsvorm is, is ze ook niet uit stof en vorm samengesteld. Dus begint ze niet te zijn door teelt, maar door schepping.

2. Het beginsel van ontstaan bij de levende dingen is het teeltvermogen, dat, daar het onder de krachten der groeikrachtgevende ziel gerekend wordt, beneden de zinnelijke ziel staat. Niets echter kan boven de eigen soort uit werken. Dus kan de zinnelijke ziel niet veroorzaakt worden door het teeltvermogen van het dier.

3. De teler teelt naar eigen gelijkenis: dus moet de vorm van

ARTICULUS I.

Utrum anima sensitiva traducatur cum semine.

[2. Dist. 18. q. 2. art. 3; 2. Cont. g. cap. 86;
De Pot. q. 3. art. 2; Quodl. 9. q. 5. art. 1.]

AD PRIMUM sic proceditur. Videtur quod anima sensitiva non traducatur cum semine, sed sit per creationem a Deo. Omnis enim substantia perfecta quae non est composita ex materia et forma, si esse incipiat, hoc non est per generationem, sed per creationem: Quia nihil generatur nisi ex materia. Sed anima sensitiva est substantia perfecta, alioquin non posset movere corpus: et cum sit forma corporis non est ex materia et forma composita. Ergo non incipit esse per generationem, sed per creationem.

2. PRÆTEREA, principium generationis in rebus viventibus est per potentiam generativam; quae cum numeretur inter vires animae vegetabilis, est infra animam sensitivam. Nihil autem agit ultra suam speciem. Ergo anima sensitiva non potest causari per vim generativam animalis.

3. PRÆTEREA, generans generat sibi simile: et sic oportet quod forma

het geteelde actueel aanwezig zijn in de oorzaak der teling. Maar de zinnelijke ziel is niet actueel noch geheel noch gedeeltelijk, in het zaad, want een deel der zinnelijke ziel is slechts in een deel van het lichaam. Maar in het zaad is geen deeltje van het lichaam, omdat er geen enkel deeltje van het lichaam is, dat niet uit het zaad en door de kracht van het zaad ontstaat. Dus wordt de zinnelijke ziel niet uit het zaad veroorzaakt.

4. Als in het zaad een actief beginsel der zinnelijke ziel is, dan blijft ofwel dit beginsel na het ontstaan van het dier, ofwel blijft het niet. Maar blijven kan het niet. Want dan was het ofwel identiek met de ziel van het geteelde dier: en dit is onmogelijk, omdat dan teler en geteelde, maker en gemaakte hetzelfde waren. Ofwel het was iets anders: en dat is ook niet mogelijk, omdat, zooals boven aangetoond is (76e Kw. 4e Art.), in één dier niet meer dan één formeel beginsel is, nl. de ziel. — Maar het schijnt ook niet mogelijk, dat het niet blijft: want aldus zou een werkoorzaak tot haar eigen bederf werken, wat onmogelijk is. Dus kan de zinnelijke ziel niet door het zaad worden geteeld.

Daartegenover staat echter, dat de kracht, die in het zaad is,

generati sit actu in causa generationis. Sed anima sensitiva non est actu in semine, nec ipsa nec aliqua pars ejus: quia nulla pars animae sensitivae est nisi in aliqua parte corporis; in semine autem non est aliqua corporis particula, quia nulla particula corporis est quae non fiat ex semine, et per virtutem seminis. Ergo anima sensitiva non causatur ex semine.

4. *PRÆTERERA, si in semine est aliquod principium activum animae sensitivae, aut illud principium manet, generato jam animali, aut non manet. Sed manere non potest. Quia vel esset idem cum anima sensitiva animalis generati: et hoc est impossibile, quia sic esset idem generans et generatum, et faciens et factum. Vel esset aliquid aliud: et hoc etiam est impossibile, quia supra ostensum est [q. 76. art. 4.] quod in uno animali non est nisi unum principium formale, quod est una anima. Si autem non manet, hoc etiam videtur impossibile: quia sic aliquod agens ageret ad corruptionem suipius, quod est impossibile. Non ergo anima sensitiva potest generari ex semine.*

SED CONTRA, ita se habet virtus quae est in semine, ad animalia quae

zich juist zoo verhoudt tot de dieren, die uit zaad geteeld worden, als de kracht, die in de wereldelementen is, zich verhoudt tot de dieren, die door de wereldelementen worden voortgebracht, zooals die uit bederf ontstaan. Maar in dergelijke dieren wordt de ziel voortgebracht door de kracht, die in de elementen is, naar het woord uit het *Boek der Schepping* (l. 20): « *Laat de wateren levend gewemel voortbrengen* ». Dus wordt ook de ziel van de dieren, die uit zaad geteeld worden, voortgebracht door de kracht van het zaad.

LEERSTELLING. — Sommigen hebben gemeend, dat de zinnelijke zielen der dieren door God geschapen worden. En die meening zou juist zijn, als de zinnelijke ziel iets zelfstandigs was, op zich zijn en werking hebbend. Dan immers moest zij, zooals ze op zich zijn en werking had, ook op zich worden. En daar een enkelvoudig en zelfsstandig ding niet dan door schepping worden kan, zou daaruit volgen, dat de zinnelijke ziel door schepping tot het zijn kwam.

Maar die grondslag, dat nl. de zinnelijke ziel op zich zijn en werking heeft, is, zooals uit wat boven gezegd is (75^e Kw. 3^e Art.), valsch: dan zou zij bij het vergaan van het lichaam niet ver-

ex semine generantur, sicut se habet virtus quae est in elementis mundi, ad animalia quae ex elementis mundi producuntur, sicut quae ex putrefactione generantur. Sed in hujusmodi animalibus animae producuntur ex virtute quae est in elementis; secundum illud Gen. 1. [v. 20]: « Producant aquae reptile animae viventis ». Ergo et animalium quae generantur ex semine, animae producuntur ex virtute quae est in semine.

RESPONDEO dicendum quod quidam posuerunt, animas sensitivas animalium a Deo creari. Quae quidem positio conveniens esset, si anima sensitiva esset res subsistens, habens per se esse et operationem. Sic enim sicut per se haberet esse et operationem; ita per se deberetur ei fieri. Et cum res simplex et subsistens non possit fieri nisi per creationem, sequeretur quod anima sensitiva procederet in esse per creationem. Sed ista radix est falsa, scilicet quod anima sensitiva per se habeat esse et operationem, ut ex superioribus patet [q. 75. art. 3.]: non enim corrumperetur, corrupto corpore. Et ideo cum non sit forma subsistens, habet se in essendo ad modum

gaan. En dus verhoudt zij zich, daar zij geen zelfstandige vorm is, wat het zijn aangaat als andere lichamelijke vormen, die op zich geen zijn hebben, maar waarvan men zegt, dat ze zijn, omdat de zelfstandige samenstellingen daardoor zijn. Het worden komt daarom toe aan de samenstellingen zelf. En omdat het geteelde lijkt op den teler, moet natuurlijkerwijze zoowel de zinnelijke ziel als andere dergelijke vormen, tot het zijn gebracht worden door lichamelijke werkoorzaken, die door een lichamelijke kracht, welke in hem is, de stof van potentie tot actualiteit brengen.

Hoe sterker echter een werkoorzaak is, hoe meer zij haar werking tot het verder weg liggende kan doen reiken, zooals een lichaam hoe warmer het is, des te verder het zijn verwarming doet reiken. De niet levende lichamen nu, die naar natuurorde de laagste zijn, brengen wel naar eigen gelijkenis voort, doch niet door een middel, maar door zichzelf, zooals vuur door zichzelf vuur voortbrengt. Maar levende lichamen werken, als hogere, ter teling naar eigen gelijkenis én met én zonder middel. Zonder middel bij de voeding, waarin vleesch vleesch voortbrengt; met een middel bij de teling, omdat van de ziel van den teler een actieve kracht overgaat op het zaad van dier of plant, zooals ook van de voorname werkoorzaak een bewegingskracht overgaat op het werk-
tuig. En zooals het er niet op aankomt of we zeggen, dat iets

aliarum formarum corporalium, quibus per se non debetur esse, sed esse dicuntur in quantum composita subsistentia per eas sunt. Unde et ipsis compositis debetur fieri. Et quia generans est simile generato, necesse est quod naturaliter tam anima sensitiva, quam aliae hujusmodi formae, producantur in esse ab aliquibus corporalibus agentibus transmutantibus materiam de potentia in actum, per aliquam virtutem corpoream, quae est in eis. Quanto autem aliquod agens est potentius, tanto potest suam actionem diffundere ad magis distans: sicut quanto aliquod corpus est magis calidum, tanto ad remotius calefactionem producit. Corpora igitur non viventia, quae sunt inferiora ordine naturae, generant quidem sibi simile non per aliquod medium, sed per se ipsa; sicut ignis per seipsum generat ignem. Sed corpora viventia tamquam potentiora, agunt ad generandum sibi simile et sine medio, et per medium. Sine medio quidem, in opere nutritionis, in quo caro generat carnem: cum medio vero in actu generationis, quia ex anima generantis derivatur quedam virtus activa ad ipsum semen animalis vel plantae, sicut et a principali agente derivatur quedam vis motiva ad instrumentum. Et

bewogen wordt door het werktuig of door de voornaamste oorzaak, zoo komt het er ok niet op aan of we zeggen, dat de ziel van het geteelde veroorzaakt wordt door de ziel van den teler, of door een van hem afkomstige kracht in het zaad.

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — 1. De zinnelijke ziel is geen volkomen op zich zijnde zelfstandigheid. En hierover is boven gesproken (75^e Kw. 3^e Art.), en het is niet noodig, dat weer te herhalen.

2. Het teeltvermogen teelt niet alleen in eigen kracht, maar in de kracht van geheel de ziel, waarvan het een vermogen is. En daarom brengt het teeltvermogen van de plant een plant voort, maar het teeltvermogen van het dier, een dier. Hoe volmaakter de ziel is tot des te volmaakter gevolg wordt haar teeltvermogen geordend.

3. De actieve kracht in het zaad, van de ziel van den teler overgegaan, is als een beweging van de ziel van den teler zelf: zij is niet de ziel noch een deel der ziel, tenzij in kracht; zooals ook in de zaag of de bijl niet de vorm van het bed is, maar een beweging tot dien vorm. En daarom is het niet noodig, dat die actieve kracht actueel een orgaan heeft, maar zij berust op de

sicut non refert dicere quod aliquid moveatur ab instrumento, vel principali agente; ita non refert dicere quod anima generati causetur ab anima generantis vel a virtute derivata ab ipsa, quae est in semine.

AD PRIMUM ergo dicendum quod anima sensitiva non est substantia perfecta per se subsistens. Et de hoc supra dictum est [q. 75. art. 3.], nec oportet hic iterare.

AD SECUNDUM dicendum quod virtus generativa non generat solum in virtute propria, sed in virtute totius animae, cuius est potentia. Et ideo virtus generativa plantae generat plantam; virtus vero generativa animalis generat animal. Quanto enim anima fuerit perfectior, tanto virtus ejus generativa ordinatur ad perfectiorem effectum.

AD TERTIUM dicendum quod virtus illa activa quae est in semine, ex anima generantis derivata, est quasi quaedam motio ipsius animae generantis: nec est anima, aut pars animae, nisi in virtute; sicut in serra vel securi non est forma lecti, sed motio quaedam ad talem formam. Et ideo non oportet quod ista vis activa habeat aliquod organum in actu; sed fundatur

gassen in het zaad, dat zooals zijn witheid getuigt, gashoudend is. In dat gas is ook een warmte uit de kracht der hemellichamen, in welker kracht, zooals boven, gezegd is (115° Kw. 3° Art. 2° Antw.), de lagere werkoorzaken tot hun soort werken. En omdat in dit gas de kracht der ziel met de hemelkracht samentreft, zegt men, dat « *de mensch den mensch voortbrengt, en de zon* ». De warmte van het element is werktuig van de kracht der ziel, zooals ook van de voedingskracht, zooals in *De Anima* gezegd wordt.

4. In de volmaakte dieren, die door verzaming geteeld worden, is volgens den Wijsgeer, de actieve kracht in het mannelijk zaad; de stof echter van de vrucht is wat door het vrouwtje aangebracht wordt. In deze stof is de ziel die de groeikracht geeft, onmiddellijk van af het begin, wel niet actief, maar zooals de zinnelijke ziel in het slapende dier. Wanneer ze echter voedsel tot zich begint te trekken, werkt ze reeds actueel. Deze stof nu wordt door de kracht, die in het mannelijk zaad is, veranderd totdat ze ten slotte gebracht wordt tot de actualiteit der zinnelijke ziel: niet zóó dat de kracht, die in het zaad was, zelf de zinnelijke ziel wordt, want dan was teler en geteelde identiek, en dit zou, zooals de Wijsgeer zegt, meer

in ipso spiritu inclusio in semine, quod est spumosum, ut attestatur ejus albedo. In quo etiam spiritu est quidam calor ex virtute coelestium corporum, quorum etiam virtute agentia inferiora agunt ad speciem, ut supra dictum est [q. 115. art. 3. ad 2.]. Et quia in hujusmodi spiritu concurrevit virtus animae cum virtute coelesti, dicitur quod homo generat hominem, et sol. Calidum autem elementare se habet instrumentaliter ad virtutem animae, sicut etiam ad virtutem nutritivam, ut dicitur in 2. de Anima [cap. 4. n. 8.].

AD QUARTUM dicendum quod in animalibus perfectis quae generantur ex coitu, virtus activa est in semine maris, secundum Philosophum in lib. 2. de Generat. Animal. [cap. 3. 4.] ; materia autem foetus est illud quod ministratur a foemina. In qua quidem materia statim a principio est anima vegetabilis, non quidem secundum actum secundum, sed secundum actum primum, sicut anima sensitiva in dormientibus. Cum autem incipit attrahere alimentum, tunc jam actu operatur. Hujusmodi igitur materia transmutatur a virtute quae est in semine maris, quoique perducatur in actum animae sensitivae: non ita quod ipsam vis, quae erat in semine, fiat anima sensitiva; quia sic idem esset generans et generatum; et hoc magis esset simile

lijken op voeding en groei dan op teling. Nadat echter door de kracht van het actieve beginsel, dat in het zaad was, de zinnelijke ziel in een der voornaamste deelen van het geteelde is voortgebracht, begint deze zinnelijke ziel van het kind zelf bij wijze van voedsel en groei, tot vervolmaking van het eigen lichaam te werken. — De actieve kracht echter die in het zaad was, houdt op met de ontbinding van het zaad, en verdwijning van het gas, dat erin was. En dat is niet vreemd, omdat die kracht geen voornaamste werkoorzaak, maar werktuig was; de beweging van het instrument immers houdt op, als het gevolg is voortgebracht.

IIe ARTIKEL.

Ook de redelijke ziel?

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat de redelijke ziel door het zaad veroorzaakt wordt. — 1. In het *Boek der Schepping* wordt immers gezegd (46. 26) : « *Alle zielen uit Jacobs lendenen voort-*

nutritioni et augmento, quam generationi, ut Philosophus dicit [1. de Gen. et Corrupt. cap. 5. n. 10.]. Postquam autem per virtutem principii activi quod erat in semine, producta est anima sensitiva in generato quantum ad aliquam partem principalem, tunc jam illa anima sensitiva prolis incipit operari ad complementum proprii corporis, per modum nutritionis et augmenti. Virtus autem activa quae erat in semine, esse desinit, dissoluto semine, et evanescente spiritu qui inerat. Nec hoc est inconveniens: quia vis ista non est principale agens, sed instrumentale; motio autem instrumenti cessat, effectu jam producto in esse.

ARTICULUS II.

Utrum anima intellectiva causetur ex semine.

[Supr. q. 90. art. 2; 2. Dist. 18. q. 2. art. 1; 2. Cont. g. cap. 86. 88. 89; De Pot. q. 3. art. 9; Quodl. 11. q. 5. ad 1. et 4; 12. q. 7. art. 2; Compend. Theol. cap. 93; ad Rom. cap. 5; lect. 3.]

AD SECUNDUM sic proceditur. Videtur quod anima intellectiva causetur ex semine. Dicitur enim Gen. 46. lv. 261: « *Cunctae animae, quae*

gekomen zijn zes en zestig ». Maar niets komt uit de lendenen van den mensch voort, wat niet door het zaad veroorzaakt wordt. Dus wordt de redelijke ziel door het zaad veroorzaakt.

2. Er is in den mensch, zooals boven is aangetoond (76^e Kw. 3^e Art.), slechts een en dezelfde ziel naar wezen, die tegelijk redelijk, zinnelijk en groeikracht gevend is. Maar de zinnelijke ziel wordt bij den mensch, zooals ook bij de andere dieren, uit het zaad geteeld. Daarom zegt ook de Wijsgeer, dat dier en mensch niet tegelijk zijn, maar eerst het dier met zinnelijke ziel. Dus wordt ook de redelijke ziel door het zaad veroorzaakt.

3. Het is een en dezelfde werkoorzaak, wier werking tot vorm en stof reikt, anders zou uit stof en vorm niet zonder meer een geheel ontstaan. Maar de redelijke ziel is de vorm van het menschelijk lichaam, dat door kracht van het zaad gevormd wordt. Dus wordt ook de redelijke ziel door de kracht van het zaad veroorzaakt.

4. De mensch teelt naar eigen soortgelijkenis. Maar de menschelike soort wordt door de redelijke ziel gevormd. Dus is de redelijke ziel door den teler.

5. Het is onjuist te zeggen, dat God samenwerkt met zondaars. Maar als menschenzielen door God geschapen zouden worden, zou

egressae sunt de femore Jacob, sexaginta sex ». Sed nihil egreditur de femore hominis, nisi inquantum causatur ex semine. Ergo anima intellectiva causatur ex semine.

2. PRÆTEREA, sicut supra ostensum est [q. 76. art. 3.], in homine est una et eadem anima secundum substantiam, intellectiva, sensitiva et nutritiva. Sed anima sensitiva in homine generatur ex semine, sicut in aliis animalibus: unde et Philosophus dicit in libro 2. de Generat. Animal. [cap. 3.], quod non simul fit animal et homo, sed prius fit animal habens animam sensitivam. Ergo et anima intellectiva causatur ex semine.

3. PRÆTEREA, unum et idem agens est, cuius actio terminatur ad formam et materiam: alioquin ex forma et materia non fieret unum simpliciter. Sed anima intellectiva est forma corporis humani, quod formatur per virtutem seminis. Ergo et anima intellectiva per virtutem seminis causatur.

4. PRÆTEREA, homo generat sibi simile secundum speciem. Sed species humana constituitur per animam rationalem. Ergo anima rationalis est a generante.

5. PRÆTEREA, inconveniens est dicere quod Deus cooperetur peccanti-

God soms samenwerken met echtbrekers uit wier ongeoorloofde verzameling een kind geboren wordt. Dus worden de redelijke zielen niet door God geschapen.

Daartegenover staat echter wat in het werk: « *De Ecclesiasticis Dogmatibus* » (Augustinus) gezegd wordt: « *Redelijke zielen worden niet door verzameling voortgebracht* ».

LEERSTELLING. — Het is onmogelijk dat een actieve kracht in de stof haar werking kan uitstrekken tot de voortbrenging van een onstoffelijk gevolg. Het is toch klaar, dat het redelijk beginsel in den mensch een beginsel is, dat boven de stof uitgaat: het heeft immers een werking, waarin het lichaam niet deelt. En daarom is het onmogelijk dat kracht, die in het zaad is, het redelijk beginsel zou voortbrengen.

Het is ook onmogelijk, omdat de kracht, die in het zaad is, werkt in de kracht der ziel van den teler, in zoover deze ziel de actualiteit van het lichaam is, en daarom ook bij haar werking gebruik maakt van dat lichaam. Maar in de werking van het verstand deelt het lichaam niet. Dus kan de kracht van het redelijke beginsel, juist

bus. Sed si animae rationalis crearentur a Deo, Deus interdum cooperaretur adulteris, de quorum illico coitu proles interdum generatur. Non ergo animae rationales creatur a Deo.

SED CONTRA est quod dicitur in libro de Eccles. Dogmat. [cap. 14.] quod « *animae rationales non seminantur per coitum* ».

RESPONDEO dicendum quod impossibile est virtutem activam quae est in materia, extendere suam actionem ad producendum immateriale effectum. Manifestum est autem, quod principium intellectivum in homine est principium transcendens materiam: habet enim operationem in qua non communicat corpus. Et ideo impossibile est, quod virtus quae est in semine, sit productiva intellectivi principii. Similiter etiam quia virtus quae est in semine, agit in virtute animae generantis, secundum quod anima generantis est actus corporis, utens ipso corpore in sua operatione. In operatione autem intellectus non communicat corpus. Ideo virtus intellectivi principii, prout intellectivum est, non potest ad semen pervenire. Et ideo Philosophus in

in zoover het redelijk is, niet reiken tot het zaad. En daarom zegt de Wijsgeer: « *Er rest dus dat alleen de rede van buiten af komt* ».

Insgelijks omdat, zooals boven gezegd is (75^e Kw. 2^e Art.), de redelijke ziel, daar ze een werking heeft, waarin het lichaam niet deelt, zelfstandig is, en haar dus zijn en worden toekomt. En daar zij een onstoffelijke zelfstandigheid is, kan ze niet veroorzaakt worden door teelt, doch alleen door schepping van Godswege. Houden dus, dat de redelijke ziel door teelt wordt voortgebracht, is niets anders dan houden, dat zij geen zelfstandigheid is, en dus met het lichaam vergaat. En daarom is het kettersch te zeggen, dat de redelijke ziel met het zaad tegelijk overgaat.

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — 1. In dat citaat wordt door synecdoche het deel voor het geheel gebruikt, nl. de ziel voor heel den mensch.

2. Sommigen zeiden, dat de levensverrichtingen in het embryo niet van zijn ziel, maar van die van de moeder zijn, of van de formatieve kracht in het zaad. — Maar dit is beide valsch: levensverrichtingen, als voelen, voedsel tot zich nemen en groeien, kunnen niet van een uitwendig beginsel voortkomen. En daarom dient gezegd, dat vanaf het begin in het embryo de groeikracht gevende

libro 2. de Generat. Animal. [cap. 3.] dicit: « Relinquitur intellectus solus deforis advenire ». Similiter etiam anima intellectiva, cum habeat operationem vitae sine corpore, est subsistens, ut supra habitum est [q. 75. art. 2.]: et ita sibi debetur esse et fieri. Et cum sit immaterialis substantia, non potest causari per generationem, sed solum per creationem a Deo. Ponere ergo animam intellectivam a generante causari, nihil est aliud quam ponere eam non subsistentem; et per consequens corrumpi eam cum corpore. Et ideo haereticum est dicere quod anima intellectiva traducatur cum semine.

AD PRIMUM ergo dicendum quod in auctoritate illa ponitur per synecdochē pars pro toto, idest anima pro toto homine.

AD SECUNDUM dicendum quod aliqui dixerunt quod operationes vitae quae apparent in embryone, non sunt ab anima ejus, sed ab anima matris; vel a virtute formativa quae est in semine. Quorum utrumque falsum est: opera enim vitae non possunt esse a principio extrinseco, sicut sentire, nutriti et augeri. Et ideo dicendum est quod anima praeexistit in embryone a

ziel aanwezig is, later echter de zinnelijke ziel, en tenslotte de redelijke.

Daarom zeiden anderen, dat bij de groeikracht gevende ziel, die het eerst aanwezig was, een andere, nl. de zinnelijke, bijkomt, en bij deze weer een andere, die redelijk is. En zoo zijn er drie zielen in den mensch, waarvan de een in potentie is tot de andere. — Maar dit is boven reeds weerlegd (76^e Kw. 3^e Art.).

En daarom zeiden anderen, dat dezelfde ziel, die eerst alleen de groeikracht gaf, later door de werking van de kracht in het zaad, ertoe gebracht wordt, dat zij ook zinnelijk wordt; en tenslotte dat zij redelijk wordt; maar dit niet door de actieve kracht van het zaad, maar door de werking van een hogere oorzaak, nl. God, die haar van buitenaf beïnvloedt. En daarom zegt de Wijsgeer, dat het verstand van buitenaf komt. — Maar dit is niet te handhaven. Vooreerst, omdat geen enkele zelfstandigheidsvorm in meerdere of mindere mate is, maar toevoeging van grootere volkommenheid maakt een andere soort, zoals ook bij getallen de toevoeging van één een andere soort geeft. — Vervolgens, omdat volgen zou dat de teelt van een dier een ononderbroken beweging

principio quidem nutritiva, postmodum autem sensitiva, et tandem intellectiva. Dicunt ergo quidam quod supra animam vegetabilem quae primo inerat, supervenit alia anima, quae est sensitiva; supra illam iterum alia, quae est intellectiva. Et sic sunt in homine tres animae, quarum una est in potentia ad aliam. Quod supra improbatum est [q. 76. art. 3.]. Et ideo alii dicunt quod illa eadem anima, quae primo fuit vegetativa tantum, postmodum, per actionem virtutis quae est in semine, perducitur ad hoc ut ipsa eadem fiat sensitiva; et tandem ipsa eadem (1) perducitur ad hoc ut ipsa eadem fiat intellectiva, non quidem per virtutem activam seminis, sed per virtutem superioris agentis, scilicet Dei deforis illustrantis. Et propter hoc dicit Philosophus [2. de Gener. Animal. cap. 3.] quod intellectus venit ab extrinseco.

Sed hoc stare non potest. Primo quidem, quia nulla forma substantialis recipit magis, et minus; sed superadditio majoris perfectionis facit aliam speciem, sicut additio unitatis facit aliam speciem in numeris. Non est autem possibile, ut una, et eadem forma numero sit diversarum specierum. Secundo, quia sequeretur quod generatio animalis esset motus continuus, paulatim

(1) L. om.: ipsa eadem.

was, langzaam van het onvolmaakte tot het volmaakte voortgaand. — Ten derde zou volgen, dat de teelt van mensch of dier niet een teelt zonder meer zijn zou, daar het onderwerp ervan reeds een actueel ding zijn zou. Als immers vanaf het begin in de stof der vrucht de groeikracht gevende ziel is, en later langzaam tot volkommenheid gebracht wordt, zal er altijd een toevoeging van nieuwe volmaaktheid zijn, zonder dat de vroegere volmaaktheid ophoudt. En dit is tegen het karakter van teelt zonder meer. — Ten vierde, hetgeen door de werking Gods wordt voortgebracht, is ofwel iets dat zelf bestaat: én dan moet het wezenlijk verschillen van den voorgaanden vorm, die niet zelf bestond, en dan keert de meening terug van hen, die meerdere zielen in het lichaam aannamen. Ofwel het bestaat niet zelf, maar is een volkommenheid van de reeds aanwezige ziel, en dan volgt noodzakelijk, dat bij het vergaan van het lichaam, de redelijke ziel vergaat; wat onmogelijk is.

Er is ook nog een uitleg volgens hen, die één verstand voor allen annemen. Maar dit is boven al weerlegd (76e Kw. 2e Art.).

Men dient dus te zeggen, dat, daar het ontstaan van het eene altijd het bederf van het andere is, noodzakelijk zoowel bij de mensen als bij de andere dieren, de vroegere vorm, als de volmaaktere komt, vergaat; maar zóó, dat de opvolgende vorm alles

procedens de imperfecto ad perfectum; sicut accidit in alteratione. Tertio, quia sequeretur quod generatio hominis, aut animalis non sit generatio simpliciter: quia subjectum ejus esset ens actu. Si enim a principio in materia proliis est anima vegetabilis, et postmodum usque ad perfectum paulatim perducitur; erit semper additio perfectionis sequentis sine corruptione perfectionis praecedentis. Quod est contra rationem generationis simpliciter. Quarto, quia aut id quod causatur ex actione Dei, est aliud subsistens: et ita oportet quod sit aliud per essentiam a forma praexistente, quae non erat subsistens; et sic redibit opinio ponentium plures animas in corpore. Aut non est aliud subsistens, sed quedam perfectio animae praexistentis: et sic ex necessitate sequitur, quod anima intellectiva corrumpatur, corrupto corpore; quod est impossibile. Est autem et alias modus dicendi, secundum eos qui ponunt unum intellectum in omnibus. Quod supra improbatum est [q. 76. art. 2.]. Et ideo dicendum est quod, cum generatio unius semper sit corruptio alterius, necesse est dicere quod tam in homine quam in animabus aliis, quando perfectior forma advenit, fit corruptio prioris: ita tamen

heeft wat de eerste had, en nog iets meer. En zoo komt men zoowel bij de menschen als bij de andere dieren langs veel ontstaan en vergaan tot de laatste zelfstandigheidsvorm. En dit is zintuigelijk waarneembaar bij de dieren, die uit bederf ontstaan. Men diene dus te zeggen, dat de redelijke ziel bij den eindterm van de menschelike teelt door God geschapen wordt, maar zij is tegelijk én zinnelijk én groeikracht gevend, daar de vorige vormen zijn vergaan.

3. Voor dit argument is plaats bij meerdere werkoorzaken, die niet in onderlinge verhouding staan. Maar als meerdere werkoorzaken in onderlinge verhouding staan, is er niets op tegen, dat de kracht van de hogere oorzaak tot den laatsten vorm reikt, terwijl de krachten der lagere oorzaken alleen maar reiken tot de dispositie der stof: zooals bij de teelt van het dier de kracht van het zaad de stof disponeert, maar de kracht van de ziel den vorm geeft. Uit het voorgaande (105^e Kw. 5^e Art.; 110^e Kw. 1^e Art.) blijkt echter, dat geheel de lichamelijke natuur werkt als werktuig van geestelijke kracht, en vooral van Gods kracht. En dus is er niets op tegen, dat de vorming van het lichaam door een lichamelijke kracht gebeurt, maar de redelijke ziel van God alleen komt.

quod sequens forma habet quidquid habebat prima, et adhuc amplius. Et sic per multas generationes et corruptiones pervenitur ad ultimam formam substantialem, tam in homine quam in aliis animalibus. Et hoc ad sensum apparelt in animalibus ex putrefactione generatis. Sic igitur dicendum est quod anima intellectiva creatur a Deo in fine generationis humanae, quae simul est et sensitiva et nutritiva, corruptis formis praeexistenteribus.

AD TERTIUM dicendum quod ratio illa locum habet in diversis agentibus non ordinatis ad invicem. Sed si sint multa agentia ordinata, nihil prohibet virtutem superioris agentis pertingere ad ultimam formam; virtutes autem inferiorum agentium pertingere solum ad aliquam materiae dispositionem, sicut virtus semenis disponit materiam, virtus autem animae dat formam, in generatione animalis. Manifestum est autem ex praemissis [q. 105. art. 5; q. 110. art. 1.] quod tota natura corporalis agit ut instrumentum spiritualis virtutis; et praecipue Dei. Et ideo nihil prohibet quin formatio corporis sit ab aliqua virtute corporali, anima autem intellectiva sit a solo Deo.

4. De mensch teelt naar eigen gelijkenis in zoover door de kracht van zijn zaad de stof gedisponeerd wordt voor het ontvangen van zulk een vorm.

5. In de daad van echtbrekers is, wat van den kant der natuur is, goed, en hiertoe werkt God mede. Wat echter van den kant der teugellooze begeerte is, is kwaad, en hiertoe werkt God niet mee.

IIIe ARTIKEL.

Zijn alle zielen tegelijk geschapen?

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat alle menschenzielen bij het begin der wereld tegelijk zijn geschapen. — 1. Er wordt immers in het *Boek der Schepping* (2. 2) gezegd: « *En God rustte uit van al wat Hij gedaan had* ». Dit zou echter niet het geval zijn, als Hij iederen dag nieuwe zielen schiep. Dus zijn alle zielen tegelijk geschapen.

2. Vooral geestelijke zelfstandigheden behooren tot de vol-

AD QUARTUM dicendum quod homo generat sibi simile, inquantum per virtutem seminis ejus disponitur materia ad susceptionem talis formae.

AD QUINTUM dicendum quod in actione adulterorum, illud quod est naturae, bonum est: et huic cooperatur Deus. Quod vero est inordinatae voluptatis, malum est: et huic Deus non cooperatur.

ARTICULUS III.

Utrum animae humanae fuerint creatae simul a principio mundi.

[Supr. q. 90. art. 4; 1. Dist. 8. q. 5. art. 2. ad 6; 2. Dist. 3. q. 4. art. 4. ad 1; Dist. 17. q. 2. art. 2; 2. Cont. g. cap. 83. et 84; De Pot. q. 3. art. 10; De Mal. q. 5. art. 4; ad Hebr. cap. 1. lect. 4.]

AD TERTIUM sic proceditur. Videtur quod animae humanae fuerint creatae simul a principio mundi. Dicitur enim Gen. 2. [v. 2]: « Requievit Deus ab omni opere quod patraret ». Hoc autem non esset, si quotidie novas animas crearet. Ergo omnes animae sunt simul creatae.

2. PRÆTEREA, ad perfectionem universi maxime pertinent substantiae

maaktheid van het heelal. Als dus de zielen tegelijk met de lichamen zouden worden geschapen, werden iederen dag ontelbare geestelijke zelfstandigheden aan de volmaaktheid van het heelal toegevoegd. Maar dit is tegen hetgeen in het *Boek der Schepping* (2. 2) gezegd wordt, dat « *God heel zijn werk voltooid heeft* ».

3. Het eind van een ding is in overeenstemming met zijn begin. Maar bij het vergaan van het lichaam blijft de ziel. Dus is ze ook vóór het lichaam begonnen te zijn.

Daartegenover staat echter, wat in het werk: « *De Ecclesiasticis Dogmatibus* » (Augustinus) gezegd wordt: « *De ziel wordt tegelijk met het lichaam geschapen* ».

LEERSTELLING. — Sommigen, die van opvatting waren, dat de zielen in dezelfde conditie zijn als de geestelijke zelfstandigheden, die niet met een lichaam vereenigd worden, meenden, dat het slechts bijkomstig was, dat de redelijke zielen met een lichaam vereend werden. En daarom beweerden ze, dat de menschenzielen in het begin tegelijk met de engelen geschapen zijn.

Maar deze opvatting is valsch. Vooreerst wat het uitgangspunt aangaat. Als het maar bijkomstig was voor de ziel met een lichaam vereenigd te worden, zou volgen, dat de mensch, die uit die ver-

spirituales. Si igitur animae simul crearentur cum corporibus, quotidie innumerabiles spirituales substantiae perfectioni universi adderentur: et sic universum a principio fuisset imperfectum. Quod est contra illud quod dicitur Genes. 2. [v. 2]: « Deum omne opus complesse ».

3. **PRÆTEREA**, finis rei respondet ejus principio. Sed anima intellectiva remanet, destructo corpore. Ergo incepit esse ante corpus.

SED CONTRA est quod dicitur in libro de Eccles. Dogmat. [cap. 14. 18.] quod « simul anima creatur cum corpore ».

RESPONDEO dicendum quod quidam posuerunt quod animae intellectivae: accidat uniri corpori, ponentes eam esse ejusdem conditionis cum substantiis spiritualibus quae corpori non uniuntur. Et ideo posuerunt animas hominum simul a principio cum angelis creatas. Sed haec opinio falsa est. Primo quidem, quantum ad radicem. Si enim accidentaliter conveniret animae corpori uniri, sequeretur quod homo, qui ex ista unione constituitur, esset ens per

eeniging ontstaat, een bijkomstig ding zou zijn; ofwel dat de ziel mensch was, maar dit is, zooals boven aangetoond (75^e Kw. 4^e Art.), valsch. — Dat ook de menschenziel niet eenzelfde natuur heeft als de engelen, bewijst, zooals boven aangetoond (55e Kw. 2e Art.; 85e Kw. 1e Art.), de verschillende wijze van begrijpen: de mensch toch begrijpt, zooals boven aangetoond is (84e Kw. 6e en 7e Art.; 85e Kw. 1e Art.), door aan de zinnen te ontleenen, en gebruik te maken van fantasiebeelden. En daarom heeft hij er behoefté aan met een lichaam verbonden te worden, dat hij noodig heeft voor de werking van het zinnelijk deel. Maar dit kan van een engel niet gezegd worden.

Vervolgens is de stelling zelf valsch. Als het immers voor de ziel natuurlijk is met een lichaam vereenigd te worden, dan is zonder lichaam zijn voor haar tegennatuurlijk, en heeft ze, als ze zonder lichaam bestaat, haar natuurlijke volkommenheid niet. Het was echter niet betamelijk, dat God zijn werk zou beginnen met onvolmaakte en buitennatuurlijke dingen: Hij heeft toch den mensch niet zonder hand of voet gemaakt, wat natuurlijke deelen van den mensch zijn. Veel minder dus heeft Hij de ziel zonder lichaam gemaakt.

Maar als iemand zegt, dat het niet natuurlijk is voor de ziel om met een lichaam vereenigd te zijn, moet er een oorzaak gezocht worden, waarom zij ermee vereenigd is. Maar dan moet gezegd worden, dat dit gebeurt is door haar wil of door een andere oorzaak.

accidens: vel quod anima esset homo, quod falsum est, ut supra ostensum est [q. 75. art. 4.]. Quod etiam anima humana non sit ejusdem naturae cum angelis, ipse diversus modus intelligendi ostendit, ut supra ostensum est [q. 55. art. 2; q. 85. art. 1.]: homo enim intelligit a sensibus accipiendo, et convertendo se ad phantasmatata, ut supra ostensum est [q. 84. art. 6. 7; q. 85. art. 1.]. Et ideo anima ejus indiget uniri corpori, quo indiget ad operationem sensitivae partis. Quod de angelo dici non potest. Secundo apparet falsitas in ipsa positione. Si enim animae naturale est corpori uniri, esse sine corpore est sibi contra naturam, et sine corpore existens non habet suae naturae perfectionem. Non fuit autem conveniens ut Deus ab imperfectis suum opus inchoaret, et ab his, quae sunt praeter naturam: non enim fecit hominem sine manu aut sine pede, quae sunt partes naturales hominis. Multo igitur minus fecit animam sine corpore. Si vero aliquis dicat quod non est naturale animae corpori uniri, oportet inquirere causam, quare sint corporibus unitae. Oportet autem dicere quod aut hoc sit factum ex ejus voluntate, aut ex alia causa. Si ex ejus voluntate, videtur hoc esse

Maar uit haar eigen wil schijnt onaannemelijk. Vooreerst omdat de wil met een lichaam vereenigd te worden, als zij er geen behoefté aan heeft, onredelijk is: als zij immers behoefté aan een lichaam had, zou het haar natuurlijk zijn ermee vereenigd te worden, omdat de natuur in wat noodzakelijk is niet faalt. Vervolgens, omdat er geen enkele reden is, waarom zielen, vanaf het begin der wereld geschapen, na zoo 'n langen tijd den wil zouden krijgen om nu met een lichaam vereenigd te worden. De geestelijke zelfstandigheid is immers boven den tijd, als boven de wentelingen des hemels uitgaande. Ten derde, omdat het dan toevallig zou schijnen, dat deze ziel met dit lichaam vereenigd wordt, daar het samentreffen van twee willen hiervoor gevraagd wordt, nl. de wil van die ziel en de wil van den teler. — Indien ze echter buiten haar eigen wil en buiten haar natuur met een lichaam vereenigd wordt, dan moet dit zijn door een gewelddadige oorzaak, en zoo is het haar een straf en een droefheid. Maar dit is volgens de dwaling van Origenes, die meende, dat de zielen als straf voor de zonde in het lichaam werden opgesloten.

Daar dus dit alles onaannemelijk is, moet zonder meer worden toegegeven, dat de zielen niet vóór de lichamen geschapen zijn, maar tegelijk geschapen worden als ze in de lichamen worden ingestort.

inconveniens. Primo quidem, quia haec voluntas irrationalis esset, si non indigeret corpore, et vellet ei uniri: si enim eo indigeret, naturale esset ei quod corpori uniretur, quia natura non deficit in necessariis. Secundo, quia nulla ratio esset quare animae a principio mundi creatae, post tot tempora voluntas accesserit, ut nunc corpori uniatur. Est enim substantia spiritualis supra tempus, utpote revolutiones coeli excedens. Tertio, quia videretur a casu esse quod haec anima huic corpori uniretur: cum ad hoc requiratur concursus duarum voluntatum, scilicet animae advenientis, et hominis generantis. Si autem praeter voluntatem ipsius corpori unitur, et praeter ejus naturam; oportet quod hoc sit ex causa violentiam inferente, et sic erit ei poenale, et triste. Quod est secundum errorem Origenis, qui posuit animas incorporari propter poenam peccati. Unde cum haec omnia sint inconvenientia, simpliciter confitendum est quod animae non sunt creatae ante corpora, sed simul creantur cum corporibus et (1) infunduntur.

(1) L. om.: et.

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — 1. Er wordt gezegd, dat God den zevenden dag ophield, niet met ieder werk, want bij *Joannes* (5. 17) wordt gezegd: « *Mijn Vader werkt tot heden toe* »; maar Hij hield op met de schepping van nieuwe geslachten en soorten, die niet reeds eenigszins in de vorige werken vervat waren. Zoo bestonden de zielen, die nu geschapen worden, naar soortgelijkenis in de eerste werken, waarbij de ziel van Adam geschapen is.

2. Aan de volmaaktheid van het heelal kan, wat het aantal der individuen aangaat, dagelijks iets worden toegevoegd; niet echter wat het aantal der soorten betreft.

3. Dat de ziel zonder lichaam overblijft, geschieft door het vergaan van het lichaam, hetwelk een gevolg van de zonde is. En daarom was het niet gewenscht, dat hiermee Gods werken begonnen: want, zooals geschreven staat in het *Bock der Wijsheid* (1. 13, 16): « *God heeft den dood niet gemaakt, maar hand en woord van den goddelooze heeft hem doen komen* ».

AD PRIMUM ergo dicendum quod Deus dicitur cessasse die septimo. non quidem ab omni opere, cum dicatur *Joann.* 5. [v. 17]: « *Pater meus usque modo operatur* »; sed a novis rerum generibus et speciebus condendis, quae in operibus primis non aliquo modo praeextiterint. Sic enim animae quae nunc creantur, praeextiterunt secundum similitudinem speciei in primis operibus, in quibus anima Adae creata fuit.

AD SECUNDUM dicendum quod perfectioni universi, quantum ad numerum individuorum, quotidie potest addi aliquid, non autem secundum (2) numerum specierum.

AD TERTIUM dicendum quod hoc quod anima remanet sine corpore, contingit per corporis corruptionem, quae consecuta est ex peccato. Unde non fuit conveniens, quod ab hoc inciperent Dei opera: quia, sicut scriptum est *Sap.* 1. [v. 13. 16]: « *Deus mortem non fecit, sed impii manibus et verbis accersierunt eam* ».

(2) L.: quantum ad.

HONDERD EN NEGENTIENDE KWESTIE.

DE LICHAMELIJKE VOORTPLANTING DES MENSCHEN.

(*Twee Artikelen.*)

Tenslotte moeten we de lichamelijke voortplanting des menschen bezien. En hierover stellen we twee vragen:

1. Wordt er voedsel werkelijk in de menschelijke natuur opgenomen?

2. Is het zaad, dat het beginsel der menschelijke teling is, voedingsoverschot?

I^e ARTIKEL.

Wordt er voedsel werkelijk in de menschelijke natuur opgenomen?

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat er geen voedsel werkelijk

QUAESTIO CXIX.

DE PROPAGATIONE HOMINIS QUANTUM AD CORPUS. IN DUOS ARTICULOS DIVISA.

Deinde considerandum est de propagatione hominis quantum ad corpus.

Et circa hoc quaeruntur duo: 1. Utrum aliquid de alimento convertatur in veritatem humanae naturae. — 2. Utrum semen, quod est humanae generationis principium, sit de superfluo alimenti.

ARTICULUS I.

Utrum aliquid de alimento convertatur in veritatem humanae naturae.

[2. Dist. 30. q. 2. art. 1; 4. Dist. 44. q. 1. art. 2. qla. 4;
Quodl. 8. q. 3. art. 1.]

AD PRIMUM sic proceditur. Videtur quod nihil de alimento transeat in

in de menschelike natuur wordt opgenomen. — 1. Bij *Mattheus* (15. 17) wordt immers gezegd: « *Al wat den mond ingaat komt in den buik, en wordt in het geheim uitgeworpen* ». Maar wat uitgeworpen wordt, wordt niet werkelijk opgenomen in de menschelike natuur. Dus wordt er geen voedsel werkelijk in de menschelike natuur opgenomen.

2. De Wijsgeer maakt onderscheid in het vleesch naar soort en stof, en zegt dat het vleesch slechts « *stoffelijk komt en verdwijnt* ». Wat echter uit het voedsel ontstaat, komt en verdwijnt. Dus datgene waarin het voedsel wordt omgezet, is vleesch naar de stof, niet echter naar de soort. Maar wat tot de menschelike soort behoort, behoort werkelijk tot de menschelike natuur. Dus wordt geen voedsel werkelijk in de menschelike natuur opgenomen.

3. Het oorspronkelijke vocht schijnt werkelijk tot de menschelike natuur te behooren en kan, zooals de medici zeggen, als het verloren gaat niet worden vernieuwd. Maar het zou wel vernieuwd kunnen worden als het voedsel in dit vocht werd omgezet. Dus wordt er geen voedsel werkelijk in de menschelike natuur opgenomen.

4. Als het voedsel werkelijk in de menschelike natuur werd

veritatem humanae naturae. Dicitur enim Matth. 15. [v. 17] : « Omne quod in os intrat, in ventrem vadit, et per secessum emititur ». Sed quod emititur, non transit in veritatem humanae naturae. Ergo nihil de alimento in veritatem humanae naturae transit.

2. PRÆTEREA, Philosophus in I. de Generat. [cap. 5. n. 14. 15.], distinguit carnem secundum speciem, et secundum materiam; et dicit quod caro secundum materiam advenit et recedit. Quod autem ex alimento generatur, advenit et recedit. Ergo id, in quod alimentum convertitur, est caro secundum materiam, et non caro secundum speciem. Sed hoc pertinet ad veritatem humanae naturae, quod pertinet ad speciem ejus. Ergo alimentum non transit in veritatem humanae naturae.

3. PRÆTEREA, ad veritatem humanae naturae pertinere videtur humidum radicale; quod si desperdatur, restitui non potest, ut medici dicunt. Posset tamen (1) restitui, si alimentum converteretur in ipsum humidum. Ergo nutrimentum non convertitur in veritatem humanae naturae.

4. PRÆTEREA, si alimentum transiret in veritatem humanae naturae,

(1) L.: autem.

opgenomen, zou wat er ook in een mensch verloren gaat, vernieuwd kunnen worden. Maar heeft de dood des menschen niet plaats dan juist door het verlies van het een of ander. De mensch zou zich dus in eeuwigheid door gebruik van voedsel tegen den dood kunnen beschermen.

5. Als het voedsel werkelijk in de menschelijke natuur werd opgenomen, zou er niets in den mensch zijn, dat niet kon verdwijnen, en weer vernieuwd worden: want wat in den mensch door het voedsel ontstaat, kan verdwijnen en weer vernieuwd worden. Leefde een mensch dus lang, dan zou dientengevolge niets van al wat bij het begin zijner geboorte stoffelijk in hem was, uiteindelijk nog in hem blijven. En zoo zou niet gedurende heel het leven dezelfde mensch zijn, want identiteit der stof is noodig om iets numeriek hetzelfde te laten blijven. Dit is echter onaannemelijk. Dus wordt er geen voedsel werkelijk in de menschelijke natuur opgenomen.

Daartegenover staat echter, wat Augustinus zegt: « *Als het voedsel van het dier verteerd is, d.i. vorm verloren heeft, gaat het over in de structuur der ledematen* ». Maar de structuur der lede-

quidquid in homine deperditur, restaurari posset. Sed mors hominis non accidit nisi per deperditionem alicujus. Posset igitur homo per sumptionem alimenti in perpetuum se contra mortem tueri.

5. PRÆTEREA, si alimentum in veritatem humanae naturae transiret, nihil esset in homine, quod non posset recedere et reparari: quia id quod in homine generatur ex alimento, et recedere et reparari posset (2). Si ergo homo diu viveret, sequeretur quod nihil quod in eo fuit materialiter in principio suae generationis, finaliter remaneret in ipso. Et sic non esset idem homo numero per totam vitam suam: cum ad hoc quod (3) sit idem numero, requiratur identitas materiae. Hoc autem est inconveniens. Non ergo alimentum transit in veritatem humanae naturae.

SED CONTRA est, quod dicit Augustinus in lib. de Vera Relig. [cap. 40.]: « *Alimenta carnis corrupta, idest amittentia formam suam, in mem-*

(2) L.: potest.

(3) L. addit: aliquid.

maten behoort werkelijk tot de menschelijke natuur. Dus wordt het voedsel werkelijk in de menschelijke natuur opgenomen.

LEERSTELLING. — Volgens den Wijsgeer « verhoudt alles zich zóó tot de waarheid als het zich verhoudt tot het zijn ». Dus tot de echtheid van een natuur behoort wat tot de constitutie ervan behoort. Maar men kan natuur tweevoudig verstaan: in het algemeen, volgens den aard van het soort; en vervolgens in zoover ze in dit individu is. Tot de echtheid van een of andere natuur in het algemeen beschouwd, behooren vorm en stof in het algemeen verstaan; maar tot de echtheid van de natuur in dit individu beschouwd, behoort de aangewezen individueele stof, en de vorm door deze stof geïndividueerd. Zooals tot de echtheid van de menschelijke natuur in het algemeen lichaam en ziel behooren, maar tot de waarheid van de menschelijke natuur in Piet en Maarten deze ziel en dit lichaam.

Nu zijn er sommige dingen, wier vormen niet kunnen blijven, tenzij in één aangewezen stof: zooals de vorm van de zon niet kan behouden blijven, tenzij in de stof, die actueel door haar wordt gevormd. En op deze wijze meenden sommigen, dat de mensen-

brorum fabricam migrant ». Sed fabrica membrorum pertinet ad veritatem humanae naturae. Ergo alimenta transeunt in veritatem humanae naturae.

RESPONDEO dicendum quod, secundum Philosophum 2. Metaphys. [cap. 1. n. 5.], « hoc modo se habet unumquodque ad veritatem, sicut se habet ad esse ». Illud ergo pertinet ad veritatem naturae alicujus, quod est de constitutione naturae ipsius. Sed natura dupliciter considerari potest. Uno modo, in communi, secundum naturam speciei; alio modo, secundum quod est in hoc individuo. Ad veritatem igitur naturae alicujus in communi consideratae, pertinet forma et materia ejus in communi accepta: ad veritatem autem naturae in hoc particulari consideratae, pertinet materia individualis signata, et forma per hujusmodi materiam individuata. Sicut de veritate humanae naturae in communi, est anima humana, et corpus: sed de veritate humanae naturae in Petro et Martino est haec anima et hoc corpus. Sunt autem quaedam quorum formae non possunt salvari nisi in una materia signata: sicut forma solis non potest salvari nisi in materia, quae actu sub ea continetur.

vorm niet kan behouden blijven, tenzij in een aangewezen stof, die nl. door zulk een vorm van het begin af in den eersten mensch gevormd was; zoodat wat ook buiten hetgeen van den eersten mensch op de nakomelingen overgaat, bijgevoegd werd, niet werkelijk bij de natuur werd opgenomen, alsof het niet echt den vorm der menschelike natuur ontvangt. Maar de stof, die in den eersten mensch subject van den menschelijken vorm was, wordt op zich vermenigvuldigd, en zoo komt de veelheid der menschelike lichamen van het lichaam van den eersten mensch voort. En volgens dezen wordt het voedsel niet werkelijk bij de menschelike natuur opgenomen, maar neemt men, naar hun zeggen, voedsel tot zich als brandstof voor de natuur, dat ze nl. de werking der natuurlijke warmte kan weerstaan, en deze het oorspronkelijke vocht niet verteere, zooals ook lood en tin aan het zilver worden toegevoegd om dit niet door het vuur te doen verteeren.

Maar deze stelling is om verschillende redenen onredelijk. Ten eerste omdat er dezelfde reden voor is, dat een vorm in een andere stof kan ontstaan, en haar eigen stof kan verlaten: daarom ook zijn alle dingen die ontstaan vergankelijk, en omgekeerd. Het is echter duidelijk, dat de menschelike vorm uit de stof, die haar subject is, kan verdwijnen: anders was het menschelijk lichaam

Et secundum hunc modum aliqui posuerunt, quod forma humana non potest salvari nisi in materia quadam signata, quae scilicet a principio fuit tali forma formata in primo homine. Ita quod quidquid aliud praeter illud quod ex primo parente in posteros derivatur, additum fuerit, non pertinet ad veritatem humanae naturae, quasi non vere accipiat formam humanae naturae. Sed illa materia quae in primo homine formae humanae fuit subjecta, in seipsa multiplicatur: et hoc modo multitudo humanorum corporum a corpore primi hominis derivatur. Et secundum hos alimentum non convertitur in veritatem humanae naturae: sed dicunt quod alimentum accipitur ut quoddam fomentum naturae, id est ut resistat actioni calor naturalis, ne consumat humidum radicale; sicut plumbeum vel stannum adjungitur argento, ne consumatur per ignem.

Sed haec positio est multipliciter irrationalis. Primo quidem, quia ejusdem rationis est, quod aliqua forma possit fieri in alia materia, et quod possit propriam materiam deserere: et ideo omnia generabilia sunt corruptibilia, et e converso. Manifestum est autem quod forma humana potest deficere ab hac materia, quae ei subjicitur: alioquin corpus humanum

onvergankelijk. Blijft dus over, dat ze ook aan een andere stof kan toekomen, doordat iets anders werkelijk bij de menschelike natuur wordt opgenomen. — Ten tweede, bij alle dingen, waarvan de stof geheel in één individu gevonden wordt, is slechts één individu in één soort: zooals blijkt bij zon en maan e.d. Zoo zou er dus niet dan één individu van het soort mensch zijn. — Ten derde, het is niet mogelijk vermeerdering van de stof waar te nemen dan ofwel naar de uitgebreidheid alleen, zooals bij ijle dingen gebeurt, waarvan de stof groter afmetingen aanneemt; ofwel ook naar het wezen van de stof. Wanneer echter hetzelfde wezen van de stof blijft, kan men niet zeggen, dat ze verveelvoudigd is: omdat hetzelfde met betrekking tot zichzelf geen veelheid constitueert, daar noodzakelijk alle veelheid door verdeeling veroorzaakt wordt. Dus moet ofwel door schepping ofwel door verandering van iets anders in de stof een andere wezenheid erbij komen. Er blijft dus over, dat geen stof kan verveelvoudigd worden, dan ofwel door verdunning, zooals wanneer uit water lucht wordt; ofwel door verandering van een ander ding, zooals wanneer het vuur vermeerdert wordt door toevoeging van hout; ofwel door schepping van stof. Maar het is duidelijk, dat de verveelvoudiging der stof in de

corruptibile non esset. Unde relinquitur, quod et alii in materia (4) advenire possit, aliquo alio in veritatem humanae naturae transeunte. Secundo. quia in omnibus quorum materia inventitur tota sub uno individuo, non est nisi unum individuum in una specie: sicut patet in sole et luna, et hujusmodi. Sic igitur non esset nisi unum individuum humanae speciei. Tertio, quia non est possibile quod multiplicatio materiae attendatur nisi vel secundum quantitatem tantum, sicut accidit in rarefactis, quorum materia suscipit majores dimensiones; vel etiam secundum substantiam materiae. Sola autem eadem substantia materiae manente, non potest dici quod sit multiplicata: quia idem ad seipsum non constituit multitudinem, cum necesse sit omnem multitudinem ex aliqua divisione causari. Unde oportet quod aliqua alia substantia materiae adveniat, vel per creationem, vel per conversionem alterius in ipsum. Unde relinquitur quod non potest aliqua materia multiplicari, nisi vel per rarefactionem, sicut cum ex aqua fit aer; vel per additionem (5) alterius rei, sicut multiplicatur ignis per additionem lignorum; vel

(4) L.: alii materiae.

(5) L.: conversionem.

menschelijke lichamen niet gebeurt door verdunning; want dan zouden de lichamen van mensen op volwassen leeftijd onvolkomener zijn dan de lichamen van kinderen. Nog ook door schepping van nieuwe stof; want volgens Gregorius « *zijn alle dingen naar het wezen der stof tegelijk geschapen, ofschoon niet naar de soort van den vorm* ». Er rest dus niets anders, dan dat de verveelvoudiging van het menschelijk lichaam hierdoor gebeurt, dat het voedsel werkelijk bij het menschelijk lichaam wordt opgenomen. — Ten vierde, daar de mensch naar de groeikracht gevende ziel, niet verschilt van dieren en planten, zou volgen, dat ook de lichamen van dieren en planten niet verveelvoudigd werden door omzetting van het voedsel in het gevoede lichaam, maar door zekere vermenigvuldiging. Maar die kan niet natuurlijk zijn: daar de stof zich van nature niet dan tot een bepaalde maat uitstrekkt; noch ook vindt men, dat iets natuurlijkerwijze toeneemt dan door verdunning, of door verandering van iets anders. En zoo zou dus heel het werk van telings- en voedingsvermogen, die natuurkrachten genoemd worden, wonderbaarlijk zijn. Wat absoluut onaannemelijk is.

Daarom hebben anderen gezegd, dat de menschelijke vorm wel opnieuw in een andere stof worden kan, als men de menschelijke

per creationem materiae. Sed manifestum est multiplicationem materiae in humanis corporibus non accidere per rarefactionem, quia sic corpora hominum perfectae aetatis essent imperfectiora quam corpora puerorum. Nec iterum per creationem novae materiae: quia secundum Gregorium [32. Moral. cap. 9.], « *omnia sunt simul creata secundum substantiam materiae, licet non secundum speciem formae* ». Unde relinquitur quod multiplicatio corporis humani non fit nisi per hoc, quod alimentum convertitur in veritatem humani corporis. Quarto, quia cum homo non differat ab animalibus et plantis secundum animam vegetabilem, sequeretur quod etiam corpora animalium et plantarum non multiplicarentur per conversionem alimenti in corpus nutritum, sed per quamdam multiplicationem. Quae non potest esse naturalis: cum materia secundum naturam non extendatur nisi usque ad certam quantitatem; nec iterum inveniatur aliquid naturaliter crescere, nisi per rarefactionem, vel conversionem alterius in ipsum. Et sic totum opus generativa et nutritiva, quae dicuntur vires naturales, esset miraculosum. Quod est omnino inconveniens.

Unde alii dixerunt quod forma humana potest quidem fieri de novo in aliqua alia materia, si considereretur natura humana in communi; non autem

natuur in het algemeen beschouwt, maar niet als men ze beziet zooals ze in het individu is, waarin de menschelike vorm in een bepaalde stof, waarin zij bij de wording van dit individu het eerst werd ingedrukt, vast blijft, zoodat zij deze stof tot aan het laatste bederf van dit individu toe nooit verlaat. En deze stof, zeggen zij, behoort voornamelijk tot de werkelijkheid van de menschelike natuur. Maar daar dergelijke stof voor de vereischte uitgebreidheid niet toereikend is, is er vereischt, dat er door verandering van voedsel in de zelfstandigheid van den gevoede, andere stof, zooveel voor den vereischten groei noodig is, bijkomt. En deze stof, zeggen zij, behoort slechts secundair tot de echtheid van de menschelike natuur: omdat ze niet vereischt is tot het eerste zijn van het individu, maar slechts voor zijn uitgebreidheid. Als er dus iets anders uit het voedsel bijkomt, behoort het, eigenlijk gezegd, niet echt tot de menschelike natuur.

Maar ook dit is niet aan te nemen. Eerstens, omdat deze opvatting over de stof der levende lichamen oordeelt als over de stof der levenlooze, waarin — moege er al vermogen zijn om naar soortgelijkenis voort te brengen — geen vermogen is om iets te doen ontstaan naar eigen individueele gelijkenis, welk vermogen in levende lichamen de voedingskracht is. Niets dus zou door de

si accipiat prout est in hoc individuo, in quo forma humana fixa manet in quadam materia determinata, cui primo imprimitur in generatione hujus individui, ita quod illam materiam numquam deserit usque ad ultimam individui corruptionem. Et hanc materiam dicunt principaliter pertinere ad veritatem humanae naturae. Sed quia hujusmodi materia non sufficit ad quantitatem debitam, requiritur ut adveniat alia materia per conversionem alimenti in substantiam nutriti, quantum sufficiat ad debitum augmentum. Et hanc materiam dicunt secundario pertinere ad veritatem humanae naturae: quia non requiritur ad primum esse individui, sed ad quantitatem ejus. Jam vero si quid aliud advenit ex alimento, non pertinet ad veritatem humanae naturae, proprie loquendo.

Sed hoc etiam est inconveniens. Primo quidem, quia haec opinio judicat de materia corporum viventium ad modum corporum inanimatorum; in quibus etsi sit virtus ad generandum simile in specie, non est tamen virtus in eis ad generandum aliquid sibi simile secundum individuum; quae quidem virtus in corporibus viventibus est virtus nutritiva. Nihil ergo per virtutem

voedingskracht aan de levende lichamen worden toegevoegd, als het voedsel niet werkelijk bij hun natuur werd opgenomen. — Ten tweede, de actieve kracht in het zaad is, zooals boven gezegd is (118^e Kw. 1^e Art.), een indruk afkomstig van de ziel van den teler. Zij kan dus geen groter werkvermogen hebben dan de ziel zelf, waar ze vandaan komt. Als dus door de kracht van het zaad enige stof werkelijk den vorm der menschelijke natuur aanneemt, dan kan de ziel veel eerder door het voedingsvermogen in het opgenomen voedsel den vorm der menschelijke natuur indrukken. — Ten derde, het voedsel is niet slechts noodig voor den groei, anders zou het niet verder noodig zijn als de groei ophoudt: maar ook ter vernieuwing van hetgeen door de inwerking der natuurlijke warmte verloren gaat. Maar het zou geen vernieuwing zijn, als wat uit de voeding ontstaat, niet in de plaats van het verlorene kwam. Zooals dus, wat er eerst was, werkelijk tot de menschelijke natuur behoorde, zoo ook wat uit het voedsel ontstaat.

En daarom moet volgens anderen gezegd worden, dat het voedsel werkelijk wordt omgezet in de menschelijke natuur, in zoover het echt het soort aanneemt van vleesch en been e.d. deelen. En dit is wat de Wijsgeer zegt: « *Het voedsel voedt in zoover het vleesch in potentie is* ».

nutritivam adderetur corporibus viventibus, si alimentum in veritatem naturae ipsorum non converteretur. Secundo, quia virtus activa quae est in semine, est quaedam impressio derivata ab anima generantis, sicut supra dictum est [q. praec. art. 1.]. Unde non potest esse majoris virtutis in agendo, quam ipsa anima a qua derivatur. Si ergo ex virtute seminis vere assumit aliqua materia formam naturae humanae, multo magis anima in nutrimentum conjunctum poterit veram formam naturae humanae imprimere per potentiam nutritivam. Tertio, quia nutrimento indigetur non solum ad augmentum, alioquin terminato augmento necessarium non esset: sed etiam ad restaurandum illud quod deperditur per actionem caloris naturalis. Non autem esset restauratio, nisi id quod ex alimento generatur, succederet in locum deperditii. Unde sicut id quod primo inerat, est de veritate humanae naturae, ita id, quod ex alimento generatur. Et ideo, secundum alios, dicendum est quod alimentum vere convertitur in veritatem humanae naturae, inquantum vere accipit speciem carnis et ossis et hujusmodi partium. Et hoc est quod dicit Philosophus in 2. de Anima [cap. 4. n. 13.], quod « alimentum nutrit inquantum est potentia caro ».

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — De Heer zegt niet dat het *geheel*, dat den mond ingaat, in het geheim wordt uitgeworpen, maar dat van elke spijs, een onzuiver gedeelte in het geheim wordt uitgeworpen. — Of men kan zeggen, dat wat ook uit het voedsel ontstaat, dit door de natuurlijke warmte kan ontbonden worden, en door verborgen poriën naar buiten gewerkt worden, zooals Hieronymus het uitlegt.

2. Sommigen hebben onder vleesch naar de soort dat verstaan, wat het eerst de menschelijke soort aanneemt, wat nl. van den teler genomen wordt: en dit, zeggen ze, blijft, zoolang het individu blijft. Het vleesch naar de stof noemen ze wat uit het voedsel ontstaat, en dit zeggen ze, blijft niet altijd, maar zooals het gekomen is, verdwijnt het ook weer. — Maar dit is tegen de bedoeling van Aristoteles. Hij zegt immers, dat « *zoals in al wat zijn soort in de stof heeft* », b.v. in hout of in steen, « *zoo ook in het vleesch dit volgens de soort, en dat naar de stof is* ». Nu is het klaar, dat voor genoemde distinctie geen plaats is bij de levenlooze dingen, die noch uit zaad geteeld, noch gevoed worden. En daar wat uit het voedsel ontstaat bij het gevoede lichaam als door vermening wordt bijgevoegd, zooals water bij wijn, gelijk

AD PRIMUM ergo dicendum quod Dominus non dicit quod totum quod in os intrat, per secessum emittatur, sed oportet, quod (6) de quolibet cibo aliquid impurum per secessum emittatur. Vel potest dici, quod quidquid ex alimento generatur, potest etiam per calorem naturalem resolvi, et per poros quosdam occultos emitte, ut Hieronymus exponit [sup. Matth. ad loc. cit. in arg.].

AD SECUNDUM dicendum quod aliqui per carnem secundum speciem intellexerunt id quod primo accipit speciem humanam, quod sumitur a generante: et hoc dicunt semper manere, quoisque individuum durat. Carnem vero secundum materiam dicunt esse quae generatur ex alimento: et hanc dicunt non semper permanere, sed quod sicut advenit, ita abscedit.

Sed hoc est contra intentionem Aristotelis. Dicit enim ibi [loc. cit. in argum.] quod, « *sicut in unoquoque habentium speciem in materia* », puta in ligno et lapide, « *ita et in carne hoc est secundum speciem, et illud secundum materiam* ». Manifestum est autem quod praedicta distinctio locum non habet in rebus inanimatis, quae non generantur ex semine nec nutriuntur. Et iterum, cum id quod ex alimento generatur, adjungatur cor-

(6) L.: sed omne, quia de...

de Wijsgeer als voorbeeld geeft, kan datgene wat er bij komt geen andere natuur hebben, dan waarbij het komt, daar het al door echte vermenging één geworden is. Dus is er geen enkele reden, waarom het eene door de natuurlijke warmte zou worden opgebruikt, en het andere niet.

En daarom dient anders gezegd: dit onderscheid van den Wijsgeer is niet naar verschil van vleesch, maar naar verschil van beschouwing van hetzelfde vleesch. Wordt het vleesch gezien naar de soort, dat is naar hetgeen er formeel in is, zoo blijft het altijd: want immer blijft de natuur van vleesch, en zijn natuurlijke dispositie. Maar wordt het vleesch naar de stof gezien, zoo blijft het niet, maar wordt langzaam opgebruikt en vernieuwd, zooals blijkt bij het vuur in den haard: zijn vorm blijft, maar de stof wordt langzaam opgebrand, en andere in plaats daarvan gesteld.

3. Tot het oorspronkelijke vocht behoort alles, waarin de kracht van het soort gefundeerd is. Als dat weggenomen wordt, kan het niet hersteld worden: zooals wanneer een hand of een voet of iets dergelijks wordt afgezet. Maar het vocht der voeding is wat nog niet geheel de natuur van het soort heeft gekregen, maar hiertoe op weg is, zooals bloed e.d. Als zulke dingen worden weggenomen,

pori nutritio per modum mixtionis, sicut aqua miscetur vino, ut ponit exemplum ibidem Philosophus [loc. cit. in arg.]: non potest alia esse natura ejus quod advenit, et ejus cui advenit, cum jam sit factum unum per veram mixtionem. Unde nulla ratio est quod unum consumatur per calorem naturalem. et alterum maneat. Et ideo aliter dicendum est, quod haec distinctio Philosophi non est secundum diversas carnes, sed est ejusdem carnis secundum diversam considerationem. Si enim consideretur caro secundum speciem, idest secundum id quod est formale in ipsa, sic semper manet: quia semper manet natura carnis, et dispositio naturalis ipsius. Sed si consideretur caro secundum materiam, sic non manet, sed paulatim consumitur et restauratur: sicut patet in igne fornicis, cuius forma manet, sed materia paulatim consumitur, et alia in locum ejus substituitur.

AD TERTIUM dicendum quod ad humidum radicale intelligitur pertinere totum id, in quo fundatur virtus speciei. Quod si subtrahatur, restitui non potest: sicut si amputetur manus aut pes, vel aliquid hujusmodi. Sed humidum nutrientale est quod nondum pervenit ad suscipiendum perfecte naturam speciei, sed est in via ad hoc; sicut est sanguis, et alia hujusmodi. Unde si

blijft nog de kracht der soort, die niet weggenomen wordt, in grond aanwezig.

4. Iedere kracht in een lijdbaar lichaam wordt, omdat dergelijke werkoorzaken ook lijden, door voortdurende werking verzwakt. En daarom is het assimilatievermogen in het begin zoo sterk, dat het niet alleen zooveel als voldoende is voor herstel van het verlorene kan assimileeren, maar ook voor den groei. Later echter kan het niet méér assimileeren, dan voldoende is voor het herstel van het verlorene: en dan houdt de groei op. Daarna kan het ook dit niet meer, en begint de achteruitgang. Tenslotte, bij het geheel te kort schieten van dit vermogen, sterft het dier. Zooals, naar het voorbeeld van den Wijsgeer, de kracht van wijn om het toegevoegde water te assimileeren, langzaam door nieuwe toevoeging van water verzwakt, totdat tenslotte het geheel verwaterd is.

5. Wanneer een stof uit zich in vuur overgaat, dan zegt men, zooals de Wijsgeer opmerkt, dat er nieuw vuur ontstaat: maar als een stof in een vooraf aanwezig vuur omgezet wordt, zegt men dat het vuur voedsel krijgt. Vandaar dat als geheel de stof tegelijk de vuuroort verliest, en een andere stof in vuur wordt omgezet, er numeriek een ander vuur is. Als echter terwijl het eene stuk hout langzaam opbrandt, een ander stuk in de plaats daarvan gelegd

talia subtrahantur, remanet adhuc virtus speciei in radice, quae non tollitur.

AD QUARTUM dicendum quod omnis virtus in corpore passibili per continuum actionem debilitatur, quia hujusmodi agentia etiam patiuntur. Et ideo virtus conversiva in principio quidem tam fortis est, ut possit convertere non solum quod sufficit ad restorationem deperditi, sed etiam ad augmentum. Postea vero non potest convertere nisi quantum sufficit ad restorationem deperditi: et tunc cessat augmentum. Demum nec hoc potest: et tunc fit diminutio. Deinde, deficiente hujusmodi virtute totaliter, animal moritur. Sicut virtus vini convertentis aquam admixtam, paulatim per admixtionem aquae debilitatur, ut tandem totum fiat aquosum, ut Philosophus exemplificat 1. de Generat. [cap. 5. n. 18.]

AD QUINTUM dicendum quod, sicut Philosophus dicit in 1. de Generat. [cap. 5. n. 16.], quando aliqua materia per se convertitur in ignem, tunc dicitur ignis de novo generari: quando vero aliqua materia convertitur in ignem praexistentem, dicitur ignis nutriti. Unde si tota materia simul amittat speciem ignis, et alia materia convertatur in ignem, erit aliis ignis

wordt, en zoo verder totdat al de vorige stukken verbrand zijn, blijft het toch altijd numeriek hetzelfde vuur: omdat voortdurend wat bijgevoegd wordt omgezet wordt in wat al was. En zoo moet men het ook verstaan bij de levende lichamen waarin door voedsel herstel plaats heeft van wat door de natuurlijke warmte verbruikt is.

IIe ARTIKEL.

Is het zaad, dat het beginsel der menschelijke teling is, voedingsoverschot?

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat het zaad geen voedingsoverschot is, maar uit de zelfstandigheid is van den teler. — 1. Damascenus zegt immers, dat « *de teling een natuurwerking is, die uit de zelfstandigheid van den teler het geteelde voortbrengt* ». Maar het geteelde wordt uit zaad geteeld. Dus is het zaad uit de zelfstandigheid van den teler.

2. De zoon lijkt op den vader, voor zoover hij iets van hem ontvangt. Maar als nu het zaad, waaruit geteeld wordt, voedings-

numero. Si vero, paulatim combusto uno ligno, aliud substituatur, et sic deinceps quousque omnia prima consumantur, semper remanet idem ignis numero: quia semper quod additur, transit in praexistens. Et similiter est intelligendum in corporibus viventibus, in quibus ex nutrimento restauratur id quod per calorem naturalem consumitur.

ARTICULUS II.

Utrum semen sit de superfluo alimenti.

[2. Dist. 30. q. 2. art. 2.].

AD SECUNDUM sic proceditur. Videtur quod semen non sit de superfluo alimenti, sed de substantia generantis. Dicit enim Damascenus [1. Orth. Fid. cap. 8.] quod generatio est « *opus naturae ex substantia generantis producens illud, quod generatur* ». Sed id quod generatur, generatur ex semine. Ergo semen est de substantia generantis.

2. PRÆTEREA, secundum hoc filius assimilatur patri, quod ab eo aliquid accipit. Sed si semen ex quo aliquid generatur, sit de superfluo alimenti;

overschot is, zou niemand iets van zijn grootvader of voorouders, in wie dit voedsel nooit was, ontvangen. Niemand zou dus meer op zijn grootvader of voorouders lijken, dan op andere mensen.

3. Het voedsel van den teler bestaat soms uit ossen- of zwijnenvleesch, e.d. Als dus het zaad voedingsoverschot was, zou de uit zaad geboren mensch meer verwantschap hebben met een os of zwijn, dan met zijn vader en andere bloedverwanten.

4. Augustinus zegt, dat wij in Adam waren, « niet slechts naar zaadbeginsel, maar ook naar de lichamelijke massa ». Dit zou echter niet het geval zijn, als het zaad voedingsoverschot was. Dus is het zaad geen voedingsoverschot.

Daartegenover staat echter, dat de Wijsgeer op verschillende manieren bewijst, dat het zaad voedingsoverschot is.

LEERSTELLING. — Deze kwestie hangt gedeeltelijk met het voorgaande samen (vorig Art.; en 118^e Kw. 1^e Art.). Als immers in de menschelijke natuur een vermogen is om aan vreemde stof, niet alleen in iets anders, maar ook in haarzelf, den eigen vorm

nihil acciperet aliquis ab avo et praecedentibus, in quibus hoc alimentum nullo modo fuit. Ergo non assimilaretur aliquis avo et praecedentibus, magis quam aliis hominibus.

3. **PRÆTEREA**, alimentum hominis generantis quandoque est ex carnis bus bovis, vel porci, et aliorum hujusmodi. Si igitur semen esset de superfluo alimenti, homo generatus ex semine majorem affinitatem haberet cum bove et porco, quam cum patre et aliis consanguineis.

4. **PRÆTEREA**, Augustinus dicit 10. super Gen. ad litt. [cap. 20.], quod nos fuimus in Adam « non solum secundum seminalem rationem, sed etiam secundum corpulentam substantiam ». Hoc autem non esset, si semen esset ex superfluo alimenti. Ergo semen non est ex superfluo alimenti.

SED CONTRA est quod Phylosophus probat multipliciter in lib. 1. de Generat. Animal. [cap. 18.] quod semen est superfluum alimenti.

RESPONDEO dicendum quod ista quaestio aliqualiter dependet ex præmissis [art. praec. et q. 118. art. 1.]. Si enim in natura humana est virtus ad communicandum suam formam materiae alienae non solum in alio, sed

mede te deelen, is het klaar, dat het voedsel, dat in het begin niet gelijk is, tenslotte door den medegedeelden vorm gelijk is. Het is echter de natuurlijke orde, dat iets langzamerhand van potentie tot actualiteit wordt gebracht, en daarom vinden we bij al wat ontstaat, dat het eerst onvolmaakt is, en daarna vervolmaakt wordt. Nu is het duidelijk, dat het algemeene zich tot het eigene en bepaalde als onvolmaakt tot volmaakt verhoudt, en daarom zien we, dat bij het ontstaan van het dier eerst een dier, en daarna mensch of paard wordt. Zoo ontvangt dus ook het voedsel eerst een zekeren algemeenen aanleg voor alle lichaamsdeelen, en tenslotte wordt het tot dit of dat deel bepaald. Het is echter niet mogelijk, dat door een of andere oplossing hetgeen reeds omgezet was in de zelfstandigheid der ledematen, voor het zaad dient. Want als het opgeloste niet de natuur zou behouden van hetgeen waarvan het losgemaakt is, zou het als op weg naar bederf, reeds niet meer de natuur van den teler hebben, en zoo ook niet meer het vermogen iets anders in die natuur om te zetten. — Zoo het echter wel de natuur behield van hetgeen waarvan het losgemaakt werd, dan zou het, als tot een bepaald deel beperkt, niet het vermogen hebben om tot de natuur van het geheel,

etiam in ipso; manifestum est quod alimentum, quod est in principio dissimile, in fine sit simile per formam communicatam. Est autem naturalis ordo ut aliquid gradatim de potentia reducatur in actum: et ideo in his quae generantur, invenimus quod primum unumquodque est imperfectum, et postea perficitur. Manifestum est autem quod commune se habet ad proprium et determinatum, ut imperfectum ad perfectum: et ideo videmus quod in generatione animalis prius generatur animal, quam homo vel equus. Sic igitur et ipsum alimentum primo quidem accipit quamdam virtutem communem respectu omnium partium corporis, et in fine determinatur ad hanc partem vel ad illam.

Non autem est possibile quod accipiatur pro semine id, quod jam conversum est in substantiam membrorum per quamdam resolutionem. Quia illud resolutum, si non retineret naturam ejus a quo resolvitur, tunc jam esset recedens a natura generantis, quasi in via corruptionis existens; et sic non haberet virtutem convertendi aliud in similem naturam. Si vero retineret naturam ejus a quo resolvitur, tunc (1) esset contractum ad determinatam

(1) L. addit: cum.

doch slechts tot de natuur van het deel te brengen. — Of iemand mocht willen zeggen, dat het een oplossing is van alle lichaamsdeelen, en de natuur van alle deelen bewaart. En zoo zou het zaad als een klein actueel diertje zijn, en de teelt van het eene dier uit het andere niet dan door verdeeling plaats hebben, zooals slijk uit slijk ontstaat, en zooals ook gebeurt bij dieren, die doorgesneden nog leven. Dit is echter onaannemelijk.

Rest dus, dat het zaad niet is afgescheiden van wat actueel het geheel was, maar veeleer is het potentieel geheel, en heeft, zooals boven gezegd is (vorig Art.; en 118^e Kw. 1^e Art.), van de ziel van den teler het vermogen geheel het lichaam voort te brengen. Wat echter in potentie tot het geheel is, is juist wat uit het voedsel ontstaat, vooraleer dit in de zelfstandigheid der ledematen wordt omgezet. En hieruit wordt het zaad genomen. — Vandaar zegt men, dat het voedingsvermogen het teeltvermogen dient, want wat door het voedingsvermogen werd omgezet, neemt het teeltvermogen als zaad. Een teeken hiervan ziet de Wijsgemeer hierin, dat dieren met groote lichamen, die veel voedsel noodig hebben, in verhouding

partem; et (2) non haberet virtutem movendi ad naturam totius, sed solum ad naturam partis. Nisi forte quis dicat quod esset resolutum ab omnibus partibus corporis, et quod retineat naturam omnium partium. Et sic semen esset quasi quoddam parvum animal in actu; et generatio animalis ex animali non esset nisi per divisionem, sicut lutum generatur ex luto, et sicut accidit in animalibus quae decisa vivunt. Hoc autem est inconveniens. Relinquitur ergo quod semen non sit decisum ab eo quod erat actu totum; sed magis in potentia totum, habens virtutum ad productionem totius corporis, derivatam ab anima generantis, ut supra dictum est [art. praec. q. 118. art. 1.].

Hoc autem quod est in potentia ad totum, est illud quod generatur ex alimento, antequam convertatur in substantiam membrorum. Et ideo ex hoc semen accipitur. Et secundum hoc, virtus nutritiva dicitur deservire generativa: quia id quod est conversum per virtutem nutritivam, accipitur a virtute generativa ut semen. Et hujus signum ponit Philosophus [1. de Generat. Animal. cap. 18.], quod animalia magni corporis, quae indigent multo nutrimento, sunt pauci seminis secundum quantitatem sui corporis,

(2) L. om.: et.

tot hun lichaam weinig zaad hebben, en weinig telen; en zoo hebben ook, om dezelfde reden, dikke mensen weinig zaad.

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — 1. Bij dieren en planten is de teelt uit de zelfstandigheid van den teler, in zoover het zaad de kracht heeft uit den vorm van den teler en in zoover het in potentie is tot diens zelfstandigheid.

2. De gelijkenis van teler en geteelde is niet vanwege de stof, maar door den vorm van de werkoorzaak, die naar eigen gelijkenis voortbrengt. Opdat dus iemand op zijn grootvader lijke, is het niet noodig, dat het zaad stoffelijk in den grootvader was, maar dat er in het zaad een kracht is door bemiddeling van den vader aan de ziel van den grootvader ontleend.

3. Op dezelfde manier moet hier geantwoord worden: want verwantschap wordt niet naar de stof gezien, maar veleer naar de afkomst van den vorm.

4. Dat woord van Augustinus moet niet zoo verstaan worden, alsof het naaste zaadbeginsel of de lichamelijke massa van dezen mensch actueel in Adam was, maar beide waren volgens oorsprong

et paucae generationis; et similiter homines pingues sunt pauci seminis,
propter eamdem causam.

AD PRIMUM ergo dicendum quod generatio est de substantia generantis in animalibus et plantis, in quantum semen habet virtutem ex forma generantis, et in quantum est in potentia ad substantiam ipsius.

AD SECUNDUM dicendum quod assimilatio generantis ad genitum non fit propter materiam, sed propter formam agentis, quod generat sibi simile. Unde non oportet ad hoc quod aliquis assimiletur avo; quod materia corporalis seminis fuerit in avo; sed quod sit in semine aliqua virtus derivata ab avo (3), mediante patre.

Et similiter dicendum est AD TERTIUM. Nam affinitas non attenditur secundum materiam, sed magis secundum derivationem formae.

AD QUARTUM dicendum quod verbum Augustini non est sic intelligendum, quod in Adam actu fuerit aut seminalis ratio hujus hominis propinqua, aut corpulenta ejus substantia; sed utrumque fuit in Adam secundum

(3) L.: ab anima avi.

in Adam. Want én de lichamelijke stof, die door de moeder gegeven wordt — die hij lichamelijke massa noemt — komt oorspronkelijk van Adam, én insgelijks de actieve kracht in het zaad van den vader, die het naaste beginsel van dezen mensch is.

Maar van Christus zeggen we, dat Hij in Adam was naar de lichamelijke massa, niet echter naar zaadbeginsel. Want de stof van zijn lichaam, die door de Moedermaagd geschenken is, is van Adam afkomstig: maar de actieve kracht is niet van Adam afkomstig: omdat zijn lichaam niet gevormd is door de kracht van mannelijk zaad, maar door de inwerking des H. Geestes. Zulke geboorte betaamde Hem, DIE GOD IS, BOVEN ALLES GEZEGEND IN EEUWIGHEID. AMEN.

originem. Nam et materia corporalis, quae ministrata est a matre, quam vocat corpulentam substantiam, derivatur originaliter ab Adam: et similiter virtus activa existens in semine patris, quae est hujus hominis propinqua ratio seminalis. Sed Christus dicitur fuisse in Adam secundum corpulentam substantiam, sed non secundum seminalem rationem. Quia materia corporis ejus, quae ministrata est a matre Virgine, derivata est ab Adam: sed virtus activa non est derivata ab Adam, quia corpus ejus non est formatum per virtutem virilis seminis, sed operatione Spiritus Sancti. Talis enim partus decebat eum, qui est super omnia benedictus Deus in saecula. Amen.

Attenta duorum Revisorum relatione,

IMPRIMI POTEST:

P. A. M. VAN DEN WILDENBERG, O. P., S. Th. Mag.
Prior Provincialis.
Bruxellis, 23 Januarii 1939.

NIHIL OBSTAT:

Gandae, 23 Januarii 1939
P. IOANNES A CRUCE, O. C. D.
Censor.

IMPRIMATUR:

Gandae, 23 Januarii 1939
C. VAN CROMBRUGGHE,
Vic. Gen.